

~ 1 ~

VZPOMÍNKA NA
FRANTIŠKA
SCHUSSERA

/1938 – 2010/

VÝBĚR Z DÍLA

Odešel vážený pan Schusser

Tato zpráva nás hluboce zasáhla.

Dnes, 27. 12. 2010, zemřel vážený pan František Schusser - místní historik, který miloval kraj kolem Vltavy a to nad i pod hrází lipenského jezera.

Naši čtenáři měli tu čest pročítat texty pana Schussera například v sérii "Kolem jihočeského moře", která bude vycházet až do září roku 2011, nebo v samostatných článcích (Z historie hradu Kunžvart či Hrádek na Stožecké skále). Další dva články jsou ještě v přípravě, slíbený doprovodný materiál k nim již od pana Schussera nedostaneme, ale to vydání textů nezabrání.

Touto kratičkou zprávou chceme vzdát hold autorovi, který měl při každém našem setkání co vyprávět a od kterého jsme se dozvěděli vždy něco zajímavého. Čest jeho památce!

Pocta Františku Schusserovi

Bohužel, teprve z denního tisku jsem se dozvěděl, že před koncem minulého roku skončil svou životní pouť jeden z velkých znalců historie rozsáhlého území našeho regionu – pan František Schusser. Je mi tudíž líto, že jsem ho nemohl na jeho poslední cestě vyprovodit a tak bych chtěl alespoň těmito řádky vyjádřit především obdiv nad jeho obsáhlou prací, kterou zde zanechal nejen pro nás, ale především naše následovníky.

S Františkem Schusserem jsem se poznal v roce 1977, kdy jsem začal dělat kronikáře v Černé v Pošumaví a on byl tehdy již renomovaným a zdatným kronikářem obce Loučovice. Já se učil jak psát kroniku, on se již zúčastňoval různých kronikářských soutěží a vždy velmi úspěšně. Setkávali jsme se na okresních seminářích jednou za čas a já vždy jen s pocitem tehdy průměrného psavce věřil, že snad za čas budu umět, to co on.

Pak najednou přišla listopadová revoluce, nastalo mnoho změn v hospodářském životě, já byl navržen a zvolen ředitelem Statku Frymburk a mimo jiného jsem po čase potřeboval i ekonomického náměstka. Tehdy se přihlásili asi čtyři adepti a mezi nimi i František Schusser. Byl jediný z tohoto kraje, vážil jsem si jeho práce kronikáře a tak jsme začali spolupracovat. Hlavní jeho náplní tehdy bylo, vedle ekonomické činnosti, i vyřizování restitučních pohledávek v oblasti Kyselova. Již tehdy měl celou oblast historicky zmapovanou a začal také publikovat své články a statě, kterých napsal za svůj život téměř pětset.

Jeho publikační činnost byla skutečně obdivuhodná, zdokumentoval nejenom historii Loučovic, ale především celého Vyšebrodsku, Frymburska, prakticky vše od Velešína, přes Dolní Dvořiště až ke Ktiši, ale i nepoměrně dále. Není snad místa v této oblasti jihočeského regionu, kde by nespolupracoval a nepublikoval. Přispíval do mnoha městských a obecních časopisů, v pozdějším období i na internetové weby, rozsáhlou sérii článků publikoval v Lipno – online, přispíval do webu Zaniklé obce a mnoho dalších.

Vyvrcholením jeho činnosti byly publikace Putování za růží a lilií, kde historicky zdokumentoval jihovýchodní část oblasti Malše a Vltavy a poté pak vydal druhý díl, kde procházel úpatím Blanského lesa k Horní Plané. Byl spoluautorem díla Kapličky na Vyšebrodsku, při své činnosti rovněž fotil, byl neúnavným ochráncem přírody, podílel se na obnovování turistických tras a jejich značení. Prakticky vše co napsal, také osobně prochodil a navštívil a s uvedenými místy se seznámil. V mladším věku se rovněž činně věnoval sportu, rád vzpomínám na jeho vyprávění o Ludmile Polesné, byl i znalcem v oblasti archeologie.

Jeho nemoc mu nedovolila pokračovat v rozsáhlém díle, jeho život skončil v historickém nebi.

Čest jeho památce!

10. ledna 2011, Českokrumlovský deník, Ing. František Záhora

Za Františkem Schusserem

V pondělí 27. prosince loňského roku zemřel ve věku nedožitých 73 let pan František Schusser, neúnavný vyšebrodský patriot a hledač střípků historie našeho regionu.

František Schusser se dlouhá léta podílel na kulturním životě našeho města. Veškerý svůj volný čas věnoval neutuchajícímu zkoumání historie vyšebrodsku, s jehož výsledky se pravidelně děлил se čtenáři na stránkách Vyšebrodského zpravodaje a na stránkách svých knih. F. Schusser po sobě zanechal spousty zajímavých historických poznatků a překvapivých zjištění, jeho práce pro naše město a region nebude zapomenuta.

Za město Vyšší Brod, Hana Straková.

František Schusser

Jméno, které snad každý v našem kraji zná nebo je aspoň slyšel. Mnozí „prošli pod jeho rukama“ ve vyšebrodském atletickém oddílu, někteří jej znali jako zdatného turistu nebo se s ním setkávali na jeho toulkách přírodou či pátrání po historii našeho kraje.

Člověk nesmírně temperamentní, člověk, který nás všechny po dlouhá léta obohacoval svými příspěvky a zprávami v našem městském zpravodaji.

Za svůj tvůrčí život mu byla při oslavách 750 let od založení cisterciáckého kláštera a doložené existence města předána plaketa za zásluhy rozvoj města a kláštera.

Tímto způsobem bych chtěl Františkovi poděkovat za téměř desetiletou spolupráci, která byla nejen radostí, ale i ctí.

Se vzpomínkou Karel Troják

Proč a jak k jihočeskému moří

František Schusser
regionální historik
(1938 – 2010)

Část 1 - Proč a jak k jihočeskému moři

Zeměpisný pojem Lipensko vznikl až ve druhé polovině 20. století a vymezuje krajinu po obou březích Vltavy mezi Vyším Brodem a Lenorou. Kolem dokola jsou samé hory, lesy a Vltava zde tvoří „jihočeské moře.“ Přehradní jezero zde již kdysi dávno bylo. Ale to dnešní vytvořil člověk proto, aby Vltava neškodila při povodních a sloužila k výrobě elektřiny i k rekreaci. Pobyt na Lipensku dává pocit klidu, pohody i odloučenosti od uspěchaného světa. Je i místem k zamyšlení v kontrastu pravého a levého břehu. Vyvolává touhu po prožití skutečného odpočinku a nabytí vnitřního klidu a rovnováhy. Napomáhá k tomu zčeřená hladina vod pod pásmem hor i nekonečně hluboké lesy. Každý návštěvník a host si může vybrat mezi civilizací i krajem bez lidí. Příroda a životní podmínky naučila nás, co zde žijeme, být skromnější a obětavější. Jinak bychom zde neobstáli. Děje a proměny 20. století milosrdně přikryl čas, příroda i zapomnění. Stali jsme se svědky přeměny krajiny a z části jsme krajinu přetvářeli. Často k lepšímu, ale často i k horšímu.

Do světa i na velký vandr se většinou putuje z Prahy. Alespoň každý „pořádný“ turistický průvodce začíná u Karlova mostu. Od Karlova mostu je to snadné. Stále proti proudu řeky Vltavy a nemůžete zabloudit. Já bych Vám ale doporučil cestu vlakem. V Praze nasednete do vlaku a jedete do Českých Budějovic. Zde přisednete na vlak směr Linec. Nejedete ale až do Lince, ale v Rybníku vysednete. Všimněte si, že jsem napsal v Rybníku s velkým R. Zde nasednete do vlaku směr Lipno nad Vltavou. Nejedete ale až na konečnou, ale vystoupíte na zastávce, která se jmenuje Čertova stěna. Je to první zastávka za stanicí Vyší Brod klášter. Tady cesta vlakem končí a dál se již jde pěšky. Po zelené turistické značce, po levém břehu Vltavy, proti proudu. Doporučuji pěkně rozšlápnuté boty co netlačí, nejlépe z toulavého telete.

Prvé kroky nás vedou po místní komunikaci, která končí v Předních Loučovicích na úpatí hory Luč, která se také na starých mapách psávala Lúč či Louč. To proto, že zde rostou obzvláště smolné borovice, z nichž byly výborné louče ke svícení. Od Předních Loučovic také, jak je psáno v Popravčí knize pánů z Rožmberka, husité „špízovali když chtěli klášter vyšebrodský vypáliti. Nevypálili, protože se klášter vykoupil. Naše kroky však nevedou do Předních Loučovic, ale tam, kde místní asfaltička se stáčí doprava jdeme k bývalé hájence, kde se říká U Špulků. To proto, že zde býval hajný Špulka, který kolem vysázel více než deset druhů dubů a vedl o každém stromu více než půl století každoroční sledování. Dle pařezů a jejich letokruhů lze zjistit, když víme kdy byly duby pokáceny, že je zde hajný Špulka vysázel v roce 1888, kdy byla také postavena tato „nová“ hájovna.

Pokračujeme proti proudu Vltavy po cyklostezce, která zde má příkaz, aby se kolo až do Loučovic vedlo. To proto, že zde začíná národní přírodní rezervace Čertova stěna - Luč. Z cyklostezky odbočíme asi po kilometru přes železniční koleje, které vedou od zastávky Čertova stěna dále k Lipnu nad Vltavou, projdeme dřevěným plotem, který zabraňuje cykloturistům vstup do této přísně chráněné části rezervace a již slyšíme hukot Vltavy, co bujně skáče po kamenech s „obřími hrnci,“ které vymlela voda za staletí a tisíciletí. Přicházíme do míst, kde se na druhém břehu zvedá vysoká „Čertova kazatelna“ a od vrcholu dolů k Vltavě je jedno ze dvou kamenných moří. Tady je třeba se zastavit, hledět a poslechnout si pověst a příběh o hrázi třetihorní přehradě.

Část 2. - Tam kde byli čerti doma

Vžitá představa o tom, že čerti sídlí v pekle, je mylná a zkreslená. Já tvrdím, a mám pro to dostatek důkazů, že čerti po mnoho tisíciletí žili a sídlili na Čertově stěně a později v Čertových proudech. V tomto tvrzení nejsem sám. Tvrdila to i Eliška Krásnohorská a Bedřich Smetana. Tvrdila to i má babička, když mi v první polovině minulého století večer při černé hodině vyprávěla pověsti o Čertově stěně. A stejnou pověst jsem já vyprávěl svým dětem.

Čerti do krajiny přišli od Sázavy, kde je týral svatý Prokop. Na Šumavě měli klid až do doby, kdy se cisterciáckí mniši rozhodli, že na Vltavě pod jejich Čertovou stěnou postaví nový klášter. Vyslali na staveniště pekelné zvědy, kteří přinesli smutnou zprávu o tom, že již příští ráno bude vztyčen nad klášterem kříž. Místní náčelník pekelníků svolal poradu a společně se rozhodli, že stavbě kláštera zabrání. Plán byl vcelku jednoduchý. Vystavit přes řeku ohromnou zeď, která zadrží vody a potom kamennou zeď protrhnou. Záplava vod smete klášter i s kostelem. Když se nad řečiště Vltavy snesla tma, dali se pekelníci do práce. Snášeli balvany, házeli je do řečiště a tak vyrůstala přehrada a za ní se

hromadila voda. Stavěli hbitě a obratně jako zkušeni stavitelé. Přehrada rostla a sám satanáš byl se stavbou spokojen. Stál na Čertově kazatelně a udílel rady. Voda v řece stoupala, pěnila a narážela na kamennou hráz, ale čertovská hráz držela pevně a nepovolila. Málo již zbývalo a čerti by své dílo zdárně dokončili, kdyby se v hájence neprobudil kohout a v domnění, že už je ráno, zakokřhal. Jak již to v pověstech bývá, kohout zakokřhal a tím skončila doba vymezená čertům k nočním rejďům. Vysoká kamenná hráz se s rachotem zřítla a hejno čertů za úsvitu odletělo. Tak se pekelníkům nepodařilo zmařit stavbu kláštera. Po nočním díle čertů zůstaly jen strmé skály a řečiště plné balvanů. A tam, kde stavbu řídil náčelník místních čertů, se dodnes říká Čertova stěna.

Před půl stoletím jsem pomáhal Karlovi Krobovi, řezbáři z Vyššího Brodu, vynést od Vltavy nahoru ke kazatelně Čertovy stěny, metrová polena z uschlé staleté lípy, ze kterých vyřezal sedm čertů. Byly to krásné loutky marionety a tihle čerti nebyli nikdy oblečení. Jeden z těchto čertů je dnes v muzeu marionet. Má pivní břicho a ještě dnes mi připomíná postavou jednoho občana z Vyššího Brodu. Jsem přesvědčen, že čerti v pekle, musí prohlásit Karla za jejich svatého.

Část 3. - Suchou nohou po dně třetihorního jezera

Skutečnost, tak jak již to v životě bývá, byla „trochu“ jiná. Kdysi dávno zde byla hráz jezera, které bylo mnohem hlubší a větší než dnešní přehrada Lipno. U hráze u dnešní „Čertovy kazatelny“ v národní přírodní rezervaci Čertova stěna - Luč, byla hloubka téměř sto metrů a pradávnné jezero bylo odvodňováno u Přední Výtoně k dnešnímu Dunaji. Mezi Čertovou stěnou a horou Luč nakonec přivály vody prolomily zvětralou přírodní hráz a třetihorní jezero se pomalu vyprázdnilo.

Národní přírodní rezervace Čertova stěna - Luč se rozkládá na více než sto hektarech po obou březích Vltavy. Les a kamenné moře na jihozápadním hřbetu hory Luč a na západním svahu Čertovy stěny jsou dominantní pohledy pro oko poutníka. Odborníci si však nejvíce cení komplexu společenstev otevřených sutí, reliktních borů, fragmentu květnatých bučin suťového lesa a acidofilních svahových jedlin v členitém terénu hluboko zaříznutého údolí Vltavy.

Botanici si nejsou jisti, zda zde roste Erica carnea nebo nějaký kříženec s Erica tetralix, i když informační tabule píše o Erica herbacea. V každém případě je to nejen chráněná rostlina i mimo rezervaci, ale i pozůstatek z doby ledové. Na rozdíl od vřesu kvete uprostřed zimy drobnými bledě růžovými kvítky v bohatých koncových květenstvích. Má tolik energie a tepla, že dokáže kolem svých větvíček rozmrazit led a sníh. Kde v sobě bere tenhle drobný keřík tolik energie, to je opravdovou záhadou. Rostou zde reliktní borovice co bojují o svůj holý život na kamenném moři hory Luč již čtyři staletí. Ta „má“ přesně 389 let. Tohle přesné stáří určila technika. To znamená, že se narodila v roce 1619, na počátku třicetileté války. Její koruna je větrem dokonale vytvarována do aerodynamického tvaru vodorovné kapky.

Po mnoha letech se podařilo, aby Povodí Vltavy trvale vypouštělo do koryta Vltavy hygienické minimum dva kubíky vody za vteřinu. Energetici sice naříkají, že z každého půllitru vody mohli vyrobit kilowathodinu elektřiny, ale Vltava bez vody, to byla nejen mrtvá řeka, ale především by se asi podivil Bedřich Smetana, kdyby zde chtěl psát Čertovu stěnu a ono zde bylo hrobové ticho. Prvý týden, kdy se koryto řeky proplachovalo, tak to nebyla žádná libá vůně, ale řečiště se stále více a více čistilo a čistá voda dnes skáče z obřího hrnce na obří hrnec, vře a vesele si prozpěvuje.

Erozní tvary. Pod tímto učeným pojmem se skrývají docela obyčejné „obří hrnce.“ I když tyhle obří hrnce nejsou obyčejné, to jen nám, co zde bydlíme, se zdají obyčejné. Tvořily se tisíce a desítky tisíc let a jsou důkazem toho, že tisíckrát nic umořilo osla. Vodou unášený písek s valouny, které se zde ve vírech hromadily a vířily a pozvolna po mikronech vybrušovaly žulové balvany a vytvořily v balvanech válcovitou prohlubeň. Když docházelo k víření mezi balvany, byly dokonce vytvořeny obří hrnce v několika balvanech najednou, z nichž většina má eliptický tvar. Jejich stěny jsou věky vyleštěny a ty největší mají průměr i hloubku kolem metru.

Při cestě k Loučovicím je i malý pomníček se zlomeným pádlem. Připomíná, že se zde 18. srpna 1984 utopil mladý velmi nadějný vodák Petr Šarloch. Tam, kde končí rezervace se objevuje dnes opravený jez odkud umělým kanálem šla voda na turbíny vodní elektrárny pod Čertovou stěnou, která byla na počátku 20. století největší hydrocentrálou v celém Rakousku-Uhersku. Patřila Ignáci Spirovi, majiteli papírny ve Větrní. Hned nad tímto jezem je papírna, kterou v závěru 19. století postavil v Loučovicích

továrník Eugen Porák, Je zajímavé, že obě stavby postavil jeden stavební inženýr. Jmenoval se František Karel.

Přicházíme do Loučovic. Papírny Vltavský mlýn Loučovice se staly široko daleko největším a jediným průmyslovým podnikem, kam chodilo pěšky téměř dva tisíce zaměstnanců až z Frymburka i Rožmberka a zejména z obcí a osad pravého břehu Vltavy. Obecní úřad však patřil pod historickou rychtu Bolechy. Po odsunu Němců v roce 1946 však byly celostránkové inzeráty o tom, že papírna přijme tisíc pět set nových pracovníků. A to ještě dle vládního výnosu se nesmělo sto dvacet německých rodin odsunout, aby neodešli „papírenští odborníci.“ Dosídlenci přišli téměř z celého světa. Reemigranti z Rumunska, Slováci z těch nejchudších krajů, ale i Volyňští Češi, Maďaři, Francouzi, Palestinci, a tak bych mohl jmenovat ještě hodně dlouho.

V roce 1951 vláda konečně vyslyšela zdejší občany a změnila Místní národní výbor Bolechy se sídlem v Loučovicích na Místní národní výbor Loučovice. Vyrostlo sídliště „rakouských a finských domů“, ale současně rostla i přehrada na nedalekém Lipnu. A tak vláda rozhodla svým usnesením, které nikdy nebylo zrušeno, že zde zanikne papírenská výroba, která bude nahrazena novým plastikářským závodem. Naštěstí byla zrušena jen výroba sulfitové celulózy, ale papírenská byla zachována. Vyrostlo nové panelové sídliště i nová teplárna s komínem vysokým přes sto metrů, který ve vltavském údolí trčí jako zdvižený prst, a tím naznačuje, že paneláky, ani komín do této krásné krajiny nepatří.

Po listopadu 1989 papírna měnila až příliš často svého majitele a již se zdálo, že se zde „neudrží.“ Naštěstí se tak nestalo, na poslední chvíli přišel majitel, který snad definitivně zastavil zavírání. Začala modernizace i specializace na hygienické papírové výrobky, pro které je v současné době větší odbyt než možnosti výroby. Mladí lidé však z Loučovic i nadále odcházejí a obec stárne tak, že zde žije již více než třetina obyvatel v důchodovém věku. Přišli sem tehdy na onen celostránkový inzerát jako mladí. Dnes je jim bohužel o šedesát let více.

Část 4. - Když zde stavěl František Karel

Dnešní Loučovice měly na konci 19. století štěstí. Sešli se zde dva vynikající podnikatelé a jeden stavební inženýr, který jim zde stavěl. Stavěl z místní šumavské žuly a postavil téměř vše mimo železnice. Tu stavělo tisíc italských dělníků a inženýrů. Říkalo se jim Taliáni.

Tak, jako dnes pod Čertovou stěnou, tak vypadala krajina i dnešních Loučovic. Dávala obživu několika dřevorubcům a třem živořícím sedlákům. Kostelíky svatého Prokopa a Oldřicha stály opuštěné a jen málokdy se v nich rozsvítila světla oltáře. Cizinci se kraji vyhýbali pro neschůdnost. Jen starý hamr se pokoušel bezúspěšně přehlušovat divoké běsnění Vltavy. Třicátého září 1884 cestoval pětaticetiletý Arnošt Porák s inženýrem Wilhelmem horním povodím Vltavy. Hledal místo, kde by mohl založit továrnu. Když došel do Lipna, byl překvapen vodní silou Vltavy, která se zde v nesčetných peřejích hnala k Vyššímu Brodu. Arnošt Porák poznal, že zde je místo předurčené k založení továrny. K založení továrny v dnešních Loučovicích vedlo Poráka nejenom využití vodní síly a hodnotného šumavského dřeva, ale i laciná pracovní síla.

Již třetí den po příchodu Arnošta Poráka do Loučovic, druhého října 1884, provádí A. Porák s inženýrem Wilhelmem první zaměřování. V několika dalších dnech získává vodní právo lopatárny v místě dnešní lepenkárny Prokop a hospodářství u lipenského jezu. Šestého listopadu 1884 získává od kláštera ve Vyšším Brodě nevyužívané vodní právo u Hamru, kde byla výrobní kos. Za 13.500 zlatých získal Arnošt Porák vodní právo a rozsáhlé pozemky podél Vltavy v dlouhém úseku od Lipna až po dnešní papírnu u dřevěného mostu přes Vltavu. Nic, mimo obtížného terénu, již nestálo v cestě, aby v těchto místech byla založena, v té době velmi výnosná celulózka.

Za finanční podpory své matky dává v zimě 1884/1885 vypracovat Arnošt Porák plán celulózky. Objednává stroje a uzavírá smlouvy. V lednu 1885 byl odlesněn prostor dnešního nádvoří před papírnu a postaveny zde dřevěné sklady, kantýna a ubytovna pro dělníky. Pátého března 1885 bylo na stavbě již zaměstnáno tisíc dělníků, většinou Němců. Pracovali zde však i Češi, Italové a Slováci. Bylo zde provedeno přes sto čtyřicet tisíc dynamitových odstřelů, aby byla získána schůdná staveništní plocha. Rozstřílené a vykopané kameny byly odváženy koníky a zarovnávaly se jimi prohlubně staveniště, byla jimi vydlážděna cesta před dnešní vrátnicí papírny a byly rovněž používány na stavbu. Po úpravě staveniště byla zahájena stavba celulózky, obytných domů a stájí. Tyto stavby byly do podzimu 1885 zastřešeny a obytný dům dokonce částečně obydlen. Stavba budov a montáž

strojů v celulózce nečinila žádné potíže. Naproti tomu stavba odpadního kanálu a turbíny si vyžádala, vzhledem k posuvům půdy, značné zdržení a zdražení stavby. Veškeré stavební práce řídil vysebrodský stavitel inženýr František Karel.

Dvacátého září 1886 byl slavnostně zahájen provoz celulózky. V továrně byly postaveny tři vařáky na výrobu nebělené sulfitové celulózy, odvodňovací zařízení, dřevosekárna a vodní turbíny o výkonu 700 koňských sil. Denně se zde vyrábělo asi osm tun nebělené sulfitové celulózy. V roce 1888 rozšiřuje Arnošt Porák, pro velký zájem o celulózu, varnu, kotelnu a vodní pohon. Současně staví další dva vařáky. Cena celulózy, která při zahájení výroby na podzim 1886 činila 17 zlatých za sto kilogramů prvotřídní celulózy, klesla až na deset zlatých. Továrník Arnošt Porák se v lednu 1895 rozhoduje, že nebude prodávat celulózu, ale papír. Již 15. srpna 1895, tedy za sedm měsíců od rozhodnutí, byl dán do provozu jednoválcový papírenský stroj a další byl dán do provozu 15. února 1896.

Pro vedoucí pracovníky dal Arnošt Porák postavit devět obytných domů a dělníci chodili do práce a z práce pěšky ze vzdálenějších obcí Větrná, Frymburk, Horní a Dolní Dlouhá, Přední a Zadní Výtoň, Posudov a Milná. Velká část dělníků byla i z Vyššího Brodu. Arnošt Porák od založení továrny v roce 1884 používal tovární značku „Vltavský mlýn Loučovice“. Tato značka si brzo našla uplatnění i na světových trzích. Papírna Vltavský mlýn Loučovice měla své sklady a zastoupení ve Vídni, Praze, Budapešti, Hamburku a Londýně. Výroba brzo přestávala stačit poptávce a tak 13. prosince 1900 byl dán do provozu další, již pátý papírenský stroj. Na tomto stroji se vyráběl silný balicí papír. Dne 8. května 1901, v půl čtvrté odpoledne, vznikl v čistírně dřeva požár, který si vyžádal i 4 lidské životy. Okamžitě byla zahájena obnova budov a zařízení, které bylo zničeno požárem a 12. září téhož roku byla výroba nebělené sulfitové celulózy i celé papírny včetně úpravny papíru obnovena.

V Ústředním státním archivu, ve fondu „presidium místodržitelství“ je i složka PM 8. Týká se továrny Vltavský mlýn Loučovice Arnošta Poráka. Okresní hejtmán v Kaplici píše do Prahy zprávu: „V sobotu 10. prosince 1887 zastavilo patnáct dělníků v čistírně dřeva práci. Chtěli pro pana továrníka nemožné. Zvýšit denní mzdu ze 40 krejcarů na dvojnásobek. Ke stávce vyzval jeden z dělníků, který byl za to jako štvář odsouzen ke dvěma dnům vězení. V pondělí 12. prosince 1887 však devět z 15 stávkujících nastoupilo do práce hned v šest hodin ráno a ostatní v deset hodin dopoledne, když před tím podali v kanceláři podniku stížnost na nízké mzdy.“ Proč před Vánocemi 1887 skončilo „povstání“ neúspěchem je asi každému jasné. V roce 1891 se archiv presidia místodržitelství rozrůstá o další dokumenty z továrny Vltavský mlýn Loučovice. Vypukla zde totiž další stávka. Zúčastnilo se jí tentokrát 17 dělníků a ve stávce vydrželi jedenáct dní. Od 6. do 16. března 1891. Stávkovali proti snížení úkolové mzdy. Také marně.

Dvacátého června 1903 dostali od továrníka A. Poráka výpověď z práce František Reiter a strojvedoucí od papírenského stroje Arnošt Springer. Proč byli z práce propuštěni není známo, ale víme, že téhož dne zastavilo práci 48 zaměstnanců Vltavského mlýna a požadovali znovupřijetí obou vypovězených zaměstnanců. Vedení závodu tento požadavek odmítlo, načež, jak píše tehdejší kronikář podniku, „všech 48 zaměstnanců opustilo závod. Rovněž se připojili někteří zaměstnanci závodu Svatý Prokop, takže povstání se zúčastnilo celkem 84 zaměstnanců.“ Vedení podniku reagovalo pro tehdejší dobu obvyklým způsobem. Všech 84 zaměstnanců bylo propuštěno. Dělníci vydrželi ve stávce plných 14 dní, načež „40 zaměstnanců bylo po podepsání prohlášení znovu přijato a zbytek si musel jít hledat práci a obživu jinam.“

V archivu Národního technického muzea v Praze jsou zaznamenány i vzpomínky RNDr. Jana Petra, který jako student byl na praxi v továrně Vltavský mlýn Loučovice. Mimo jiné vzpomíná: „Pracovalo se na dvě směny, ráno od šesti do dvanácti. Pak byla hodinová přestávka na oběd a denní práce končila v šest večer. V tom byly dvě půlhodinové pauzy na svačiny. V šest večer nastoupila noční šichta, která pracovala do šesti hodin ráno druhého dne. Některé stroje běžely nepřetržitě, na některých se pracovalo jen ve dne podle potřeby. Zámečníci a odborní dělníci, mistři a dílovedoucí bydleli v místě, ostatní tovární dělníci přicházeli ze svých domovů, vzdálených dvě hodiny pěšky... Ráno ještě za šera, kupily se u brány továrního dvora shrbené postavy s ranečky na zádech, v pravé ruce sukovicí, v levé konvičku se žitným kafem a kozím mlékem, celodenní živobytí, k němuž si ještě přikoupili lahvičku piva na posilněnou při svačině. Byli to prostí, dobří lidé, skromní a nenápadní, vesměs Němci. Připadali mně vždycky tak nějak ustrašení, zamklí. Snad to byla vzpomínka na nedávnou stávku, která

zde před mým příchodem propukla. Vypravovali mně o ní. Byla rychle zlikvidována zásahem četnictva... Z ostatního osazenstva podniku byli Češi jen zámečníci a pomocný personál.“

Dělníci v podniku Vltavský mlýn Loučovice téměř výhradně měli doma svá malá políčka do dvou hektarů půdy, které jim přinášely základní potraviny, zejména mléko, vejce a mouku na chléb. Většinu prací na zemědělském hospodářství dělala žena a děti, neboť muž po 12ti hodinové práci a 4 hodinové cestě do a z práce stačil se jen doma vyspat. V Rakousko - Uhersku již v roce 1872 dosáhla průměrná denní mzda 97 krejcarů a v podniku Vltavský mlýn Loučovice byla v roce 1887 čtyřicet krejcarů.

Dávný úmysl továrníka Arnošta Poráka z roku 1884, postavit na místě bývalé lopatárny další papírenský závod, se stává na počátku 20. století aktuální. Práce byly zahájeny 1. června 1901. Bylo nutno vybudovat od základu nový papírenský závod na výrobu strojních a ručních lepenek, včetně kotelny, pomocných a údržbářských provozů a zachycování odpadních vláken. Nová hydrocentrála byla vybavena 3 vodními horizontálními Francisovými turbinami firmy Ganz. Vybavení brusírny dřeva bylo na tehdejší dobu velmi moderní. Současně byl postaven lepenkový stroj s kulatými síty od firmy Füllner. Šlo o velmi moderní stroj, jediný svého druhu v českých zemích. Lepenkový stroj vyráběl bílou, hnědou a barevnou lepenku, duplex a triplex lepenky. Nový závod byl uveden do provozu již v květnu 1903.

Současně za papírenským závodem směrem k Lipnu byla vybudována manipulace dřeva s pilou, která měla jediný katr. V roce 1904 začalo již z jara velké sucho. Od konce května přšlo jen dvakrát, a to tak neznatelně, že průtok vody ve Vltavě klesl od 2. do 22. srpna na 2100 litrů za vteřinu. Provoz závodu Svatý Prokop mohl být udržen jen s přerušováním a jen v některých odděleních. Ani později, až do 2. září, nebyla situace o mnoho lepší. Aby napříště bylo podobným potížím zabráněno, rozhodl se Arnošt Porák postavit parní turbinu o výkonu 200 HP.

Rovněž rok 1908 byl neobyčejně suchý a 28. prosince 1908 klesl průtok Vltavy na tisíc litrů za vteřinu a teprve koncem března 1909 mohl být obnoven plný provoz. Nebezpečné odstavení výroby bylo z části odstraněno postavením parního kotle systému Fairbairne. Celkem bylo za rok 1909 vyrobeno ve Svatém Prokopu asi 500 vagonů lepenky. K této výrobě bylo nutno vyrobit 70 vagonů dřevoviny. V tomto roce je zde zaznamenána poprvé v historii i výroba 10 vagonů kartonáže a výroba „Iněného papíru.“

V době dokončení lepenkárny zaměstnává továrníka Arnošta Poráka další myšlenka. V tu dobu šedesát párů koní dopravovalo suroviny i hotové zboží po silnici mezi Certlovem (dnešním Rybníkem) a Loučovicemi na vzdálenost dvaceti kilometrů. Jedenáctého září 1909 byla založena společnost s názvem „Hohenfurther elektrische Lokalbahngesellschaft“ se sídlem ve Vyšším Brodě. Jejimi hlavními podílíky byli Cisterciácký řád vyšebrodského kláštera, zastoupený opatem Bruno Pammerem a majitel loučovických papíren Arnošt Porák.

Společnost „Vyšebrodská elektrická místní dráha“ sehnala investiční kapitál ve výši téměř čtyři miliony korun, a tak se mohlo započít se stavbou již v roce 1909. Trať se svým průběhem s velkým množstvím oblouků a značnými sklony se přizpůsobila složitému terénu. Musela překonat dvakrát Vltavu, a to ve Vyšším Brodě a nad továrnou Svatý Prokop. Rozpětí mostu ve Vyšším Brodě je 52 metrů a zrušený most nad Svatým Prokopem měl rozpětí 42 metrů. Vyšebrodská elektrická místní dráha začínala ve stanici Zartlesdorf (Certlov, od roku 1953 Rybník), na státní dráze České Budějovice - Linec a končila po 22.742 metrech na pravém břehu Vltavy v Lippnerschwebe (Lipenský zdvih, později Lipno).

Nejnáročnější úsek trati byl mezi železničními stanicemi Čertova stěna a Loučovice, kde bylo na délce tří kilometrů stoupání 30 promile. Na trati v dubnu 1910 pracovalo 180 dělníků a postupně se jejich počet zvětšil až na tisíc pět set. Ve stanicích Rožmberk, Vyšší Brod, Vyšší Brod klášter, Čertova stěna, Loučovice a Lipno byly postaveny zděné přijímací budovy. Rozchod kolejí byl od počátku 1435 mm, kolejnice měly hmotnost 26,3 kg na metr délky. K oběma loučovickým závodům byly postaveny vlečky. Nejmenší poloměr oblouků byl 125 metrů a na vlečkových kolejích sto metrů. Výstavba pokračovala velmi rychle a tak ve středu 18. října 1911 přišel do Loučovic první vagon s uhlím a 17. prosince téhož roku byla zahájena pravidelná přeprava osob. Provoz zajišťovaly tři elektrické hnací vozy. Byly to dvounápravové elektrické vozy stejnosměrné trakční proudové soupravy 1200 V a nesly

označení 22. 001 až 22.003. Mechanickou část vozů vyrobila Vagonka František Ringhoffer na Smíchově a elektrickou výzbroj, stejně jako veškeré elektrické zařízení tratě, dodala firma Österreichische Siemens - Schuckert - Werke. Každý ze tří osobních dvounápravových vozů měl 25 míst k sezení ve třetí vozové třídě a osm míst k sezení ve druhé vozové třídě. Každý den bylo z Loučovic sedm vlakových spojů do Certlova a stejný počet na Lipno.

Stavba vodní elektrárny pod Čertovou stěnou byla na svou dobu označována za první velkou hydrocentrálou nejen v Čechách, ale i v rakousko-uherské monarchii. Svým instalovaným výkonem 17 MW byla ještě v roce 1920 největší vodní elektrárnou v Čechách. Její vznik zásadně ovlivnil elektrizaci Českého Krumlova a Vyššího Brodu, ale zejména širokého území jihovýchodní Šumavy. Zároveň se podařilo umožnit plavbu polenového dříví kolem nesplavného úseku Vltavy pod Čertovou stěnou. To se z Loučovic plavilo otevřeným přívodním kanálem až k vodnímu závěru, kde se hromadilo u hrany vodního přepadu. Za přispění přívalové vlny bylo polenové dříví žlabem, který vedl souběžně s tlakovým potrubím, splaveno do Vltavy. Koncem 19. století se mezi dnešní přehradou Lipno a Vyším Brodem budují malé i větší vodní elektrárny. Ke stavbě se nabízel zejména více než sto metrový spád pod Čertovou stěnou. V roce 1894 kupuje Ignaz Spiro hamr pod Čertovou stěnou, který se nazýval Steindlhammer a tím získal i vodní právo na Vltavě od Loučovic až k Vyššímu Brodu. Do stejné doby jsou datovány i první plány na umístění elektrárny zpracované inženýrem Františkem Karlem z Vyššího Brodu. Zde je již naznačena myšlenka svedení vltavské vody pod Loučovicemi do mírně klesajícího kanálu, který povede k ostrohu Čertovy stěny a odtud tlakovým potrubím do vlastní strojovny elektrárny na pravém břehu Vltavy. S výkopem přívodního kanálu se začalo v roce 1896. Jeho stavba pokračovala v obtížném kamenitém terénu pomalu a projektovou dokumentaci bylo nutno měnit a doplňovat. Poslední změnou bylo v roce 1902 náhrada osmi Giraldotových turbin čtyřmi moderními Francisovými turbinami. Závěrečná kolaudace elektrárny byla 16. října 1903.

Voda Vltavy se přímo pod celulózkou a papírnou Eugena Poráka zadržovala jezem s 32 metrů dlouhou pevnou korunou, na kterou navazovala pět metrů dlouhá trémová základní výpust. Od jezu pokračoval otevřený, kamenem vyzděný přívodní kanál o délce 1650 metrů. Kanál končil u vodního závěru a do strojovny elektrárny pokračovalo tlakové potrubí. Stavebně byl vodní závěr připraven na zaústění dvou tlakových potrubí. Nad vodním závěrem byl postaven kamenný domek, v němž bylo ovládací zařízení stavidel a služebna dozorce.

Tlakové potrubí o průměru 1800 milimetrů a délce 560 metrů umožňovalo průtok až 7,5 metru krychlových za vteřinu. Tlakové potrubí dodala kotlárna Škody Plzeň a uzavírací šoupata a automatické odlehčovací výpustné zařízení strojirna v Leobersdorfu. Ve vlastní hale strojovny bylo možno umístit 4 soustrojí, kancelář, dílnu a sklad. Elektrárna byla spojena telefonem se služebnami na jezu, na vodním uzávěru a s papírnou Větrní u Českého Krumlova. Při uvedení do provozu se strojní zařízení elektrárny skládalo ze tří hydroagregátů firmy Ganz Budapest-Leobersdorf. Každý hydroagregát se skládal z Francisovy turbíny s vodorovnou hřídelí o výkonu 2500 HP při čistém spádu 94,6 metru, 420 otáčkách za minutu a hltnosti 2,9 kubíku vody za vteřinu. Turbíny byly trvale spojeny s generátorem o výkonu 1700 KW, který vyráběl třífázový střídavý proud o napětí 15.000 V a kmitočtu 42 Hz. Výkon byl z elektrárny veden bez transformace do papírny ve Větrní třívodičovým dálkovým vedením s měděnými vodiči. Kromě papírny byl dodáván proud i městům Český Krumlov, Vyšší Brod a dalším okolním obcím.

V roce 1911 bylo zařízení doplněno o čtvrtý hydroagregát. Zároveň došlo k rozšíření rozvodny a přenosové napětí dálkového vedení bylo zvýšeno na 22.500 V. Další rozšíření a modernizace nastala v letech 1924 až 1926, kdy bylo Vítkovickými železárnami dodáno druhé tlakové potrubí o průměru 2000 milimetrů a v letech 1928 až 1929 dochází ke stavbě nového železobetonového jezu v Loučovicích a k vybudování druhého přívodního kanálu. Starý jez zůstal zachován, stejně jako původní vtok do starého kanálu, který dále sloužil k plavení polenového dřeva.

Od roku 1928 probíhaly rozsáhlé stavební úpravy budovy strojovny a dalších budov. V roce 1929 dodala Českomoravská Kolben-Daněk Blansko pátý hydroagregát, který se skládal z Francisovy turbíny s vodorovnou hřídelí o výkonu 10.860 HP při 650 otáčkách za minutu a hltnosti 10,3 kubíku vody za vteřinu. Turbína byla trvale spojena s generátorem o výkonu 9.000 kW vyrábějícím třífázový

proud o napětí 5.250 V a kmitočtu 42 Hz. K buzení generátoru byl instalován zvláštní budicí agregát, který se skládal z Peltonovy turbíny a dynama.

Podle statistiky z roku 1923 ve vodní elektrárně pod Čertovou stěnou pracovalo 21 dělníků a 2 úředníci. Kolem roku 1950 zde pracovalo až 70 zaměstnanců. Výstavbou vodní elektrárny Lipno a svedením vltavské vody do podzemního tunelu elektrárna pod Čertovou stěnou zanikla, došlo k likvidaci a budova byla předána jako výrobní hala dřevařskému závodu.

Část 5. - Čertovy proudy

Oba loučovické kostelíky dělí od sebe jen Vltava a často se traduje, že byly postaveny současně v polovině 14. století. K jejich založení se vypráví pověst, která byla před více než sto lety otištěna v českobudějovickém časopise Budivoj. Říká se v ní, že dva Rožmberkové milovali jednu šlechtičnu. Zatímco jeden z nich bojoval na křižácké výpravě, druhý se tak dlouho dvořil šlechtičně, až byla svatba. Jakmile se bratr vrátil z křižácké výpravy a dozvěděl se o svatbě, vzplál zlostí, a když se s bratrem setkali u Lúčovic, napadli se meči. Když nejvíce zuřil boj, tu se najednou, z ničeho nic, ozval hlas z nebes: „Smiřte se, vždyť jste bratři!“ Oba se zachvěli, zastyděli, padli si do náručí a na památku usmíření se rozhodli, že každý z nich postaví na jednom břehu Vltavy kostelík. Kostelík zasvětili svým patronům, svatému Prokopu a svatému Theobaldu.

Hezky se tahle pověst čte i poslouchá, ale ve skutečnosti to bylo „úplně jinak.“ Při hledání podkladů pro historii Frymburka jsem našel zprávu, že v roce 1220 povolal Vítek z Prčice do Přídolí benediktinského faráře Bohuslava ze Zátoně. Žádal jej, aby mu poskytl rady při osidlování pustých krajů. Zátoňská fara patřila ke klášteru Sázava, který byl založen před rokem 1035 poustevníkem Prokopem, který se později stal svatým a je malován, jak drží na řetěze čerta. Za radu a službu dal Vítek faráři Bohuslavovi „kapli ve Frymburku a les Drahún.“

Tento „les Drahún“ je díl loučovického lese, který ještě ve dvacátém století patřil k faře v Zátoni. A právě v tomto lese Drahún na levém břehu Vltavy v Čertových proudech, postavil páter Prisker dřevěný kostelík, či spíše kapli Svatého Prokopa, aby zde „držel čerty a ďábly na řetězu.“ Onen páter Prisker ze Zátoně žil před rokem 1250, tedy ještě před příchodem cisterciáckých mnichů do Vyššího Brodu z Wilheringu. Německá pamětnice farnosti Malšín, kam levý břeh dnešních Loučovic patřil, hovoří o kapli Svatého Prokopa po roce 1220, stejně jako Michael Wollner, který vydal německy historii Loučovic.

V benediktinském klášteře Monasterium S. Procopii v Sázavě jsou další dva dokumenty o loučovickém kostelíku svatého Prokopa. V polovině 13. století, tedy z let okolo roku 1250, je připomínka o založení kaple svatého Prokopa na Vltavě nad Zátoní, tedy v dnešních Loučovicích. Kostelík Svatého Prokopa byl tedy s největší pravděpodobností dřevěná kaple postavená v letech 1220 až 1250. Náležel až do 29. května 1305 k frymburskému kostelu, který patřil benediktinům v Zátoni. Toho dne převádí Jindřich z Rožmberka frymburskou farnost k rakouským premonstrátům ve Schläglu, ale les Drahún s kaplí či s kostelíkem nechává v péči benediktinů. Důkazem je nadání papeže Klementa V. ze 13. prosince 1310, kdy se píše i o kapli Svatého Prokopa v lese Drahún.

Když v roce 1259 udělili Vítkovci novému cisterciáckému klášteru ve Vyšším Brodě nadání, věnovali mu především „klášterní les“, který byl v darovací listině ohraničen pravým břehem Vltavy, panstvím Vítkovců na levém břehu a zemskou hranicí. Asi uprostřed mezi Vyšším Brodem a Vítkovým Hrádkem jsou dnes Loučovice. Ještě po sto letech, v polovině 14. století, to byla pustá krajina s neprostupným hlubokým lesem. Jen na vrcholu, kterému se dnes říká Uhlířský, se usadilo několik uhlířů, kteří zde od jara do zimy pálili v milířích pro klášter dřevěné uhlí. Nejbližší trvalé osídlení v klášterním lese bylo na staré zemské cestě v Kapličkách. Zatímco na pravém, cisterciáckém břehu Vltavy, byl neprostupný les, na levém břehu bylo v rožmberském panství poměrně husté osídlení. Nejbliže v dnešní Dvorečné, která se tehdy jmenovala Tvarožna a přímo na břehu Vltavy stála kaple Svatého Prokopa.

Cesta pokračuje po levém břehu Vltavy a přijdeme k hotelu Lesní krčma. Před sto lety, v roce 1904, byla vyznačena první turistická cesta od nově vybudovaného hotelu Lesní krčma k vrcholu hory Luč. Vlastně od Waldschenku k vrcholu Hirschbergu. Trasu nechal vyznačit, jak tehdy bývalo zvykem, hoteliér a turistická značka byl bílý kruh a v něm modrý rovnoramenný trojúhelník se špičkou k vrcholu. Na plochém velkém kameni, asi sto metrů od vrcholu, byla v té době pěkná vyhlídka. Vrchol nebyl zalesněn a tak odtud byla vidět kazatelna Čertovy stěny, loučovická i prokopská Porákova

papírna i Čertovo kopyto. Vrcholový kámen vyhlídky však byl velmi těžko přístupný a tak kameníci, kteří stavěli hotel Waldschenk, zde vysekali šestnáct schodů „za pivo.“ Na kameni byla umístěna „vrcholová kniha“ v kovovém pouzdru a kdo vystoupil od jara do zimy na tuto vyhlídku nejméně desetkrát, tak ten byl pozván na svatého Martina, tedy 11. listopadu, na večeři a pivo zdarma.

Když v roce 1954 loučovický vodácký oddíl uspořádal první ročník vodního slalomu na Vltavě u pily, který dostal název Čertovy proudy. Nikdo ani ve snu nemohl tušit, že Vltava mezi lipenskou hrází a hájenkou U Špulků se stane třikrát dějištěm mistrovství světa a téměř každoročně i mistrovstvím republiky. Ve dnech, kdy se zde do koryta Vltavy pouští třicet kubíků vody za vteřinu, tak nastává vodácký ráj a vodní slalomáři i sjezdaři si naplno užívají svého vodácké ráje.

Přicházíme pod hráz přehrady Lipno a je třeba se rozhodnout jak a kudy obejít jihočeské moře. Konečné rozhodnutí padlo ve směru hodinových ručiček. Tedy nejdříve pustý, zdevastovaný pravý břeh mezi přehradou a státní hranicí a zpět po civilizovaném levém břehu.

Část 6. - Lipno po roce 1990 a lipenská galerie

Nemohu zapomenout, jak za mnou přišel tehdejší tajemník obecního úřadu, nyní starosta Lipna Zdeněk Zídek s návrhem, abychom při privatizaci oborového statku Šumava počítali s bezplatnou privatizací bažiny mezi stájem na Slupečné a břehem Lipna. Tehdy své přání zdůvodnil výstavbou nové moderní čistírny odpadních vod, jejíž kapacita několikrát převyšovala potřeby Lipna, ale Zdeněk Zídek mi vysvětlil, že „čistírna se staví na dvacet let dopředu.“ Lipno onu bažinu dostalo a postavilo zde novou moderní čistírnu odpadních vod. Po zpracování územního plánu, to již byl Zdeněk Zídek starostou, se v polovině devadesátých let začíná jednat s holandským investorem a v roce 1997 je podepsána smlouva.

Holandský investor se zavazuje vystavět na břehu jachetní přístav a apartmánový komplex, který dostává jméno Marina. Když jsem si prohlížel plány budoucí Mariny, nevěřil jsem v realizaci. Začalo se stavět, investice dosáhly téměř miliardy korun a po dokončení Mariny se spouští řetězová reakce a podobnými projekty. Zanikl kemp a na jeho místě vyrůstá další komplex Riviera a u bývalého kramolínského parkoviště vyrůstá satelitní městečko Villapark. Souběžně probíhá rozšiřování Mariny a v plném proudu je i výstavba Promenády Lipno. Je to nové centrum Lipna, které leží na silnici od Lipna k Frymburku. Na počátku 21. století se začíná s prodejem pozemků pod Villaparkem a vyrůstá zde výstavba nových rodinných domů. Práce pokračují i na dalších etapách Promenády, nad Marinou vzniká podobný komplex Lipno Lake Resort. Posledním podobným projektem se stávají Doky Lipno. Mohutnou, téměř raketovou výstavbu provází na Lipně i výstavba sportoviště. Kramolín se postupně mění na Skiareál Lipno. Po vybudování sedačkové lanovky vzniká i nová sjezdovka a zapomenut není ani areál pro lyžařskou výuku dětí. Lipenské lanovky mají v současnosti již délku sedmi kilometrů. Hlavní nové parkoviště pro návštěvníky Skiareálu vzniklo vedle Mariny a v roce 2006 se investuje do moderního zasněžovacího systému, který dokáže pokrýt všechny sjezdovky 40 cm vrstvou technického sněhu za čtyři dny. Skiareál je v současnosti hodnocen jako špičkový evropský areál se zaměřením na rodinné lyžování. Do komplexu Marina spadá i Aquapark a ve Slupečné je unikátní bobová dráha s celoročním provozem.

Kdysi dávno, v patnácti letech, se stal Robert Delteil francouzským plavčíkem na námořní lodi a po šesti letech plavení po moři přišla válka, potom zajetí, transport a práce v lese na jihu Čech. Jak již to bývá, ještě před koncem války se zde seznámil s dívkou, která mu pomohla přežít. Když skončila válka a náš francouzský zajatec byl osvobozen, tu se slzami v očích zpíval Marseillaisu, potom si v domě rodičů Františky svlékl své námořnické šaty, vykoupal, oholil a svým francouzským kamarádům řekl, že přijede později. Abych to neprodlužoval, skončilo to svatbou s Františkou a potom následoval nábor do pohraničí, kde svážel nákladákem dříví k pile a po práci opravovali chaloupku po Němcích. Zima byla dlouhá a práce v lesích těžká. Narodila se jim dcera Anička a před chalupou postavili pro ni houpačku. Na jaře začalo plavení dřeva po Vltavě. To viděl náš francouzský námořník poprvé v životě. Léta běžela a najednou to přišlo. Chaloupka francouzského námořníka a jeho rodiny se ocitla v zátopovém pásmu budoucí lipenské přehrady. V tu chvíli chtěl sbalit kufry a s celou rodinou odjet do Francie. Všude kolem byly plakáty a na nich „Pomozte stavět Lipno“. A tak šel náš francouzský námořník stavět Lipno. Dali ho k čerpadlům a narodil se jim syn. Dostal jméno po tátovi a celá rodina dostala byt v první lipenské ulici. Na událost, kdy zachránil bagr, pod kterým povolila skála, sám

vzpomínal: „Sám se začínám podezřívát, že jsem ten zářivý záchranný čin podnikl z pýchy, abych všem ukázal co dokáže opravdový námořník. Ale ne, nebylo to z pýchy. Byl tam přece jen ten mladíček. Kvůli němu jsem to udělal. Ovšem když si uvědomím, že jsem se do toho riskantního počínání pustil bez jakéhokoliv zajištění jen tak hrr, všechna sláva z toho udatného činu rychle hasne. Neměl bych všechno takhle rozebírat. Zkrátka se to povedlo a mohu být spokojený.“ Stal se hrdinou, když zachránil bagr před pádem. Když slavil své třicáté páté narozeniny ozvali se jeho francouzští kamarádi, námořníci ze zajetí a pilo se pravé francouzské víno. Po oslavě celá rodina jela do Francie, jen kanár v kleci zůstal na Lipně. Ochutnali jamajský rum i růžové víno, zavzpomínali na břehu moře a vrátili se domů. Domů na Lipno. Nikdo nevěřil, že se vrátí. Robert Delteil na návrat na Lipno vzpomínal: „Čekal jsem, že zachytím v pohledech lidí na stavbě záblesky ironického výsměchu, proč jsem se zase vracel od svého Atlantiku sem na konec světa, jak se říká. Ale kupodivu, snad to nikoho z nich ani nenapadlo.“ Aby pravdivý životní příběh měl svou pointu, tak nakonec, když stavba Lipna skončila a „šumavské moře“ se naplnilo, tak z Budapešti přes Vyšší Brod po souši dojela velká výletní loď a náš francouzský námořník se vrátil tam, kam patřil. Jen místo plavčíka se z něho stal kapitán lodi Lipno a místo opravdového moře brázdil jen to šumavské.

František Jeřábek začínal v roce 1929 jako zedník a minér na přehradě Vranov, odtud v roce 1937 přešel do Štěchovic a v roce 1949 jej čekala přehrada Slapy. Když na Slapech končil, tak se rozhodoval kam dál. „Po proudu, nebo proti proudu. Losos táhne proti proudu, není to zrovna špatná ryba a tak jsem se dal cestou lososa“, často zdůvodňoval, proč přišel v roce 1952 na Lipno a dodával: „To byla ještě divočina. Všude panenská země, přes kterou jsem tahal na větvích metrů střílivá. Vždy, když jsem v zimě zapadal do závějí až po krk, tak jsem proklínal tu panenskou zem a všechny panny a dušoval se při všech svatých, že z té divočiny uteču. Neutekl jsem. S jeho příchodem začala nemilosrdná palba a střílel tak, že za každou ranou vylétali ptáci poplašeně ze svých hnízd. Ve směrové štolě střílel tři měsíce sám. Postupně přicházeli další střelmistři. Práce v odpadním tunelu se dělaly tak, že se razila směrová štola, potom se udělaly „šlyce“ a daleko za směrovou štolou se prováděl plný výlom. Za směnu minér Jeřábek provedl až 250 odpalů. Den za dnem postupovali barabové stále hlouběji pod vrchol hory Luč. Vše probíhalo normálně až do 8. ledna 1955. To v tunelu zazněl dutý výstřel a František Jeřábek padá k zemi. Rychle do nemocnice a v agonii říká sestřičce jadrný vtip. Rázem nad sebou vidí rozesmáté obličej. Byl to jeho životní optimismus, který Františka postavil na nohy. Dosud se mu říkalo Franta Rámus, ale po 8. lednu 1955 také Nesmrtelný Střelák.

Vybudováním Lipenské přehradě se vodákům otevřelo několik kilometrů překrásné divoké vody, které přehrada mohla kdykoliv naplnit vodou k uspořádání závodů. Ve výsledkové listině sjezdu Čertovy proudy pod Lipnem se v roce 1961 poprvé jako vítězka objevuje Lída Veberová, pozdější manželka svého trenéra Milana Polesného. V příštím roce 1962, to jsem byl poprvé mezi pořadateli, Lída Veberová sice slalom nedokončila, protože se jí žádný ze čtyř „eskymáků“ nepovedl. Já však si dobře vzpomínám, jak v zimě 1962/1963 několikrát týdně trénovala eskymácké obraty v bělicím holandru loučovické papírny. Spolu s Milanem Polesným jsme jí drželi za přední a zadní špic lodě a Lída se „točila a točila.“ Ve sjezdu 1962 odstartovalo 61 lodí a do cíle dojelo jen 46 lodí a Lída vyhrála F1 žen. Trať se „zařadila mezi nejdivočejší vody v Evropě. Kvalitní trať a dokonalá organizace přesvědčily československé i zahraniční odborníky, že Čertovy proudy jsou připraveny stát se dějištěm světového šampionátu...“ Desáté mistrovství světa ve vodním slalomu „Čertovy proudy 1967“ se konalo ve dnech 6. až 9. července 1967. Přípravy trvaly téměř celý rok a jsem rád, že jsem byl jedním z organizačních koleček této vrcholné světové soutěže. Na Lipno se sjelo 227 závodníků ze čtrnácti států. Po sobotní sluneční pohodě, která přilákala k trati patnáct tisíc diváků, v neděli bylo počasí k závodníkům i divákům kruté. Čertovy proudy ukázaly svou drsnější stránku vichrem, chladem a drobným deštěm. Série zvrhnutí a nedobrovolných koupelí či eskymáků brala dech všem přihlížejícím, ale závodníci se poprali se živly a houževnatostí vodáckému národu vlastní. Jak viděla mistrovství světa Lída Polesná? Pátek před tréninkovou jízdou: „Všchno to rychle uběhlo a už to máme před sebou. Jaký to bude? To bych také ráda věděla. Připraveni jsme dobře, což o to, ale cesty osudu a náhody jsou nevyočitatelné. Pro mne je to zvláštní mistrovství. Zdá se, že bych měla po něm končit. Na druhé straně mi něco říká, holka, proč by ses ještě nepokusila o Francii, kde se jede příště!“ Po páteční tréninkové jízdě Lída řekla: „To bylo něco. Před osmičkou jsem zvrhla, chtěla jsem

udělat eskymáka, veslo se mi vzpříčilo proti proudu, myslela jsem, že mi utrhne pravou ruku. Au, to to bolí. Tak jsem zaplavala, to to pěkně začíná. Ale loď jsem udržela v největším blázinci a zaplať Bůh, že je netknutá. Před sobotním závodem hlídek: „Písecký primář Horák mi dal mezokainový obstřík, pak se závod nějak zdržel, můj start se protáhl, doba účinku obstříku prošla a tak mi dal ještě jeden. Bolí to ale pořád a člověk tolik potřebuje. No nic, zatnu zuby a uvidíme.“ Sobotní závod hlídek komentovala Lída Polesná: „Je to k naštvání. O pouhých šest bodů za Němkami. Posledně o bod, teď o šest. Chtělo to málo k tomu, aby bylo zlato. Jen aby nám hlavně nechybělo do bodování národů“. Nedělní první jízdu okomentovala Lída takto: „Jenom abych to nezakřikla. Zatím je to fajn, ale závod končí až večer druhou jízdou. Kdyby se to povedlo, byla bych moc ráda.“ A v neděli po druhé jízdě: „Že mám slzy v očích? Vždyť jsem přece vyhrála.“ K Lidě Polesné, která žila a pracovala na Lipně, snad jen jedině. Víím, kolik námahy, odříkání a dřiny vodě věnovala. Stejně jako její trenér a manžel Milan Polesný.

Část 7. - Mezi Marinou a náměstím ve Frymburku

Má cesta od Mariny Lipno až na náměstí ve Frymburku vede po cyklostezce, která téměř kopíruje zelenou turistickou stezku pro pěší. Prvním mým překvapením na cestě k Frymburku byl trenér na místním golfovém hřišti. Každý mu zde říká „černá perla“, i když se jmenuje Jamel Sahli. Je z Tunisu a výuku golfu střídá mezi Lipnem a Hammametem v Tunisku.

Slupečná patřila od roku 1281 „pod zboží Rožmberské“, ale v roce 1354 „pronajal vyšebrodský klášter část užitků ze Slupečné.“ Urbář kláštera Vyšší Brod z roku 1530 uvádí, že v tomto roce byla Slupečná částí rychty Bolechy a měla 10 osedlých, tedy deset stavení. Život zde ale byl od nepaměti spojen s Vltavou, která byla nejen živitelkou, ale často i krutým protivníkem. To zejména při velké vodě, když přišlo prudké jarní tání. Od poloviny 19. století až do výstavby Lipenské přehrady byla Slupečná samostatnou obcí, kde byla škola a Lipno její osadou. U Vltavy stály ony statky ze 16. století a Petrův mlýn, které zatopila přehrada. Plískov je poprvé písemně připomínán v urbáři Rožmberků, ale v roce 1530 již také patřil klášteru Vyšší Brod. Byly zde dva velké statky při cestě ze Slupečné do Frymburku. Jejich počet se sice během dalších století trojnásobil, ale zbývající domy patřily „zahradníkům,“ tedy těm, kteří měli málo polí a živily se vorařinou. Dnes je zde několik desítek rekreačních chalup, které byly postaveny „na starých základech.“ Těch ale bylo jen šest. Studené nemělo nikdy německý název, jedná se pravděpodobně o osídlení z první poloviny 13. století a zakladateli Studené by mohli být premonstráti z kláštera v Milevsku. Postupně zde však byli páni z Růže a mniši z Vyššího Brodu. V první polovině 16. století zde byly u cesty mezi Plískovem a Frymburkem 4 statky. Po odsunu Němců v roce 1946 zde bylo pro odlehlost dosídlení jen částečné a v současné době jsou zde rekreační chalupy.

Na kopci nad Frymburkem, který se jmenoval Merterberg, a jemuž nyní říkáme Marta, stávala kaple se sochou Ukřižovaného, která byla soukromým majetkem frymburského měšťana Bartoloměje Mugrauera. Ve Frymburku měl dům čp. 76 a když 29. září 1890 zemřel, zanechal závěť s odkazem osmi set zlatých na stavbu nové kaple. Tohoto úkolu se ujal druhý frymburský kaplan Benedikt Sobotka, který působil ve Frymburku v letech 1892 až 1901. Se souhlasem premonstrátského kláštera ve Schläglu zorganizoval sbírku, obec a dva frymburské měšťané darovali pozemek a téměř každý frymburský občan věnoval na stavbu nové kaple finanční obnos nebo práci. Stará kaple Ukřižovaného byla do 30. června 1887 rozebrána a staré sochy po opravě byly převezeny do vesnické kaple v Kovářově.

Stavební plán nové kaple na Marterbergu zhotovil frymburský stavební mistr Ondřej Wagner a „8. července 1897 bylo započato se stavbou kaple nové.“ Celá stavba nové kaple Hohe Marter, tedy Vysoká muka, stála asi dva tisíce zlatých, z nichž „menší polovina byla hrazena ze sbírky farníků a zbytek zaplatil klášter ve Schläglu.“ Na podzim 1898 byla kaple dokončena a nad vchodem z vnitřní strany byla zobrazena podoba původní kaple. Sochy pro novou kapli byly pořízeny z tyrolského Grödenu a dle kresby ve farní kronice to byla skupina tří soch s křižovaným uprostřed, která se jmenovala Kalvárie. Uvnitř nové kaple Vysoká muka byla i křížová cesta ze šumavských obrázků malovaných na skle. František Frantál uvedl, že „obrázky na skle byly z nedaleké dřevěné kapličky.“ Tento údaj však není ani ve farní pamětnici, ani v německé obecní kronice uveden. Kaple byla slavnostně vysvěcena 13. října 1898.

První a rozhodující podnět ke stavbě křížové cesty od hřbitova ke kapli Hohe Marter dal na frymburské farnosti lipenský statkář Adalber Donabauer, který na počátku devadesátých let 19. století věnoval šest set zlatých „na žulovou křížovou cestu.“ To byly peníze. V té době se ve Frymburku pořídil nocleh a celodenní stravování do dvou zlatých a kilo másla stálo zlatku. Křížová cesta vedla od frymburského hřbitova, který byl při stavbě lipenské přehrady zatopen, k vrcholu Marterbergu, kde v té době stála soukromá kaple Ukřižovaného frymburského měšťana Bartoloměje Mugrauera. Magistr Frantál správně uvedl, že „díky péči kaplana Isfrieda Hilbera byla v roce 1894 zřízena křížová cesta.“

Jeho další údaje o této křížové cestě jsou však nepřesné a tak cituji z frymburské farní pamětnice: „Kamenické práce provedl Jordán Wiltschko z Hořic. Za každé zastavení (kamenickou práci) dostal 26 zlatých. Křížovou cestu maloval malíř Hunčl z Lince, který za každý obraz dostal deset zlatých. Pokud se „utrátilo“ celých 600 zlatých z daru A. Donauera, pak 364 zlatých stály kamenické práce a 140 namalování obrazů. Zbývá tedy 96 zlatých, které zřejmě byly zaplacený za dopravu, úpravu terénu a osazení jednotlivých kapliček a obrazů. V pamětnici frymburské fary je vždy uvedeno, když „něco zbylo nebo něco chybělo“ a zde tyto údaje chybí.

Náměstí ve Frymburku bylo od 13. století, pravděpodobně i dřív, až do I. světové války trhové, díky své poloze na obchodní stezce. Za starostování Karla Sechtera byl v roce 1853 vydlážděn kamennými plotnami umělý potok, který protékal frymburským náměstím a byl z obou stran lemován kaštanovou alejí. Pověst říká, že strouhu v délce více než dva kilometry vykopal odsouzenec na smrt a za tento záslužný čin mu byl hrdelní trest prominut. Potok, ve kterém se na frymburském náměstí máchalo prádlo a byla napájena i městská kašna, pochází z konce 16. nebo začátku 17. století. Přiváděl na tržiště i do městečka vodu z potoka, který je dnes uváděn na mapách jako Podhorský a teče ze zaniklé osady Podhoří kolem Svatoniny Lhoty do dnešní frymburské zátoky. Při stavbě domů nad náměstím v padesátých letech byl uměle vykopaný potok přerušen a dnes tekoucí voda v parku je přivedena polyetylenovým potrubím až z pramene od lyžařského vleku pod Martou.

Samotný park na frymburském náměstí byl založen v roce 1884 a jak si ukážeme, nemá jen stromy, keře, cestičky a lavičky. Nejvíce záhad je kolem kašny, kde je na východní straně vytesán letopočet 1676, ale i pětiletá růže a přitom víme, že poslední Rožmberk zemřel již v roce 1611 a Frymburk s celým panstvím věnoval již v roce 1600 svému synovcovi Janu Zrinskému. V roce 1676 patřil Frymburk Buquoyům, kteří zde uplatňovali svůj vrchnostenský vztah až do zrušení poddanství v roce 1848. Kašna se také v roce 1853 stěhovala, když původně stávala na druhé straně potoka. Proč byla přemístěna, to je druhá záhada. Ví se o ní i to, že si zahrála ve filmu Stříbrný vítr.

Směrem od kašny nahoru je mohutný, více než pět metrů vysoký pranýř z roku 1651. Tehdy po třicetileté válce se houfně stavěly pranýře, u kterých bývali připoutáváni provinilci a jejich „doplněk“ říkal, proč jsou na pranýři. Například hašteřivé ženy mívaly náhubek a opakovaně padlé dívky slaměný věneček. Frymburský pranýř má dodnes nahoře zvoneček, na který pan Antonín Cechner ve svém Soupisu památek zapomněl. Mně naopak připomenul, abych hledal těch pět vytesaných lebek. Proč pět, to nevím. Možná i právo hrdelní. Rožmberská popravčí kniha připomíná Frymburk jen třikrát. Teprve za císaře Josefa II. bylo pranýřování zakázáno.

Směrem dolů od kašny je mariánský sloup, který nechal v roce 1635 postavit vyšebrodský cisterciácký mnich Jan František Latich před domem svého bratra, frymburského měšťana Gregora Laticha. Dal mu i třicet zlatých, aby on a po něm jeho rod se trvale starali o tento mariánský sloup, který měl ochraňovat frymburské občany před morem a válkami. Byl postaven uprostřed třicetileté války, což je zřejmě z latinského chronogramu na jižní straně soklu. V celé řadě turistických průvodců bývá uveden letopočet 1735. Chyba zřejmě vznikla v 19. století špatným opsáním latinského chronogramu a pozdější autoři údaj popisovali a tak rázem frymburský mariánský sloup patří mezi nejstarší v Čechách, neboť většina z nich pochází z let 1680 až 1720. Pod mariánským sloupem byl 14. srpna 1904 slavnostně odhalen pomník císaře Josefa II v životní velikosti s bronzovou sochou. Třináct metrů těžká bronzová socha však na podstavci vydržela jen patnáct let, do roku 1919. Tehdy příliš připomínala tři staletí nadvlády Habsburků v Čechách, a tak byla odstraněna. Pro podstavec se našlo nové použití. Byl na něj přenesen bronzový relief A. Stiftera z pomníku, o kterém bude ještě řeč a reliéf byl doplněn úryvkem básně o Frymburku. Po druhé světové válce byl i tento reliéf básníka s

úryvkem jeho básně odstraněn snad proto, že tento šumavský básník psal v 19. století německy o kraji, kde žil. Na prázdný podstavec byla umístěna deska se znakem Československé republiky a datem 9. 5. 1945. Dnes již Československo neexistuje a konec druhé světové války v Evropě se slaví o den dříve než je na desce.

Na počátku dvacátého století dal frymburský rodák a pozdější ředitel vídeňské průmyslové školy Jordán Kajetán Markus postavit pomník Adalbertu Stifterovi. Pro jeho místo byl nakonec vybrán prostor v dolní části parku proti rodnému domu mecenáše, když proti rodnému domu Fany Greiplové v té době již stála kašna a Latichův mariánský sloup. Pro základ pomníku sloužily, podobně jako u Stifterovy mohyly u Plešného jezera, šumavské balvany. Bronzový reliéf Adalberta Stiftera v roce 1902 vytvořil Hans Rathauský, který je také autorem pomníku tohoto básníka v Linci a reliéfu v Horní Plané. Po přenesení tohoto reliéfu A. Stiftera na podstavec pomníku císaře, zde byl umístěn bronzový reliéf Jahna Thurvatera, který kdysi organizoval v kraji sbory dobrovolníků proti napoleonským vojskům. Po roce 1946 zůstal kamenný památník dlouho prázdný. Teprve po objevení reliéfu A. Stiftera ve frymburské hasičské zbrojnici se navrátil na původní místo.

Nedaleko pomníčku A. Stiftera v parku v trávě stojí malý kamenný skřítek. Ten celý frymburský park poctivě ve dne v noci hlídá. Jedné noci mu však vandalové urazili hlavu. Skřítku restauroval v roce 1995 akademický sochař Pavel Malovaný a tak je již opět tato socha dobrého skřítky úplná. Pod jeho dohledem je i celý park v současné době dosazován a upravován. Na Štědrý den odpoledne se zde scházejí občané Frymburku, aby provedli nadílku a rozptýlení pro jediného frymburského bezdomovce.

Část 8. - Tři proměny Frymburka

Zpráva o tom, že 28. října 1918 byl vyhlášen samostatný československý stát, došla do Frymburku až následujícího dne z Vyššího Brodu. Po celodenním napětí svolali Němci na večer do vyšebrodského hotelu Panský dům schůzi, kde Frymburk zastupovali Ludwig Kraupatz a Augustin Klinger. Schůzi řídili poslanec Dr. Wichtl z Vídně a okresní hejtman Schöbel z Kaplice. Přítomni byli zástupci všech devatenácti obcí vyšebrodského soudního okresu. Na této schůzi bylo dohodnuto, aby bylo požádáno o připojení Vyšebrodka k budoucímu Deutsch-Österreich a na závěr delegáti jednotlivých obcí složili slib věrnosti tomuto dosud neutvořenému státu do rukou vyšebrodského opata Pammera. Hned příští den, 30. října 1918, se začalo úřadovat pouze německy a byl přerušen veškerý styk s českým vnitrozemím.

Ve Frymburku, stejně jako v okolních obcích, byla vytvořena jednotka volkswehru, což byla ozbrojená jednotka Němců, kteří se postupně vraceli z války. Ve Frymburku měla tato jednotka volkswehru asi třicet mužů a velel jí Ludwig Kraupatz. Jak napsal německý kronikář Frymburku: "Střídavě drželi stále několik stráží v noci" a ještě k tomu přidal, že tato mužstva byla vyplácena z Lince. Okresní hejtman Schöbel z Kaplice, pod níž Frymburk patřil, velel více než 700 členům volkswehru, kteří měli 600 pušek, 16 kulometů, 10 pistolí a 75 tisíc nábojů. Německý poslanec Dr. Wichtl ve Vídni vytvořil 31. října 1918 Šumavskou župu a prvního listopadu 1918 se prohlásilo německé Rakousko jako svobodný stát a Šumavská župa se měla stát jeho nedílnou součástí. To však odporovalo zemské hranici, která se v okolí Frymburku ustálila již kolem roku 1256 do podoby dnešní hranice s Rakouskem. Počátkem listopadu 1918 bylo v českobudějovickém policejním sboru rozhodnuto podniknout vojenský zásah proti kaplické skupině volkswehru. V bojovém střetu u Kaplice mělo československé vojsko tři setniny a čtyři děla a čtvrtá setnina vedená Urbanem pokračovala po železnici až do Vyššího Brodu. Československé vojsko se ubytovalo v Panském domě, i když Urban chtěl obsadit Lipno a Frymburk. Předešlo jej však 14 zástupců obcí ležících nad Vyším Brodem, kteří přišli složit slib věrnosti československému státu. Mezi nimi byl i frymburský starosta Greipl. To vše se stalo 4. nebo 5. listopadu 1918. Pak zůstal Frymburk a okolí „zemí nikoho“, neboť další československá jednotka, která přijela obsadit soudní okres Horní Planá, se objevila v Černé až 29. listopadu 1918.

Ve Frymburku bylo po této zprávě svoláno obecní zastupitelstvo a spolu s ním i jednotka volkswehru. O situaci vypovídá zápis z německé frymburské kroniky: "Bývalý starosta Greipl pronesl pevnou, zásadní řeč. Proč se máme nyní vzdát bez boje poté, co jsme dlouhá léta bojovali za vlast a

snášeli válečnou nouzi? Jasně planoucí nadšení zachvátilo všechny! Ne, naší domovskou obec nedostanou. Němci byli naši předkové, kteří zúrodnili půdu a my chceme zůstat Němci. Přišli muži volkswehru z Vyššího Brodu a Dolního Dvořiště a doufali jsme v pomoc z Horních Rakous. K obsazení obce ale nedošlo. Muži z volkswehru ze sousedních obcí odešli opět domů. Posel z Lince přinesl zprávu, že žádná pomoc by odtamtud nemohla přijít. Být odkázáni sami na sebe, to by byl každý odpor jenom zbytečným proléváním krve. Zbraně byly odvezeny do Leonfeldenu a my musíme být důstojní věci, které přijdou.“ V prosinci 1918 postihla Frymburk „španělská chřipka“, a tak v jediném dnu bývaly tři až čtyři pohřby. Škola byla zavřená a všichni tři duchovní byli upoutáni na lůžko. Pohřbívat musel výpomocný duchovní z rakouského premonstrátského kláštera ve Schläglu. „Jaké štěstí, že epidemie netrvala příliš dlouho“, zapsal kronikář. Na věži frymburského kostela sv. Bartoloměje zůstal po válce jediný zvon. Umíráček, který volal ke mši, sloužil při pozdvihování i na poslední cestě. Mnoho frymburských občanů se připravovalo na útěk do Rakouska a ostatní ukrývali zásoby potravin. „Bylo zabito mnoho prasat, aby nepadla do rukou postupujícím vojákům“, čteme v záznamech. Postupujícími vojáky byla myšlena československá armáda. Do Frymburku přišli první českoslovenští vojáci před polednem Štědrého dne. Byla to patrola z Černé, která pátrala po vojenských uniformách a zbraních. Definitivně přišla československá vojenská jednotka do Frymburku až 21. ledna 1919. Byli to příslušníci bývalého 91. pěšího pluku, kde za války sloužilo mnoho frymburských občanů. Jednalo se zhruba o sto vojáků a důstojníků. Důstojníci se ubytovali u Klingera a u slečny Robitschkové. Kulometná rota se ubytovala v tělocvičně školy a pěšáci po hospodách a několika soukromých domech. Po ubytování zahájila československá vojenská jednotka ihned pochůzky podél státní hranice s Rakouskem. Dva týdny po příchodu československého vojska do Frymburku, 4. února 1919, slavil Frymburk slavnost navrátilců, tedy frymburských občanů, kteří se živi vrátili z války domů. Dopoledne byla slavnostní mše svatá za mrtvé a odpoledne slavnostní shromáždění živých v hostinci Hvozd.

Když se začátkem května 1945 přiblížila fronta k Frymburku téměř na dostřel, tu přijel okresní vedoucí NSDAP se zprávou, že Frymburk bude bráněn do „posledního dechu.“ Tehdy to byly frymburské ženy, které řekly nahlas, že „Frymburk si nepřeje, aby obec byla bráněna.“ Byl to zřejmě rozum, který je k této větě dohnal. Přesto zejména frymburský most byl obsazen německou armádou. Dle slovosledu lze usoudit, že to vše se stalo v sobotu 5. května 1945. O neděli šestého května 1945 máme téměř reportážní záznam:

„V půl desáté dopoledne bylo nám řečeno, abychom šli do sklepů, že od Přední Výtoně přijíždějí tanky. Ale jen málo lidí šlo do sklepů a všichni se ptali, zda budou uzávěry uzavřeny. Jeden nadporučík a jeden poručík stáli připraveni bránit most. Jeden kulomet střílel na tanky, mohl být umístěn venku u Sviňského rypáku na levém břehu Vltavy. Američané jeli také se samohybnými děly po silnici k prvním domům. Lidé, kteří šli z Dětského domova se museli vrhnout na zem. Jeden muž byl zraněn. Dvě německá auta přijela po mostě a vzala s sebou z mostu důstojníka. Odjeli směrem k Malšínu. Byly vylomeny dveře do věže a směrem k Výtoni byl vyvěšen bílý prapor, kulomet utichl. Americká pěchota šla přes pole poněkud před prvním tankem. Velitel Volkssturmu, místní vedoucí NSDAP a starosta nesli vstříc přes most bílý prapor. Američané vystoupili a přijali viditelné předání obce. Lidé stáli na svahu u školy, aby viděli, co bude nyní následovat. Američané prozkoumali most, pokud jde o jeho nosnost. Jeden tank jel opatrně přes most, ale probořil se před prvním pilířem. Leží ještě dnes na břehu. Bílý prapor na kostelní věži byl stažen a zástupci Američanů vešli nyní do obce.“

Přímo v těsné blízkosti Frymburku skončily druhou světovou válku hned tři poražené armády. Byla zde přirozeně poražená německá armáda, pro které Američané zřídili podél silnice z Frýdavy na Svatý Tomáš „velký zajatecký tábor“, kde bylo asi pět tisíc německých zajatých vojáků. Svou válečnou cestu po boku německé armády ve Frýdavě také ukončila maďarská sanitní jednotka v síle asi 400 vojáků. Na levém břehu Vltavy, přímo ve Frymburku „U Puffru“, skončila RONA, kterou spíše známe pod názvem Vlasovci. Byla složena ze sovětských válečných zajatců, kteří se na závěr druhé světové války dali naverbovat na stranu fašistického Německa. Všechny tři poražené armády měly hodně koní a tak pro frymburské „bylo lehce získat koně.“ O osudu Vlasovců, kteří byli zajati Američany ve Frymburku jsem se dověděl ze svědectví jednoho z mála Vlasovců, který přežil a později žil v Kanadě. Frymburský německý kronikář psal o Vlasovcích jako „Rusové, kteří s námi bojovali.“

Do Frymburku došlo asi sedm set Vlasovců. Byli to příslušníci druhé divize RONA. Jejich výcvik začal v polovině ledna 1945 ve výcvikovém táboře Heuberg ve Württembergu. Dvacátého dubna 1945 začal jejich ústup do Jižních Čech. Největší skupiny druhé divize RONA skončili druhou světovou válku v Mirkovicích a v Netřebicích. Vlasovci v Mirkovicích byli zajati Rudou armádou, v Netřebicích je sice zajali Američané, ale drtivá většina z nich byla předána také Rudé armádě. Nejlépe dopadla skupina Vlasovců ve Frymburku, když 7. května 1945 proběhlo na americkém velitelství ve Světlíku jednání s frymburskými Vlasovci. Výsledkem byl „tichý souhlas, že se budou v malých skupinkách v civilu vytrácet do Rakouska.“ Americká armáda, která šestého května 1945 přišla do Frymburku, byla prvosledovou „frontovou jednotkou“ třetí americké armády generála G. S. Pattona a příslušela k 26. pěší divizi, které velel generálmajor W. S. Paul. Většina amerických vojáků jen projela Frymburkem a večer „osvobodila Ostrov u Malšína.“ Tanky zůstaly před frymburským mostem ve Frýdavě. Ve farním kostele sv. Bartoloměje ve Frymburku sloužil 6. května 1945 německý farář Petr Dolzer „pro katolíky americké armády v kostele mši svatou se svatým přijímáním.“ Večer 6. května 1945 byl vyhlášen zákaz vycházení německého obyvatelstva Frymburku a zastaven provoz frymburské pošty. Prvosledová jednotka americké armády se ubytovala v „civilních domech na náměstí a osmého května 1945 byla sloužena prvá poválečná mše svatá pro frymburské Němce.“

Pravděpodobně v této prvosledové jednotce americké armády ve Frymburku byl Richmond Crawford, který vzpomínal: „O půlnoci ze 7. na 8. května 1945 skončila válka a já v tu dobu měl za úkol hlídat most přes řeku v nějaké vesničce. Už nevím, jestli to byl Frymburk nebo Horní Planá.“ Prvosledové jednotky americké armády měly mapy z roku 1939, tedy po Mnichovu, a proto ve Frymburku postupovaly podle „Zásad pro obsazené Německo“ a pravděpodobně ani nevěděli, že jsou na území Československa. Ve Frymburku byl dále starostou Josef Danko a „školáci a větší děvčata vidím jezdit na koních s americkými vojáky.“ Nejen tuto větu zaznamenal po 6. květnu 1945 německý kronikář Frymburku. Mimo jiné i napsal: „Jeden četník vzal poboční zbraň a hodil ji na ulici. To může vítězi zajisté poskytnout, přesto moje srdce krvácelo... Vidím, jak jsou páleny prapory s hákovým křížem...“ Podle frymburského antifašisty Leopolda Lespolda fašistický starosta Josef Danko „vítal americká vojska v domnění, že nastanou takové poměry a svoboda pro Němce jako za první republiky.“ Teprve jedenáctého června 1945 přišlo do Frymburku deset příslušníků československého Sboru národní bezpečnosti (SNB = policie). Pro historii uvádím jejich jména: Kabeláč, Mareš, Kocar, Kuneš, Smetana, Bečvář, Máca, Matějčík, Kolář a Zadražil. Americké prvosledové jednotky byly více nakloněny Němcům než Čechům. Hlavní „zásluhu na tom měly frymburské Němky a alkohol.“ A tak „bez vědomí velitelství amerického vojska neměli příslušníci SNB vykonávat samostatně službu a provádět zatčení.“ O tři dny později, 14. června 1945, obnovil nově vyslaný český poštmistr Jan Čenec provoz frymburského poštovního úřadu a 17. června 1945 přišla do Frymburku jedna rota československé armády, které velel poručík Kejla.

Československé vojsko bylo ubytováno ve frymburské německé škole a americká armáda za Frymburkem v bývalém táboře Německé pracovní služby RAD. Mezi silnicemi na Krumlov a Malšín vytvořili Američané „pohřebiště“ německého válečného materiálu a munice. Americké vojenské úřady nerady respektovaly na svém okupačním území svrchovanost československé armády a snažily se jejich působnost omezovat. Frymburští Němci situace plně využívali a mnozí z nich se za jedinou noc přestěhovali s veškerým majetkem do Rakouska. Předseda Okresní správní komise Mirko Sedlák jmenoval 28. června 1945 ve Frymburku za předsedu Místní správní komise Jakuba Metličku, studenta z Č. Budějovic. Tím byl prakticky převzat Frymburk a začaly zde platit československé zákony V září 1945 byla ve Frymburku jednotřídní česká škola „v budově za kostelem, kde byla před okupací česká menšinová škola.“ Prvním učitelem byl Jan Kubát, ale již v polovině září, tedy po dvou týdnech, byl vystřídán učitelkou Annou Jankovou. Postupně přichází do Frymburku i první „civilní“ čeští dosídlenci, zejména národní správci po německých obchodnících a živnostnících. V říjnu 1945 dochází i ke změnám na radnici. Novým předsedou Místní správní komise se stává Jan Koclíř a tajemníkem Rudolf Jeřábek. Dvacátého osmého listopadu 1945 začalo ve Frymburku stahování amerického mírového sboru. „Přesuny byly prováděny jen v noci a k prvnímu prosinci již zde nebyl ani jeden americký voják.“ V tu dobu bylo ve Frymburku a okolí asi 2.500 Němců a 84 Čechů, z toho 27. dětí.

Na situaci na podzim 1945 vzpomíná Jaromír Nekovařík: "V místní vojenské posádce došlo ke změně velitele roty. Na místo poručíka Kejly, který odešel do civilu, přišel poručík Fleischmann, voják z povolání. Během podzimu 1945 byla několikrát přísná pohotovost, takže i my Češi civilisté jsme byli vždy ve škole, kde byla kasárna a společně s vojáky jsme sloužili i před odchodem Američanů někteří nabízeli pytel vojenských bot za pět set korun a také s cigaretami čile obchodovali, ale za těžko dostupnou cenu nebo je měnili za alkohol. Kino sice ve Frymburku bylo, ale nepromítalo se, neboť chyběly nějaké součástky. Ke kultuře zbýval jenom hostinec. Poměrně silní byli národní socialisté, kteří měli členy z řad SNB, zaměstnanců pošty a několika národních správců. Komunisté byli někteří národní správci a několik vojáků. Byli zde i dva sociální demokraté a dva lidovci." V lednu 1946 nastalo silné sněžení. Po příválu sněhu následoval několikadenní déšť, který způsobil silný přívál vody. Devátého února 1946 ve Frymburku Vltava tekla přes most a bylo nebezpečí, že most odnese. Domy ve Frymburku, které byly blíž u vody byly zatopeny, lidé a dobytek musely být vystěhovány. Od 9. do 11. února 1946 teklo ve Frymburku ve Vltavě 130 až 140 kubíků vody za vteřinu. „Byl to nezapomenutelný pohled“, poznamenal pan Nekovařík. Velké zátopy byly i v Loučovicích. U Hruštic a v Dolní Vltavici byly mosty strženy a odneseny. Byla stržena železniční trať z Lipna a vlaková doprava byla obnovena až 20. března 1946. Ve farní kronice Frymburku mne udivilo, že do Frymburku dojížděl na koni každých čtrnáct dní z Rakouska farář Effermund Gros, „aby ve Frymburku sloužil mše svaté.“ Rozhodně mě nepřisluší a ani nechci hodnotit celostátní událost s odstupem necelých dvaceti let. Přesto se však tomuto tématu nemohu vyhnout. Berte tedy tento čas jako pohled na událost, kterou teprve zhodnotí budoucí generace. Musíme si totiž, ať chceme nebo nechceme, přiznat, že ve Frymburku byla nejen silná Komunistická strana Československa, která měla obsazeny téměř všechny „klíčové pozice“, ale i jednotka Lidových milicí, pomocníků Pohraniční stráže a další, kteří „pevně stáli na hranici míru a socialismu.“ Další občané Frymburku, stejně jako v celé republice, se uzavřeli do své rodinné ulity, snažily se s režimem nedostat do konfliktu třeba i proto, aby se jejich děti dostaly na střední školu nebo jim byla dána dotace na stavbu rodinného domku. Pravdivé informace o událostech 17. listopadu 1989 v Praze se do Frymburku dostaly téměř s týdenním zpožděním a tak vznik Občanského fóra ve Frymburku byl provázen i se strachem, „jak to nakonec dopadne.“

Nejen celostátně, ale i ve Frymburku, se „vedoucí úloha strany“ zhroutila během několika dní jako domeček z karet. Nepřisluší mi dělat soudce, kdo se rychle „překabátil“ a přešel na druhou stranu, odhodil „rudou legitimaci“ a kdo „jen se přizpůsobil novým pořádkům.“ Z odstupu historicky velmi krátkých let je však dle mého názoru třeba konstatovat, že „něžná revoluce 1989“ napomohla Frymburku k nebývalému rozmachu a rozkvětu. Zcela určitě jsou ve Frymburku lidé, a je to zcela přirozené, kterým se mnohé z polistopadového vývoje nelíbí. Mnozí z nás si bláhově mysleli, že vše půjde hladce a mnohem rychleji, ale v každém z nás, ať chceme nebo ne, je oněch čtyřicet let „reálného socialismu.“ Nerad bych to bagatelizoval, ale většině by se líbilo „socialisticky pracovat a kapitalisticky žít.“

Ve Frymburku bylo po celá století zemědělství hlavní a rozhodující složkou obživy. V roce 1990 pracovalo na Státním statku Frymburk téměř 300 frymburských občanů, kteří převážně se svými rodinami bydleli v nově postavených nebo adaptovaných domech a „statkových bytovkách.“ Odštěpný závod oborového podniku Šumava ve Frymburku měl své farmy mimo Frymburk i ve Světlíku, Milné, Přední Výtoni, Slupečné a Pasečné, středisko těžké mechanizace, pomocné výroby a stavební středisko. Nejen stát si dost sliboval od restitucí, tedy navrácení zemědělského majetku občanům či jejím potomkům. Velmi brzo se však ukázalo, že původní majitelé o půl století zestárlí a jejich potomci nejsou ochotni soukromě hospodařit na navrácené půdě. A tak nastala fáze „privatizace“ majetku Státního statku Frymburk společností.

Nakonec privatizace Státního statku skončila tak, že stavební výrobu převzala firma FAO Frymburk, levý břeh Vltavy ve Frymburku včetně Světlíku společnost Fragam, pravý břeh Vltavy, tedy Přední Výtoň a Pasečnou, společnost Kerim a dále vznikly samostatné farmy inženýra Valenty na Milné a další fyzická osoba převzala farmu Slupečná, kde došlo ke krachu „až příliš brzo.“ Tři pracovníci statku Frymburk vytvořili z části údržby společnost JPS Frymburk. Zřejmě nejúspěšnější byla privatizace bytového fondu, kde měli při koupi přednost stávající nájemníci a většina občanů Frymburku této příležitosti využila. Nové společnosti nejen podstatně snížily počet dobytka, ale i

propustily téměř polovinu zaměstnanců. Jejich hospodaření je odrazem celostátní zemědělské politiky a kulantně řečeno hospodaří „na hranici rentability.“

Dva kantoři. Já vím, že správněji by se mělo napsat učitelé, ale já mám od dětství zafixováno, že těm nejlepším učitelům se říkalo kantoři. Jejich pořadí nejsou stupně vítězů, ale věk. Když přišel mladý učitel češtiny a hudební výchovy Vladimír Klement do Frymburku učit, bylo zde poměrně hodně reemigrantů, kteří neuměli číst a psát. Učil nejen jejich děti, ale často i rodiče. Se zápalem jemu vlastním mi vyprávěl jakou ohromnou radost měl, když děti kdysi negramotných rodičů úspěšně absolvovali maturitu. Snad ještě větší radost měl, když jejich rodiče přišli do obecní knihovny pro svou první knížku. Obecním knihovníkem byl nepřetržitě od počátku roku 1958 téměř půl století. Když začínal jako knihovník ve Frymburku měla knihovna tisíc knih. Dnes jich má devětkrát více. Sám o sobě mi kdysi řekl: „Mám rád lidi a knihy“, a proto po celý život byl kantorem a knihovníkem. Bohužel, když píšete tyto řádky, tak již není mezi námi.

Ač nemám hudební sluch již několik desítek let obdivuji lásku, chuť a elán kantorky Ludmily Blochové. Dodnes jsem nepochopil, jak naučila zpívat, výborně zpívat, třetinu všech školních dětí čtyřhlasně ve sboru. Děti do sboru vždy chodily rády nejen pro přehlídky a vystoupení, ale zejména pro onu partu a prázdninová soustředění. Byla to dlouhá řada víkendových výměn s pěveckými sbory, které zpívaly pod odborným vedením obdobných kantorů nadšenců jako je „frymburská Lída.“

Klub sportovních potápěčů ve Frymburku je velice aktivní. Tvoří jej kolem třiceti dospělých a stejný počet dětí do 14 let. Dospělí v dětech pěstují především kladný vztah k vodě. Ty se v základním výcviku učí správně plavat s ploutvemi, potápěčskými brýlemi a správně dýchat se „šnorchem,“ což někdy trvá dva až tři roky. Od dvanácti let mohou děti absolvovat kurz potápění již s přístrojem a o dva roky později dělají zkoušky pro dospělé potápěče. Z bohaté činnosti frymburského potápěčského klubu na ukázkou vybírám čtyři velké akce z roku 1997. Nejdříve na počátku května se potápěli na Korsice a Sardinii, v červnu uspořádali tři turnusy potápěčského výcviku na moři pro děti i dospělé u městečka Rovini v Chorvatsku a v srpnu se dva týdny potápěli u ostrova Murter a Pag opět v Chorvatsku. Rok 1997 plný potápění byl ukončen v říjnu na katamaránu kolem ostrova Elba, kde vedle vraků a soch byly k vidění i korálové útesy a jeskyně plné různorodého života ve všech jeho rozmanitých formách.

Aqualung club Frymburk si od Obecního úřadu ve Frymburku pronajal budovu bývalé školy, kterou hodlají jeho členové přestavět na středisko poskytující služby turistům, jachtařům a mládeži. Nyní se staré třídy mění v pokoje pro turisty, klubovnu pro potápěče a internetovou kavárnu. V přízemí vznikla restaurace a tělocvična se změnila ve společenský sál, jenž v obci chyběl od uzavření kulturního domu. Potápěči poskytli prostor i jachtařskému klubu. Starosta obce s úctou konstatuje: „Potápěči budovu zachránili a jsou zárukou, že z jejich plánů něco vzejde. Vždy za nimi zůstává kus pořádné práce.“ Aqualung club Frymburk jsem vybral jako příklad moderní organizace, která má ve Frymburku nejen zázemí, ale i dostatek obětavých členů.

Mimo kopané, sportovního potápění a florbalu, které jsou ve Frymburku během posledního desetiletí nejpopulárnější, je zde řada dalších sportovních aktivit, jež přitahují řadu občanů Frymburku, zejména mládež. Již sedmáct let bojují žáci místní základní školy o titul Sportovec roku. Po celý rok se bodují všechny soutěže, kterých se žáci zúčastní a výhra v této celoroční soutěži má mezi žáky svou váhu. Dvakrát týdně trénuje třicet děvčat sportovní gymnastiku. Zkušené cvičitelky je nejen pořádně protáhnou, ale připravují rovněž na soutěže, odkud se nikdy nevracejí bez medailí. Po 23 ročnících se letos přestěhoval lyžařský závod Tomášská lyže přímo do Frymburku, a děti vozí pravidelně medaile i z atletických a plaveckých závodů, i když žákovský florbal je ve Frymburku současnou jasnou jedničkou. Sportování dětí je zřejmě přirozeným zájmem všude tam, kde jsou organizátoři, a těch je naštěstí ve Frymburku i v současnosti stále dost. Horší to bývá u dospělých, ale naštěstí i zde je Frymburk příjemnou výjimkou. V zimě to bývá tradiční Zimní sedmiboj dvojic, velký zájem se ve Frymburku projevuje o volejbalový turnaj dvojic a v posledních letech si získává popularitu i turnaj v nohejbalu trojic. Příjemnou novinkou je ve Frymburku dívčí kopaná, která má nejen dostatek hráček, ale i diváků. Již téměř třicet let se ve Frymburku hraje tenis, takže vybrat si může každý. Příjemným zpestřením sportovní sezóny jsou i některé netradiční soutěže, které pořádá občanské sdružení Lipno-Dunaj, jako jsou například „ruské boby“ či liga Kulečnickového klubu.

Po roce 1990 se náhle změnil život každého obyvatele Frymburku. Nutno říci, že jen málokdo byl na tuhle změnu připraven, a tak vyvstaly problémy, do té doby pro obyvatele Frymburka nevídané. Pro mnohé občany z Frymburku znamenal největší zásah do všedního života rozpad státního statku či dokonce ztráta zaměstnání. Prakticky ze dne na den se každý musel vyrovnat s poznáním, že již nevystačí s dosavadní socialistickou pracovní morálkou. Více než deset procent obyvatel Frymburku začalo velmi brzy podnikat. Podnikatelé se dělili na dvě skupiny. Na ty, kteří se domnívali, že jako podnikatelé velmi brzo zbohatnou, a na ty, kteří podnikání brali jako pracovní příležitost, přičemž těch druhých bylo naštěstí poměrně dost. Většina občanů Frymburku si dlouho myslela, že se v podstatě nic nestalo a pouze se vyměnili „ti nahoře.“ Po několika letech poznali, že se nejenom mýlili, ale také, že jsou oproti ostatním o několik let pozadu. Většina z nich se snažila tento rozdíl co nejrychleji odstranit. Během několika let se však ve Frymburku rozpadl nejen státní statek, ale i řada dalších pracovních příležitostí, a tak se stalo obtížné najít doma solidně placenou práci. Z části obyvatel Frymburku se stali pendleři jezdící za prací do Rakouska, z některých sezónní pracovníci, další skončili na úřadu práce. Frymburk byl na lipenské přehradě místem dovolených a rekreací od jejího napuštění v roce 1959. Klientela se skládala z „odborářské rekreace,“ turistů z Německé demokratické republiky, chatařů, chalupářů, stanařů a obyvatel bytů v panelových domech. Tomu také odpovídalo zařízení rekreační oblasti. Po roce 1990 nastal prudký zvrat. Turisté z Německé demokratické republiky se stali občany Spolkové republiky Německo, relativně zbohatli, a především mohli začít jezdit na dovolenou a rekreaci do celého světa. Také naši turisté dostali po čtyřiceti letech výjezdních doložek pro dovolené pasy, a tak se každý vydal do světa. Velmi brzo se začal rozpadat i systém odborářských poukazů do podnikových chat, proto se během dvou let zhroutil systém dosavadní rekreace ve Frymburku.

Bylo třeba velmi rychle vybudovat od základu nový systém turistického ruchu, a to takový, který by odpovídal evropskému standardu. První vlašťovkou byl pronájem tábořiště U Lískovců holandským manželům Wilzingerovým a výstavba několika rodinných penzionů přímo ve Frymburku. Příkladem mohou být manželé Semšovi s hotelem Maxant, ale nebyli jediní. Postupně byla většina podnikových rekreačních zařízení prodána, pronajata či zmodernizována. Řada rodinných chat se po modernizaci začala pronajímat jako letní byty cizincům. Nově se například vybudovala Rybářská bašta a několik dalších stravovacích objektů. Vše klapalo přibližně do sezóny 1995 až 1996, kdy prudce klesl zájem turistů. Hlavní důvody byly dva. Zahraniční turisté, kteří chtěli poznat zemi za bývalou železnou oponou ji již okoukali, a zejména místní podnikatelé nasadili světové ceny za české služby. Kdo znal Frymburk před listopadem 1989, musí uznat, že se podstatně změnil k lepšímu. Tento fakt je prostě vidět na první pohled, všude či správněji řečeno, skoro všude. Není možné začít jinde, než u zprivatizovaných bývalých statkových a obecních domů a bytů. Nové střechy, nové fasády, zahrádky, a většinou i úklid. Existuje však také řada proměn k lepšímu, které nejsou na první pohled vidět, ale mají svůj nezanedbatelný význam. Mnoho cizinců tvrdí, že do Frymburku jezdí především za odpočinkem a pohodou. Když jsou tázáni, aby výraz odpočinek a pohoda specifikovali, tak to většinou nedokáží blíže popsat. Říkají, že je to cítit ve vzduchu. Jeden z nich například řekl, že si koupil dvaatřicet druhů pohlednic Frymburku, další si veze domů buclatý hrneček, kam si může schovat štěstí, a třetího potěšil živý sumec v tůňce hned vedle stolu, kde si dával k obědu pstruha duháka. Frymburk hodně získal i moderní cyklostezkou, jachetním klubem v Kovářově či soukromou sklárnu v Milné. Na deset let rozhodně víc, než mohl optimista čekat. Tento výčet však nemá znít jako reklama, na jejímž základě by se někdo mohl domnívat, že Frymburk je již oběma nohama v Evropě. Poslední rok dvacátého století se ve Frymburku udály dvě slavnosti. Frymburské slavnosti se v tomto století uskutečnily již několikrát, ale letošní měly zcela jiný náboj a atmosféru. První třídní červnová slavnost se nesla v duchu Járy Cimrmana, tedy v duchu recese, jejímž vyvrcholením bylo odhalení pamětní desky na vlnách lipenská přehrady nedaleko převozu z Frymburku do Frýdavy. Za všechny ostatní komentáře svědčí nápis: „Přibližně šest metrů pod tímto místem přebýval v roce 1912 pan Jára Cimrman. Narodil se mezi léty 1850 až 1870 a od roku 1932 je neznámý. Celkem se třídního recesního pořadu zúčastnilo tři a půl tisíce velmi spokojených návštěvníků, a tak se ukázalo, že spojení slavností s postavou Járy Cimrmana byla výborná myšlenka. Vždyť například divadelní

představení Járy Cimrmana bylo v místním kulturním domě beznadějně vyprodáno. Nesmíme však zapomenout ani na zahajovací show, dívčí kopanou a zejména na celkovou atmosféru.

Druhou frymburskou slavností roku byla renovace komunisty zničené křížové cesty ke kapli Martergerg, které se také říká Marta. Díky společnému úsilí obecního úřadu a bývalých i současných občanů Frymburku se podařilo něco, co se zdálo téměř nemožné. Obnovení křížové cesty. Z kopřiv a plevelu dobrovolníci vykopali zbytky žulových kapliček, nechali zhotovit ztracené části jednotlivých zastavení, vybudovali pěšinu kolem křížové cesty a zhotovili nové obrázky do všech čtrnácti žulových kapliček z konce 19. století. V sobotu 24. června letošního roku byla obnovená křížová cesta znovu slavnostně vysvěcena, Záměrně jsem tyto dvě slavnosti postavil vedle sebe. Vždyť obě patří k současnosti a obě charakterizují Frymburk posledního roku dvacátého století.

Část 9. - Frymburská galerie a cesta z Frymburka na...

Pan František Bártík se narodil v roce 1922 a na Hluboké se vyučil malířem pokojů. Dnes je to téměř neznámé řemeslo. Již datum narození napovídá, že za války byl „totálně nasazen.“ Abych byl přesný, tak do Berlína, odkud v březnu 1945 utekl. Po skončení války, kdy již byl ženatý, neměl na Hluboké naději, že zde dostanou byt. Přečetl si, že Papírny Loučovice shánějí každého Čecha, který se nebojí práce a slibují byt. A tak v červnu 1946 se rozjel do Loučovic a tam ho přijali jako natěrača a on se nastěhoval se svou ženou do Frymburka čp. 13, kde získali „slušný byt“, kde byl společný záchod pro tři rodiny. Německý majitel domu měl 12 krav, pár volů a plemenného býka, které krmil a dojíl do posledního dne. Když byl odsunut, tak se o dobytek musela starat 14 dní jejich rodina a teprve potom dobytek odvedla zajišťovací komise. Papírna Loučovice v té době vozila do práce a z práce z Frymburka plné nákladní auto svých zaměstnanců. Na korbu se hodily lavice a už se jelo. Na podzim 1946 se stal František Bártík velitelem dobrovolných hasičů ve Frymburku a byl jím „na den půl století.“ To není překlep, to je pravda, před kterou smekám. Povíдали jsme si o hasičských bálech, kdy sál U Košutů nestačil a zvláště museli tancovat svobodní a zvláště ženatí. Hasiči a Sokol, to byly ve Frymburku dva největší spolky a tak jejich bály byly vždy událostí. Jeho vzpomínky na převzaté hasičské stříkačky od Němců z Blatné a ze Slupečné byly vzpomínky na jeho „děti.“ Byly to stříkačky tažené koňmi a tak když je pastvinářské družstvo jednu zapřáhlo za traktor, tak se rozpadla. Tu druhou si nechali předělat na soutěžní stříkačku - „místo osmičky to byla šestka“ a to porota vždy ocenila. Bez hasičů nemůže být dodnes. I když to hasičské starostování nechal po půl století těm mladším.

Vladimír Klement byl ročník narození 1929 a byl to pro každého ve Frymburku „Kantor Knihovník.“ Tím jsem vlastně prozradil jeho životní poslání. Bohužel již není mezi námi, a tak jsme si o něm povídal s jeho manželkou Hedvikou. S Vladimírem jsem se dobře znal z mého působení ve Frymburku, ale ať jsem se kdykoliv bavil s někým z Frymburka, tu dříve nebo později se jeho jméno objevilo. Hedvika se seznámila s Vladimírem v Bělé u Malont. Tam Hedvika bydlela a pro Vladimíra to bylo prvé učitelské zastavení. Odtud se již v roce 1954 stěhovali do Frymburka jako manželé. Vladimír zde učil nejen děti, ale mnohdy i jejich rodiče dosídlence, kteří potřebovali naučit se podepsat či si něco přečíst. Jeho rukama prošly zbytky německého vlastivědného muzea. Pečlivě balil každý exponát a v dřevěných bednách putovalo frymburské muzeum přes muzea Kaplice a Rožmberk do muzea v Českém Krumlově. Byl mladý, šikovný a pečlivý, a tak brzy po příchodu do Frymburka „vyfasoval“ funkci obecního knihovníka. Začínal z ničeho, před rokem 1945 zde byla jen německá knihovna, ale postupné nákupy a dary českých knih rostly a rostly. Oficiálně sice půjčoval dvě odpoledne v týdnu, ale v knihovně byl, jak říká jeho manželka Hedvika, pořád. Věděl, co každému doporučit ke čtení, každého svého čtenáře znal od doby, kdy jej učil znát prvá písmenka. Když odcházel jako kantor do důchodu, tak se mohl „své“ obecní knihovně věnovat naplno. Jen málokdo ví, že jako knihovník ve Frymburku dostal mezinárodní ocenění. V den svých 70. narozenin mu udělil Zemský sněm Horních Rakous stříbrný kříž jako ocenění jeho zásluh při obnovování a navazování přeshraničních kontaktů v oblasti školství a knihovnictví. Já jeho český překlad německé kroniky Vyššího Brodu беру do ruky hodně často a vzpomínám na náš poslední rozhovor ve frymburské knihovně, několik dní před jeho odchodem do nebeské školy a knihovny. Tehdy mi říkal, že mu z

pozůstalosti věnovali několik knih od babičky, kterou učil číst a psát a při tom poznamenal: „Musím ten dar zaznamenat, abych knihovnu předal v pořádku.“

Otto Řezáč se narodil v roce 1935 a po skončení druhé světové války se spolu s rodiči stěhovali do Rožmberka, kde při velké vodě jezdil na lodičce po náměstí a do školy ve Vyšším Brodě jezdil na kole. Odtud šel do lesnické školy ve Vimperku a prvního září 1954 nastoupil jako lesní adjunkt ve Frymburku. Rok byl na polesí Svatý Tomáš, kde bydlel v zařízeném loveckém zámečku, ale svítily si petrolejkou. V roce 1955 nastoupil jako hajný na polesí Frymburk. Oženil se a dostal hájenku „U lesa,“ při cestě k Náhlovu. Oženil se a také zde žili ještě sedm let bez elektřiny. Tady se jim narodil syn, který sice dostal jméno po otci, ale místo Otto se píše jen Oto. Ten syn, dnešní starosta Frymburka, zde žil první tři roky svého života také bez elektřiny. Frymburské polesí v té době mělo jeden velký úkol. Odlesnit a připravit k zatopení pravý břeh Vltavy mezi dnešní hrází Lipno a Frymburkem. Dohromady zde bylo zaměstnáno kolem stovky lidí. Muži káceli stromy a tahali koňmi tam, kam již voda nedosáhne a jejich manželky pálily klestí. Ohně hořely ve dne v noci a Otto večer doma při petrolejce vyplňoval „papíry.“ Když skončilo kácení a přehrada se naplnila, tak jej čekal druhý, stejně těžký úkol. Sazení nových stromů. Na jeho polesí a pod jeho vedením se postupně vysázelo čtyři sta hektarů nového lesa. Představte si plochu 400 náměstí v Českých Budějovicích. Jak sám říká, koníček se mu stal zaměstnáním. Ve „svém polesí“ zná každý strom a spolu jsme se shodli, že Lipno hodně změnilo krajinu. K lepšímu. A nejen krajinu, ale i Frymburk, kde je jeho syn starostou.

Na své toulce samotáře z Frymburka na Milnou po levém břehu přehrady Lipno postupně mívám stará osídlení, kde po napuštění přehrady většina z domů zmizela pod hladinou nebo byla srovnána se zemí buldozery. Na jejich místě postupně vyrostly stovky rekreačních chat či rekreačních zařízení odborů, které po roce 1990 se přeměnily v soukromé penziony a hotely. Z Frymburka přicházím k tábořišti Vřesná, které je v zátoce na místě zaniklé bývalé osady, která zde vznikla při potoku, který Němci jmenovali Platlenbach a my jsme mu dali pro svou barvu po rašelině jméno Černý potok. Přicházím do Posudova, kde na konci 16. století bylo 11 statků srovnaných svými štíty do kruhové návsi, kde byla zděná kaple se šindelovou střechou, cibulovitou zvoničkou a rybníček. Je zajímavé, že na konci 16. století je zde uváděn pouze český název. Při robotě musel každý statkář za rok udělat 24 sáhů dřeva, což bylo více než 70 prostorových metrů. Dále museli sázet, okopávat a sklízet zelí pro farní dvůr, pomáhat při žních a svážení sena. Bývalá silnice, dnešní cyklostezka, mne dovedla do Hrdoňova. Původně to býval Hrdoňův dvůr, tedy dům hrdého člověka a německé jméno Heindrichsod odhaluje i křestní jméno jeho majitele. Tedy Jindřichovu samotu. Kdy byl Hrdoňov osídlen nevím, ale v roce 1379 zde bylo již deset statků. Z pravidelného náměstí uličního typu se rozbíhaly cesty ke třem osadám rychty. Uprostřed náměstí na svahu byla kaple s věžičkou a po obou stranách patrové kamenné šumavské trojboké statky, pouze tři statky byly čtvercové, tedy „mladšího vysazení.“ Nejstarší rod, uváděný již v roce 1379, byl rod Kullerů, který je později jmenován jako rod Kollerů. V roce 1930 postihl prakticky celou obec velký požár, který zničil všechny střechy, ale do zimy byly všechny domy opět „pod střechou.“

U lipenské přehrady mám místo, kterému se dnes říká Modrá laguna. Dříve zde stávala osada Hruštice, o které vím, že je písemně připomínána mnohem dříve než hrad Rožmberk a klášter Vyšší Brod. Osadu při zemské stezce založili premonstráti z Milevska, stejně jako rakouský klášter Drkolná, který známe pod názvem Schlägl. Když se budovala lipenská přehrada, tak Hruštice zanikly a Pavel Koblasa ve svém místopisném slovníku Šumava uvádí Hruštice jako zaniklé. Hruštice nezanikly, ale naopak, vyrostly do krásy. Místo jedenácti starých statků vyrostlo několik desítek rekreačních chat a velký Camp hotel, kde trávil v době mé návštěvy prázdniny na táboře několik desítek německých školáků. Chodím sem často a vždy se nemohu vynadívat na šířku vodní hladiny s kulisou vrcholů šumavských tisícovek.

U Kovářova i německý název říká, že zde již v roce 1379 byl kovář a dále 8 zemědělců, kteří z plodin pěstovali zejména len. Zbývající drobné chaloupky byly postaveny až v druhé polovině 18. století a byla to obydlí lesních dělníků co v létě plavili i vory. Před první světovou válkou měl Kovářov 15 domů a 111 německých obyvatel. Nepravidelnou návěs tvořilo sedm kamenných šumavských statků čtvercového typu s kapličkou uprostřed. Dole u vody mne čeká Čenda Cais, co lodním zvoncem startuje závod kajutových plachetnic. Asi po hodině, čas jsem nevnímal, první lodě mizí za stříbrnými

vlnami. Nepotápí se, ale tady je v praxi vidět zaoblení Země a já se cítím jako na opravdovém břehu moře. Vzpomínám, jak jsme s Čendou pluli na jeho kajutové plachetnici dvacet čtyři hodin po lipenské přehradě a já si v duchu hrál na námořníka.

K Milné, kde má toulka samotáře končí, mám několik vzácných vzpomínek. Odtud jsem před listopadem 1989 chodil do „Bláznova údolí,“ kde vysokoškolský profesor, co byl po srpnu 1968 vyhozen z Karlovy univerzity, si v praxi ověřil kolonizaci Ameriky v 19. století. Pracoval zde jako lesní dělník, ale vlastně „pracoval“ až po práci. Za pomoci studentů, kteří sem za ním jezdili na „semináře“ vybudoval ranč tak, že například trámy řezal sám kaprovkou tak, že strom vypodložil a tahal pilu kaprovku nahoru. Dolů mu pilu tahal velký kámen přivázaný u spodního držadla. Denně tak uřízl jednu stopu. Vybudoval nejen ranč, ale i mlýn a rybník, kterému jsme říkali plovárna. Uvnitř u krbu měl čtyři tisíce odborných knih z kolonizace Severní Ameriky a v kolně zásobu dřeva na tři šumavské zimy.

Poprvé je Milná připomínána v roce 1373 jako „silva et Milna,“ tedy les u Milné. Toto místní jméno mělo asi původní podobu Mil(e)oede, tedy „Milova pustka“ a až do roku 1945 patřila pod rychtu a později pod obec Svatoňova Lhota. Před první světovou měla Milná 11 domů a 71 německých obyvatel. Uprostřed kruhové roztroušené návsi byl rybníček a zděná kaplička. Po odsunu Němců po druhé světové válce zde vznikla farma státního statku a spolu s výstavbou bytů se stala záchytným bodem v široké pustině. Rybníček zarostl žabincem a z kapličky vybudovali požární zbrojnici. Milná však měla po listopadu 1989 mimořádné štěstí v tom, že farma se přeměnila na prosperující rodinnou farmu, domy si koupili zaměstnanci této farmy, požární zbrojnice ustoupila původní kapličky a v rybníčku se pěstují ryby. Navíc zde našla své místo i rodinná sklárna. Milná žije skoro jako nedaleké rakouské osady a má dokonce i své plány rozvoje.

Část 10 - Tam kde ryby plují nad kostelem a železné krávy

Nejstarší jméno obce „Na Hirzowe“ bylo uvedeno na darovací listině purkrabímu Hirzovi králem Přemyslem Otakarem II. dne 27.března 1268. V pozdějších darováních je uváděno jméno „Hirzow“, ale v knize biřmovaných z roku 1376 je již uvedeno jméno Wltava, v seznamu rožmberského panství z let 1457 – 1460 je uvedeno jméno Wultag a v listině kláštera ve Schläglu z roku 1457 jméno Wulda. Od roku 1918 se obec jmenuje Dolní Vltavice.

Osídlení podél staré soumarské cesty mohlo být dávno před rokem 1268. Hirzo zemřel 13.května 1275 bez dědiců a daroval klášteru ve Zlaté Koruně 13 obcí, mezi nimi i Dolní Vltavici. Okolo roku 1250 tvořila Vltava hranici s Rakouskem a Bavorskem. Když se v létech 1256 až 1258 přesunula hranice Českého království asi na stávající linii, zůstala Dolní Vltavice nadále významným místem čilého obchodu, kdy zde bylo vybíráno mýto pro krále. Vedle vlastního statku Mokrý, který byl založen již dříve, je Dolní Vltavice největším a nejvýznamnějším založeným osídlením purkrabího Hirze. Náměstí bylo dlouhé 190 a široké 90 kroků. V roce 1332 byl založen „Dvůr před Vltavicí, známý jako Boarhof, s mlýnem. Oproti sousednímu schläglskému Haagerhofu, který byl v roce 1783 vyčleněn z církevního majetku, vykonával Boarhof robotu až do jejího zrušení. Další osídlování lesního území kláštera ve Schläglu, na němž později vznikla obec Kyselov, Lužní a Bažinný mlýn a vesnice Kozí Stráň, pokračovalo pomalu.

Po založení „Dvora před Vltavicí“ bylo založeno mýto kláštera Schlägl jako „Mýto před Vltavicí.“ Toto bylo asi nejprve ve dvoře samotném, později bylo přemístěno přímo vedle mostu do domu „Bonner-Festlhaus.“ Jméno mýtní dům se udrželo až do odsunu Němců. Až do konce 19.století byl most přes Vltavu v Dolní Vltavici dřevěný. Byly zde časté velké záplavy, které při nárazech ledů most mnohokrát poškodily, strhly a odnesly. Železný mřížový most byl v Dolní Vltavici postaven teprve na počátku 20.století. Na jaře 1946 byl odplaven pomocný most postavený Američany.

V roce 1350 obdržela Dolní Vltavice práva městyse, spojené s povinností opevnit Dolní Vltavici proti vnějšímu nepříteli. Kostel v Dolní Vltavici byl až do první světové války obehán po celém obvodu zdí 2 m vysokou a 1 m silnou. Obezděný prostor okolo kostela poskytoval dostatek místa, který mohl pojmout všechno obyvatelstvo, a tak je ochránit před přímým nebezpečím nepřitele. Je velice pravděpodobné, že Husité použili královskou cestu a průsmyk u Dolní Vltavice při svých vpádech do Rakouska. Již v roce 1424 byly rakouské vesnice kolem Ulrichsbergu vydrancovány a vypáleny. Po husitských nepokojích byla česká řeč prohlášena za úřední a objevuje se český název

obce – Vltavice. Rožmberkové se zmocnili kláštera Zlatá Koruna, který ležel v rozvalinách, i jeho majetku a tím se také dostala Dolní Vltavice do majetku Rožmberků.

Delegace poddaných z Dolní Vltavice dosáhla u zemského hejtmana v Linci v roce 1525 toho, že ne veškerá pozůstalost připadne klášteru. Při úmrtí hospodáře připadne klášteru druhý nejlepší vůl a při úmrtí selky druhá nejlepší kráva. Toto zmírnění lze přičíst obavám před selskými bouřemi, které v té době zuřily v Německu. Nový pán krumlovského panství, vévoda Johann Christian Eggenberg, povýšil v roce 1669 Dolní Vltavici podruhé na městys s právem pořádat dva veřejné výroční trhy, které bylo později rozšířeno na pět trhů. Tato práva potvrdila Marie Terezie v roce 1747 a Josef II. v roce 1782. Od roku 1785 byla císařem Josefem II. zavedena daň ze všech polí, luk a lesů. Pastviny, rybníky a vše co náleželo k půdě, bylo zdaněno. „Když bylo potom vše vyměřeno, platil každý občan podle výměry mezi 1 zlatým až 1 zlatým a 37 krejcarů měsíčně.“ Pro srovnání. Pár volů stál 35 až 40 zlatých a kůň 80 až 100 zlatých.

Dne 5.července 1916 uhodil blesk do domu č.26 „Watzl“ a způsobil velký požár v Dolní Vltavici. Na třech stranách náměstí vyhořely domy do základů, protože vichřice během bouřky několikrát změnila směr. V domě č.26 „Watzl“ se udusil všechn dobytek, na živu zůstala pouze jedna kráva s telaty. V ostatních domech se podařilo dobytek z části zachránit. Při hašení ohně bylo zraněno mnoho lidí. Při tomto ohni shořel v domě č.23 „Hannesgregor,“ kde bydlel starosta, symbol práva městečka Dolní Vltavice. Šlo o černou, dřevěnou, železem pobitou lidskou paži, která o dnech výročních trhů, jako symbol práva, byla pro každého viditelně umístěna na pranýři. Pranýř s černou rukou, která třímala meč, byl symbolem práva a spravedlnosti městečka. Vždy osm dní před výročním trhem byla paže s mečem upevněna za zvonění zvonu na pranýř a opět osm dní po skončení trhu byla stejným způsobem sejmuta. Každý přečin byl v této době potrestán dvojitou peněžní pokutou.

Na pranýři v Dolní Vltavici byly zachovány úchytky pro paži s mečem a železný obojek pro upoutání odsouzců. Vedle přestupců proti obecnímu právu byli pranýřem trestáni: rouhači proti Bohu, klející lidé, rvavé ženy, zloději ovoce, dřeva, pytláci, zloději ryb a padlé dívky. Poslední jmenované stávaly se železným obojkem na krku a slaměným věncem na hlavě během bohoslužeb; zlé ženy s „Fiedel“ – to bylo trestající nářadí ve formě houslí se dvěma dírami pro krk a ruce s náhubkem. Ženy, „které bily muže a nemravné kurvy“ byly posazeny obráceně na ze dřeva vyřezaného osla, přivlečeny na něm čtyřmi muži k pranýři a tam byly vystaveny všeobecnému posměchu. V Dolní Vltavici zůstal pranýř zachován až do zatopení v roce 1958.

Kostel stál v dolní třetině náměstí a nad kostelem stávala škola, postavená na počátku 20. století. Mezi kostelem a školou stával pranýř. Kostel v Dolní Vltavici byl postaven klášterem ve Schläglu před rokem 1350. Písemně je uváděn v roce 1355 farář Johannes. Má se za to, že kostel byl za husitských válek zničen, to ale není prokázáno, jisté ale je, že byl úplně zničen ve třicetileté válce. Potom byl postaven jen malý kostelík a až v roce 1767 byla zahájena výstavba nového kostela, který byl vysvěcen 22. května 1770. Kostel byl zasvěcen svatému Leonardu, který byl řádem cisterciáků ctěn jako oráč a chovatel dobytka. Protože bylo v Čechách velice málo kostelů zasvěceno sv. Leonardovi, byl kostel v Dolní Vltavici hojně navštěvován zemědělci z širokého okolí. Chovatelé dobytka byli toho přesvědčení, že přímlyva sv.Leonarda, jako patrona dobytka, uchrání jejich zvířata od neuhů a nemocí.

Nově postavený kostel byla rotundovitá stavba se 34 m vysokou cibulovitou věží. V kostele bylo pět oltářů. Dlouhá loď s kopulovitou klenbou byla vyzdobena překrásnými freskami, které představovaly osm blahoslavených. Chor byl spojen s chrámovou lodí vítězným obloukem a ozdoben hodnotnými stropními freskami. Ručně malovaná okna z olovnatého skla, cenné varhany a široký žulový vstupní portál zvyšovaly krásu kostela. Později byla ke kostelu přistavěna mariánská kaple. V kostele v Dolní Vltavici stávala busta krásné neznámé světice. Řezbářská práce nápadné krásy pochází z doby okolo konce 14. století a patří k nejstarším gotickým uměleckým dílům Šumavy. Odborníci přičítají toto dílo skupině umělců okolo Parléře. Protože má busta na zadní straně vyhloubeninu podobnou relikviáři, které sloužily k uložení a uschování relikvií, lze mít zato, že umělecké dílo vzniklo v době písemně doloženého vzniku kostela v roce 1355. Busta z lipového dřeva, poněkud poškozená, stojí dnes v Alšově galerii na zámku Hluboká nad Vltavou.

Zvláštní důvěře jako patron domácích zvířat se těšil svatý Leonard, jemuž byly na česko rakouském pomezí zasvěceny kostely v Dolní Vltavici a v rakouském Schläglu. Pramonstráti kteří do Schläglu přišli z jihočeského Milevska, vydali již v roce 1529 řád pro leonardovské pouti a slavnosti obětních železných zvířátek. Připojen byl tehdy i řád pro řemeslníky, kteří obětní železná zvířátka u hřbitovní zdi prodávali. Obětní železná zvířátka byla majetkem kostela sv. Leonarda a „zástup mužů i žen, poutníků i poutnic hrne se ke skříni a vybírají si podle svého majetku oběti. Vážně, s plnou důvěrou o účinku jejich. Kolik má sedlák koní a krav, tolik nabere figurek do klobouku, klekne před hlavním oltářem, modlí se a prosí za přímluvu sv. Leonarda. Potom jde s figurkami kolem oltáře, hodí trochu peněz do pokladnice a nakonec hodí figurky zase do skříně, odkud je vzal, aby zase jiní mohli je obětovati.“

V pověstech, pohádkách a pověrách se kovář často honosí zvláštní mocí a nadpřirozeným kouzlem. Kovář koním i lidem trhá zuby, hojí člověka i zvířata a chrání je před učarováním. Tak mu byla svěřena významná práce, aby pro oběť patronu dobytka ukoval železné figurky obětovaných zvířat. Nejstarší figurky jsou těžké a často bývají hlava i ocas přivařeny, často i jen naznačeny. Ty mladší již mají přiletované nožičky a nejmladší figurky jsou upraveny z tenkého plechu. „Železná kráva“, jak se těmito obětními kovovými zvířátkům říkalo, byla symbolem povinnosti sedláka vůči kostelu. Nebyla to však vždy jen „železná kráva“, ale i obětní svině s namalovanými selátký či hříbě

Druhý kostel zasvěcený sv. Leonardu byl v Dolní Vltavici a byl po svém zakladateli nazýván také Herzov. Teprve v roce 1505 se uvádí tato osada pod jménem Wltavicze a v české listině, ve které „Petr z Rožmberka, pán na Krumlově, vesnici tuto právem městským obdařil.“ Farní chrám zde měl svého faráře již roku 1384 a duchovní správu zde vykonávali premonstráti z rakouského Schläglu. Po napuštění lipenské přehrady v roce 1958 byla vesnice i s kostelem zbořena a jsou pod hladinou Lipna.

Část 11 - Tuhu z Černé zná celý svět

Zní to jako pohádka, ale je to pravdivá pohádka. Grafit je černý měkký nerost, který má organický původ. Grafit, chcete-li tuhu, těžili na Českokrumlovsku již Keltové a přidávali jej do hlíny při výrobě keramických nádob. Byl to ve své době významný objev žáruvzdorného materiálu, který se stal velice hledaným a výhodným zbožím. V roce 1767 došlo v okolí Mokré a Černé k odkrytí ložisek grafitu, které přineslo prosperitu a Schwarzenbergům nové obchodní příležitosti. V okolí Mokré byly velké problémy se vzlínáním Vltavy, a proto musela být nejdříve otevřena odvodňovací štola s cílem stáhnout vodu ze všech jam v okolí Mokré a Černé a přitom umožnit dopravu těžené suroviny. S průmyslovou těžbou se začalo v roce 1841 a v roce 1846 došlo k otevření dalších dolů u Mokré. Těžba dosáhla vrcholu na přelomu 19. a 20. století. Za druhé světové války byly doly opuštěny a v roce 1958 je zatopila Lipenská přehrada.

Hlavní úpravna těžného grafitu byla v místech dnešního „malého Lipna“ za tratí u Hůrky. Tehdejší technologie spočívala v tom, že všechnu vytěženou surovinu nechali téměř rok zvětrávat na povrchu skládek a dále se používalo vyplavování vodou. Získaný koncentrát tuhy se ukládal do dřevěných sudů, ve kterých cestovala tuha doslova do celého světa, aby se používala na výrobu tužky. Do té doby se psalo olůvkem.

Tuhové doly patřily pod ředitelství schwarzenberského velkostatku Krumlov. Dle archivních zápisů byli s těžbou tuhy spojeni ředitel, důchodní, dva hormistři, důlní měřič a 14 pomocných sil. Největším domácím odběratelem byla tužkárna v Českých Budějovicích. V roce 1880 představovala výroba tuhy v Černé a v Mokré 41 procent výroby v Rakousko-Uhersku. Zdejší tuha pronikla do světa i přes anglickou bariéru. Angličané zakázali vývoz tuhy pod trestem smrti, aby ubránili svá výrobní tajemství.

Tehdy vstoupil do obchodu s tuhou do zahraničí českobudějovický průmyslník Vojtěch Lanna. Byl to mimořádně nadaný podnikatel, který založil své úspěšné podnikání na lodní dopravě. Kromě dopravy soli a stavby lodí začal obchodovat se stavebním dřívím a tuhou. Vojtěch Lanna pronikl na anglický trh s tuhou originálně a vtipně. Prikázal vypravit jednu loď s plným nákladem tuhy z Černé přímo do anglického přístavu. Přišla očekávaná zpráva, že tuha je zabavena, zakazuje se její vyložení a Lanna si má tuho okamžitě odvézt zpět.

V odpovědi Lanna sdělil, že se tuhy zřiká bez náhrady, a tak náklad tuhy byl postupně rozebrán a doslova se rozptýlil v tehdejší anglické obchodní síti. Jakmile angličtí průmyslníci zjistili, jakou má tuha z Černé výbornou kvalitu, přišel takový nátlak na anglický parlament, že ten byl nucen zákon o zákazu dovozu tuhy do Anglie zrušit. Tak byla geniálně otevřena cesta tuhy z Černé do světa. V roce 1925 až 1929 se v jižních Čechách těžilo ročně 23 tisíc tun grafitu a „tuhy z Černé bylo nejen nejvíce, ale měla i nejlepší kvalitu“. Postupně přešel objem spotřeby tuhy z tužek na výrobu speciální oceli ve slévárnství a pro výrobu speciálních mazacích suspenzí.

Část 12. - Tam kde se narodil Adalbert Stifter

Městečko Horní Planá jakoby odpočívalo po prázdninové invazi turistů, jen v jedné předzahrádce paní v zástěře stříhá odkvetlé bílé růže. Své putování nemohu začít nikde jinde, než v přízemním rodném domě Adalberta Stiftera. Kdyby snad náhodou byl někdo, komu jméno Adalbert Stifter nic neříká, tak to byl největší z českoněmeckých básníků 19. století. Narodil se v Horní Plané v domě, které nese číslo popisné 21. Dům postavil po třicetileté válce kolem roku 1662, Andreas Stüffter, který zemřel 3. října 1684. Ještě předtím, 24. dubna 1678, byl dům připsán za 380 kop grošů jeho synovi, pláteníkovi Matthiasovi. Dům byl nepřetržitě v majetku rodu, i když příjmení se díky nepřesným zápisům farářů v matrice měnilo. Prvého května 1806 převzal dům za 800 zlatých od svého otce Johann Stifter, který se narodil 27. srpna 1781. Byl to pláteník a obchodník se lnem a přízí, který se oženil s dcerou řezníka Magdalenou Friepesovou, která se narodila 26. června 1784.

Před domem mne uvítal záhon kvetoucích slunečnic, který skoro zakrýval původní pamětní desku. Podnět k umístění pamětní desky dal hornoplánský rodák, vídeňský profesor Johann Pranghofer, který ve sbírce ve Vídni získal 81 zlatých 40 krejcarů. Deska z bílého štýrského mramoru, se zlatým zdobením a černým nápisem v němčině „Rodný dům Adalberta Stiftera“ byla vyryta M. Fischerem v Linci a stála 55 zlatých. Slavnostní odhalení pamětní desky bylo 25. srpna 1868. „Za zvuku hornické kapely z Mokré šel slavnostní průvod z náměstí ke Stifterovu rodnému domu, kde tehdejší hornoplánský lékař Dr. Josef Kadelburg pronesl slavnostní řeč.“

Na pravé straně od vchodu do domku je druhá pamětní deska, která je z roku 1960. Odhaloval ji Hugo Rokyta, největší znalec života a díla Adalberta Stiftera v historii. Uvnitř mne uvítala paní Lenka Hůlková. Seznámili jsme se po mé výstavě drobných sakrálních staveb na Vyšebrodsku a setkáváme se pravidelně. Většinou právě v rodném domě Adalberta Stiftera.

Farář Horní Plané Corolus Holzinger při křtu zapsal v matrice Adalberta jako Alberta. Adalbert Stifter prožil své dětství v rodném domě spolu se svou babičkou Uršulou a dědečkem Augustinem, asi ve stejném sociálním prostředí jako jeho mladší současnice Božena Němcová. Byla to především babička, která Adalbertovi vyprávěla pověsti rodné Šumavy. Německý kronikář Horní Plané píše, že „potulní muzikanti a loutkáři doprovázeli jeho mladistvá léta.“ Když přišel Adalbert do první třídy německé školy v Horní Plané, tak jej měl za třídního Josef Jenne, který jej začal vychovávat i v hudbě. Adalbert měl mladší sourozence Antona, Marii Annu, Johanna a Martina, ale 21. listopadu 1817 jeho otec tragicky zahynul, když se na něho převrátila fůra se lnem. Příčiněním dědečka byl Adalbert přijat na latinské gymnázium hornorakouského benediktinského kláštera v Kremsmühlenu. Odtud jezdil na prázdniny za svou matkou, sourozenci i svou láskou Fanny Greiplovou. S Adalbertem Stifterem a Fanny Greiplovou jsme se setkali i ve Frymburku. Nechci nikoho unavovat tím, co vše v rodném domě A. Stiftera najdete, ale rozhodně si nenechte prohlídku ujít.

V Horní Plané téměř vše připomíná svého slavného rodáka, a tak nemůže překvapit, že je zde i naučná stezka Adalberta Stiftera. Od rodného domu vede naučná stezka přes náměstí k jeho pomníku. Již v roce 1866, a podruhé v roce 1902, se vážně pomýšlelo postavit pomník Adalbertovi Stifterovi přímo v Horní Plané. Šestáho února 1903 byl ustanoven výbor pro postavení pomníku. Ministerstvo kultury a výuky v Linci přislíbilo vydatnou subvenci a postavením pomníku byl pověřen Karel Wilfert. Ten chtěl zobrazit básníka ve věku čtyřiceti let tak, jak kráčí z Dobrovodského kopce, dívá se na svou rodnou obec, přemýšlí a pozoruje milované hory. Pomníkový výbor rozeslal „výzvu“ do 13 novin a 1.263 jednotlivcům a spolkům. Došlo 475 peněžních záseků v celkové hodnotě 15.230 zlatých a „na rozšíření oslavného sborníku věnoval sám císař 200 korun.“ Slavnostní položení základního kamene bylo 22. října 1905. Pomník je ze slitiny mědi a bronzu a byl odlit ve slévárně

Bendlmaier v Praze Holešovicích. Váží 460 kg, je 230 cm vysoký a s podstavcem má tři metry. Autor pomníku dostal dvanáct tisíc a náklady byly zcela pokryty.

V předvečer odhalení pomníku, 25. srpna 1906 byla večer slavnost před rodným domem Adalberta Stiftera. Při slavnostním odhalení pomníku 26. srpna 1906 bylo krásné, slunečné počasí. Přišlo a přijelo přes sto spolků a průvod měl šest tisíc účastníků. „Tento průvod, nikdy předtím v Horní Plané nevidaný, za hřmění hmoždířů se vydal na Dobrovodský kopec.“ Při odhalení pomníku se prodalo několik tisíc slavnostních odznaků, tisíc pivních sklenic po padesáti haléřích a tisíc pohlednic po deseti haléřích. Oslavných sborníků „Vlast“ od Dr. Antona Wallnera se prodalo po koruně přesně 1463 kusů. Myšlenka založit kolem sochy park pochází z roku 1880 a poprvé byla vyslovena, kde jinde, než v hospodě u piva. Ta hospoda byla v Horní Plané v čísle popisném 27. V hospodě byl založen „parkový výbor“ a 24. října 1884, za krásného dne, byl park slavnostně otevřen. Při tom byl koncert, přišla řada spolků z okolí a pan starosta Josef Seidl měl projev. V průběhu druhé poloviny 20. století se o park nikdo nestaral a ten pustl. Po listopadu 1989 se rodila myšlenka na obnovu parku, která došla naplnění jednoho večera v říjnu 2001. Kde jinde, než opět v hospodě v čísle popisném 27. Začínalo se kácením náletových křovin, novou výsadbou stromů a keřů a úpravou pěšinek a cestiček. Ještě vše není hotové, ale kus poctivé práce dobrovolníků je již vidět.

Má cesta naučnou stezkou Adalberta Stiftera pokračovala výhledy ke Třístoličníku ke kapli Panny Marie Bolestné, kde jsem se poklonil u dvou náhrobních pomníčků. Ten první patří matce Adalberta co umřela 17. února 1818 a ten druhý jeho prvnímu učiteli Josefu Jennemu. Vše se zde jmenuje po Adalbertovi. Také Stifterův smrk a Stifterův buk. Po 4 kilometrech mne naučná stezka opět přivedla k rodnému domku Adalberta Stiftera. Trasa je to nenáročná a vhodná pro toho, kdo si chce alespoň hodinku odpočinout od shonu 21. století a provětrat si hlavu.

Na Štědrý den roku 1904 koupil rodný dům Adalberta Stiftera zemědělec Josef Hager. Od něj koupilo dům město Horní Planá, „které z úcty a v upomínku na největšího svého syna, básníka Adalberta Stiftera, ho udržovala v úctě.“ V roce 1920 zde byla zřízena obecní knihovna. Třetího června 1934, čtvrt hodiny před půlnocí, dům zcela vyhořel. Po požáru byl dům na náklady Horní Plané „veden do původního stavu během několika málo měsíců.“ Správkyní obecní knihovny byla Emma Stifter. V květnu 1945 byli v rodném domě Adalberta Stiftera ubytováni američtí vojáci. V den 155. narozenin Adalberta Stiftera, 23. října 1960, se stal rodný dům Adalberta Stiftera kulturním památkem, nyní je zde pobočka českokrumlovského muzea.

Adalbert Stifter nemá svůj pomník jen v Horní Plané. Do dnešních dnů má náhrobní obelisk v Linci, žulový obelisk v rakouském Aigenu, pamětní desku ve Vídni, pomník před Zemským domem ve Vídni a pomník v Mnichově. V této knize ještě navštívíme žulový obelisk Adalberta Stiftera nad Plešným jezerem a pamětní kámen ve Frymburku.

Část 13. - Vlákem z Horní Plané do Ovesné

V Horní Plané jdu z náměstí směrem k převozu, který by mne přes lipenskou přehradu převezl do bývalého hraničního a zakázaného pásma ke Zvonkové. Nemohu zapomenout na osud a životní příběh jednoho občana Horní Plané. Stanislav Jagr se narodil 12. září 1926 v Líšni u Brna. Na nepovinnou němčinu jej rodiče přihlásili ve třetí třídě a pan učitel je ještě učil v kurentu. Povinnou němčinu v latince měl od září 1937 na gymnáziu. Prázdniny 1938 strávil „na handlu“ v německé rodině s dětmi, aby se mezi nimi zdokonalil v hovorové němčině. Studium na gymnáziu, které přerušila druhá světová válka, ukončil maturitou. Své studium na Vysoké škole lesnické po dvou letech přerušuje, odchází na vojnu a po vojně přichází k Vojenským statkům a lesům v Horní Plané, kde při obchodních jednáních využívá své perfektní němčiny. Po srpnu 1968 a následné normalizaci postupně dostává čtyři infarkty, je nucen odejít do plného invalidního důchodu a v letech 1985 až 1995 je nočním hlídačem v mlékárně v Horní Plané. Po listopadu 1989 potřebovala Horní Planá jeho tlumočnické služby a Stanislav Jagr nejen tlumočí, ale zejména překládá německé kroniky nejen Horní Plané, ale i řady okolních obcí. Zanechal nám dílo, které se stalo „historickým slabikářem“ Horní Plané a okolí.

Než do Zvonkové doputuji, tak mne čeká ještě krásná „zacházka“ a tak u železničního přejezdu zahýbám podél kolejí k nádraží. Po nočním dešti jsou kaluže, ale již stoupá opar z lesů. Jen

vrchol Trojmezí je ještě ukryt v mracích. Nádraží v Horní Plané je jiné než nádraží, co znám. Pokladna s čekárnou jsou jako klíčka na kanáry, ale nezvykle čisté a milé.

Samá květina a pod hodinami mě zaujalo borové vyřezávané prkénko, na kterém dvěma vruty byla přišroubována smaltovaná tabulka, která připomíná Ivana Nového. Mého kamaráda, výborného učitele, co celý život miloval děti, přírodu a zdejší kraj. Po srpnu 1968 byl však nucen vyměnit učitelské poslání za pomocného dělníka na nádraží v Horní Plané. Místo učení dětí čistil výhybky a mazal je olejem. Po práci se však toulal krajem a přírodou, a protože měl duši, co uměla zachytit onu krásu kolem, tak jeho knížky má ve své knihovničce mnohý z nás.

Se mnou na nádraží čekají muž a žena s košíky a na nohou mají gumovky. Na mou otázku jestli rostou (měl jsem na mysli houby), mi paní vysvětlila, že jezdí do lesa u Ovesné ne hledat houby, ale „jen je sbírat.“ Tolik prý je jich po několika dnech deště. Na lavičce vedle mne sedí dědeček s babičkou, které na klíně sedí tříletý Filípek. Nemůže se vynadívát na dvě nákladní lokomotivy, co jezdí sem a tam s plnými i prázdnými nákladními vagony. Vyměňují šest plných wagonů naložených mohutnými smrkovými kmeny za prázdné. To aby je mohly do příštího dne zase lesáci naplnit. Čím jiným, než mohutnými smrkovými kmeny.

V jízdním řádu je má cesta vlakem z Horní Plané napsána jen se třemi zastávkami. Pernek, Nová Pec a Ovesná a ta je pro mne dnes již konečná. Motorový vláček byl plný houbařů, turistů a trempů, ale ještě jsem si sedl. Náš vláček motoráček nejede po trati, která byla postavena v 19. století. Ta původní železniční trať musela ustoupit jezeru lipenské přehradě, stejně jako „srdce Vltavy“, které jsem v mládí tak miloval, když jsme na „indiánské“ kánoe, co měla zvednutou příď i záď tudy pluli a na pozdrav nám houkal motorový vláček, co oficiálně měl označení M 131, ale nikdo mu neřekl jinak, než Hurvínek. To ale je již dávno, srdce Vltavy zatopila voda a mládí odvál čas.

Vzpomínám nejen na jízdy kánoí, ale i na chvíle, kdy jsme se zde s Ivanem Novým toulali po levém břehu a křičeli Ahój na plachtence, které mírný vítr hnal proti proudu po stříbrném zrcadle. Skláněli jsme se nad žlutými koberci blatouchů a pampelišek, červenými koberci kohoutků a kukaček, bílých sasank a modrých zvonků a spolu s Ivanem jsem často sedával na nově vytvořených zálivech, kde byly štiky jako metrová polena. Ze snění a vzpomínek mne vyrušilo zastavení vláčku. Byli jsme v Perneku. Nikdo zde nevystupoval ani nenastupoval. Pomalu zanikající osada, co patří k Horní Plané, je od nádraží daleko.

Pernek se v roce 1440 psal stejně jako nyní. Německá kronika této obce uvádí, že k obci patřil i Bäreneck, tedy Medvědí kout. Ne náhodou má i Horní Planá ve svém znaku sedícího medvěda s pětistou rožmberskou růží v předních tlapách. Ještě nás mimo jiné čeká i cesta k pomníčku posledního střeleného medvěda. Abych se ale vrátil k Perneku. K obci patřily dnes zaniklé a zatopené osady Bližší a Další Lhota, Hory, Maňava, Pihlov a Skelná Huť. V roce 1930 zde žilo ve 137 domech pro mne dnes neuvěřitelných 1.127 obyvatel. Škola zde byla od roku 1803 a ze samotného Perneku padlo ve druhé světové válce 33 německých vojáků. Byly zde čtyři hostince a ten nejstarší je zde uváděn již v roce 1684 v domě, kde se říkalo „Würt“ a prvním hostinským zde byl Christl Reischl.

V dubnu 1945 se německé vojsko dostalo pod tlakem Američanů až k Perneku, kde bylo čtyři tisíce „národních hostů,“ německých uprchlíků z východního Slezska, „takže každá volná místnost, ba i kolna byla jimi plná.“ Američané postupovali na Pernek od Želnavy i od osady Hory. Němci zoufale bránili svá postavení na výšinách a v lesích proti Američanům, kteří nemohli útočit s tanky, protože Němci zničily mosty přes Vltavu. U Bližší a Další Lhoty hrozilo Američanům obklíčení. Nakonec ale na pomoc přijely americké tanky od Zvonkové. U Vltavy byl sklad dřeva v Bližší Lhotě, ze kterého byl zhotoven provizorní most přes Vltavu. Po překročení amerických tanků na levý břeh Vltavy se Němci nakonec vzdali. Na loukách pod Pernekem směrem k Horám vybudovali Američané polní nemocnici, kam sváželi raněné.

Dvanáctého května zde Američanům vybuchl sklad munice. Žena, která v blízkosti výbuchu věšela prádlo, zmizela beze stopy, 9 amerických vojáků bylo na místě zabito a 21 amerických vojáků, kteří odpočívali v blízkém sadě bylo zraněno střepinami. Výbuch zavinil jeden americký voják, který při nakládání munice upustil odjištěný ruční granát do nakládané munice. Po ústupu německých vojsk z Perneku a uzavření příměří byl 14. května 1945 jmenován komisařem Místní správní komise v

Perneku Jiří Tomšů. Pro různé podvody byl však již 25. září 1945 své funkce zbaven a vystřídal jej zedník a hokynář Petr Vaclík ze Suchého Vrbna u Českých Budějovic.

Vláček se rozjel a já ve vzpomínkách vystřídal Pernek vzpomínáním na výstavbu železnice do Želnavy. Ne, že bych si to mohl pamatovat, ale mám to vyčtené z archivů. Výstavbu železnice z Budějovic do Želnavy přislíbil český zemský sněm již v roce 1862, ale vídeňská vláda povolila stavbu železnice až 30. srpna 1884. Zde je třeba připomenout, že Želnavy se dnes jmenuje Nová Pec. Vídeňská stavební firma Franz Schön a Wesseli stavěla úsek z Kájova do Želnavy od 25. srpna 1890. Na stavbě pracovalo 279 dělníků, dodávku železničních pražců zajistil stavební mistr Alois Schacherl, který také postavil staniční budovu v Horní Plané. První vlak přijel z Českých Budějovic do Horní Plané 3. července 1892 ve 14 hodin a „vlak byl očekáván velkým množstvím lidí.“ Prvním přednostou stanice v Horní Plané byl František Soukup z Prahy. V roce 1894 byla trať zestátněna a 12. června 1910 byl zahájen provoz na prodlouženém úseku železnice ze Želnavy do Volar.

Archivář schwarzenberského archivu v Českém Krumlově vyhledal, a já mám kopii, deseti stránkovou podrobnou zprávu o tom, jak první jízda do Želnavy probíhala. Nebudu vás unavovat tituly všech přítomných hostů co jeli v 10 vagonch prvé třídy a jen dám nahlédnout co měli hosté z prvního vlaku v neděli 23. července 1892 v Želnavě k obědu. Račí polévku, hovězí pečení po anglicku se zeleninou, ivančický chřest, kuře s vlašským salátem, husičky a kachničky s brambory, srnčí s knedlíky a zavařeným ovocem, jahody, višně, cukrovinky, zmrzlinu, a černou kávu. Dále se pilo pivo krumlovské a protivínské, stolní vína vachavská, burgunská, šampaňská a koňak. „Obsluha byla slušná a rychlá, neboť obstarávaly ji spanilé slečny z okolí.“

Zpráva o vzniku Československa došla na nádraží v Želnavě telegrafem z plzeňského ředitelství dráhy 29. října 1918 v sedm hodin ráno a „zaměstnanci začali úřadovat v české řeči.“ Začátkem listopadu 1918 přijeli osobním autem zástupci ředitelství dráhy v Linci a prohlásili, že trať od Českého Krumlova až do Volar připadla Rakousku. Zaměstnanci nádraží v Želnavě však odmítli složit slib věrnosti Rakousku a tak železniční stanici obsadilo 20 ozbrojených členů rakouské domobrany „Heimwehr“ v jejichž čele stál želnavský hostinský a řezník Jan Osen a zabíjeli české označení na budově nádraží. Tento stav trval 14 dní, veškerá doprava po železnici byla zastavena. K obnově provozu na železnici v Želnavě došlo až 29. listopadu 1918 v 16 hodin, kdy do Želnavy dorazil vlakem z Českého Krumlova jeden prapor československé armády, který obsadil obce i Horní Planou. Smutnou kapitolu nádraží Želnavy psalo 28. září 1939, kdy v 11,56 odtud odjížděl poslední „evakuační“ vlak s Čechy. Návrat českých železničářů do Želnavy byl 12. června 1945. Stanici převzal od Němce Georga Urlbauera český vrchní oficiál Matěj Kropík.

Z nádraží Nová Pec, které spíše znám jako nádraží Želnavy, jedeme do Ovesné již po „staré trati“ z 19. století, protože Vltava je zde Vltavou a ne lipenským jezerem. Jedeme pustou, ale krásnou krajinou, kde Vltava vlevo od železniční tratě meandruje, skryta za lesíkem. Na zastávce Ovesná vystupují já, skupina houbařů a deset trempů s krosnami naloženými vysoko nad hlavu. Dřevěná budka, co je nádražím, má rozměr dva krát tři metry, ale jízdní řád i stěny jsou čisté, neporušené. Tady nevystupují vandalové ani čundráci, co potřebují vedle nádraží hospodu. Odtud se jde do lesa sbírat houby nebo stoupat stále do oblak.

Ovesná leží na levém břehu Vltavy, zatímco železniční zastávka na pravém břehu. Sedmnáctého března 1796 uzavřelo 17 dřevorubců s knížetem Josefem ze Schwarzenbergu smlouvu o osídlení „na Ovesném kopci.“ Sedmnáct domků bylo postaveno mezi lety 1796 až 1798. Obyvateli byli dřevorubci a přepravci dřeva, kteří si přivydělávali zemědělstvím a chovem dobytka. Jeden čas zde byla i škola a obchod. V roce 1906 zde žilo v 17 domech 154 obyvatel a před odsunem Němců v roce 1946 zde žilo ve 20 domech 180 obyvatel. Zemědělská půda u jednotlivých domů jen ve dvou případech překročila rozlohu 10 hektarů.

S Ovesnou je pro mne spojen Roman Kozák. Železničář co se rád toulá krajem a přírodou. Pro mne ten, co převzal štafetu po Ivanu Novém. Napsal několik knížek, z nichž nejznámější jsou Pohádky ze Šumavských lokálek, ale já si nejvíce cením jeho knihy Příběhy schované v žule. Asi proto, že znovu objevuje krásu a kouzlo starých kapliček. Je také duší spolku, který si říká Stifterův pošumavský železničářský spolek, který založil v roce 1992. Vzpomínám na Šumavské léto s parou a Silvestrovské

jízdy vlakem. Zatím sbohem mašinko, vyndávám severské hole a vydávám se na cestu, která vede stále nahoru, až do království šumavských mraků.

Část 14. - Jelení Vrchy

Pár metrů od mini nádražička Ovesná mi žlutá turistická značka říká, že do skalního města „V Ořeší“ je to sice jen tři a půl kilometru, ale já již dávno vím, že se musím připravit na výstup. Z batohu vyndávám severské hole a šlapu a šlapu. Do skal, které vymodelovalo za miliony let ze žuly balvany pohádkových tvarů, které dostaly přiléhavá jména. Perníková skála, Soutěska lapků, Spočinek, Kaple a Perník. Než jsem sem došel, pořádně jsem se zapotil. Při svačině se dívám do mapy i na mé hodinky, které ukazují i nadmořskou výšku. Oba údaje jsou stejné. Tisíc 49 metrů. Mám rád stezky, které mají jméno. Tahle, již od Ovesné, se jmenuje Medvědí stezka. Vznikla již v roce 1964 z nadšení a práce ochránců přírody z Prachatic. U vzniku Medvědí stezky byl obdiv k přírodě kraje Adalberta Stiftera, k dědictví technických památek po předcích a k trvalé připomínce místa, kde zhasl poslední medvěd na Šumavě.

V lesním masivu knížecích schwarzenberských lesů pod Plechým a Třístoličnickem, se každoročně „objevoval medvěd, který hledal druha svého rodu.“ Objevil se zde také v pozdním létě roku 1855 v ovesném poli u lesa, kde často v noci páchal velké škody. Jednou, když jej myslivci pronásledovali, narazila na něho náhodou manželka hajného ve stožeckém revíru právě u onoho ovesného pole mezi lesem a domem. Medvěd se vztyčil a s bručením se odvalil do blízkého lesa. Když se vrátil manžel z lovu, vyprávěla mu žena o setkání s medvědem. Bylo však již příliš pozdě, a proto další hledání sice přivedlo myslivce na čerstvé stopy, ale samotného medvěda nenašli.

Osud medvěda se ale naplnil, když po několikadenním pronásledování při naháňce v želnavském revíru v Jakusově lese se 14. listopadu 1856 podařilo lesnímu hajnému z hájovny Rýdlovna Johannovi Jungwirthovi, kterému se říkalo „Hütten Hansl,“ medvěda zastřelit. Složený medvěd byl 16. listopadu 1856 převezen přes Krumlov na Hlubokou, kde byl s velkou slávou po dva dny vystavován a šťastný střelec byl knížetem vyznamenán. Medvěd byl vypreparován Václavem Špatným a umístěn do loveckého muzea Ohrada u Hluboké. Na místě, kde byl „poslední šumavský medvěd“ složen byl zasazen kámen s nápisem „Barenstein 18 14/11 56“ Německá kronika rychty Želnavy uvádí, že koncem února 1864 se znovu objevil v revírech Stožec a Zátoň. Jeho stopy sledoval na sněhu lesmistr Josef John, ale na tajícím sněhu jeho stopy ztratil. Medvěd měl být krátce na to, jak je zapsáno v pamětní knize revíru Zátoň, zastřelen pytlákem a byl prodán ve Volarech. Na svém putování se ještě s jedním medvědem setkám.

Ve zprávě z 8. června 1728 se píše, že „mezi velkými kopci a lesy nedaleko Plešného jezera se nachází místo, kde by mohlo být postaveno 15 až 20 domků.“ Mělo zde být vyklučeno tolik místa, kolik by bylo potřeba k postavení uváděného počtu domků. Ve zprávě se dále uvádí, že místo je od kamenných křesel (Třístoličnicku), kde se společně setkávají Pasovské a Hornorakouské hranice s Čechami, 4 hodiny vzdáleno od Plešného jezera, 2 hodiny mezi tím jsou „samé velké lesy, které nejsou využívány. Tito noví domkáři by měli do kostela v Želnavě dvě a půl hodiny pěší chůze.“ Ve zprávě se také uvádí, že zde žijí nejsilnější jeleni.

Šestého srpna 1728 vydává kníže Adam František ze Schwarzenbergu povolení na zdejší osídlení, ale lesní úřad se obával ohrožení knížecích lovů nejsilnějších jelenů. Také v roce 1755 zaujal lesní úřad zamítavé stanovisko k opětovné žádosti podruhů z Bělé a Nové Pece o osídlení. Osídlování Jeleních vrchů započalo až když Josef Rosenauer dovedl stavbu svého plavebního kanálu až sem do nejzazšího kouta jelenovršího údolí, a když si zde plavba dřeva po umělém kanále vyžádala usídlení dřevorubců. Dřevorubci se zde objevují v roce 1793 v 6 dřevěných domcích postavených okolo „inženýrské boudy,“ která byla postavena na Jeleních Vrchách během stavby kanálu. Před zimou byly tyto provizorní dřevěné domky upraveny na stálé bydlení a 16. května 1796 byly s majiteli domků podepsány osídlovací smlouvy. V těchto smlouvách Bartl Binder, Michl Schörhauser starší a mladší a Anton Schinko dostali přidělený pozemek, dřevo a peníze na stavbu domků, které vrostly podél kanálu. V roce 1799 k nim přibýlo dalších 15 nových osídlenců, kteří dostali přiděleno stavební místo v Jokusově lese podél Jeleního potoka. Před odsunem Němců zde žilo v 38 domech 260 obyvatel.

Z dřívější dřevorubecké osady se postupně stalo oblíbené místo pro „letní byt“ měšťanů. K tomu přispěla blízkost tunelu plavebního kanálu. Byla to pozoruhodnost, která přitahovala mnoho hostů. Většinu domů na Jeleních Vrchách postavil Lorenz Saumer, kterého dodnes připomínají kamenná Boží muka v údolí Jeleního potoka, které zhotovil. S oblibou trávil své prázdniny v Jeleních Vrchách básník Johannes Urzidil. O velikosti domků vypovídají i pojmenování domů. Ty která končí koncovkou „-stibl“ znamenají světničku nebo výměnek. A takových jmen jsem zde našel deset. Mimo toho i hostinec, školu a myslivnu.

Německý kronikář Želnavy napsal: „Hluboké pralesy v masivu Plechého a Třístoličnicku byly po dlouhá staletí nedotčeny lidskou rukou a jejich bohatství zde rostlo bez užitku. Jen menší množství dřeva poblíž existujících cest bylo těženo a využíváno k získávání potaše, jež byla potřebná k výrobě skla ve sklářské huti této části Šumavy.“ Plavba dřeva po Vltavě od Želnavy do Krumlova prakticky začala na počátku 18. století. Pokusy o plavbu vorů však vždy končily u Čertových proudů mezi Lipnem a Vyším Brodem, ale o tom „až tam dojdu.“

V roce 1725 byl vyslán krumlovský důchodní písař Maier se dvěma zkušenými voraři, co plavili vory na Otavě, aby prozkoumali Vltavu mezi Želnavou a Lipnem. Čtrnáctého srpna 1730 bylo splaveno 19 pramenů dřeva z Chlumu k mostu v Hůrce, kde byly vory rozebrány, vytaženy a rozvezeny do okolních dvorů a do pivovaru v Černé. Plavba vorů se opakovala i v příštím roce a v roce 1766 přistály první vory od Želnavy na začátku Čertovy stěny u dnešní hráze přehrady Lipno. V roce 1769 se u Želnavy trvale usídlil zkušený plavec vorů, který přišel od Otavy.

Dvacátého prvního listopadu 1771 byl Josef Rosenauer, narozený 26. února 1735 ve Chvalšínách, jmenován knížecím schwarzenberským inženýrem. Byl mu vyměřen roční plat 250 zlatých v hotovosti a v naturáliích dostával ročně 4 sudy piva (více než tisíc litrů), 2 korce pšenice (korec = 93 litrů), 12 korců žita, 3 korce ječmene, půl druhého korce hrachu, 80 žejdlíků (žejdlík = 0,35 litru) převařeného másla, 60 žejdlíků soli, 120 liber (libra = 0,56 kg) sýra a 25 sáhů (sáh = 6,8 m³) palivového dřeva. Josef Rosenauer se za tento „královský plat“ Schwarzenberkům královsky odměnil. Zaměřováním lesů a vypracováním lesních plánů, které pro svou přehlednost a přesnost nebyly dlouho překonány. Především však vybudováním plavebního kanálu, který umožnil plavbu dříví od Jeleních Vrchů až do Vídně, která trpěla nedostatkem stavebního a palivového dřeva.

Myšlenka napadla Josefa Rosenauera v roce 1774 a již v roce 1776 předložil svůj projekt knížeti Janovi ze Schwarzenbergu. To, co Rosenauer tak sebejistě navrhl, se ostatním zdálo jako utopie. Zejména jeho požadavek na náklady ve výši 155.800 zlatých s tím, že roční výtěžek po zúročení vynaložených nákladů měl být kolem 50 tisíc zlatých. Dnes by si každý ekonom řekl, Kdo by nebral návratnost do čtyř let, ale plán nebyl přijat. A tak Rosenauerovi nezbylo nic jiného, když ve svůj projekt skálopevně věřit, než se zavázal, že postaví první úsek plavebního kanálu s vypůjčenými penězi a na vlastní nebezpečí. Tato nabídka knížete přesvědčila, musel však získat plavební právo na Velkou Mihelu (Große Mühl - pozn. redakce), které vlastnil pasovský klášter. Po dlouhých tahanicích dostal 18. června 1790 kníže Jan ze Schwarzenbergu dvorním dekretem výlučné plavební privilegium na celý plavební kanál na 30 let.

Ještě před udělením privilegia, 4. května 1789, bylo započato se stavbou plavebního kanálu. Na stavbě bylo postupně zaměstnáno až 1.200 dělníků a ani balvanitý neschůdný terén nemohly Rosenauera zbrzdit a zastrážit. V roce 1791 pokročil plavební kanál k Jezernímu potoku a o dva roky později až k Jelenímu potoku. Jezerní potok byl přizpůsoben pro plavbu a Plešné jezero bylo využito jako nádrž k dodávání dostatku vody k plavení. Již 12. dubna 1791 mohlo být pod Růžovým vrchem vhozeno první dřevo k plavení. Prakticky si Rosenauer ověřil správnost svého plánu. Dřevo se plavilo po kanále, pak po potoce a nakonec po řece. Dřevo úspěšně doplulo do ústí řeky Mihely u Neuhausu, kde bylo vytaženo na břeh, naloženo na lodě a po 8 dnech dorazilo prvních 84 sáhů šumavského dřeva z Jeleních vrchů po Dunaji do Vídně.

Josef Rosenauer byl jmenován ředitelem plavby a od 1. ledna 1793 byl jeho roční plat 550 zlatých a k tomu v naturáliích 13 sudů piva, 4 korce pšenice, 20 korců žita, 4 korce ječmene, 2 korce hrachu, 6 korců ovsu pro jezdeckého koně, 210 žejdlíků převařeného másla, 100 žejdlíků soli, 1 centýř (centýř = 56 kg) štik, 2 centýře kaprů a 40 sáhů palivového dříví. Josef Rosenauer zemřel 10. března

1804 v Krumlově ve věku 69 let. Byl 2x ženatý, jeho první manželka mu zemřela ve věku 28 let a při své smrti zanechala po sobě 7 nezaopatřených dětí.

V období pěti let, od roku 1791 až 1795 bylo každoročně splavováno 12 tisíc sáhů palivového dřeva od Jeleních Vrchů k Dunaji. Za tuto velmi krátkou dobu byl uhrazen nejen stavební kapitál včetně úroků, ale byl dosažen čistý zisk 20 tisíc zlatých. Sedmnáct let po smrti Josefa Rosenauera bylo pokračováno ve stavbě plavebního kanálu od Jeleních Vrchů štolou. Stavba této druhé trasy plavebního kanálu byla započata v červnu 1821. Tunel je dlouhý 419 metrů, široký 2,7 metru a vysoký 2,5 metru.

Tunel na schwarzenberském plavebním kanálu je tam, kde se stýká žlutá turistická značka s modrou a odtud je to je již je „kousek“ k Rosenauerově kapli. O jejím vzniku jsou dvě „pravdivé,“ ale odlišné zprávy. Tu první uvádí pravnuke Josefa Rosenauera, profesor Vladimír Sazyma, dle vyprávění své matky. Na místě, kde dnes stojí Rosenauerova kaplička, byl pověšen na stromě svatý obrázek, u kterého se lesní dělníci i Josef Rosenauer pravidelně modlili. Jednoho dne, kdy byl Rosenauer pohroužen do modlitby, byl napaden pytlákem, který jej zranil nožem na šíji. Pytlák si jej spletl s nenáviděným hajným a Rosenauer mu odpustil. Na místě zranění Rosenauera byla postavena primitivní dřevěná kaplička a do kapličky byl Rosenauerem věnován obraz. Mezi lidmi se však uchovala pověst, kterou zaznamenal německý kronikář rychty Želnavá. Když Josef Rosenauer postavil kanál až k Jelením Vrchům, zpozoroval údajně ke svému zklamání, že voda pro malý spád neteče požadovaným směrem. Ve svém zoufalství padl před obrazem Panny Marie na kolena a prosil ji o pomoc. Unavený usnul, a když se vzbudil, ležela jeho hůl údajně ve směru, kterým měl vést trasu kanálu. Rosenauer porozuměl vnuknutí Panny Marie a trasu upravil a z vděčnosti postavil onu kapličku. Já jen podotýkám, že Rosenauerova kaplička má v roce 1818, Josef Rosenauer zemřel v roce 1804 a kanál byl dokončen v roce 1821.

V roce 1928 si vzpomněla schwarzenberská lesní správa na Josefa Rosenauera a nechala u začátku plavebního kanálu na Světlé Vodě pod Třístoličnickem postavit velký bludný kámen s nápisem „Na památku duchaplného tvůrce Schwarzenberského kanálu Josefa Rosenauera knížecího schwarzenberského inženýra a plavby. Schwarzenberský kanál postaven 1789 – 1821.“ Pomník zhotovil kameník Engelbert Krieg. Při slavnostním odhalení pomníku 8. října 1928 byli přítomni princ Adolf Schwarzenberg a mnoho čestných hostů. Jen kameníka Kriega zapoměli pozvat. A pak, že se historie neopakuje.

Na obelisku nad Plešným jezerem, je na průčelní straně vytesán nápis „A. Stifterovi, básníkovi Hvozdu“ a po stranách: „Na tomto trávníku, u této vody, tepe srdce lesa“ a „Ležíc ve vysoké trávě, dívám se toužebně po skalní stěně.“ Původně chtěl Jordan Kajetan Markus z Frymburku Stifterovu mrtvolu exhumovat z lineckého hřbitova a nechat ji pohřbit na břehu Plešného jezera. „Celý hvozd měl být jeho náhrobkem, lesní květiny jeho úmrčím věncem a Jezerní stěna jeho pomníkem.“ Tento čin ale nebyl realizován.

Dvanáctého března 1876 oznámily Linecké noviny, že Výbor Stifterova pomníku na Jezerní stěně postaví patnáct metrů vysoký obelisk. Práci na pomníku pověřil Markus na jaře roku 1876 kameníka Josefa Paleczka, který si najal čtyři pomocníky. Za základ obelisku posloužil jeden balvan na Jezerní stěně. Pracovali denně od východu do západu slunce, ale „mnohdy sestupovali dolů na holbu bavorského piva.“ U stavby obelisku si postavili jednoduchou boudu, ve které bydleli. Sami si vařili a domů chodili v sobotu a po nedělní mši si nahoru vynesli jídlo na příští týden. Zima sice přerušila jejich práci, ale na jaře 1877 pokračovali v práci. V srpnu 1877 bloky vyspárovali, vytesali nápis a upravili vyhlídkovou plošinu. „Josef Paleczek se vrátil domů s dlouhým plnovousem, obdržel domluvených tisíc pět set zlatých, z čehož zaplatil každému spolupracovníkovi za odpracovaný den mzdu jeden zlatý. To byl v době, kdy vecka černého chleba stála deset krejcarů, velice dobrý výdělek. Slavnostní odhalení obelisku se konalo 26. srpna 1877. „Na břehu Plešného jezera se hlučně bavili účastníci ve chvojím krytých výčepech, které nabízely občerstvení a posilnění v jakémkoliv množství. Na vyhlídkové plošině u pomníku přednesl Jordan Kajetan Markus slavnostní projev.“ Na slavnosti teklo pivo proudem a také pět dělníků, kteří obelisk postavili dostalo velký sud piva a „tito zůstali v lese na Plešném jezeře ještě týden a oslavili svým způsobem vydařené dílo.“ Slavnost však neprobíhala tak docela idylicky. Horní Planá odmítla převzít obelisk do vlastnictví. Jordan Kajetan

Markus napsal a nechal vytisknout Stifterův životopis, který jeho bratr, zaměstnanec obce Frymburk, během slavnosti prodával. Na prodej brožurky však neměl úřední povolení, a tak musel za to jít na několik dní do vězení.

Sedmého listopadu 1940 se zřítilo německé vojenské letadlo JU 52 asi 150 metrů za obeliskem Adalberta Stiftera. Na palubě letadla, které startovalo z letiště Německý Brod (dnes Havlíčkův Brod) bylo 7 leteckých žáků, kteří uhořeli. Jejich pozůstatky byly nejprve dopraveny do márnice v Želnavě a pak byly převezeny do Krumlova, kde byly 13. listopadu 1940 za velkých vojenských post pohřbeny. K havárii došlo za velké mlhy, podle všeho nárazem o skálu. Německý kronikář uvádí, že pod Plešným jezerem se zřítilo jednomotorové letadlo, ale žádné další podrobnosti neuvádí, jen tato havárie je uváděna jako druhé spadlé letadlo v prostoru Plešného jezera.

Část 15. - Od Želnavy ke Zvonkové

V roce 1379 začal spor mezi vyšehradskou kapitulou s klášteřem Zlatá Koruna „o Želnavské vesnice.“ Roman Podhola chybně uvádí, že to byl spor vyšehradského probošta s klášteřem Zlatá Koruna. Spor končí 14. května 1395, kdy zplnomocněnec vyšehradské kapituly Niklas předává opatovi Arnoldovi a konventu kláštera Zlatá Koruna 23 vesnic, mimo jiné i Želnavu. „V Želnavě se konala přísaha před farou a dostavili se k ní rychtář Mikess, Ulrich a Heinrich.“ To je jasný důkaz, že v Želnavě byla již v roce 1395 fara. Německé jméno Salnau pochází ze starého německého Selner nebo Söllner, což je společenské označení osoby mezi sedlákem a domkářem. V listině kláštera Zlatá Koruna je v roce 1395 uvedeno Seldnaw i Seldenaw, což znamenalo luh s chýšemi. Za husitských válek byla Želnava zastavena Rožmberkům, v roce 1460 jí získal Prokop z Rabštejna a roku 1501 Želnava opět připadla Rožmberkům, kteří ji přičlenili k panství Krumlov, kde byla až do zrušení nevolnictví v polovině 19. století.

Farní kostel svatého Jakuba v Želnavě stál - jak jsem již uvedl - v roce 1395. V letech 1463 až 1473 byl filiálním kostelem farnosti Horní Planá, v letech 1585 až 1600 byl samostatný a jak uvádějí staré záznamy, „bez výjimky se v něm přijímalo pod jednou.“ Během třicetileté války, v letech 1624 až 1633, byl opět filiálním kostelem farnosti Horní Planá. V roce 1633 sem dosadil kníže Johann Christian z Eggenbergu samostatného faráře. V letech 1708 až 1712 byl kostel rozšířen a téměř zcela nově vystavěn. Současně byla postavena hřbitovní zeď a navýšena věž kostela. Znovu vysvěcení kostela se konalo 19. února 1713 a provedl jej krumlovský prelát Siegmundl Hübner. Starší spodní část kostelní věže pochází z roku 1688. Protože i po navýšení bylo špatně slyšet zvony, došlo v roce 1722 k dalšímu navýšení o dva lokte (loket = 78 cm).

Kostel je 22,2 m dlouhý a 11 m široký. Vnitřní prostor končí pětistranným osmistěnem, sakristie má křížovou klenbu, vítězný oblouk je půlkruhový a kůr je dvoupatrový. V roce 1723 dodal kameník Johann Plansker novou křtitelnicí a v roce 1726 byl upraven oltář a o rok později dostal kostel nové varhany. V roce 1762 bylo v kostele 5 oltářů. Nynější hlavní oltář pochází z 18. století a není na něm obraz sv. Jakuba, ale sv. Václava. V kostele bývala mariánská socha z počátku 14. století, která však z bezpečnostních důvodů dnes v kostele není. Žulová deska v podlaze je náhrobním kamenem místního faráře Matthäuse Johanna Kernstocka, který na faře v Želnavě zemřel v roce 1693.

Na počátku třicetileté války, v roce 1624, vysvětil biskup Lambergen z Pasova na kostelíku v Želnavě 480 kg těžký zvon. V roce 1757 k němu přibyl druhý zvon, který stejně jako ten první, byl ulit v Pasově. Při zvýšení věže se „podařilo“ udělat ve věži tak malá okénka, že nejstarší zvon nemohl být za první světové války přetaven na hlaveň děla jako ten mladší z roku 1757. Dvacátého třetího září 1923 byly vysvěceny tři nové zvony, ale i ty potkal za druhé světové války osud nuceného odevzdání pro válečné účely. Z kostela pochází i deskový oltář „Klanění králů ze Želnavy,“ který je dnes umístěn v Národní galerii v Praze.

Posvícení v Želnavě byla dvě. První bylo třetí neděli po Velikonocích a datum odpovídalo položení základního kamene kostela, druhé bylo v červenci v neděli kolem svatého Jakuba, který byl patronem kostela. V postním čase byly zpovědní dny rozděleny do tří týdnů. V prvním týdnu začínali se zpovědi chasníci, ve druhém šla ke zpovědi neprovdaná děvčata a ve třetím byly na řadě vdané a ženatí. Po zpovědi byla sloužena mše svatá s přijímáním. Ve zpovědní den měli chasníci a děvečky

volný den a děvečky dostaly od selky nový šátek na hlavu. Na poutě se chodilo do Dobrovodské kaple v Horní Plané a 15. srpna ke Stožecké kapli. Ze Želnavy se chodilo na poutě i do Kájova, ale to již byl „dálkový pochod“ dlouhý 30 km, kde se vycházelo a docházelo za tmy.

Prvý známý učitel v Želnavě je z roku 1612 a obecná škola byla v Želnavě v domě číslo popisné 2 a v roce 1891 zde byla postavena nová německá škola, která v roce 1900 byla již pětiletá. V roce 1926 byla v Želnavě otevřena česká jednotřídní škola. Pošta v Želnavě byla otevřena v roce 1869 a až do postavení železnice nosil poštovní zásilky poštmistr Franz Holzner v batohu z Horní Plané. Po něm převzal poštovní úřad jeho syn Wenzel Holzner. Ten však měl k dispozici již poštovní kočár. Pošta v Želnavě zanikla v roce 1978.

Do konce 19. století vykonával službu lékaře v Želnavě lékař z Horní Plané a v roce 1900 se stal lékařem v Želnavě MUDr. Karl Wesely. Pacienty navštěvoval pěšky, v zimě na lyžích a na delší vzdálenost používal kočár tažený koňmi. Do jeho lékařského obvodu patřilo 16 obcí. V roce 1924 do Želnavy nastoupil MUDr. Karl Tierfeld, který měl široko daleko jediný automobil Hanoman, ale „pro tehdejší technické nedostatky s ním byl málo šťastný. Tento doktor byl židovského původu, a proto musel po příchodu nacistů Želnavu opustit.

Dobrovolní hasiči byli v Želnavě od roku 1885 a měli již před první světovou válkou motorovou stříkačku a cvičnou lezeckou věž. V období let 1890 až 1935 jsem v Želnavě napočítal 7 velkých požárů, při kterých vyhořelo 18 domů. V roce 1938 bylo v Želnavě 40 aktivních hasičů. Mimo nasazení při požárech byli hasiči spolu s hudbou hlavními účastníky všech slavností i pohřbů. Již před rokem 1910 byla v Želnavě dechová a smyčcová kapela a v roce 1920 k nim přibyl „šraml.“ Ve smyčcové kapele byl kapelníkem onen vzpomínaný poštmistr Wenzel Holzner. Jeho bratr Josef Holzner byl kapelníkem dechovky od roku 1924 do roku 1936, kdy funkci kapelníka převzal jeho syn, také Josef. Ne však nadlouho, v roce 1939 narukoval do německé armády. Když jsem prohlížel seznamy padlých ze Želnavy, tak jsem jich napočítal v první světové válce 16 a ve druhé světové válce 14. Nejmladší z nich, teprve osmnáctiletý Walter Müller, padl 6. července 1944 v Normandii. Většina z nich však padla na východní frontě.

Byl by to velký hřích, abych se v Želnavě nevrátil k plavebnímu kanálu, či přesněji, k vodnímu skluzu. Oficiálně se mu říkalo Želnavský, ale mnohem častěji se vžil název Od Jiráčka. Byla to „spojka“ dlouhá 2,6 km od hájenky na dřevosklad v Želnavě. Rychlost dlouhého dříví v tomto skluzu byla až 60 km/hodinu. Bylo zde možno plavit kmeny dlouhé až 24 metrů. Želnavským skluzem proletělo dříví během 15 minut. Jak uvádí František Lysý, poslední plávka Od Jiráčka do Dunaje se uskutečnila v roce 1916.

Jen málokdo ví, že v roce 1953 byl Schwarzenberský kanál opraven od překladiště v Želnavě po Jelení skluz, tedy Jelení Vrchy. Správa Vojenských lesů a statků v Horní Plané intenzivně plavila v letech 1954 až 1961. Po měnové reformě v roce 1953 byl náklad na plavení kubíku kulatiny 7,01 Kč, zatímco u nákladních automobilů byly náklady o téměř dvě koruny na kubík vyšší. U polenového dříví byl tento rozdíl ještě větší. Plavené dříví se z vody vykládalo mechanicky na hlavním dřevoskladě Želnavy. Většina polenového dříví se volně plavila až do loučovické papírny, po vybudování přehrady Lipno tato plavba zanikla. Železniční vlečka byla na dřevosklad v Želnavě vybudována již na konci 19. století a tak kulatina, splavená skluzem Od Jiráčka pokračovala dál již po železnici.

Schwarzenberská lesní správa postavila na dřevoskladě Želnavy v květnu 1926 pojízdný kabelový jeřáb, který se pohyboval po kolejích, jež byly od sebe vzdáleny 84 metrů a byly dlouhé 150 metrů. Rameno 20 m dlouhé sahalo až nad Vltavu a používalo se jak k vytahování kulatiny z Vltavy i z plavebního kanálu. Jeřáb byl poháněn elektricky stejnosměrným proudem 440 Volt, který vyráběl parní stroj, jehož kotel byl vytápěn odpadem z odkorňování dřeva. Při jízdě s nákladem a zvedání měl jeřáb výkon 50 PS, vážil 780 tun a měl nosnost 5,4 tuny. K jeho obsluze bylo třeba 11 mužů proti dřívějším 220 lidem, kteří stejnou práci vykonávali ručně. Tento jeřáb zcela zničila vichřice 4. července 1929. Nový portálový jeřáb byl dán do provozu 29. října 1930. Jeřábem byly z kanálu vytahovány kmeny a ukládány do hrání až 8 metrů vysokých, z nichž byly nakládány jeřábem na vagony. Z archivu Vojenských lesů a statků jsem vyčetl, že v roce 1954 bylo splaveno skluzem Od Jiráčka do Želnavy 15 tisíc plnometrů dřeva a jak jsem již poznamenal, plavilo se zde až do roku 1961.

Slávu Želnavy splavila voda Schwarzenberského kanálu a rychtu Želnavy vystřídal obecní úřad v Nové Peci. Při kávě si povídám s bývalou starostkou Zuzanou Janátovou, se kterou se znám již také několik desítek let. Povídali jsme si o referendu, kdy občané rozhodovali, zda budou patřit pod Horní Planou nebo pod Prachatice. Zvítězily Prachatice. „Ono je to Franto ale v podstatě jedno. U obou měst jsme daleko na okraji, a to nejen vzdáleností. Ještě horší je to s Národním parkem Šumava. Páni a ekologové jen těžko chápou, že tady žijí lidé. Já jsem přesvědčena, že krajina žije jen když v ní žijí lidé. A pro život lidí je třeba vytvářet alespoň ty minimální podmínky.“ Povídali jsme si dlouho a já ji plně chápal. Co je to však platné, že ji chápu já, když to nechápou ti nahoře. Jak Zuzku znám, ona chce jediné. Aby zde mohli žít lidé.

Pod obec Nová Pec patří i Dlouhý Bor, Jelení Vrchy, Láz, Nové Chalupy a Ovesná. Když jsem si v duchu probíral části těchto osad, tu jsem za pomoci Stanislava Jagra napočítal nepředstavitelných 28 jmen. A každé toto místo, každá část osady má či měla své domy a obyvatele. Jen málokdo ví či si uvědomí, že například Pečetní vrch ve Dlouhém Boru měl 13 domů, že Raškův les v Lázu měl 5 domů, a tak bych mohl pokračovat u všech 28 částí osad dnešní obce Nová Pec. Před odsunem Němců měla Nová Pec 249 domů a 1.456 obyvatel. V obci nebyla ani radnice, ani obecní kancelář. Zasedání bylo prováděno v bytě starosty nebo v hospodě a obecním písařem býval učitel. A dětí zde bylo tolik, že před druhou světovou válkou zde byly tři německé a jedna česká mateřská školka a německá i česká obecní škola. Do měšťanky se jezdilo vlakem do Horní Plané.

Novou Pec založil 15. listopadu 1689 Johann Christian z Eggenbergu, kdy zde bylo 23 domů „a ještě stále stavěny býti mohou“. Pan Doskočil uvádí, že dle starých urbářů byla Nová Pec byla založena v roce 1650 až 1660, protože již v urbáři z roku 1653 jsou zde uváděni dva osedlí. Poprvé je jméno Nová Pec uvedeno ještě dříve, již v roce 1640, kdy z Chlumu bylo plaveno palivové dříví přes Novou Pec do Krumlova. Jméno obce pravděpodobně bylo odvozeno od nového kotle na vaření smoly. Když 12. srpna 1928 byl v Nové Peci slavnostně odhalen pomník padlým, bylo na něm 49 jmen občanů Nové Pece. Pomník vojákům německé armády, kteří padli ve druhé světové válce, již nikdo nepostavil. Bylo by na něm 78 jmen.

V roce 1932 byl v Nové Peci u nádraží postaven hotel Springer, který dostal číslo popisné 82. Jistě prosperoval dobře, neboť již v roce 1935 bylo přistavováno poschodí. Byla v něm restaurace, jídelna a 20 pokojů, z části vybavených koupelnou. V roce 1946 hotel „záhadně“ vyhořel, ale byl obnoven a přistavěn k němu taneční sál. Hotel pod názvy Bílý a Nová Pec žil a prosperoval až do doby privatizace. Nyní je bez oken a taneční sál bez střechy. Ruina. Vedle hotelu byla naštěstí postavena nová Rybářská bašta. Sedím zde v hostinské místnosti pod hlavami mohutných štik, které byly vytaženy z Vltavy v Nové Peci po napuštění přehrady Lipno. Tyhle štiky měly metr délky a přes 10 kg živé váhy. Ještě se k těm štikám vrátím, ale nyní mne čeká ještě dlouhá cesta ke Zvonkové.

Na konci dubna 1945 bylo možno v lesích potkat roztroušené německé vojenské jednotky i německé vojáky, kteří sběhli, ukrývali se a čekali na konec války. V cihelně nad želnavským nádražím se po několik týdnů páliły spisy. Americká armáda přišla do Nové Pece již 2. května 1945. Němečtí vojáci se nebránili a se zdviženýma rukama šli do zajetí. „Padlo jen několik málo výstřelů.“ Za americkými pěšáky následovaly auta a tanky. U Vltavy se však zakopala malá skupina německých vojáků na Bělském kopci a Američany zastavila. Přes dva dny odstřelovali Američané dělostřelectvem kopec a několik granátů dopadlo i u dělnických domků v Lázu. „Špatné počasí bylo požehnáním, neboť ohlášené útočné bombardéry Američanů nemohly být nasazeny.“ Češi převzali správu a policejní moc od Američanů a „někteří Němci z Nové Pece uprchli ze strachu do Rakouska a Bavorska.“ Že všichni Němci budou vystěhováni z Československa bylo zprvu považováno za fámou. Jejich odsun začal z Nové Pece v květnu 1946 a byl ukončen v listopadu 1946. Jak napsal německý kronikář z Nové Pece, „někteří využili čas před odsunem a cenné předměty odnesli ke známým nebo příbuzným přes hranice do Rakouska nebo Bavorska.“ Odsun byl prováděn z nádraží Želnavy do Českého Krumlova, kde byly sestavovány transporty. Němci a jejich zavazadla byli naloženi do nákladních vagonů a transporty dopraveny do Furth im Walde v západní zóně okupovaného Německa. „Po odvěšení jely transporty dále do Bádenska, Württenberska a Bavorska.“

Stále se nemohu nabažít Schwarzenberského kanálu, který místy mizí ve vysoké trávě a v náletových keřích a stromech. Tam, kde je dnes vzrostlý listnatý les, stávala obec Huřský dvůr,

německy Hüttenhof, který dle sčítání z roku 1930 měl pro mne nepředstavitelných 77 domů a 542 obyvatel. Mé vědomosti o Huťském dvoru jsou chabé. Vím jen, že první písemná zpráva je z roku 1792, do roku 1848 byl součástí panství Krumlov a farou patřil pod Zvonkovou. Po vzniku Československa zde byla zřízena expozitura české školy, kam docházelo 18 dětí. Jaroslav Cícha popisuje malou krasovou dutinu u Huťského Dvora na jihovýchodním svahu kopce Šešovec. Prý je 8 metrů dlouhá a až 4 metry vysoká. Já ji nenašel.

Po chvíli cesty ve stínu staletých klenů zahučí Medvědí potok a to znamená, že jsme na místech, kde stával Josefův Důl, založený v roce 1720 jako dřevařská osada. Můj přítel a velký znalec zaniklých šumavských skláren Jiří Fröhlich, mi připomenul, že zde od roku 1822 byla v provozu sklárna, která vyráběla barevné sklo. Tato sklárna měla za úkol především zužitkovat odpadové dřevo, které se nehodilo k plavbě Schwarzenberským kanálem. Před druhou světovou válkou zde bydlelo v 20 domech 295 německých obyvatel. Josefův Důl stihl stejný osud jako všechny vesnice kolem. Odtud již po pohodlné cestě kráčí ke kostelu svatého Jana Nepomuckého v Zadní Zvonkové. Ještě však než jsem došel ke kostelu tak mne předjela kolona automobilových veteránů z doby mého mládí. Stejně jako tehdy měli i dnes sklopené střechy. Kdysi vedle fešáckých řidičů seděly dívky s dlouhými vlasy v minisukních. Spolu s auty zestárlí i majitelé a tak řidiči mají prošedivělé vlasy a brýško, co se opírá o volant. Také spolujezdkyně, většinou v šátku a texaskách, již na své minisukně jen vzpomínají. Celá dlouhá kolona veteránů míří k hraničnímu přechodu Zadní Zvonková-Schöneben. Tudy také vede 48 km dlouhá Stezka Adalberta Stiftera do rakouského Kollerschlagu a německého Wegscheidu. Tím třetím vrcholem nemůže být nic jiného, než česká Horní Planá. Stezka byla zřízena v roce 1998 a má zajímavé značení. Siluetu portrétu Adalberta Stiftera

Část 16. - Glöckelberg - Zvonková

Podle záznamů v pozemkové knize Horní Plané byly první domy osady Glöckelberg postaveny po roce 1622 na staré soumarské cestě, která vedla z Horní Plané do Pasova. Usadili se zde 4 uhlíři, kteří zde od jara do zimy pálili dřevěné uhlí a později se zde usadili další dřevorubci. Kolem roku 1705 bylo zde 30 dřevěných domů, v roce 1787 byla postavena dřevěná kaple. Již v letech 1788 až 1794 vznikl na místě dřevěné kaple zděný kostel a roku 1794 k němu přibyla i věž. K panství Krumlov patřil Glöckelberg i za knížete Schwarzenberga do poloviny 19. století, kdy byl ustanoven samostatnou obcí.

Roku 1876 kostel vyhořel a o čtyři roky později, v roce 1880, byl nově novogoticky zrekonstruován knížecím stavebním ředitelem D. Deworeckým. Slavnostní vysvěcení se konalo 3. července 1880 budějovickým biskupem Valeriánem Jirsíkem a kostel byl zasvěcen svatému Janu Nepomuckému. Kostel měl 3 oltáře. Na hlavním oltáři byl obraz sv. Jana Nepomuckého z první poloviny 18. století - a abych nezapomněl - škola ve Zvonkové byla již od roku 1788 a fara od roku 1857. Na počátku 20. století měl Glöckelberg čtyřtřídní školu, poštovní úřad a 9 hospod. Roku 1756 se zde narodila Ursula Kary, babička Adalberta Stiftera.

Mezi první a druhou světovou válkou byl Glöckelberg „výletním místem“ a měl dokonce skokanský lyžařský můstek. V roce 1939 žilo v obci ve více než 200 domech 1.352 německých obyvatel. V říjnu 1938 byl Glöckelberg přičleněn k nacistické německé Říši k župě Oberdonau. Od května do srpna 1945 obsadila Glöckelberg americká armáda a po jejich odchodu v roce 1946 bylo veškeré německé obyvatelstvo odsunuto. Co bylo po odsunu pamatuje Vojtěch Haikl. Jeho otec byl Slovák a matka Němka a on vyrostl v Glöckelbergu. Měl zde hokynářství, ale ne dlouho. Po roce 1946 zde sice českobudějovický lyžařský nadšenec Otto Schrabal obnovil lyžařský areál a lyžařský penzion, ale obec ležela v hraničním pásmu a vznikla zde kasárna pohraniční stráže. „Zdejší neobydlená oblast byla velmi ostře střežena oddíly pohraniční stráže, neboť bývala místem častých pokusů o ilegální emigraci. Z rozsáhlé vesnice zůstal jen zdevastovaný hřbitov, kostel a obchod.“ Až do roku 1947 existoval pro obec jen německý název Glöckelberg, teprve potom se začalo na úřadech používat český název Zvonková, který vznikl podle velkého množství modrých zvonků.

V Glöckelbergu působil od podzimu 1940 páter Engelmar Unzeiting. Nebyl zde farářem dlouho. 21. dubna 1941 byl zatčen na faře gestapem za výrok "Boha je třeba poslouchat víc než lidi". Po 6 týdnech vazby v Linci byl uvězněn v koncentračním táboře Dachau. Zde ze všech sil pomáhal

vězňům, kteří jej přezdívali "anděl z Dachau". Krátce před ukončením 2. světové války se dobrovolně přihlásil k ošetřování ruských vězňů v době, kdy byl do koncentračního tábora zavlčen tyfus a nacistické strážné se obloukem vyhýbaly barákům z obavy před nákazou. Smrt kosila tisíce vězňů a páter Engelmar Unzeiting pečoval o ty, kteří by byli jinak ponecháni svému osudu. Zemřel vysílením a na nakažlivou chorobu 2. března 1945 v den svých 34. narozenin a jen několik dní před osvobozením koncentračního tábora.

V létě 1990 vznikla iniciativa společnosti Aroe-Šumava-Böhmerwald, složená s občanů Rakouska, Německa a Československa, která si dala za cíl záchranu a obnovu kostela ve Zvonkové. Protože slibovaný hraniční přechod pro pěší ve Zvonkové ještě nebyl otevřen, tak rakouští brigádníci na opravě kostela ve Zvonkové vždy o víkendů ve vyhrazenou hodinu museli společně v danou dobu překročit státní hranici. Tehdy jsem často slyšel větu: "Neotevřete-li hranice, nebudou tato místa skutečně žít". Vzpomínám si na Alfonse Kriegelsteinera, který dal své reportáži o obnově Zvonkové nadpis "Láska k domovu bez hranic" a barvitě napsal: "Jdu na Zvonkovou. Vlhká, bažinatá chladná krajina. Na jaře, když dole Horní Planá kvete, leží na severních svazích Zvonkové ještě sníh".

Zvonková byla až do roku 1990 pustinou. Jen kostelní ruina zůstala z kdysi kvetoucího místa a i hřbitov ležel v ruinách. Když jsme na Zvonkové hledali náhrobní kameny a proměňovali hřbitov v důstojné místo, bylo třeba nejen poctivé práce, ale i bourání předsudků mezi Rakušany a Němci na jedné straně a námi Čechy na druhé straně. Nakonec se stal zázrak, v který jen málokdo z nás věřil. Pro všechny to spíše byl sen a utopie. Zrodil se projekt Glöckelberg, což byl německý název pro Zvonkovou.

Dvacátého třetího července 1990 navštívil tehdejší českobudějovický biskup Miloslav Vlk mezi jinými i kostel ve Zvonkové. Tehdy se prodíral zarostlým hřbitovem, který spíše připomínal džungli, a jen těžko se dalo odhadnout, kde jsou základy hřbitovní zdi. Všechno bylo srovnáno se zemí a zarostlé hustým porostem. Jen malé červené světélko plápolalo na převráceném pomníku faráře Aloise Essla. Byl to velmi smutný pohled. Na svátek Všech svatých v roce 1990 zde byla před kostelem, poprvé od roku 1946, sloužena mše svatá a uprostřed hřbitova byl postaven původní kříž.

Přišli lidé s krumpáči a lopatami. Dělali to, co již jejich předkové v těchto místech před více než třemi staletími. Mýtili les. Trvalo to měsíce. Lesní správa Český Krumlov obnovila cestu a pokácela na 300 náletových stromů. Přišli dobrovolníci z Rakouska, z Německa i od nás z Československa. Modrý dým stoupal z lesa, hoří kořeny olší a vrboví. Zapadlý hřbitov, tři tisíce čtverečních metrů velký, byl opět uvolněn. Náhrobky ležely pod trávou a křovím a po kusech byly dobývány zpět na světlo Boží.

Dvacátého sedmého července 1991 byla většina náhrobních kamenů opravena a postavena na původním místě a sám kostel již vypadal mnohem lépe. Byla opravena krytina věže kostela, opraven krov lodi kostela a ta byla provizorně přikryta lepenkou. Hodiny na věži ještě neukazovaly čas, ale na nové omítce se svítil ciferník z měděného plechu a číslice byly z bílého plechu. V deset hodin zde byla mše svatá, kterou celebulovalo šest kněží. Na Zvonkové se sešlo 800 lidí. Bývalí obyvatelé, jejich děti a vnuci, a asi 50 Čechů. Stojí u hrobu svých předků a vstupují do „svého“ kostela.“ Jeden druhého se ptají: "Ještě mne poznáváš?" a vzpomínají na faráře Aloise Essla, který napsal kroniku obce Zvonková. Vzpomínají na jeho nástupce Engelmara Unzeitiga, který vystupoval proti nacistům a zemřel v koncentračním táboře v Dachau při ošetřování ruského zajatce na tyfus. Mluví i o dědovi, kterému bylo 86 let když s ručně taženým vozíkem odcházal ze Zvonkové, a který při příjezdu do německého sběrného tábora byl mrtev. Nikde je nepřijímali s otevřenou náručí. Bylo jedno, jestli byli odsunuti do Německa nebo do Rakouska. "Hodinu odsunu nikdy nezapomenu", řekl mi Walter Franz. Neznělo to ale výhružně. Znělo to s lítostí.

Renovací kostela byl pověřen inženýr Karel Groulík z Českých Budějovic. Zřícením hrozící krov se podařilo zachránit. Pro překrytí hlavní lodi bylo třeba 110 m² tmavého eternitu a 200 m² měděného plechu. Nově byly osazeny okapy, nově nahozena věž, chybějící stavební části byly doplněny a kostel opět dostal okna. Práce prováděly české firmy. Tahounem celé obnovy kostela a hřbitova na Zvonkové byl Horata Wondraschka z Lince. Jeho matka pocházela ze Zvonkové. A pak již to šlo "samo". Slavnostní znovuvysvěcení kostela a hřbitova provedl českobudějovický biskup 22.

srpna 1992, znovuotevření hraničního přechodu Zvonková-Schöneben proběhlo 15. dubna 1993 a svěcení nových zvonů kostela na Zvonkové bylo 2. října 1993.

Část 17. - Krajina bez lidí

Frieda Reisinger-Knölllová se narodila v roce 1925 v osadě Dolní Pestřice, které se tehdy také říkalo česky Dolní Stögenwald. Její rodiče Hermine a Franz Watzlovi se vzali až v roce 1927 a usadili se v sousední vsi Račín. Tady Frieda vyrůstala se čtyřmi svými sourozenci, kteří se narodili mezi roky 1927 až 1945. Rodiče byli zcela zaměstnáni prací v zemědělství a otec navíc pracoval i jako lesní dělník a Frieda se musela starat o ostatní děti. V roce 1991 začíná psát své Vzpomínky na mládí, které nebylo. Obrazně i doslovně. V červnu 1945 Frieda spolu s matčíným bratrem ilegálně přechází hranici do rakouské osady Grünwald, která je vzdálena od Račina asi sedm kilometrů a náleží k obci Aigen, kde se provizorně ubytovává u rodiny Knöllových, se kterými se znaly již před válkou a Frieda zde bývala jako dítě často na návštěvě. Frieda se však musí vrátit do Račina, aby se postarala o svou matku, které se 24. prosince 1945 narodila Anni. Postupně od léta 1945 přepravili Watzlovi část svého majetku přes hranice a naposledy odchází její matka v březnu 1946 s tříměsíčním miminkem.

Frieda se ještě jednou ilegálně vrátila ze sovětské okupační zóny z Grünwaldu do Račina, aby odtud přinesla do Rakouska úl. Je však zadržena českými vojáky a internována ve sběrném táboře v Českém Krumlově. Ve své knize mimo jiné píše: "Když jsme jednou v poledne šly pro polévku, tak ji vydávala obchodnice z konzumu v Dolní Vltavici, kam jsme často chodili nakupovat s babičkou. Dala mi trochu víc polévky do plechovky. Český voják, který stál vedle, mi plechovku vytrhl z ruky a vylil polévku na podlahu a pak mne vyhodil z kuchyně. Otočila jsem se ještě a té ženě tekly slzy po tvářích." Rozhodující pomoci se nakonec Frieda dočkala od české rodiny Kotaškových. Po několika týdnech vazby je Frieda propuštěna, jede vlakem z Českého Krumlova na zastávku Valtrov, která se německy jmenovala Waldersprung a bez úlu se vrací ilegálně do rakouského Grünwaldu. Přešla v místech, kde v roce 1945 vyryl sovětský voják bajonetem do kamene nápis "Smrt podněcovatelům války!" Dnes se tomuto kameni říká Russenstein. V roce 1948 se Frieda vdala za Johanna Knölla.

Vesnice Kozí Stráň, německým jménem Geissleiten, byla založena klášterem Schlägl v roce 1670. Byla to poslední obec na velkém lesním území, které daroval v roce 1308 klášteru Schlägl Jindřich z Rožmberka. Podle starého ústního podání byli prvními třemi osídlenci Simandl, Heisl a Spitzl. Výměra pozemků celé vesnice činila asi 250 ha. K nejstarším patřila asi 1,5 ha velká společná louka, která byla využívána sedlákem, který pečoval o plemenného býka. Říkalo se zde Býčí louka, kde byly dvě vydatné studny, z nichž byla přiváděna pitná voda 1,5 km dlouhým dřevěným potrubím do vesnice. V listině z roku 1789 měl Kyselov 35 obydlených domů. V roce 1790 musel každý osídlenec vyrobit a dodat klášteru Schlägl 1 600 kusů šindelů ročně. V roce 1895 vyhořely do základu domy č.13 a 14. U domu č.14 šlo o žhářství. V srpnu 1907 vyhořely úplně domy č.7, 8, 9 a 10. Poslední požár byl na velikonoční neděli v roce 1940, který vznikl od vadného elektrického vedení a vyhořela úplně stavení č.9 a 10 i s přilehlým hostincem a tanečním sálem.

Obec Kyselov měla německé jméno Sarau. Již v roce 1332 se objevuje "Dvůr před Vltavou" / Hof vor Wulda/, který obhospodařoval plochu 187 hektarů a měl mlýn. Vykloučením lesa a stavbou dvora pověřil klášter Schlägl donátora z Bavorska. Jméno dvora "Boar" se udrželo až do konce 2.světové války. Bezprostředně po postavení dvora, zřídil klášter v tomto dvoře mýtní stanici, jejíž příjmy přenechal opat Oldřich I. svým klášterním bratřím v roce 1337. Mýtní stanice je důkazem, že již tehdy panoval čilý obchodní ruch na této staré soumarské cestě. Založení Kyselova spadá do roku 1457, tehdy je Kyselov uváděn v listině s 20 láníky kláštera Schlägl. Ve skutečnosti bylo založení vesnice a především Lužního a Mechového mlýna provedeno podstatně dříve. Kyselov velice trpěl během třicetileté války a bezprostředně po ní. Aby zmírnil zbídačení obyvatelstva, převedl opat kláštera Schläglu Martin Greysing dne 30.května 1650 vesnici Kyselov na německé právo, což bylo velkým dobrodiním, protože české právo bylo daleko přísnější než německé. Klášter Schlägl byl dobrý pozemkový pán ke svým poddaným, protože v roce 1790 se mohli z roboty vykoupit, nebo ji vykonávat dál.

Část 18. - Ze vzpomínek kaplana

Měl jsem to ohromné štěstí, že jsem v badatelně okresního archivu v Českém Krumlově našel vzpomínky neznámého kaplana z Rychněvku. Franz Bertlweisser tohoto neznámého kaplana bezpečně identifikoval jako Johanna Ungera, který byl na Rychněvku kaplanem u Vinzenze Grosse až „do mnichovských událostí.“ Z jeho rozsáhlých vzpomínek vybírám jen útržky, které charakterizují nelehký život na této farnosti mezi oběma světovými válkami. Pro tuto knihu jsem vybral období od adventu 1923 do Velikonoc 1924.

„Po 15. listopadu bylo již v Rychněvě všude tolik sněhu, že někdy ani pošta nejela, nemohla. Prohazování silnice dělo se vždy teprve, když sníh trvale napadl a zůstal ležet. Pokud sněžilo nemělo smyslu prohazování, poněvadž přes noc ho napadlo více, nežli přes den bylo odházeno. Blížil se advent a pan děkan mne včas upozornil na to, že budeme oba po celou tu dobu zapraženi. V neděli 26. listopadu byla v Rychněvě pravá siberie, vítr skučel, okenice již celou noc před tím jen řinčely a když se rozednilo, všude byly takové závěje, že lidé přes ně přelézali. A přece byl kostel plný, i když nějaké procento zůstalo doma.

Třetího prosince byla první neděle adventní. Celičský tento posvátný čas byl ve farnosti Rychněvek vskutku důstojnou přípravou na svátky radosti. Denně již po šesté hodině jsme museli do zpovědnice. A netoliko dospělí přinášeli rádi oběť ranějšího vstávání do zimy. Také děti ze Svatého Tomáše, mající dobrou hodinu z kopce dolů a nahoru skoro dvě, přišly již v 6 hodin do chrámu a tak musely nejdéle v 5 ráno jít z domova. Po celý advent byly první roráty v půl sedmé i v neděli a ve všední dny byly druhé roráty hned po těch prvních. První rorátní mše bývala zpívána u oltáře Panny Marie a druhá zpívána v barvě dne. Varhaník si tam věru užil ledových kláves, když hrál skoro nepřetržitě pět čtvrtin hodiny. Po prvních rorátech nikdo neodešel a zůstal také na druhé. Kostelem zvučely radostné nápěvy adventních písní. V lavicích plně obsazených skláněly se na obou stranách mužské i ženské postavy nad nebeklíči, popřípadě zpěvníky, držíce obyčejně v lavici sloupky voskové. Největší účast jak v kostele, tak i u stolu Páně bývala na svátek Neposkvrněného Početí, kdy každoročně objednával pan děkan některého řeholníka na výpomoc. V ten den již v 5 hodin ráno, když jsme šli do zpovědnice, musili jsme se v kožiších prodírat zástupy mužů a jinochů, připravujících se na svatou zpověď. Výrostci skoro každý držel svatý růženec omotaný kolem ruky, v níž držel modlitební knížky. Za svou víru se nestyděli. Mariánské kongregace dívek měla v ten den obnovení slibů odpoledne po požehnání.

Čím více blížily se svátky, tím více bývalo denně poenitentů, takže jsem začínal s podáváním svatého přijímání hned po proměňování u postranního oltáře. A pan děkan, když se tento vracíval, ještě jsem mnohdy nebyl hotov s podáváním. Byla to radostná práce. V Rychněvku se na kněze nedívali jako na písaře a matrikáře, k němuž se chodí jen pro matriční listy nebo platit pachtovné. V Rychněvku byl kněz vskutku knězem, lékařem duší, který chtěl nechtěl musil se starat o posvěcení vlastní, nechtěl-li se rdít před vlastními ovce, vida jejich touhu po pravém křesťanském životě.

Ti lidé mnozí žili ve veliké bídě, nebylo vedlejších výdělků, polností málo a tuze chudičkových, skalnatých, obtížných, takže veliký počet osadníků zasedalo po celou zimu za tkalcovský stav, aby při blikotu maličké petrolejové lampičky s kulatým knůtkem a maličkým cylindrem si přivydělávali na denní chléb. A mnozí tkali překrásné kusy, jako corporály, bělostné damaškové ručníky, povlaky, kapesníky, to vše pak nosívali na zádech lífrovat do Rakous do Haslachu, kde byla továrna, která jim dodávala přízi i vzory. A byl to výdělek více než hubený. Při pilné práci od 6 hodin ráno, večer do devíti a bez polední přestávky, jenom co něco shltli, dostávali tak tři koruny za den. Lépe na tom byli ti, kteří měli doma dva, či dokonce tři tkalcovské stavy. Hýřit se z takových příjmů nedalo. A ti lidé byli rádi, že mají to. Pekelný hluk po celičský den a cvičení oběma nohama i rukama při tkalcování měli nádavkem. Byli spokojeni s málem.

Středem vánočních svátků byla půlnoční mše svatá, kterou celebroidal pan děkan. V 11 hodin v noci zazněly z okének u zvonů nahoře na věži trubky hlaholící do dálky krásnou německou píseň *Stille Nacht, heilige Nacht*. Vzbudil jsem maminku, která si po večeri trochu zdřímla, aby šla do velkého pokoje okny shlédnout nádherné divadlo. Po všech cestách vedoucích do Rychněvku, neproházených, uzounkých, jen prošlapaných, jakoby poletovaly svatojánské mušky. Od *Muckenschlagu*, od *Trumpmühle*, po silnici od *Asangu*, od *Berneku* a *Reiterschlagu*, všude bylo vidět

řetězy mihotavých světél. Kdo jen trochu mohl, spěchal na půlnoční, aby si zajistil místečko, odkud by dobře viděl a slyšel. Za chvíli už se začaly ozývat těžké kročeje a dupání před kostelem, to chodci shazovali nadbytečný sníh, aby je v kostele tolik nezáblo.

Jesličky stály vždy u oltáře Panny Marie, jsouce chráněny hradbou dětských zvědavců a ozářeny z obou stran po třech svících. Byla to drahá, pravá, krásná tyrolská práce. V půl dvanácté to už býval kostel plničký a Lausberger z Klein Berneku modlíval se svým trochu mečivým hlasem. Na choru zatím plechy i strunové nástroje si navzájem posílaly pozdravy v podobě áčka věštícího předem neklamně, že to bude tuze, tuze slavné. Na klínech matek krčily se děti ještě do školy nechodící, přes tu chvíli se otáčejíce na chor ve zvědavém očekávání věcí příštích.

V tom vyšel ze sakristie v červeném taláru a bělostné vyžehlené komži veliký, hubený Kchodl, aby rozsvítil hlavní oltář i celičkový kostel. Měl co rozsvěcovat, začínal již ve tři čtvrtě na dvanáct. A za chvíli už hořel kostel v záplavě vánočních svící, celá křížová cesta, celý lustr, všechny oltáře, kde jen jaký svícen stál, žádný nezahálel. V tom ministranti trhli u sakristie zvoncem, na věži současně rozhlaholily se všechny zvony a za celou smečkou ministrantů krácel k oltáři pan děkan za mé asistence. A když zazpíval hlasitě, slavnostně a radostně Gloria in excelensis Deo, zařinčela všechna okna a lustr se zatřásl, když z choru se ozvalo hřímavé a všemi možnými instrumenty provázené Et is terra, krčky dětí se natahovaly, aby viděly to Boží děťátko v Betlémě, jemuž všechna ta upřímná chvála platí. Po půlnoční podobal se Rychněvek veliké prskavce. Z oken kostela ještě plála světla pomalu od Kchodla zhasínaných svící a kde jaká cesta podobala se dlouhatánskému paprsku. Osadníci za svitu luceren spěchali k domovu, kde je po hodech duše čekaly hody vepřové.

Jakmile začal padat sníh a sypal se několik dní nepřetržitě, nastaly nucené prázdniny. Škola se zavřela. Kdo mohl žádat děti z Multerberger Waldhäuser, aby chodily dvě hodiny po krk ve sněhu do školy? Zavřela se také pošta na několik dní. Bylo-li to možné, jel v tom případě pošťák pro listovní poštu do Vltavice na lyžích, nebylo-li ani to možné, zůstávali jsme bez pošty. Panu děkanovi nejvíce chyběly noviny Čech, mně nescházivalo pranic. Kde byl jaký marod, tomu se doneslo Tělo Páně v advent, všichni byli tedy zaopatřeni a já býval volný jako pták. A tu jsem brával obyčejně své dva mrštné ministranty a dělávali jsme výlety na lyžích po okolí.

Napadlo tolik sněhu, že i hodně staří osadníci nebyli takových jeho spoust pamětníky. Tehdy v Rychněvku i na Pasečné stavěli si lidé sněhové tunely, aby k sobě vůbec mohli. V Rychněvku byly dva na konci vesnice a daleko více jich bylo na Pasečné, kde se nakupilo tolik sněhu, že ohrožoval bezpečnost mnohých chalup. Střechy byly tak zatížené, že hrozily sesutím. Lidé narychlo odhazovali sníh z ohrožených objektů. Lékař by se tehdy povozem nebo saněmi nebyl vůbec do vsi dostal. A tak jsem se svými kluky objížděl kraj a seznamoval se dokonale s okolím. Na lyžích není člověk vázán cestami, zamířili jsme vždy rovně, ať proti kopci nebo lesu, nebo po něm dolů, skalisek nebylo se třeba obávat, sněhu bylo tolik, že prostě všechno bylo jím pokryto.

Svátky radosti uplynuly jako mraky na obloze, přišel únor a s ním i smutný půst, jehož jsem se právem bával sám i pan děkan. Sníh ležel obyčejně až do poloviny někdy až do konce března. Pamatuji si velmi živě, že jsem tehdy ještě na svatého Josefa krásně lyžařil. A v postě bylo nutno denně vysedávat v ledovém kostele v ještě ledovější zpovědnici. Pan děkan měl sice kožichy nejen pro sebe, ale i pro kaplana. Ale což to bylo platné, sedí-li člověk od šesti ráno nepřetržitě do půl desáté i déle, zima si najde cestu i kožichem do těla člověka.

Ve dny masopustní, kdy jinde se hýří, tancuje a chodí maškary, zavedl pan děkan za světové války, kdy piva nebylo, vždy tří denní výstav nejsvětější svátosti, spojenou s přijímáním svátostí. To zase vždy někdo přišel na výpomoc. Tři hospodští to sice rádi neviděli, že jim uchází obchod a lidé místo do hospody táhnou se do chrámu, ale pobožnost se jednou vžila a pan děkan již od ní neopustil. Po celé tři dny jsme zpovídali, zpověď ta sice platila s dovolením Ordinaria za velikonoční, nicméně těch, kteří by nepřišli přes to ještě jednou v postě ke svatým svátostem, bylo pramálo. Misionář odjížděl již v úterý masopustní odpoledne, takže na popeleční středu jsme nevěděli, co dříve. Celebrovat, podávat či dávat popelec.

Teprve v pondělí po druhé neděli postní začalo pravidelné postní zpovídání. Již dávno před postem pořídily mi školní děti na rozkaz páně děkana přesné seznamy všech mužů, žen, dětí nad 14 let a nemocných, vše podle vsí a čísel domů. Patříčně nalinkované a rubrikami opatřené listy jsem

děckám sám vypracoval. A tak jsem měl vždy v přesný čas počet těch, kteří mají přijít ke svatým svátostem podle vsí, čísel domů a stavů. Ve volných chvílích jsem pak ještě před postem vypracoval, abych tak řekl, zповědní plán. V pondělí po druhé postní neděli začala svatá zповěď pro ženaté a vdané, rozvržená na 14 dní, pak byl týden pro dívky a týden pro jinochy. Vždy před počátkem stavovských zповědí byla tu neděli před požehnáním příprava na svatou zповěď, v níž pan děkan probral všechny vlastnosti řádné svaté zповědi, zvláště pak naučení o zpytování svědomí a o lítosti, jako o misii. Tato věc byla velmi praktická. Bylo-li některý den poenitentů pak příliš mnoho, ptal jsem se jen, zdali byli na jejich stavovském poučení. Příprava pro mládence trvala 70 minut.

Po celý půst jsem si musil přehodit rozvrh hodin ve škole, poněvadž všechna dopoledne byla zadána pro zповídání. Jako v advent, byly i v postě po celý ten čas obě mše svaté denně zpívané, jenomže ne za sebou jako v adventu. V 7 hodin ráno měl mši svatou vždy pan děkan, po ní se přerušilo zповídání, pan děkan zaběhl na snídání, zatímco kaplan v kongregační místnosti dole ve faře v přízemí vlevo četl seznam těch, kteří toho dne byli ke svaté zповědi určeni. Hned po mši svaté přišli všichni kandidáti za ním, jednak aby se ve vytopené místnosti zahřáli, hlavně však, aby se dali vyškrtnout, a aby jejich jméno nevzalo úhonu tím, že by trčelo nevyškrtnuté v seznamu hříšníků. Tohle byl prastarý šumavský zvyk, jenomže ne všude již dodržovaný. Za vyškrtnutí každý platil tak zvaný Ausstreichkreuser náležící pouze kaplanovi. Nu, nebylo to právě špatné. Denně to dělávalo 30 až 40 korun. Jestliže tehdy stálo kilo másla sotva 10 korun, přeložte si těch 40 korun na 4 kg másla a uznáte, že to byly nějaké peníze. Kdož přijít nemohli, trousili se pak poslední dny ve svatém týdnu ke svatým svátostem a také k vyškrtávání. To jsem pak chodíval jako ministr, všechna lejstra jsem musil brát s sebou a u každého zjišťovat, jakého je stavu, odkud a ze kterého čísla.

Po této proceduře šlo se znovu do chrámu, kde se pokračovalo ve zповědích tak dlouho, dokud poslední nebyl hotov, tak do 9 až půl desáté. Pak kostelník znovu sezváněl a všichni, až na matky, které ponejvíce po ranní běžely k dětem, zúčastnili se i druhé zpívané mše svaté, i když už ráno byli u přijímání. Nezřídka se muži a zvláště chasníci po mši svaté složili a přišli poprosit kaplana do sakristie, aby jim ještě na konec držel křížovou cestu, kterou mu honorovali. Tak jsem přicházel ke snídání až někdy v půl dvanácté. Vedle toho každý stav a každá ves si platila více mší svatých. Po skončených pobožnostech celý kostel přepadl pak pekaře, který musil mít vždy napečenou velikou zásobu zповědních rohlíků. Ten, kdo byl u zповědi velikonoční, musil všem členům rodiny přinést po rohlíku. Měl-li mládenec srdce děravé a v té díře nějaké děvče, kupoval rohlík úměrný své lásce. Byly to rohlíky, které se mohly nosit skoro na ramenou. Odpoledne po zповědi se nepracovalo.

Svatý týden byl v Rychněvku ne pouze v liturgii, nýbrž byl prožíván celičkou osadou. Na květnou neděli již od rána zase po všech cestách i srážech putovaly děti i dorůstající mládež k domu Božimu, nesouce na ramenou někdy i několik metrů dlouhé ratolesti ku posvěcení. Tyto byly vždycky plné zeleně, někdy i květů. O papírové růže nebyla nouze nikdy, ale zeleň a čerstvé květy v tuto časnou jarní dobu byly v tamním studeném kraji opravdovou vzácností. Kluci dědili od otců a dědů různé praktiky, jak si zavčas takové ratolesti opatřit. Musili znáti jednak ony druhy prutů, které nejdříve raší a pak musili hezkých pár neděl před květnou nedělí si ony pruty opatřit a pak pečlivě v teple a světle ošetřovat. Dávali je obyčejně do vysoké nádoby na okno ve světnici, kde se stále topilo. Čím větší měl kdo haluzi, tím na ni byl hrdější. Když pak celá ta banda kluků i výrostků naplnila horní polovinu kostela, nebylo pro samé haluze oltář vůbec viděti. Kostelník musil včas odstraniti věčnou lampu, jinak by ji hoši s pruty shodili. Hned odpoledne pak každý hospodář obcházel své polnosti i luka, aby všude dal aspoň po haluzi. Pašije zpívali zpěváci na choru vždy s citem a pietou. Krista Pána zpíval inteligentní mladý Messner Maxl, který byl značně hudebně nadán a měl krásný bas. V noci ze Zeleného čtvrtka na Velký pátek konala farnost Rychněvek po celou noc až do rána adoraci k uctění krvavého potu Páně. Rozdělení byli jednak podle vsí a stavů. Zvláště kolem půlnoci býval kostel plničký, to přicházeli osadníci na křížovou cestu. Byla-li noc měsíční, to bylo hej, hůře bylo, jestliže nebe bylo pokryto mraky, avšak ani jimi nedali se lidé odstrašit.

Na Velký pátek byl kostel plničký, že by jablko nepropadlo. Po celý den pak chodívali farníci svátečně oděni k líbání. Boží hrob byl zase u Panny Marie, býval sice prostý, ale vkusný. Kolem dokola hrobové jeskyně hořely lampičky, do nichž hospodyně nosily vyvařené máslo, ničím jiným se nesvítilo. Másla bývalo tolik, že světla hořela i v prázdné jeskyni po celé svátky. Na Bílou sobotu

odpoledne chodíval jsem vždy hned po obědě do Svatého Oswalda ke svaté zpovědi, abych byl včas na vzkříšení, které bývalo v 6 hodin večer. Celé odpoledne již chodívali muži i ženy svátečně oděni k adoraci. Ze vsí, které měly vlastní hasičské sbory, přišly tyto vesměs v parádních uniformách, rovněž tak i muzika. Nikdy nikoho ani ve snu nenapadlo hudebníky zvat nebo dokonce platit. Svou účast na vzkříšení i jiných liturgických průvodech považovali si za čest.

Průvod při vzkříšení, vedený panem děkanem, býval vždy dobře organizován. Nejdříve šly školní děti a těch věru nebylo málo, vedené slečnami Stierbergerovou a Traxlerovou. Za nimi nesli tři švarní výrostci ohromnou damaškovou korouhvi tkalcovského spolku Weberzunft, pak šli tkalci v řadě, po nich jednotlivé hasičské sbory, za nimi hudba, pak opět dvě korouhve menší, nesené ministranty, pak kongregace dívek bíle oděných, za touto jsme šli my dva s panem děkanem pod nebesy, neseným čtyřmi váženými staršími občany. Za nebesy šli uniformovaní četníci, obecní radní do jednoho, pak muži a naposledy ženy. Průvod bral se k poště, pak po silnici směrem k Berneku, pak doprava k Buchenhelmu a kolem sochy svatého Jana Nepomuckého zpět do kostela. Průvod byl veliký, zevlounů nebylo, ty pan děkan netrpěl a aby nikdo nebyl v tom v pochybnostech, zvěstoval to vždycky zvláště neděli před průvodem.

Veškerá okna, kudy se bral průvod, zářila sty světel, jako v Čechách, když se pak přišlo do kostela, hořel tento zase v záplavě svící jako o půlnoční. To již býval hodný soumrak. Po svátostném požeňání přicházeli páni radní a četníci přáti panu děkanovi veselých svátků do sakristie. Jakmile bylo po gratulacích a pan děkan opustil hřbitov, už držel v ústech zamilovanou cigaretu a v pravici si rychle zapaloval a zatím co kde kdo chvátal k domovu a my zasedali v osvětleném pokojíčku ku slavnostní večeři, chvátala od školy dobrá Cilli kostelnice s vyhrnutými rukávy s putnou plnou teplé vody, aby ještě po tmě vytřela celičkový kostel. V pondělí velikonoční chodilo se do Emaus, děti i dospělí navštěvovali poctivě své křestní i bířmovací kmotry, aby si od nich odnesli bohatou koledu. Obojí toto kmotrovství tam nebylo pouhou formou. Tam se velmi poctivě udržoval mezi křtěncem a bířmovancem a jejich kmotry trvalý, pevný přátelský poměr.“

Snad alespoň tato ukázka ze vzpomínek kaplana Johanna Ungera dala nakouknout do farnosti, po které zůstal jen dřevěný kříž.

Část 19. - Po farnosti Rychnůvek zbyl jen dřevěný kříž

Když jsem sem poprvé v životě v roce 1990 přišel, bylo mi nejen smutno, ale i těžko. Uvědomil jsem si, co komunisté udělali z kraje, kde žili prostí a pracovití lidé po celá staletí. Toulal jsem zde týden a v batohu jsem měl mimo jídla i staré mapy a Rožmberský urbář z roku 1379. Týden jsem se toulal krajinou, kde jsem místo obcí a osad nacházel jen hromady kamení a ovocné sady, které kdosi kdysi u svých domů vysadil. Ty obce a osady se jmenovaly Rychnůvek, Dolní Hraničná, Horní Hraničná, Horní Ureš, Jasánky, Linda, Otov, Pernek, Rožnov, Mukenschlag a Multerberg.

Všechny tyto obce a osady byly založeny již před rokem 1379 a v roce 1930 zde bylo dle oficiálního sčítání 268 domů a v nich bydlelo více než půl druhého tisíce obyvatel. Přesně 1742 obyvatel. Bohatý život zde pulzoval až do odsunu Němců v roce 1946. Došlo sice ještě k částečnému dosídlení, ale trvalý zánik veškerého života v rozsáhlé farnosti učinilo vytvoření hraničního pásma na počátku padesátých let 20. století a následné zboření všech domů i farního kostela.

Na tuto zaniklou rychtu i farnost se vracím každý rok. Byla součástí mé výstavy v českokrumlovském muzeu, kde jsme s Milanem Michelem mapovali kostely, kaple, boží muka i kříže. Vše bylo zbořeno a jen pomalu se daří je objevit v kopřivách i bažinách a pak je za pomoci rakouských přátel i postavit. Často se toulám i „za patníky, které oddělují „zemi nikoho“ od „země obydlené.“ Obě země jsou součástí Evropské unie a od 21. prosince 2007 mohu chodit z jedné země do druhé kde a kdy si vzpomenu. O to větší lítost mám po 21. prosinci 2007 z toho, že jsme nedokázali alespoň zčásti vrátit „zemi nikoho“ život. Velkou „zásluhu“ na tom má i nesmyslná ochrana národního parku a chráněné krajinné oblasti Šumava.

Rakouská vesnička St.Oswald, která se svými staveními dotýká „země nikoho“, je názorným příkladem, jak by mohly vypadat zaniklé osady na farnosti Rychnůvek. Krásný, otevřený kostelík a posezení ve vesnické hospůdce. Všude upravené domy a udržovaná krajina. Památník zaniklých obcí a osad farnosti, složený z kamenů z jednotlivých míst žaluje i varuje. Bytostně jsem si to uvědomil

právě, když jsme seděli v hospůdce a popíjeli pivo a mošt. Reichenthal je pro mne ukázka toho, jak mohl u nás vypadat zaniklý Rychněvek. Upravené náměstí s kostelem co se nezamyká, bohatý společenský život, pulzující šlechtické sídlo i otevřený přírodní skanzen, kde se nekrade a neplatí. Kam místní i cizí chodí načerpat sílu a elán.

Rychněvek býval nejlidnatější vsí pod Vítkovým Hrádkem mezi Vltavou a rakouskou hranicí a také sídlem fary a pozdějšího děkanství. Vznikl patrně již ve 13. století na obchodní stezce z rakouského Haslachu k frymburskému brodu. Původní německé označení „Auf reichen Au“ (na úrodné nivě) bylo ve 14. století přeloženo do češtiny jako Rychnov a později přeměněno na Rychněvek. Osadu nám poprvé zmiňuje rožmberský urbář z roku 1379 a v roce 1384 se již o zdejším kostele svatého Václava hovoří jako o farním a od roku 1738 byl kostel povýšen na děkanský. Patronát nad děkanským kostelem měl kníže Schwarzenberg.

Omítaná stavba kostela byla jednoduší o 4 polích s kněžištěm o 1 poli a závěru ze tří stran osmistěnou a se čtyřpatrovou věží, přilehlou na severozápadním rohu k lodi. U kněžiště byla přistavěna na sever malá sakristie. Kryt na sedlové střeše lodi a na valbě kněžiště a sakristii byl taškový, na bání věže a střeše sanktusníku plechový. Loď byla 9,5 metru široká a 19,3 m dlouhá, zaklenutá ve výši 9,6 m ve 4 polích křížovými klenbami se štukovými žebry. Vítězný oblouk byl půlkruhový a ve výši 485 cm měl římsy. Krucho stála na 2 čtyřbokých pilířích, přepásaných v půlkruhu. Podkrucho bylo zaklenuto ve 3 polích křížem bez žebor. Celý vnitřek kostela byl pozdně renesanční.

Hlavní oltář byl dvojitý, vpředu bílý rokokový s částečným zlacením a při zdi za ním stál pozdně renesanční oltář. Uprostřed hlavního oltáře visel obraz zavraždění svatého Václava a nad ním menší obraz Panny Marie s Ježíškem. Vedle oltáře stály pozlacené sochy sv. Vojtěcha, sv. Ludmily, sv. Prokopa a sv. Ivana v životní velikosti. Dva dřevěné boční oltáře pocházely z konce 18. století. Dřevěná rokoková kazatelna s reliéfem sv. Josefa měla na víku sochu. Jediným zbytkem gotiky byl 111 cm vysoký santuář a spolu s mřížkou pocházel z 16. století. Varhany byly rokokové. Nejstarší zvon byl z roku 1749 a další z roku 1757. Oba tyto zvony byly odlity v Linci. Nebyly velké, měly v průměru jen 26 a 36 cm a výšku 37 a 50 cm. Na plášti nejstaršího známého zvonu z Rychněvku byl reliéf Madony. Další dva zvony pro Rychněvek odlila českobudějovická zvonařská dílna Perner v letech 1885 a 1903. Byly mnohem větší o průměru 64 a 90 cm a výšky 38 a 65 cm. Poslední tři zvony odlité před první světovou válkou v roce 1913 zajišťoval již děkan Vincenc Gross. Odlila je firma Jana Grasemayera z Vittenu u Innsbrucku. Největší zvon měl průměr 132 cm a výšku 90 cm, patronem zvonu byl Adolf Josef Fürst ze Schwarzenbergu a další dva zvony měly na plášti reliéf P. Marie a sv. Michaela. Zatím co Daniel Kovář uvádí, že „ze sedmi zvonů byly čtyři zrekvírovány za první světové války“, tak Soupis památek okresu Kaplice uvádí, že zbyly dva zvony, tedy zrekvírováno pět zvonů. V každém případě v roce 1923 děkan Gross se rozhoduje, že pro Rychněvek pořídí nové zvony. Jeho kaplan Jan Unger popisuje ve svých „Vzpomínkách na Německý Rychnov“ v samostatné 25. kapitole svého rukopisu nové rychnovské zvony velmi podrobně.

Dne 17. března 1923 měl děkan Gross po požehnání promluvu. Mimo jiné v ní řekl, že bere na sebe starost o nové zvony. „Nějaké klinkálky kupovat nebudu. Osada je dosti veliká, chceme-li mít nové zvony, čekám od sedláků nejméně po pěti stech korunách a od chudších kolik unesou.“ Během čtyř neděl bylo sebráno sedmdesát tisíc korun. Zvolili osvědčenou firmu Pernerovu z Č. Budějovic. „Brzo potom přijel sám pan šéf firmy, starý již pán s prošedivělým vousem, malé postavy, jiskrných zraků. Pan děkan zavedl jej až nahoru na věž a vyložil mu veškeré své požadavky. Perner všechno vyměřil, zakreslil a poslal rozpočet a po jeho schválení začaly přípravy na lití zvonů.“ Tehdy již měla firma Perner novou továrnu nedaleko Dobré Vody u Českých Budějovic, ale zvony pro Rychněvek byly tak těžké, že musely být lity v zemi.

Po vysídlení německého obyvatelstva začala i devastace kostela svatého Václava. V září 1950 byla vystěhována fara a začala sloužit k ustájení dobytka. Devátého června 1959 byl kostel speciálním demoličním komandem komunistického Ministerstva vnitra vyhozen do povětří, když před tím došlo k demolicím všech domů v Rychněvku. Z kostela se podařilo zachránit boční tabulový oltář Panny Marie z 18. století s gotickou sochou z druhé poloviny 14. století, který je dnes v lodi kostela ve Frymburku. Místo bývalého kostela svatého Václava připomíná velký dřevěný kříž, který zde byl postaven bývalými německými farníky a 10. srpna 1991 u kříže sloužil páter Horst Prieschl opět mši.

Část 20. - Tam kde byl vězněn Český král

Bylo to dávno, snad již v 15. století, kdy se začalo tradovat, že studánka nedaleko kostela svatého Utrpení uzdravuje. Hladina studánky svítila v šumavské louce plné bylin. Nohy stovek poutníků každý rok šlapaly trávu a bylinky kolem studánky. Protože naši předkové na Šumavě si vždy vážili dobytka více než sami sebe, mrzela je taková škoda. Aby louku uchránili, postavili nedaleko studánky u cesty zděnou kapli a zázračnou vodu svedli do kaple dřevěným potrubím. Jak léta ubíhala, přihnala se léta válečná a po té poslední vojně kraj osiřel a s ním i vyrabovaná kaple. Politická síla těch s rudou hvězdou nejen rozvalila kapli, ale kameny 400 let staré kaple se hodily do základů chaty. Majitel chaty jistě nebyl někdo, kdo nesmí do hraničního a zakázaného pásma.

Na vrcholu Svatotomášského pohoří stávala od poloviny 13. století malá kaple, jejímž zakladatelem byl pravděpodobně Vítek z Krumlova. V Schallerově Topografii českého království se uvádí, že kostel Svatého Tomáše byl postaven v roce 1252, tedy o sedm let dříve než vyšebrodský cisterciácký klášter. Brzy kolem této kaple začaly vyrůstat domky, které vytvořily vesničku. Já dávám vznik kaple a vesničky do souvislosti s vrcholem stoupání zemské stezky a s posunutím zemské hranice kolem roku 1256 od Vltavy k vrcholu Tomášského pohoří. Vše nasvědčuje tomu, že kaple zde stávala dříve než Vítkův Hrádek. Petr I. z Rožmberka přikázal v roce 1348 „na místě kaple vyzdvihnout nový kostel zasvěcený Božímu tělu.“ Kostel měl svého vlastního kněze s poddanskými platy. V letech 1361 až 1520 byl dokonce farní, ale pak se změnil pro jeho odlehlou polohu a nepříznivé klimatické podmínky na filiální k nedalekému farnímu kostelu v Německém Rychnově.

Nadále však sem chodila procesí a konaly se zde slavné poutě. Příčinou byl obraz, kterému se připisovala zázračná moc. V roce 1510 byla započata přestavba kostela v pozdně gotickém slohu, která byla ukončena v roce 1517. Tehdy byl kostel bohatě nadán a zasvěcen svatému Tomáši. V čase reformace, kdy většina občanů frymburské farnosti se přidala k Luterovu učení, zůstaly katolické Lipno, Hrdoňov a Hruštice, a tak se přidaly k farnosti Svatý Tomáš. K další opravě došlo v roce 1771, avšak brzy Výnosem císaře Josefa II. byl roce 1786 kostel Svatého Tomáše uzavřen. Přeložení duchovní služby mělo ve svém důsledku za následek jen občasné konání bohoslužeb knězem z Německého Rychnova na svátky sv. Marka, sv. Jana Křtitele, sv. Tomáše, Navštívení Panny Marie a na „zlaté soboty“ v říjnu. Proslulý se zde stal obraz, kterému věřící připisovali zázračnou moc.

Sakristie v sobě patrně ukrývá zdivo kaple z 13. století. Nad vchodem do sakristie byly v roce 1972 Petrem Ziegrossem, který se sám často nazýval, „Poslední Šumavák,“ odhaleny nástěnné fresky ze 14. století. Znázorňují Pannu Marii s Jezulátkem a Tři krále. Za pozornost stojí i kružby ve vysokých hrotitých oknech. Jedno z nich je ze stavby v roce 1348. Je složeno ze dvou dvojnosů a z pětিলistu v kruhu. Ostatní kružby oken pocházejí ze stavby v 16. století, stejně jako žebra jakoby nastavena a svázána kamenným provazem. K nejcennějším součástem vybavení patřila Svatotomášská Madona, která je dnes v Alšově galerii na Hluboké.

V polovině 19. století byl již kostel pustý. Otlučené sochy apoštolů spočívaly na obou stranách presbyteria. Bylo jich však jen jedenáct. Frymburský písmák J. K. Markus napsal: „Jednoho apoštola si postavil Loffler z Wiesu jako hlídače u bělidla. Kazatelna byla rozlámaná. Varhany z kostelíka Svatého Tomáše byly přeneseny do farního kostela v Přední Výtoni. Dřevěná věžička byla stářím oslabená a zlomená a téměř již nevzdorovala větru a povětrností. Obvodová zeď byla rozpadlá, oblouk brány zřícen a staré haraburdí leželo kolem dokola na hřbitově.“ A ještě k Lofflerovi, jak to popisuje Hans Holzl: „Starý Loffler si zařídil jednu místnost v domě ve Wiesu svatými obrazy. Jeho syn postavil kapli vedle svého domu a přestavěl tam oltář.“

Vizitace v roce 1856 rozhodla obnovit poutní tradice místa a kostelík Svatého Tomáše. Patronem novogotické přestavby se stal kníže Jan Adolf Schwarzenberg, který roku 1857 věnoval zadarmo stavební materiál na opravu. Spolu s opravou byla provedena i dostavba. Venkovní štítová zeď byla změněna, věž kostela se zvýšila a pro pokrytí kostela a věže břidlou včetně vnitřního zařízení bylo třeba čtrnáct tisíc zlatých rakouské měny. Venkovní opravy byly ukončeny v roce 1874 a o rok později byl kostelík nově i vybaven. Dne 2. května 1875 byl kostel Svatý Tomáš slavnostně vysvěcen. V kostele byly tři oltáře a na nich obrazy, které věnoval kníže Schwarzenberg. Namaloval je vídeňský malíř Friedrich Silcher. Na hlavním oltáři byl obraz Spasitele s trnovou korunou a na postranních

oltářích obrazy Svatého Tomáše a Početí Panny Marie. Řezbářské a truhlářské práce zhotovil českokrumlovský truhlář Johann Schinko. Nové varhany pak postavil Josef Fisgyri ze Schuttenhofenu za tisíc zlatých vídeňské měny. Jeden zvon byl původní a měl průměr 47 cm. Druhý zvon byl odlit českobudějovickým zvonařem A. Pernerem v roce 1874 a měl průměr 66 cm. Oba byly za druhé světové války zrekvírovány a již nebyly vráceny zpět.

Se vzpomínkami kaplana a faráře Johanna Ungera jsme se seznámili v předpředěšlé kapitole. Každé pondělí a středu chodil z Rychnova na Svatý Tomáš vyučovat náboženství do místní školy, kam chodilo více než sto dětí. Cesta z Rychnova do školy ve Svatém Tomáši mu trvala půl druhé hodiny a „najednou se začalo mezi stromy cosi proběhávat, stromy prořídly až po pravici přestaly úplně. Předemnou se objevila vesnice, či lépe samoty, nad nimi zřícenina a na pravém konci kostelíček. Obyvatelé zdejších chalup byli ponejvíce dřevaři a někdy byli jak ty sosny. Hrubšího zrna. Ves neměla téměř žádného spojení se světem. Nebyla tu ani pošta, ani fara, jen dvě hospody pro letní turisty. Pod vsí byl malý lovcí zámeček, obývaný fořtem, Černay se jmenoval.“ Jak poznamenal, nahoru přicházel „celý urvaný.“

Také na kapličku Unger vzpomínal, že bývala pro 40 osob a asi 300 kroků pod kaplí stávala přízemní škola. „Tato škola, kde řediteloval pan Fuschon, který měl hromádku vlastních dětí.“ Ve škole, která měla dvě třídy, byt pro ředitele, cimříčku pro učitele Fleisnnera a dobře zařízený kabinet, vybavený díky schwarzenberské správě. „Ta škola byla vsutku ztracená varta, pro jejíž obyvatele vycházka do malého Rychnova byla už asi čímsi podobným, jakým jinému venkovanu návštěva okresního města. Kněz, listonoš a kominík byly jediné osoby, kteří zprostředkovali styk s ostatním světem.“ Pan řídící byl dobrák od kosti, co pravidelně zaznamenával údaje ze své meteorologické stanice. „V téhle škole scházel střed. V obou třídách byli totiž jedinci jednak nadaní, jednak hodně natvrdlí.“

Po druhé světové válce začal opuštěný kostel chátrat. Ladislav Stehlík napsal: „Zdi věže byly obloženy šindelem, kamenný portál se zvláštní kružbou napovídal šestnácté století a kamenickou rožmberskou huť, stejně jako žebroví síťové klenby presbyteria i kružby oken.“ Kostel sloužil i jako skladiště sena a stáj pro dobytek. V roce 1990 byl v havarijním stavu. V roce 1991 začala rozsáhlá rekonstrukce. Nové dva zvony byly ulity 19. ledna 1996 pasovským zvonařem Pernerem a 4. května 1996 během slavnostní mše za účasti více než 500 lidí vysvěceny českobudějovickým biskupem Antonínem Liškou a poté oba zavěšeny na věž. Stejný biskup 16. srpna 1996 vysvětil kostel na Svatém Tomáši k počtě Těla Kristova.

Jirka Anderle, první předseda občanského sdružení Vítkův Hrádek, napsal: „V nejnižší části jižních Čech leží zřícenina strážního Vítkova Hrádku. Z jedné strany uzavřena státní hranicí a z druhé strany vodami Lipenského jezera na vrcholku Svatotomášské hory. Po čtyři desetiletí byla jakoby zakleta do toho zapomenutého koutu naší vlasti a zádumčivě shlížela na okolní kraj. Pak se tajemné zakletí rozplynulo a zřícenina kamenného hradu přivítala ve svých zdech své poutníky.“

Do roku 1945 patřila zřícenina k majetku rodu Schwarzenbergů, kteří zde prováděli nejnnutnější opravy v letech 1870, 1905 a naposledy v letech 1934 až 1937. Mezi lety 1945 až 1949 byla zřícenina Vítkova Kamene ve správě Klubu českých turistů. Na jeho stavu se podepsala nejen staletí, ale významně i “železná opona“, kdy na věži bylo pozorovací stanoviště protivzdušné obrany státu. Hrad sloužil armádě až do doby, kdy se zřítilo schodiště věže. V roce 1990 byl proveden bezplatný převod zříceniny z Ministerstva národní obrany na obec Přední Výtoň. Ta však neměla sil, finance a zčásti ani chuť pustit se do záchran zříceniny Vítkův Hrádek. Abych to neprodužoval. Třináctého března 1998 nám Ministerstvo vnitra schválilo stanovy a my se s chutí a elánem pustili do záchran Vítkova Hrádku. Jak se to podařilo, to musí posoudit návštěvník sám.

Když byly roku 1880, jen několik kroků od vchodu do Vítkova Hrádku, nalezeny dva bronzové meče, to se dlouho věřilo, že hrad byl založen na místě osídleném již v době bronzové. Antonín Beneš však téměř s jistotou vyloučil ukrytí mečů již v době bronzové. Pravděpodobnější možností se zdá jejich uložení v ose vstupu do vnějšího opevnění z magických důvodů. Meče samy mohly být nalezeny zcela jinde a jednotlivě, čemuž nasvědčuje i jejich rozdílná patina.

Ze všech dosavadních pramenů, které se mi dostaly do rukou, mohu konstatovat, že se vši pravděpodobností nevznikl Vítkův Hrádek dříve, než na začátku 14. století. Do roku 1256 byla zemská

hranice na Vltavě, strážní hrad Frymburk zanikl kolem roku 1313 a tehdy jej se vši pravděpodobností nahradil právě Vítkův Hrádek. Nesmíme zapomenout ani na skutečnost, že páni z Krumlova ve druhé polovině 13. století budovali hrad Krumlov a tak rozhodně na Vítkův Hrádek neměli ani čas a zejména peníze.

Když se během vrcholné kolonizace ve 14. století objevili první osídlenci na svazích směrem k rakouským hranicím, které se vymykaly strážnímu dohledu Frymburku, rozhodli se Rožmberkové založit nový hrad jako správní a obranné středisko nově osidlované oblasti. Ta se stala jakýmsi malým panstvím. Kostel na Svatém Tomáši se začal stavět v roce 1348 a v roce 1361 byl již farním a také kostel Svatého Václava v Rychnůvku byl od roku 1384 farním.

August Sedláček u Vítkova Hrádku popisuje i událost, kdy zde byl vězněn „král Václav, s nímž Jindřich nikdy v přátelství nežil.“ Podrobnosti se dovídám u Jiřího Spěváčka, který v rozsáhlé monografii krále Václava IV. mimo jiné uvádí: „V noci z 21. na 22. června 1394 opustil Jošt a členové panské jednoty Pražský hrad. Vzali s sebou uvězněného Václava IV. a odvezli ho na rožmberský hrad Příběnice u Tábora, poté na hrad Krumlov a konečně 5. července 1394 na stahremberský hrad Wildberg u Lince v Rakousích.“ Já jsem zjistil v historii vyšebrodského kláštera, že z Krumlova vezli zajatého krále Václava IV. přes Vyšší Brod na Vítkův Hrádek a pokud na Wildberg přijeli 5. července, pak na Vítkově Hrádku nocoval zajatý český král Václav IV. ze 4. na 5. července 1394.

Vítkův Hrádek a jeho rychta byly nedílnou součástí panství Rožmberk a tak byl nucen s ním sdílet „dobré i zlé.“ Další osudy Vítkova Hrádku ukazují na řadu vlastníků, z nichž však dominantní roli i nadále hrají Rožmberkové. Devátého srpna 1427 prodal Oldřich z Rožmberka Vítkův Hrádek Reinprechtovi z Walsse. Byl to nejen významný rakouský hejtman, ale i příbuzný Rožmberků, který se v roce 1418 oženil z třináctiletou Kateřinou, dcerou Jindřicha z Rožmberka. V držení pánů z Walsse byl Vítkův Hrádek do roku 1464, kdy jej Rožmberkové spolu s „českou rychtou“ vykoupili zpět. Vok z Rožmberka v roce 1485 uzavírá smlouvu s purkrabím Vítkova Hrádku Šenkem, že „bude o Hrádek pečovat na vlastní náklady.“ V letech 1499 až 1501 zde však byl již purkrabím Jan Šuba, v roce 1508 purkrabí z Vítkova Hrádku Prokop Fišer, kterému frymburský rychtář postoupil „střelby a jiné věci.“ Po smrti Jindřicha z Rožmberka v roce 1526 rozkázal král „vyplatit Holického, když se vzdá nároků na Vítkův Hrádek.“ Brzy nato byla zrušena samostatná správa Vítkova Hrádku, který byl připojen ke krumlovskému panství. Hrad však byl nadále udržován v dobrém stavu. Petr Vok z Rožmberka prodává v roce 1602 krumlovské panství a s ním i Vítkův Hrádek císaři Rudolfo II., a tak se dostává pravý břeh Vltavy v okolí Frymburka do majetku „koruny.“

Během stavovského povstání je v roce 1618 Vítkův Hrádek přepaden a obsazen vzbouřenou rakouskou šlechtou. Ale již v roce 1621 zde „ležel“ císařský hejtman Jiří Fux s posádkou dvou stovek vojáků. V následujícím období třicetileté války byl Vítkův Hrádek „vystaven velkým nebezpečstvím, kdy se blížilo nebo vzdalovalo vojsko.“ To ale již od roku 1622 patřil Vítkův Hrádek Eggenbergům, kterým jej věnoval císař. Této eggenberské posádce velel v září 1648 kornet Ondřej Vyntíř a „po uzavření míru v Krumlově kornet s vojáký Vítkův Hrádek opustil.“

Čtrnáctého prosince 1649 sepsal stejný kornet Ondřej Vyntíř na Krumlově vše, co se na Vítkově Hrádku nacházelo. Byly to muškety, halaparty, soudky se střelným prachem i se smolou, velké i malé koule a také čtyři malá mosazná děla. V seznamu však není zapsán žádný nábytek a tak August Sedláček předpokládal, že „kromě několika osob na hlídání zde již nikdo jiný nebýval, odtáhla vojenská posádka a jakmile důležitost k obraně zanikla, ztratil Vítkův Hrádek svůj původní význam.“ Já jen připomínám, že to může být pouze vojenský seznam a vnitřní vybavení „nikoho nezajímalo.“ Pravdou však je, že od konce třicetileté války jsou záznamy o Vítkově Hrádku kusé a dá se říci, že pozbýval na významu. Jiří Zálaha píše, že Vítkův Hrádek „začal pustnout v druhé polovině 17. století.“ Čtrnáctého prosince 1649 vlastně vojenská posádka natrvalo opustila Vítkův Hrádek, který později sloužil jako obydlí knížecího polesného Schwarzenbergům, kterým patřil Vítkův Hrádek až do roku 1945. Střecha na věži byla naposledy opravována v roce 1725. V průběhu 18. století Vítkův Hrádek zřejmě vyhořel a nejpozději v druhé polovině tohoto století se proměnil v zříceninu.

Vítkův Hrádek, založený v nadmořské výšce 1.032 metrů, měl jako strážní hrádek funkci opěrného bodu a brzy přibyla i funkce rychty. Zda měl hrad ve svých počátcích i vnější opevnění se zdá málo pravděpodobné. Uprostřed areálu hradu, na nejvyšším místě návrší, byla ve 14. století

postavena velká hranolová obytná věž, která byla vyzděna z velmi pečlivě vrstveného lomového kamene. Svými rozměry 17,5 x 13,7 metru patří k největším v Čechách. Vyznačuje se poměrně slabým zdívem o tloušťce pouhých 140 centimetrů.

Nad přízemím, které je osvětleno pouze štěrbínovými okénky, kde byla pravděpodobně kuchyně, zbrojnice a hradní vězení, se nacházela dvě obytná patra. Svědčí o tom jak velká okna v prvním patře, tak prevet. Obytnou funkci mělo i druhé patro, kde se nejspíše nacházela velká sálová prostora a třetí patro mělo pravděpodobně obranný charakter. Na východě souviselo s věží polygonální nižší stavení s trojúhelnými komorami po stranách, z nichž levá měla vchod přímo zvenčí. Tato přístavba umožňovala vstup po padacím mostě z protilehlého stavení, navazující na hospodářské budovy.

V 16. století vzniklo nové vnější opevnění se vsazenými nárožními baštami a střílnami. Zdivo nového opevnění bylo relativně tenké a střílny sloužily střelcům z ručnic. Celé opevnění nepočítalo s nasazením těžších děl. Náznak příkopu před hradbou je patrný pouze na čelní stěně. Opevnění mohlo zajistit bezpečí hradu jen v podmínkách drobné války, nemohla však odolat obležení větším vojskem. Poslední větší stavební úpravy Vítkova Hrádku byly před třicetiletou válkou. Kompaktní silueta hradu je naposledy patrna na Fischerově mapě Horního Rakouska z roku 1669.

Když na konci 19. století vyšel druhý svazek cestopisu Čechy „Společnou práci spisovatelů a umělců českých“, který byl nazván Vltava, je zde o Vítkově Hrádku mimo jiné napsáno: „Zřícenina Vítkova Hrádku jest kromě malebných rozvalin hradebních a zbytků valů stavení čtyřhranné, nepřilíží vysoké, uvnitř při důli kamením a rumem částečně zasypané. Zbytek bývalé hradní věže jest mnohem vyšší ostatních a lze dostoupiti výše jeho po dobře upravených dřevěných schodech. Hradební zdi jsou na mnoha místech již povaleny a rozbořeny, rejdiště to hojných užovek. Hradiště, na němž tvrz stojí, jest obdélné, delší strana jest as 50 metrů, kratší as 30 metrů dlouhá. Delší strany obráceny jsou na jih a sever, kratší na východ a západ. Na straně severní podél celého dvořiště lze poznati rozvaliny vnitřní hradební zdi. Hrozilo asi hrádku z této strany největší nebezpečí při útoku. Dostoupí-li poutník nejvyšších prostorů věžních, lze mu po povalech na všechny přecházeti strany, a pohlíží-li okny, pokochá se čarodějnými rozhledy po vůkolní Šumavě a pohledem na daleké Alpy...“

A jak viděl Vítkův Hrádek Ladislav Stehlík ve své knize Země zamyšlená: „Šedivý hranol hradní věže, několik krakorců a nahé zbytky kamenných zdí zbyla z Vítkova kamene, který na sklonku třináctého století vystavěl jeden z Vítkovců na tomto rakouském pomezí jako místo strážné i jako symbol své moci v těchto krajinách. Myslil jsem na nejkrásnější pasáže Stifterova rožmberského románu a vyvolával si živé postavy rytířů a panen, tak sugestivně zpodobené velikým básníkem. Vzpomínal jsem i na jeho kresby a obrazy. Několikrát zde postavil svůj malířský stojan, a kdyby se sem mohl vrátit dnes, našel by svůj motiv nezměněný. Kamení tu převládá stejně jako v dobách jeho mladosti, vítr pohupuje modrými zvonky a jen ticho je tu ještě tišší, melancholie o poznání melancholičtější, než bývalo za jeho návštěv.“ Je to krásné vyznání obdivu a lásky nejen k Vítkovu Hrádku, ale i k Adalbertu Stifterovi. On to byl, kdo romanticky popsal v románech Hvozď a Vítek ranou historii Vítkova Hrádku i kraje.

Toulka po Frymburském náměstí

Náměstí ve Frymburku bylo od třináctého století, pravděpodobně i dříve, díky své poloze na obchodní stezce až do první světové války tržové. Trhy až do roku 1452 se zde konaly jen příležitostně, podle potřeby. Hlavní funkcí týdenních trhů bylo zásobování obyvatel nezbytnými potravinami. Tehdejší tržový řád zakazoval vesnicím frymburské rychty prodej potravin mimo frymburský trh. Při trhu upozornil měšťan, který měl na starosti konání trhu sedláka s obilím či babku s košem vajec o povinnosti nabídnout zboží ke koupi výhradně na městském trhu. Při návratu z trhu se museli venkované vykázat "kolkem", což byl kovový kotouč, který získali od správce tržiště. Kolek byl důkazem, že se prodej uskutečnil dovozeným způsobem. Za prodej na trhu se platil poplatek z místa k prodeji. Protože "všimně" je staré jaké lidstvo samo, bývalo zvykem, že správce tržiště dostal "za shovívavost" či "slušné zacházení" snop obilí, poleno z fúry nebo alespoň rybu. A tak se frymburští měšťané pravidelně střídali ve funkci správce tržiště. Kamennými plotnami byl vydlážděn umělý

potok, který protéká frymburským náměstím již koncem 16. století nebo začátkem 17. století. Pověst říká, že strouhu v délce více než dva kilometry vykopal odsouzenec na smrt a za tento záslužný čin mu byl hrdelní trest prominut. Tento potok, ve kterém se na frymburském náměstí máchalo prádlo a byla napájena i městská kašna, přiváděl na tržiště i do městečka vodu z Podhorského potoka, který teče ze zaniklé osady Podhoří kolem Svatoniny Lhoty do dnešní frymburské zátoky. Při stavbě domů nad náměstím po roce 1950 byl uměle vykopaný potok přerušen a dnes tekoucí voda v parku je přivedena plastovou hadicí až z pramene od lyžařského vleku pod Martou.

Kašna uprostřed náměstí v parku je napájena z onoho umělého potoka. Na její východní straně je vytesán letopočet 1676 a rožmberská pětিলístá růže. A přitom víme, že poslední Rožmberk zemřel již v roce 1611 a Frymburk s celým panstvím věnovali již v roce 1600 svému synovci Janu Zrinskému. V roce 1676 patřil Frymburk Buquoyům, kteří zde uplatňovali svůj vrchnostenský vztah až do zrušení poddanství v roce 1848. Kašna se také v roce 1853 stěhovala, když původně stávala na druhé straně potoka. Proč byla přemístěna, to je druhá záhada. Ví se o ní, že si zahrála ve filmu Stříbrný vítr. Směrem od kašny nahoru je mohutný, více než pět metrů vysoký pranýř, který má vročení 1651. Ladislav Stehlík ve své knize Země zamyšlená uvádí, že "mezi kameníky, kteří obnovovali kostel, byl zřejmě i autor pranýře. "Mé první zaváhání bylo, když jsem v německé kronice Frymburka u letopočtu 1651 našel větu : " na pranýř byl umístěn požární zvonec." A o stavbě mohutného kamenného pranýře ani řádka. Naopak, věta na mne činí dojem, že pranýř tam již v roce 1651 byl, ale tomu zase odporuje onen letopočet 1651 a tak spolu s kašnou je to další záhada frymburského parku. O tom, že zde byl pranýř již v roce 1648 nepřímo vypovídá další zápis ve frymburské kronice. Tentokrát je mnohem delší a i vypovídá o třicetileté válce více, než si asi kronikář myslel: " Když švédská vojska pustošila zdejší krajinu, tak zakopali frymburští na tajných místech cennější kusy bytového zařízení. Některé ženy ukryly svoje cennější šactvo na půdě opuštěného výtoňského kostela s důvěřivým vědomím, že tam budou v bezpečí. Jak byly ale překvapeny, když po několika dnech tyto šaty vydražovali Švédové ve Frymburku na náměstí u pranýře. Jednu po druhé bylo slyšet - to je moje sukně." Z několika dalších pramenů bezpečně víme, že Švédové byli naposledy ve Frymburku a v okolí od 9. května do 20. září 1648. Hlavním velitelem v kraji byl generál Arfwed Wirttenberger, který si zřídil své velitelství v Zátosu a odtud posílal jednotlivé houfy do kraje, kde plenili, pálili a ničili. Za obět švédským nájezdům zřejmě padl nejen kostel svatého Bartoloměje ve Frymburku, ale i pranýř na frymburském náměstí.

Pranýř v té době byl pravděpodobně dřevěný, neboť po třicetileté válce byly například dřevěné pranýře ve Schlägru, kam Frymburk patřil a v nedaleké Dolní Vltavici. Požární zvonec pravděpodobně pochází z tehdy vypáleného frymburského kostela sv. Bartoloměje. Od pranýře v té době byl pravděpodobně stejně dobrý výhled do kraje jako z kostela a postavit nový kamenný pranýř bylo přeci jenom rychlejší než opravit vypálený kostel. Ale to jsou jen samé domněnky. Tehdy po třicetileté válce se houfně stavěly pranýře, u kterých bývali připoutáváni provinilci a jejich "doplňek" říkal, proč jsou na pranýři. Například hašteřivé ženy mívali náhubek a opakovaně padlé dívky slaměný věneček. Frymburský pranýř má dodnes nahoře zvoneček, na který Antonín Cechner ve svém soupisu památek zapomněl. Mne naopak připomenul, abych hledal oněch pět vytesaných lebek. Proč pět, to nevím. Možná i proto, že Frymburk měl po roce 1604 i právo hrdelní. Rožmberská popravčí kniha připomíná Frymburk jen třikrát. Teprve za císaře Josefa II. bylo pranýřování zakázáno, ale nejsem si jist, zda to bylo správné rozhodnutí.

Směrem dolů od kašny je mariánský sloup, který nechal v roce 1635 postavit vyšebrodský cisterciácký mnich Jan František Latich před domem svého bratra, frymburského měšťana Gregora Laticha. Dal mu i třicet zlatých, aby on a po něm jeho rod se trvale starali o tento mariánský sloup, který měl ochraňovat frymburské občany před morem a válkami. Sloup byl postaven již v roce 1635, což je zřejmé z latinského chronogramu na jižní straně soklu. V celé řadě turistických průvodců je chybně uváděn rok 1735, tedy o sto let později. Chyba zřejmě vznikla v 19. století špatným opsáním latinského chronogramu a později autoři tento chybný údaj opisovali. Frymburský mariánský sloup patří mezi nejstarší v Čechách, neboť většina těchto sloupů pochází z let 1680 až 1720.

Pod mariánským sloupem byl 14. srpna 1904 slavnostně odhalen pomník s bronzovou sochou císaře Josefa II. v životní velikosti. Třináct metrů těžká bronzová socha však na podstavci vydržela jen patnáct let, do roku 1919. Tehdy příliš připomínala tři století nadvlády Habsburků v Čechách, a tak byla odstraněna. Pro podstavec se našlo nové uplatnění. Byl na něj z pomníku přenesen bronzový reliéf Adalberta Stiftera, který byl doplněn úryvkem jeho básně o Frymburku. Po druhé světové válce byl i tento reliéf básníka s úryvkem jeho básně odstraněn. Snad proto, že tento básník psal v 19. století o kraji, kde žil německy. Na prázdný podstavec měla umístěna deska se znakem Československé republiky a datem 9. 5. 1945. Dnes již Československo neexistuje a konec druhou světové války se slaví o den dříve, než je na desce. To rozhodně není důvod na odstranění desky, ale jen historií jediného století.

Na počátku dvacátého století dal frymburský rodák a pozdější ředitel vídeňské průmyslové školy Jordán Kajetán Markus postavit pomníček Adalbertu Stifterovi. Pro jeho místo byl nakonec vybrán prostor v dolní části parku proti rodnému domu mecenáše, když proti rodnému domu Fanny Greiplové v té době již stála kašna a Latichův mariánský sloup. Pro základ pomníku sloužily, podobně jako u Stifterovy mohyly u Plešného jezera, šumavské balvany. Bronzový reliéf Adalberta Stiftera v roce 1902 vytvořil Hans Rathauský, který je také autorem pomníku tohoto básníka v Linci a reliéfu v Horní Plané. Po přenesení tohoto reliéfu A. Stiftera na podstavec pomníku císaře zde byl umístěn bronzový reliéf Jahna Thurnvatera, který kdysi organizoval v kraji sbory dobrovolníků proti napoleonským vojskům. Po roce 1946 zůstal kamenný památník dlouho prázdný. Teprve po objevení reliéfu A. Stiftera ve frymburské hasičské zbrojnici se navrátil na původní místo.

Frymburské náměstí zažilo desítky požárů během svého trvání. Ten největší, který téměř zničil všechny staré frymburské domy na náměstí se odehrál 7. srpna 1856. Dopoledne kolem deváté hodiny vypukl v domě čp. 51 na střeše u komína požár, který se rychle rozšířil po celé půdě, kde bylo uloženo seno a sláma. Silný západní vítr způsobil rychlé rozšíření ohně na obě strany náměstí a během jediné hodiny bylo celé náměstí v jednom plameni a "na hašení nebylo ani pomyslení." Po požáru bylo zjištěno, že padesát čtyři domů ve Frymburku zcela vyhořelo. Vedle zvířat přišli o život i čtyři lidé. Frymburský farář v Oznamovateli z jižních Čech líčil tuto hrůzu takto: "Mnoha osobám shořely šaty na těle, jiné ztratily z poloviny svůj zrak. Jedna ženská osoba zuhelnatěla, druhá se udusila v kouři a třetí a čtvrtá se musely potopit do vody potoka a rybníka aby si zachránily život." Překvapivá, téměř okamžitá byla pomoc z Českých Budějovic, kterou kolem poledne 7. srpna 1856 přivezl krajský komisař Schuster. Od budějovického biskupa Jana Valeriána Jirsíka přivezl dvě stě zlatých a město Budějovice věnovalo 143 zlatých. Tento dar byl ihned rozdělen mezi nejpotřebnější. Postupně přicházeli i další dary, takže sbírky vynesly celkem 10.028 zlatých. Na obnovu Frymburka přispěl i císař František I. a excísař Ferdinand. Když 30. srpna 1856 psal o frymburském požáru do Lineckých novin Adalbert Stifter, tak ani tentokrát nezapomněl na svoji celoživotní lásku Fanny Greiplovou při větě: "zde stály upravené domy na náměstí a bělidla plátina obchodníka Greipla, která se nacházela na úbočí, vzplanuly." Žádný z 54 shořelých domů nebyl pojištěn a k obnově dostali poškození bezplatně dříví z městského lesa. Pivovar a radnice byly znovu postaveny z prodaného dříví z městského lesa.

A samotný park? V dubnu 1880 byly podél potoka vysázeny topoly a následující rok, přesně 22. února 1881 večer se na náměstí rozsvítily poprvé lampy, které byly koupeny ve Vídni. V druhé polovině března 1884 byla zahájena veřejná sbírka na zřízení frymburského parku na náměstí, která vynesla 40 zlatých. Již 3. dubna 1884 byl zasazen první strom, kaštan, frymburským starostou Gustavem Greiplem a následujícího dne, 4. dubna 1884 bylo měšťany, radními, učiteli a farářem zasazeno dalších devět stromů. Pátého dubna 1884 byly zasázeny další stromy a 7. dubna 1884 bylo započato se stavbou tyčkového plotu od horní části parku. Knížecí schwarzenberský nadlesní pan Josef Rodler dal ke zřízení tohoto plotu dřevo zadarmo."

Nedaleko pomníčku A. Stiftera v parku v trávě stojí malý kamenný skřítek. Zhotovil jej z umělého kamene, stejně jako meteorologický sloup u bývalé školy v čp. 36, frymburský učitel Arnošt Kundlatsch. Tento trpaslík celý frymburský park poctivě ve dne v noci hlídá. Jedné noci mu však vandalové urazili hlavu a hodili ji do lipenské přehrady. Frymburští potápěči však nakonec přeci jenom hlavu skřítku našli a tak je již opět socha dobrého skřítku v trávě parku úplná. Pod jeho

dohledem je nejen celý park dosazován a upravován, ale mnozí frymburští občané i tvrdí, že je skřítek v noci napomínal ,když byli na cestě z hospody domů příliš hluční.

Frymburk 1935

Běleňská lípa

Nejen lidé mají své osudy. Zajímavý osud má i lípa v Běleni nedaleko Malšína, která je označována za nejstarší lípu v jižních Čechách. Byla prý vysazena kolem roku 1200. V té době stál v nedaleké Zátóni již 150 let klášter, a v místech, kde roste tato lípa, vedla již několik staletí zemská stezka z Vyššího Brodu k "nižšímu brodu" v Zátóni.

V rožmberském urbáři z roku 1374 je uváděn Bělenův dvůr, a protože se "rodové lípy" sázely při stavbě základů statku, lze usuzovat, že pravděpodobně také Bělenův dvůr byl založen na přelomu 11. a 12. století. Pod lipou Bělenova dvora tábořila husitská vojska i armády za třicetileté války. Od roku 1518 stávala vedle lípy rychta, přičemž zdejší rychtářství spravovalo mimo Běleň i Zábraní, Brannou a Poustevnu. Za vlády Petra Voka z Rožmberka, když byla lípa stará čtyři staletí, stával kousek od ní Pablův mlýn, a lípu, již mohutnou, bylo vidět i od Lojzova a Synkova mlýna.

V polovině 19. století bylo na Běleni 16 statků a u většiny z nich také nechyběla rodová lípa. Ale Bělenova lípa neměla již tehdy v kraji sobě rovné. Scházeli se pod ní obyvatelé při křtu, svatbě i pohřbu. Od ní také odcházelo při poválečném odsunu 87 německých obyvatel Běleň a pod ní v roce 1946 dorazilo 67 nových dosídlenců, převážně rumunských reemigrantů.

Když v roce 1951 lípa o obvodu dvanáct a půl metru po zasažení bleskem vyhořela, zdálo se, že je to její konec. Avšak stalo se něco překvapujícího. Zatímco obec Běleň zanikla, lípa se vzpamatovala a žije dál. Když v roce 1951 lípa o obvodu dvanáct a půl metru po zasažení bleskem vyhořela, zdálo se, že je to její konec. Avšak stalo se něco překvapujícího. Zatímco obec Běleň zanikla, lípa se vzpamatovala a žije dál.

Čertova stěna, pokusy o splavnění čertových proudů

V roce 1725 byl Schwarzenberky vyslán vedoucí prodeje dřeva Josef Holub, aby vypracoval nový návrh na splavnění Čertových proudů. Opět navrhl rozstřílení dalších balvanů a zřízení jezů, které by umožnily plavbu dříví nejen v polenech, ale i v celých vorech. K odstraňování balvanů došlo v roce 1759, kdy byla část řečiště v délce 400 sáhů (sáh = 1,9 metru) a šíří 4 až 5 sáhů úplně vyklizena pro plavbu. Dnes je to úsek mezi oběma loučovickými mosty. V těchto pracích se pokračovalo až do

roku 1769 a na tyto úpravy se každoročně vynaložilo 400 až 800 zlatých. Jak píše v roce 1902 L. M. Ziethammer ve své knize "Šumava, kraj a lid": "Již roku 1766 byly dopraveny první vory ze Želnavského revíru do Loučovic, kde na polena byly rozřezány a tato Čertovou stěnou do Krumlova splavena".

V trhání balvanů a jejich vyklízení z řečiště Vltavy mezi Lipnem a kostelíkem svatého Prokopa se pokračovalo i později: "plavba provozovala se ještě roku 1784 skutečně". Všechna práce však byla marná, a tak byl pozván inženýr Josef Rosenauer, pozdější projektant a realizátor Schwarzenberského plavebního kanálu". Bylo to v roce 1780 a "Rosenauerovy návrhy nebyly uskutečněny, neboť Josef Adam Schwarzenberg (který práce inicioval) 17. února 1782 zemřel". Josef Rosenauer vypracoval projekt na zřízení kanálu, který měl opustit Vltavu u dnešní lipenské hráze a jeho trasa je téměř shodná s dnešní silnicí mezi hrází Lipno a Vyším Brodem. Kanálem by bylo možné plavit vory, stavební dříví a polena. Současně by voda mohla pohánět i dvacet pil. Náklady byly vypočteny na 73 tisíc zlatých. Kníže Jan Nepomuk ze Schwarzenbergu sice projekt na jaře 1785 potvrdil a práce měly být zahájeny. Stavba však nebyla realizována pro nevyřešenou otázku pozemkových daní a po stavbě Rosenauerova plavebního kanálu již o ní nebylo uvažováno. O splavnění Vltavy pod Čertovou stěnou se naposledy uvažovalo po vichřici a polomech v roce 1870. Inženýr J. Deutsche navrhl "dvě stě dřevěných stupňů o výškách 40 až 70 cm". Náklad byl vypočten na 520 tisíc zlatých, ovšem pro finanční potíže nebyl proveden.

Využití vodní síly na prudkém spádu Čertových proudů se Vltava dočkala po roce 1750, kdy v místě dnešní "horní papírny" ve Svatém Prokopu byl vyšebrodskými cisterciáckými mnichy zřízen vodní hamr, v němž se kovaly lopaty a další kovářské výrobky. Druhý hamr v Čertových proudech stával v místě dnešní "dolní papírny" a patřil také vyšebrodskému klášteru. Součástí tohoto hamru býval po roce 1828 také mlýn. "Mlýnu se zde nedařilo a také hamr živořil, pravděpodobně však pro malou odbornost hamerníka, který měl štáfy a šify o moc horší než horní hamerník". A tak byl nakonec

vyšebrodský opat rád, že v říjnu 1884 mohl toto nevyužívané vodní právo prodat Ernestu Porákovi, který na obou hamrech postupně vybudoval celulozku a dva velké papírenské závody. Na počátku dvacátého století zde vznikla celá soustava vodních turbin, které využívaly vodního spádu Čertových proudů. Největší z nich byla "Spirova elektrárna Čertova stěna". Celá energetická soustava vodních turbin byla plně využívána až do dokončení stavby přehrady a hydrocentrály Lipno.

Vodní slalom je závod, jehož cílem je překonávat trať vytýčenou brankami na divoké vodě. Vhodné podmínky pro vodní slalom byly v roce 1954 objeveny v Čertových proudech. Mezinárodní závody ve vodním slalomu a sjezdu se zde konají pravidelně každý rok. V roce 1967 tady probíhalo mistrovství světa ve vodním slalomu; také v dnešní době, kdy se vodní slalom stal nejen olympijským sportem, ale i soutěží na umělých kanálech, je trať Čertových proudů pod lipenskou hrází považována za jednu z nejhezčích a nejtěžších na světě.

Dva loučovické kostelíky

Dělí je od sebe jen Vltava a často se traduje, že byly postaveny současně, v polovině 14. století. O jejich založení se vypráví pověst, která byla otištěna v českobudějovickém časopise Budivoj na konci 19. století. Říká se v ní, že dva Rožmberkové milovali jednu šlechtičnu. Zatímco jeden byl na křížácké výpravě, druhý se šlechtičně tak dlouho dvořil, až byla svatba. Jakmile se první bratr vrátil z křížové výpravy a dověděl se o svatbě, vzplál zlostí; když se oba pak setkali "u Lúčovic", pozvedli proti sobě meče. Když bratrovražedný boj zuřil nejsilněji, tu se najednou ozval z nebes hlas: "Smiřte se, vždyť jste bratři !" Oba se ulekli, zastyděli, padli si do náručí a na památku usmíření se rozhodli, že každý z nich postaví na jednom břehu Vltavy kostelík, který zasvětil svému patronu, svatému Prokopu a svatému Theobaldu.

Skutečnost však byla "úplně jiná". V roce 1220 povolal Vítek z Prčic do Předolí benediktinského faráře Bohuslava ze Zátone. Žádal jej, aby mu poskytl rady při osidlování krajiny.

Zátoňská fara patřila klášteru Sázava. Za radu a službu dal Vítek faráři Bohuslavovi "kapli ve Frymburku a les Drahun", jež ještě ve 20. století patřil k zátoňské faře. A právě v lese Drahun, na levém břehu Vltavy v Čertových proudech, postavil páter Pisker dřevěný kostelík, či spíše kapli svatého Prokopa, aby "držel čerty na řetězu." V benediktinském klášteře v Sázavě jsou další dva doklady o loučovickém kostelíku svatého Prokopa. Okolo roku 1250 je připomínka o založení kaple sv. Prokopa na Vltavě nad Zátoní, tedy v dnešních Loučovicích. Až do 29. května 1305 patřila k frymburské faře. Toho dne převádí Jindřich z Rožmberka frymburskou farnost k rakouským premonstrátům ve Schlägglu, ale les s kostelíkem nechává v péči benediktinů. Důkazem toho je nadání papeže Klementa V. z 13. prosince 1310, kde se píše i o kapli sv. Prokopa v lese Drahun.

Když v roce 1259 udělili Vítkovci novému cisterciáckému klášteru ve Vyšším Brodě nadání, věnovali jim především "klášterní les", který byl v darovací listině ohraničen pravým břehem Vltavy a zemskou hranicí. Ještě v následujícím století to byla pustá krajina s neprostupným hlubokým lesem. Jen na vrcholu, kterému se dnes říká Uhlířský, se usadilo několik klášterních uhlířů. Nejbližší trvalé osídlení v klášterním lese bylo na staré zemské stezce v Kapličkách. Na levém břehu Vltavy, v rožmberském panství, byla nejbliže dnešní Dvorečná, která se tehdy jmenovala Twarožná.

Několik desítek metrů od kaple svatého Prokopa na pravém břehu Vltavy vysvětil 31. října 1361 pražský biskup Petr z Krbava kostelík svatého Theobalda, původně zřejmě také dřevěný, který dnes známe jako kostelík svatého Oldřicha. Současně vysvětil i okolí kostelíka jako místo nového osídlení. Svatý Theobald je patronem uhlířů, a tak se naskytá domněnka, že zde mělo být místo pro

trvalé osídlení uhlířů. Již 16. listopadu 1361 byly uděleny novému kostelíku odpustky, vázané pouze na návštěvu. První dům v jeho blízkosti vznikl ale až v roce 1450 - byla to klášterní rybárna. V době stavby rybníka byl kostelík již ve špatném stavu, a proto byl nahrazen kamennou stavbou. Ta byla dokončena až v roce 1489. I nový kostelík obdržel od několika římských kardinálů odpustky. Tehdy se sice ještě nazýval kostel sv. Theobalda, ale současně byl zasvěcen i svatému Oldřichu, patronu rybářů, jenž má svátek ve stejný den jako svatý

Prokop.

Elementární škola ve Frymburku

Německé prameny připomínají, že škola u frymburské fary je nejméně od roku 1474, kdy je připomínán bezejmenný kantor. V roce 1521 je jeden frymburský pozemek nazýván "Schulwies", ale i tentokrát jméno kantora chybí. Prvním jménem známým frymburským kantorem byl od roku 1586 Kašpar Liebewein. Jeho jméno se dovídáme díky tomu, že byl současně i městským písařem. Spojení kantor a městský písař bylo v té době běžné a samozřejmostí bylo, že kantor byl i zvoníkem v kostele. V tu dobu se posuzovala učitelova kvalita především podle toho, zda pravidelně vykonával funkci zvoníka a zda náležitě zajišťoval kostelní zpěv.

Kašpar Liebewein ve Frymburku vykonával funkci kantora až do roku 1634, tedy plných 48 let. Uprostřed třicetileté války v letech 1634 až 1645 byl Frymburk bez faráře a bez kantora plných patnáct let (1634 až 1649). V roce 1649 je ve Frymburku připomínán kantor Adam Wagner, který zde pravděpodobně učil až do roku 1686. V roce 1686 přišel do Frymburka premonstrátský farář Augustin Ernest Kochl a spolu s ním přišel i nový kantor Johan Wilhelm Ortman. Ten vyučoval na frymburské škole až do roku 1703, kdy 19. prosince zemřel. Po něm přebral frymburskou školu jeho syn Martin Ortner. Ten zde učil do roku 1738, kdy jej vystřídal další Ortner, tentokrát Johann Andreas, který ve Frymburku učil až do roku 1776, kdy ve Frymburku nahradila elementární školu povinná školní docházka.

V letech 1686 až 1739 se ve Frymburku učilo v domě, který byl nazýván "Liedl-Haus" v čísle popisném 76. V urbáři z roku 1598 jsou mezi 36 frymburskými měšťany uváděni dva Liebeweinové.

Hans a Mathes a tak je pravděpodobné, že se kantor Johan Wilhein Ortman přiznal k měšťanskému rodu Liebeweinů. Nejmladší z kantorského rodu Ortmanů Johan Andreas začal v roce 1739 učit v domě "Tweraffer-Haus" což bylo číslo popisné 30. Velmi brzo po roce 1739 však byla postavena první zděná přízemní školní budova, pokrytá šindelem. Stála přibližně u dnešního domu čp. 36, jen poněkud blíže k domu čp. 35, od něhož byla oddělena jen úzkou uličkou. "Touto uličkou chodili žáci k řece na hnojiště k vykonání tělesné potřeby". V budově byla jediná třída s komorou pro učitele.

Škola byla jen pro chlapce měšťanů. Dívky byly ze školy vyloučeny. Společenské a hmotné postavení kantora bylo "téměř na úrovni pastýře". Pro částečné vylepšení svého postavení vybírali kantoři od rodičů různé poplatky. Například za naostření brku vybírali pennales a za svíčky na zimu kandedales. Děti ve škole sedávali na zemi a v zimě musel každý žák denně přinést polínko k přiložení do kamen ve třídě. Sedmého prosince 1774 byl vydán Všeobecný školní řád považovaný za začátek školní povinné docházky. Ve Frymburku vstoupila v platnost 3. listopadu 1777, kdy začínal nový školní rok.

Fanny Greiplová

(1808 - 1839) přítelkyně Adalberta Stiftera

"PIRLINGU, ty milé městečko, jak jsem tě měl vždy rád! Ale kdo by si byl kdy pomyslel, že se mi staneš tak drahý! Jak se rozraduje mé srdce, kdykoliv vzpomene na tvou krásu: jak půvabně ležíš ve své samotě na sametově zeleném vrchu a tvé bílé domy shlížejí dolů k řece, svlažující své břehy a pospíchající pod tvým dřevěným mostem, na kterém stojí červená věžička s obrazem svatého Jana. Buď mi ode dneška požehnaná a pozdravená na věky věkův." Tak vzpomíná básník Šumavy Adalbert Stifter v jinotaji na svůj Frymburk v knize Z kroniky našeho rodu. Není se čemu divit, vždyť Frymburk bylo místo jeho celoživotní nenaplněné lásky k Fanny Greiplové.

Fany se narodila jako jedna ze čtyř dcer bohatého obchodníka 28. června 1808 ve Frymburku. Asi by se o ní nemluvalo a nepsalo, kdyby její bratr Mathias nepozval o prázdninách 1826 svého kamaráda a přítele ze studií Adalberta Stiftera do výstavného domu na frymburském náměstí. Dům stával v místech, kde je dnes dům číslo 74. Až do velkého požáru, který zachvátil Frymburk 7. srpna 1856, byl Greiplův dům jedním z nejvýstavnějších nejen ve Frymburku, ale i v širokém okolí. Jeho barokní štít se vysoko vypínal nad ostatní domy a ukazoval, že zde bydlí bohatý obchodník, který má své obchody i ve Vídni a v Terstu. Student Adalbert tehdy nevěděl, zda bude malířem nebo přírodovědcem. Zaujala jej však černooká Fanny, sestra přítele Mathiase, k níž vzplanul prudkou a horoucí láskou. Tehdy napsal: "Já oněch dnů do věčnosti nezapomenu, byly to nejkrásnější z celé mé studenské doby."

Fanině matce Terezii mladíkovo vzplanutí neušlo, ale zároveň si uvědomovala, že nemajetný student, jež se jí zdál i povahově rozkolísaný, neví, zda má studovat práva, která by mu zajistila poměrný blahobyt, nebo umění, jež ho lákalo svou volností. O prázdninách o rok později přijíždí Adalbert Stifter opět za svou Fanny ke Greiplovým a z tohoto pobytu se zachoval jeho obraz "Frymburk a zřícenina Vítkova Hrádku". Je malován z míst, kde dnes u zátoky u Lipna stojí nové řadové domky a kde se říká "Na rybízárně". Z borového hájku u ohrady pastviny na obraze vystupuje farní kostel svatého Bartoloměje, ještě s červenou bání, zřícenina Vítkova Hrádku, ale i barokní štít výstavného domu Greiplových.

Naposledy básník spatřil Fanny při svatbě svého frymburského kamaráda Schifflera s Marií Blechingerovou, která byla Fanninou přítelkyní. Povšiml si slz na tváři své milované a domníval se, že by mohl znovu získat její lásku. Napsal dívce dopis, který však zůstal bez odpovědi, stejně jako tři předcházející. Nikdy již pak Stifter nespátřil svou "nevěstu ideí", která se v jeho díle stala sestrou nesmrtelných básnických milenek. Osmnáctého října 1836 se Fanny vdala za komorního sekretáře Josefa Fleischhandela do Welsu a za tři roky po svatbě zemřela při porodu i se svým dítětem.

Když později navštívil básník se svou manželkou Frymburk a ubytoval se v domě Greiplových ve dvou pokojích obrácených k západu, kde trávil své studenské prázdniny, byl přijat velmi vlídně. Prožil zde chvíle, které tak dojímavě vepsal do závěrečných stránek Lesního poutníka. Příběh lásky básníka Šumavy Adalberta Stiftera s Fanny Greiplovou připomíná dnes jen náhrobní deska rodičů Greiplových na zdi kostela směrem k převozu.

Farní kostel svatého Bartoloměje ve Frymburku

Kostel zde stál již před rokem 1270. V tomto roce věnoval Vítek z Krumlova kostel benediktinskému probožství v Zátoni u Českého Krumlova. V roce 1277 je písemně připomínán první frymburský kněz Prebiziaus. Od roku 1301 je zde farářem Ulrich Wosner a 29. května 1305 přechází farnost pod správu kláštera premonstrátů v rakouském Schläglu, kde byla až do roku 1946. Zajímavé je však ustanovení Jindřicha z Rožmberka, že "frymburská fara má vždy zůstat u země české, diecéze pražské, pod panstvím Rožmberků". Kolem věnování z 29. května 1305 však vznikl spor, který byl definitivně vyřešen až v roce 1317, kdy se benediktini definitivně vzdali frymburské fary.

Fara získala darem v roce 1315 frymburský mlýn a později právo rybolovu. Frymburské farnosti se na rozdíl od ostatních farností Vyšebrodka netýkal interdikt (zákaz konání bohoslužeb) papeže Pavla II. z roku 1468, a tak plebán Johannes, který byl v té době ve Frymburku farářem, všemu nemohl stačit a byla povolána posila ze Schläglu. Chodilo se i do Rožmberka a do Krumlova". U frymburské fary byla elementární škola, a to nejpozději od roku 1474. Zanikla až v roce 1777, kdy vstoupila v platnost povinná školní docházka. Farní pamětnice říká, že "plebán Martin Plicker byl zabit a faru obsadili protestanté". Potlačení protestantů ve Frymburku a okolí nastalo v letech 1586 až 1593. Smlouva o vyslání kaplana je datována 1763; klášter ve Schläglu žádosti vyhověl a v roce 1765 do frymburské fary vysílá kaplana Kašpara Langerera. V roce 1868 začal vleklý spor mezi farou a měšťany, který byl ukončen až v roce 1879. Od roku 1879 byla frymburská fara povýšena na děkanství a prvním děkanem byl Eduard Wirmsberger. Svaté biřmování provedl ve Frymburku českobudějovický biskup Jan Valerián Jirsík 6. června 1880 a v roce 1885 zde byla misie. Při misiích se po svatém přijímání vyzpovídalo 3 056 osob.

Frymburský farní kostel svatého Bartoloměje byl na počátku 16. století přestavován; přestavba byla ukončena v roce 1530. V té době měla loď kostela dřevěný strop. V srpnu 1648 vypálili švédští kyrysníci kostel a s ním i faru. Klášter ve Schläglu začal s opravou farního kostela a fary na jaře 1649, skončena byla v roce 1652. Celá obnova vypáleného kostela stála 3 253 zlatých. Z této částky zaplatil klášter ve Schläglu 1151 zlatých, frymburská fara 1121 zlatých a farníci 981 zlatých. V roce 1662 dokončil řezbář Jan Worath raně barokní oltář. Zřetelným výrazem jeho řezbářského díla jsou typicky sličné, poněkud jednotvárné tváře s výraznými očima, vyčnělými lícními kostmi, tenkým nosem a svislými koutky úst. V roce 1866 přišel další zhoubný požár. Shořela střecha kostela i fara a hospodářské budovy. Obnova byla ukončena koncem září 1867. Osmého června 1870 bylo započato se stavbou špičaté věže farního kostela. V roce 1891 byly vysvěceny nové varhany, které zhotovil Lachmayr z Urfahru. Stály 1400 zlatých. V roce 1892 byly opraveny lavice, kazatelna a boční oltáře. V roce 1894 byly do kostela pořízeny obrazy křížové cesty. Namaloval je Josef Maške. Obrazy bez rámců stály 160 zlatých a rámoval je rámař Elientzinger v Linci za 200 zlatých. Ve stejném roce byla do kněžiště osazena tři malovaná skleněná okna. Poslední opravy farního kostela jsou postupně prováděny po roce 1990.

Do frymburské farnosti patřily v době působení vikariátu Vyšší Brod tyto obce a osady: Hruštica (Wadestift), Kovářov (Schmiedschlag), Milná (Mühlöd), Hrdoňov (Heinrichsöd), Blatná (Platten), Posudov (Stüblern), Svatonina Lhota (Wadetschlag), Náhlov (Nachles), Slupečná (Lupetsching), Lipno (Lippen), Kobylnice (Goblentz), Plískov (Stockern), Studené (Studene), Moravice (Morawic), Frýdava (Friedau) a Mýtina (Wanetschlag). Městys Frymburk měl 117 domů a 952 obyvatel katolického vyznání. 16 obcí a osad frymburské farnosti zahrnovalo dalších 232 domů a 1 797 katolíků. V roce 1870 tedy bylo ve farnosti Frymburk 350 domů a 2 749 obyvatel hlásících se ke katolické víře. Na farnosti Frymburk byla po roce 1990 znovu vybudována křížová cesta a kaple "Marta" nad Frymburkem.

Farní kostel svatého Bartoloměje ve Vyšším Brodě

Kostel zde stál již před rokem 1259, farnost je zde od 1. června 1259 a od roku 1264 je pod patronátem vyšebrodského cisterciáckého kláštera. Prvním známým vyšebrodským farářem je Stephan "plebanus de Altovado" z roku 1339. Ve 14. století odvádělo děkanství Doudleby 18 grošů papežského desátku. V husitské době byl farní kostel sv. Bartoloměje zrušen a obnoven až v 16. století. Například v roce 1591 dostal kostel novou křtitelnicí a v roce 1581 zvon od zvonaře Pauluse. V roce 1598 je uváděn i první známý varhaník Matthias Zoph. Příslušníci tohoto rodu zde působili jako varhaníci až do roku 1634, od té doby funkci varhaníka vykonával učitel farní elementární školy.

V roce 1643 byl farní kostel znovu přestavěn a završena loď dřevěným stropem. Současně byl 25. října 1643 nově vysvěcen oltář opatem Georgem Wendschuhem. V roce 1715 byla přistavěna nynější sakristie. Roku 1761 byl pořízen nový barokní oltář, který byl vysvěcen opatem Quirinem Micklem 28. června 1761. Na dřevěném oltáři visí mezi sloupky obraz svatého Bartoloměje. Po stranách sloupů jsou sochy sv. Bernarda a sv. Benedikta v biskupských ornátech. Nad kladím se klaní dva andělé Panně Marii. Oltářní obraz sv. Bartoloměje namaloval v roce 1858 malíř Schrams. Na severním bočním oltáři je socha bičovaného Krista z 18. století. Jesličky věnoval v roce 1777 kapitán dělostřeleckého pluku Franz Fünfkirchner. Nová kostelní věž je dílem inženýra Karla z roku 1864. Malba oken kostela je z roku 1904 a elektrické světlo bylo zavedeno do kostela v roce 1905. Kostel stojí uprostřed hřbitova v horní části náměstí. Má zbytek původního čtvercového kněžiště bez opěráků a dvojité vítězný oblouk, který slouží za podklad věži. Západně od oblouků se rozkládá loď o čtyřech polích a severně sakristie.

Budova fary vedle kostela sv. Bartoloměje má na dveřním trámu letopočet 1489 a byla přestavována v roce 1658. V roce 1850 byly zřízeny nové hospodářské budovy fary a samotný "farský dvůr" byl zbudován v roce 1866 inženýrem Karlem.

Elementární škola při zdejší farnosti existuje nejpozději od roku 1530, kdy je zde uváděn učitel Nikolaus. Zánik farní školy nastal v roce 1775, kdy byly uzákoněny státní školy. Již 29. dubna 1659 je na farnosti Vyšší Brod uváděno Bratrstvo Božího Těla, které obdrželo odpustky od papežů Alexandra VII. a Inocence IX. Toto bratrstvo bylo zrušeno císařem Josefem II. a jeho majetek byl zabaven. 1. května 1747 přineslo dvanáct zbožných poutníků, měšťanů vyšebrodských, "sochu z Weisu v Bavorsku u Steingadenu. Mnoho procesí putovalo kdysi k této soše do Vyššího Brodu. Socha byla odkoupena od "selky na louce". Mariánské pobožnosti byly zavedeny v roce 1854, Růžencové bratrstvo bylo obnoveno nástupcem Bratrstva Božího Těla v roce 1893 a Kongregace panen v roce 1910.

O kaplanech jsou zmínky od roku 1717, ale nastalo jsou ustanoveni až od roku 1777. V době vikariátu Vyšší Brod patřily pod farnost Vyšší Brod vesnice a osady: Petřejov (Bretterschlag), Herbertov (Gerbetschlag), Studánky (Kaltenbrunn), Loučovice (Kienberg), Lachovice (Lachenwitz), Mlýnec (Lahrenbecher), Martínkov (Martetschlag), Mnichovice (Minichschlag), Pošlák (Poschlag), Radvanov (Raifmass), Hrudkov (Rückendorf), Čížkrajíce (Schlag am Rossberg), Horní Drkolná (Öber Schlagel), Dolní Drkolná (Unter Schlägel), Bystrá (Schild), Horní Přisahov (Ober Schönhub), Dolní Přisahov (Unter Schönhub), Kamenná (Stein), Valdov (Waldau), Těchoraz (Zichras) a Boršíkov (Woisetschlag). V roce 1870 bylo ve Vyšším Brodě 140 domů a 1228 farníků a v 21 přifařených osadách a obcích dalších 238 domů a 2408 katolíků. Celkem tedy bylo ve farnosti Vyšší Brod 378 domů a 3636 příslušníků církve katolické.

Farní kostel svatého Filipa a Jakuba v Přední Výtoni

Původní kostel poustevníků řádu pavlánů, založený Janem a Petrem z Rožmberka, se stal farním kostelem až v roce 1785. Prvním farářem zde byl D. Schmidt. Kostel byl v době husitských válek poničen a vypálen. V roce 1592, kdy byl klášter i kostel již delší dobu opuštěn, duchovní správu převzal cisterciácký klášter Vyšší Brod. Dílo zkázy dokončila švédská vojska. Farní pamětnice byla vedena od roku 1786.

V letech 1883 až 1886 byl kostel důkladně obnoven, kostelní loď znovu zaklenuta, kostel i věž byly opatřeny novými střechami a současně bylo instalováno nové vnitřní vybavení. Kostel, a zejména jeho inventář, byl zcela zničen komunisty. Znovu vysvěcen byl 17. června 1995.

Farní kostel svatého Filipa a Jakuba je pozdně gotická kamenná stavba. Loď má čtyři pole, k nimž přiléhá kněžiště. Z jihozápadního průčelí vystupuje věž a k jihovýchodní straně kněžiště je přistavěna sakristie. Stavbu podepírá devět opěráků. Věž je hranolová, třípatrová, zakončená helmicí. Z vnitřního vybavení se zachovala žulová pokladnička z 16. století.

V době vikariátu Vyšší Brod byla Přední Výtoň nejmenší farností. V samotné Přední Výtoni bylo 20 domů a žilo 225 katolíků. K farnosti patřil pouze Hejrov s 60 domy a 499 obyvateli hlásícími se k římskokatolické církvi. V roce 1870 bylo v celé farnosti jen 80 domů, v nichž žilo 724 katolíků.

Farní kostel svatého Michaela v Horním Dvořišti

Kostel svatého Michaela archanděla v Horním Dvořišti je poprvé připomínán již v roce 1252. Kostel byl založen Vokem z Rožmberka a jako farní se uvádí od roku 1384. Stavba byla dokončena v roce 1511, v roce 1738 kostel vyhořel a poté byla jeho loď zaklenuta. Od roku 1658 je farnost pod patronátem cisterciáckého kláštera Vyšší Brod. Farní pamětnice je vedena od roku 1786. Kostel s hranolovou jednopatrovou věží stojí na jihovýchodním konci náměstí, na pozemku bývalého hřbitova. Kněžiště je gotické; ostatní části se datují do doby baroka, též i vnitřní zařízení kostela je barokní. Hlavní oltář má sloupkovou architekturu se středním obrazem archanděla Michaela, po stranách jsou polychromované sochy sv. Josefa a sv. Antonína v životní velikosti. Nejstarší známý zvon je z roku 1773.

V době vikariátu Vyšší Brod patřily pod farnost Horní Dvořiště vesnice a osady soudního okresu Vyšší Brod: Svatomírov (Zwarmetschlag), Kondrátov (Kainretschlag), Český Heršlák (Böhmitsch Hörschlag) a Kamenná (Stein). Další tři obce a osady patřily k soudnímu okresu Kaplice. Městys Horní Dvořiště měl 119 domů, z obyvatel pak 820 patřilo ke katolické církvi. Obce a osady soudního okresu Vyšší Brod měly 81 domů a 513 členů katolické církve. V roce 1870 bylo tedy ve farnosti Horní Dvořiště v hranicích soudního okresu Vyšší Brod 200 domů a žilo tam 1333 katolíků. V celé farnosti Horní Dvořiště včetně území soudního okresu Kaplice bylo 1660 katolíků.

Hamr a hamerníci ve Vyšším Brodě

Ve Francii v roce 1116 přeměnili kartuziáni vodní mlýn na hamr, kterému se říkalo "samokov". Postupně se používání vodních kol u hamrů rozšířilo. Nejstarší známá písemná zmínka o hamru v Čechách pochází z roku 1350, kdy král a císař Karel IV. udělil tepelskému klášteru právo provozovat hamr v Hroznětíně na Karlovarsku. Mojmír Maršál uvádí, že vodní hamry v Evropě rozšířily a provozovaly hojně cisterciácké kláštery, kde se dodnes zachovaly i popisy těchto hamrů a tehdejší technologie. V jednom takovém popisu se mimo jiné píše: "Hamry nebo jinak samokovy bývala velká kladiva či kobyly, jimiž se na kovadlinách bušily kovy v šíny a štáfy a které se v pohybování přiváděly vodním kolem."

Mezi nejstarší pomístní názvy Vyššího Brodu patří i Hammerleiten a Hamerleinbach, tedy potok, který se v roce 1259 nazýval Wlitawitz minor a na dnešních mapách má název Vltavice menší. Častěji se mu však i dnes říká Hamerský potok. Hamr ve Vyšším Brodě v 16. století uvádí jak dr.

Gustav Hofman, tak i J. Majer a z vyšebrodských kronikářů především profesor dr. Valentin Schmidt. Z let 1571 a 1586 jsou písemné zmínky o "hamru nedaleko kláštera u klášterní zdi." Zápis z roku 1571 uvádí, že Ambroš Preininger "umřel na hamru." Po něm se zde stal hamerníkem Mathes Preininger, pravděpodobně syn Ambrože, i když Preiningerů jako měšťanů ve Vyšším Brodě v té době bylo několik, například Zacharias z dnešního domu čp. 38 a Simon z dnešního domu čp. 41. Mathes Preininger je uváděn hamerníkem kolem roku 1590.

Po něm se zde stal hamerníkem Hans Ruesamtmüller, který v roce 1601 také "umřel na hamru." Tento hamr zřejmě během třicetileté války zanikl, neboť v roce 1643 je uváděn na tomto domě Michel Preinfalk, "tkadlec z Hamru". "Zcela určitě již bývalý hamr v roce 1711 koupil Kaspar Gabst, kuchař klášterního konventu; tento rod je zde nepřetržitě připomínán až do roku 1827. Dům rodu Gabatů (tedy bývalý hamr) v roce 1772 dostal čp. 106 a v roce 1890 byl zbořen. Druhý hamr ve Vyšším Brodě na Hamerském potoce, který se od roku 1772 označuje jako čp. 109, dalece přežil svého "soka." Poprvé je písemně připomínán 10. března 1594, i když jeho vznik sahá hluboko do šestnáctého a pravděpodobně až do patnáctého století. Dne 10. března 1594 prodala hamr vdova Katherina Frischmutová Michaelu Fabritusovi, který se stal 25. vyšebrodským opatem v roce 1591. Vdovin zesnulý manžel Michal byl hamerníkem. Od té doby se tomuto hamru říkalo "klášterní." O osudu tohoto hamru za třicetileté války nevíme téměř nic, pravděpodobně pro nedostatek "železných hrud" byl mimo provoz.

V letech 1643 a 1653 však již určitě pracoval a "hamerský kovář" Michael Preinfalk dodával své šíny a štáfy v roce 1653 pěti vyšebrodským kovářům. Následuje další, téměř padesátiletá mezera ve jménech vyšebrodských hamerníků, a teprve v letech 1712 a 1713 je připomínán hamerník Paul Holzer, v roce 1721 byl zde hamerníkem Jakob Gröppl. Dne 9. ledna 1746 vyhořelo obydlí hamerníka, ale hamr pracoval dál, neboť v produkční tabele z roku 1753 je uváděn tento hamr jako "nářadový." V roce 1772 je zde poprvé připomínán hamernický rod Stumpnerů Georgem, který na tento klášterní hamr přišel asi jako tovaryš. Je zde připomínán i v letech 1780, 1787 a 1803, tedy nepřetržitě 31 let. Po něm nastoupil Johan Stumpner, který je uváděn na hamru v roce 1818. O devět let později, v roce 1827, zde byl hamerníkem již další Stumpner, Jacob. V roce 1848 uvádí Sommer, že na tomto hamru pracují čtyři hamerníci.

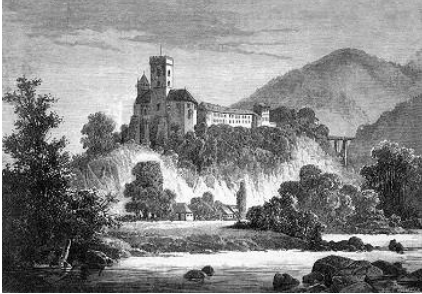
Pracovní den na hamru začínal již před pátou hodinou ráno, kdy učedník rozdělal oheň ve výhni a vložil do něj železné hroudy o váze kolem půl mincíře (25 kg), aby se dostatečně prohřály. V šest nastupoval hamerník a tovaryšové. Pracovalo se od pondělí do soboty, do sedmi hodin večer. Ve výhni se topilo dřevěným uhlím, které vyráběli uhlíři na nedalekém Uhlířském vrchu. Výrobkem hamru byla především plochá železa a tyčovina, takzvané štáfy a šíny. Z jedné hroudy se většinou vykovalo deset šín nebo štáfů. Základním zařízením bylo kladivo zvedané vodním kolem. Hamr pracoval sezonně, podle objednávek, dostatku železných, ale i měděných hrud, vody a dřevěného uhlí. Pro klášter se v hamru vyráběly i motyky, lopaty, radlice, srpy a kosy.

Historická privilegia a cechy v Rožmberku nad Vltavou

Nejstarší privilegium města Rožmberk je z 8. února 1362. Bylo vydáno v Krumlově a bratři Petr, Jošt, Oldřich a Jan z Rožmberka dávají městu Rožmberk tak řečené "právo královské". K listině jsou na pergamenových prouzcích přivěšeny čtyři kulaté pečeti z červeného vosku čtyř rožmberských bratří. Město se řídí právními zvyklostmi píseckými. To znamená, čím jsou píseční povinni králi, tím jsou rožmberští měšťané povinni rožmberské vrchnosti. Měšťané si mohou kupovat majetek v okolních vesnicích, ale i na takto získaném majetku musí robotovat. Do války táhnou jen tehdy, je-li nepřítel v zemi. Odvolání proti rozhodnutí místního soudu jde do Krumlova, poslední instancí je vrchnost.

Devatenáctého března 1488, tedy po 126 letech, potvrzuje Vok z Rožmberka obyvatelům města Rožmberk listinu Petra, Jošta, Oldřicha a Jana z 8. února 1362. Opakované potvrzení privilegií bylo běžné a dávalo jistotu, že ani po tak dlouhé době privilegium nezaniklo. Také k této listině je na pergamenovém proužku přivěšena červená vosková pečeť Voka z Rožmberku. Třetí zde vzpomínané

privilegium bylo vydáno 29. prosince 1514 v Budíně; král Vladislav uděluje: "na prosbu Petra z Rožmberka a na Krumlově jeho městu Rožmberku a obyvatelům jeho trh týdenní každou sobotu a dva jarmarky roční v délce osmi dní. Jeden tu neděli po Početí Panny Marie a druhý na den svatých Fabiána a Šebestiána. Nadto témuž městu Rožmberku tuto milost zvláštní činíme, aby vůkol téhož města všudy šíř i zdáli v míli žádných sladů nedělali ani která piva vařili k překážce téhož města". K tomuto privilegii je přivěšena královská pečeť.

První cech se sídlem v Rožmberku byl povolen v roce 1506 za Petra IV. z Rožmberka. Byl to cech tkalcovský. Jeho privilegia znovu potvrdil Vilém z Rožmberka v roce 1553. Tento rožmberský vladař ve stejném roce vydal cechová privilegia i krejčím a pekařům, v roce 1554 ševcům a v roce 1588 koželuhům. Poslední privilegium rožmberskému cechu - řezníkům - vydal v roce 1597 Petr Vok z Rožmberka. U všech privilegií cechům v městě Rožmberk byl kladen důraz na vnitřní mechanismus fungování cechu. Podrobně byly vždy stanoveny podmínky přijetí do cechu, jeho schůze, upřesněno, kdo stojí v čele cechu, rozveden způsob správy financí, problémy spojené s učedníky a tovaryši. Poměrně značná pozornost byla věnována i náboženským záležitostem cechu a důležitou složkou cechového privilegia v souvislosti s odbytem bylo "milové právo", tedy zákaz prodeje zboží jiných řemeslníků v Rožmberku a na míli daleko od města.

Rožmberské cechy sloužily zpočátku celému Rožmberskému panství a teprve později si jednotlivá městečka panství a vyšebrodského cisterciáckého kláštera vytvářela cechy vlastní. Tak například v roce 1568 došlo ke zřízení samostatného cechu tkalců ve Vyšším Brodě a v roce 1556 ve Frymburku. Jejich cechovní privilegia byla odvozena od rožmberských, i když zejména při vstupu do cechu v těchto nových místech se platilo mnohem více. Mistři vedeni v cechu Rožmberk přecházeli do nových cechů automaticky, bez dalších poplatků. Zajímavý je údaj u pekařů, kdy byl cech zřízen současně v Rožmberku i ve Frymburku. Podrobně v nich byla rozlišena kvalita bílého a režného druhu chleba. Bylo stanoveno, kdy má být chléb pečen a dbalo se na poctivou váhu. K dozoru nad pekaři byl určen i radní a každý přestupek byl trestán zabavením celé várky chleba, který se věnoval do škol a chudině.

Historie Židů v Rožmberku nad Vltavou

Kdy se poprvé Židi usadili v Rožmberku není známo. Německý historik Alois Harasko uvádí, že to bylo "již za Rožmberků". Opírá se o soudní spor z roku 1378 mezi městy Lince a Freistadt. Předmětem sporu byla přeprava "židovského masa" z Rožmberka do Lince; při této cestě byl oklikou minut Freistadt, kde se povinně odvádělo clo do městské pokladny. Na "starém" židovském hřbitově se nachází zbytek německy psané desky, ze které je zřejmé, že židovský hřbitov byl v Rožmberku založen před rokem 1480. V týdeníku Česko-bavorské výhledy 20/1994 se píše, že "Židé přišli do Rožmberka roku 1670 poté, co byli císařským nařízením vypuzeni z Vídně". V lineckých soudních spisech jsou v souvislosti s nedodržením podmínek trhu v roce 1676 zmiňováni dva rožmberští Židé, Joachim Löbl a Alexandr Korb. Ve fondu Buquoyová šlechta jsou v soudních spisech v Linci uvedeni v roce 1686 "jeden Žid z Rožmberka", v roce 1706 Salamon Marian, v roce 1712 Marcus Marian a v roce 1738 Ascherl. Vesměs se jednalo o Židy z Rožmberka.

Nejstarší náhrobní kameny na "starém" židovském hřbitově v Rožmberku nad Vltavou jsou datovány do 18. století. Na jednom z nich z roku 1793 je hebrejský nápis: "Zde spočinul David z Lince. Zemřel v polovině svých let, jeho osudem se stala Eva". David se psal Isak Miskowitz, byl to rožmberský Žid, který byl zabit na lineckém tržišti. Spolu s ním byli na rožmberském hřbitově pohřbíváni až do roku 1863 i všichni Židé z Lince. Teprve toho roku byl v Linci zřízen židovský hřbitov. Na konci 19. století bylo na tomto "starém" židovském hřbitově v Rožmberku ukončeno pohřbívání a u výpadové silnice na Český Krumlov byl založen "nový" židovský hřbitov. Starý židovský hřbitov v Rožmberku byl prohlášen za kulturní památku a respektovali ho nejen Židé, ale i křesťané. Dokazují to i fotografie z let 1930 a 1938. Rožmberský rodák Arthur Gintner vzpomíná: "V roce 1939 táhl zástup

mladých výrostků z Rožmberka na starý židovský hřbitov, převrátili řadu starých náhrobků a další zhanobili". Je sympatické, že byli potrestáni a: "za tento čin museli vykonávat různou práci pro obec". V současné době je na: "starém" židovském hřbitově již jen asi třicet hebrejských náhrobků.

Rožmberk byl znám mezi Židy celého Rakousko - Uherska jako provinční město s rozšířenou židovskou komunitou trvale usídlenou při pravém břehu Vltavy pod hradem; této lokalitě se říkalo "Židovské město". Podle Topografie J. G. Sommera žili v Rožmberku v roce 1841 čtyři židovské rodiny. Při stavbě školy v Rožmberku v roce 1880 byl do základního kamene vytesán záznam: "Čísel popisných ve městě je 198, v nichž je 1.454 křesťanů. S nimi žije 72 Izraelitů a jeden rabín, který se stará o Mojžíšův zákon a obyčeje". Židovské domy měly římská čísla, která teprve ve 20. století byla nahrazena arabskými číslicemi. Okolo synagogy s pozdějším číslem 80 lze rozeznat "stará židovská čísla" dnešní č. p. 75, 78, 79 a 81. Na volném místě vedle špitálu v č. p. 75 jsou patrné zbytky požárem zničeného židovského domu. Starousedlí Židé vyprávěli, že na tomto místě stávala původní synagoga". Synagoga dle Cechnera byla v Rožmberku již od 17. století a vyhořela v roce 1846.

Synagoga v dnes již zbořeném domě č. p. 80 byla budova: "zevně prosta ozdob, jednopatrová, o třech osách s předloženými otevřenými schody. Uvnitř byl sál o třech oknech a velikosti 7 x 10 metrů, krytý českými klenbami mezi pásy. V západním poli byla po celé šířce sálu empora". Archa úmluvy v oltáři o dvou dřevěných sloupcích s kládím měla raně barokní ráz z konce 17. století a pozdější postranice z konce 18. století. Opona 120 x 180 cm před archou měla starší, žlutou, hedvábnou, zlatem a stříbrem tkanou renesanční obrubu pět centimetrů širokou, našitou na novějším červeném sametu. Uprostřed býval žlutý damašek s hebrejským nápisem. Všechny tři mosazné lustry pocházely ze 17. století. Jeden z nich byl šestihranný o průměru 50 cm a výšce 55 cm a měl nahoře jezdec se žezlem v ruce sedícího na orlu. Zbývající dva lustry byly osmihranné o průměru 60 a 75 cm. Synagoga měla hluboké sklepy a v prvním patře se nacházel byt rabína. V synagoze bývala i pekárna chleba pro Židy. Zeď "Misrach" nebyla jako v Jeruzalémě směřována na jihovýchod, ale na jihozápad.

Až do roku 1917 působil v Rožmberku rabín Glanzberg, který nejen vykonával židovské bohoslužebné obřady, ale učil židovské děti hebrejštině, Písmu a náboženství. Po jeho smrti již v Rožmberku nebyl úřad rabína pro malý počet Židů obsazen a čtení při bohoslužbách a výuku dětí převzali Max Allina, Heindrich Sternschein a Sigmund Holzbauer. Holzbauer prováděl dohled při porážení zvířat, aby bylo vše "košer". Vnitřní vybavení synagogy bylo v září 1938 zcela zničeno jednotkou SS z Lince. Během druhé světové války byla synagoga používána k bydlení, ve sklepech bylo skladováno uhlí. Po roce 1945 bylo v horních prostorách zřízeno zámečnictví zrušené na počátku šedesátých let. V roce 1966 byla budova synagogy v Rožmberku zbořena.

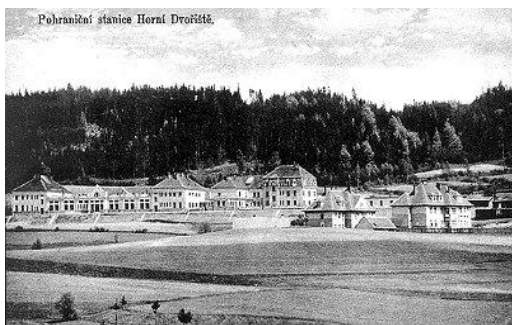

Na "novém" židovském hřbitově v Rožmberku byl mezi 97 zachovalými náhrobními kameny i hrob Maxe Allina, který zemřel 5. listopadu 1919 ve věku 77 let. Rod Holzbauerů je zde "bohatě zastoupen". Najdeme tu i prostou litinovou tabulku, která připomíná smrt Arnošta v koncentračním táboře Osvětim a Roberta a Bedřicha v koncentračním táboře Dachau. O Heindrichu Sternscheinovi jsem se dočetl ze vzpomínek jeho syna, který studoval ve Švýcarsku a čtvrt století byl vysokoškolským profesorem v Kanadě. V Rožmberku jej znali jako Dolfi Sternscheina a on sám se před svou smrtí nazýval "poslední rožmberský Žid". Z jeho rozsáhlých vzpomínek lze citovat: "Za starých časů, ještě když byl můj otec mladší, byla v Rožmberku i židovská škola - ješiva. Děti od čtyř do deseti let se tu učily základům tóry, talmudu a jiných židovských svatých knih. Také se učily zpívat správným přízvukem staré hebrejské modlitby. Když 19. července 1935 můj otec zemřel, sešlo se na jeho pohřbu přes tisíc lidí, křesťanů i Židů, aby mu vzdali poslední poctu. Vstoupí mi vždycky slzy do očí, když si vzpomenu, že tak ušel osudu mé matky, která zahynula v osvětimských plynových komorách. Spolu s mou matkou bylo zavražděno nacistickým režimem 84 mých strýců, tet, sestřenic a bratranců. Spolu s mou matkou bylo zavražděno šest milonů Židů ..."

Horní Dvořiště a prezident Tomáš Garrigue Masaryk

Karel Čapek napsal: "Světová popularita Masarykova není aktuální, protože je trvalá. Není v tom, že se o něm svět často doslýchá, nýbrž v tom, že Masarykova osobnost přešla s jakousi tichou samozřejmostí v samu zkušenost i samu obraznost vzdělaného světa... Váš Masaryk se bude říkat i za sto let, zatímco 999 státníků a vladařů z tisíce budou jen jmény pro historiky". Dne 14. listopadu 1918 se sešlo revoluční Národní shromáždění v Praze ke své první schůzi. Ministerský předseda doktor Karel Kramář zde mimo jiné řekl: "Všechna pouta, která nás vázala k dynastii habsbursko-lotrinské, jsou přervána! Dynastie habsbursko-lotrinská ztratila všechna práva na trůn český. A my, svobodní a volní, prohlašujeme, že náš stát československý je svobodnou Československou republikou. A abychom doplnili všechno to, prosím vás, abyste prvním prezidentem Československé republiky zvolili Tomáše Masaryka." Všichni povstali, nekonečný potlesk zabouřil zasedací síň, a tak doktor Karel Kramář mohl říci památnou větu: "Prohlašuji tedy profesora Masaryka jednomyslně zvoleným prezidentem československé republiky."

V sobotu 16. listopadu 1918 uveřejnily newyorské noviny zprávu o zvolení T.G. Masaryka prezidentem Československé republiky a 20. listopadu 1918 nastoupil prezident Masaryk na palubu lodi Carmenia v newyorském přístavu. Do svobodné vlasti se vracel přes Londýn, Paříž a Itálii. Po celou cestu T.G. Masaryka doprovázela jeho dcera Olga. Šestnáctého prosince 1918 v italské Battaglii ve tři hodiny odpoledne nastoupil ve zvláštním vojenském vlaku prezident Masaryk cestu do Prahy. Vlak jel přes Vicenzu, Veronu, Allu, Trento, Bolzano, Brixen, Franzensfeste, Toblach, Lienz, Svatý Michael, Selztal, Svatý Valentin a Gaisbach k novým československo - rakouským hranicím. Ve čtvrtek 19. prosince 1918 dopoledne přijeli zvláštním vlakem členové Národního shromáždění a ministři do Českých Budějovic a odpoledne projeli celou trať až ke hranicím, kde byla umístěna slavobrána. V Horním Dvořišti již čekali na presidenta T.G. Masaryka i vojáci 3. setniny 33. pluku našich legionářů z Itálie.

Národní listy 21. prosince 1918 mimo jiné napsaly: "Bylo to 20. prosince krátce před jednou hodinou po poledni, když první prezident Československé republiky přejel hranici československých zemí, které opustil právě před čtyřmi lety, 19. prosince 1914, a to právě na tomto místě, jako politický vystěhovalec... Po jedné hodině vjížděla za velkého napětí všech přítomných ověšená lokomotiva presidenta doktora Masaryka do nádraží. Zde se seřadili členové českého Národního shromáždění dle příslušnosti politické; Sokolové, konající čestnou stráž, zaujali své místo a stejně i setnina vojáků našich, již hudba hrála při objevení se vlaku národní hymnu Kde domov můj. ...Vlak presidenta sestával ze dvou vozů služebních, dále tří vozů salonních, čtyř vozů první třídy, pěti vozů osobních a posléze tří vozů nákladních, celkem ze 17 vozů. ...Po uvítání řekl prezident T.G. Masaryk mimo jiné: "Vše, co jsme podnikli, čeho jsme dosáhli, dosáhli jsme skutečnou prací. Jsem si jist, že co jsme dosáhli, též udržíme, doplníme a zdokonalíme. Čeká nás ještě mnoho práce, snad těžší práce než dosud, a já každého zvu k této práci, jež nám musí být společnou". ...Prezident Masaryk prohlédl si čestnou setninu, načež vstoupil opět do svého vlaku, kamž ho následovali přítomní členové Národního shromáždění, aby ho doprovodili do Českých Budějovic..."

Tím, že se stala železniční stanice Horní Dvořiště po vzniku samostatné Československé republiky hraniční s Rakouskem, nabyla dosud malá stanička zdejší velkého významu. Došlo k zřízení celnice, k přestavbě nádraží a k intenzivní výstavbě nových bytů pro české zaměstnance. Na počátku roku 1920 zde byla založena Národní jednota Pošumavská a Sokol, a 21. září 1920 zde bylo zahájeno vyučování v české jednotřídní škole. Po roce byla česká škola rozšířena o další třídu a 9. září 1923 byl položen základní kámen nové české školy. Již o rok později, 7. září 1924, byla zde škola, která dostala název Škola T.G. Masaryka. Tento název jí byl propůjčen samotným prezidentem, a to jako vzpomínka na jeho vstup na půdu Československé republiky. Název školy byl trnem v oku dvěma diktaturám: fašistické a komunistické. Po listopadu 1998 se škole v Horním Dvořišti původní název vrátil, stejně

jako na nádraží pamětní tabule, která připomíná, že prezident T.G. Masaryk vstoupil na půdu Československé republiky právě zde v Horním Dvořišti.

Hrušnice aneb Václavova Lhota

Při osidlování levého břehu Vltavy mezi Vyším Brodem a Černou v Pošumaví se o toto území, zalesněné hlubokými a těžko prostupnými lesy, dělili Vítkovci s církví. V blízkosti Frymburka bylo nejméně od roku 1234 ještě jedno osídlení dříve, než byl založen hrad Rožmberk či klášter ve Vyším Brodě. Antonín Profous uvádí první písemnou zmínku o Hrušticích: "...Johannes, episc. Prag villam Hruztizc in provincia Behinensi sedit morno de Milevsko," což znamená, že v onom roce 1234 patřily již Hrušnice premonstrátům z kláštera v Milevsku, který byl založen již v letech 1184 až 1187. Po proudu Vltavy od Frymburka k Vyššímu Brodu máme první písemné zprávy o "zboží Rožmberském" u Slupečné z roku 1277 a u Kobylnice, Plískova a Studené z roku 1281.

Historik J.V.Šimák uvádí, že v letech 1310 až 1317 není "vyměřování v lesích kolem Frymburka ukončeno a vesnice frymburské jsou skoro vesměs drobné a jejich plužina paprskovitě dělena". Z této zprávy lze usuzovat, že v okolí Frymburka bylo již několik malých míst osídlení a nejen Hrušnice. Je zde i zmínka o tom, že "v roce 1317 obdržel frymburský kostel desátek z lánů vyměřených i budoucích v Hrušticích". Tato zpráva znamená, že v roce 1317 Hrušnice přešly pod zprávu frymburské fary a tak premonstráti z Milevska "předali" Hrušnice blízkému premonstrátskému klášteru v rakouském Schläglu a Hrušnice jsou zde nazývány Watnaw.

O tom, že se jedná opravdu o Hrušnice se lze přesvědčit v Urbáři zboží Rožmberského, který v roce 1379 uvádí u rychty Frymburk "Waczlawstifft vel Hruschticzie Watnaw". Německé jméno ve druhém členu "stifft" znamená církevní založení, kterého se v jižních Čechách užívalo ve smyslu českého jména Lhota a v prvním členu je uvedeno jméno lokátora, takže český volný překlad Hruštic je Václavova Lhota. Byla založena tak, že vrchnost (v případě Hruštic premonstráti z Milevska) najmula jakéhosi Václava, aby řídil klučení lesa, likvidaci spálených porostů a přeměnu takto odlesněné plochy na pastviny a ornou půdu.

Lokátor byl pověřen obstaráním osadníků a rozdělením půdy mezi ně. Za svou práci dostával lokátor peněžitou odměnu a v případě, že v nové osadě zůstal, byla mu vyhrazena některá práva. Noví osadníci byli nejméně osm, ale i dvacet let osvobozeni od placení poplatků. Teprve potom odváděli desátky a vykonávali smlouvenou robotu, která byla ruční a potažní a činila do roka jen několik dní. Pole a políčka osadníků byla většinou malá a každý nový osadník stavěl své domy a hospodářství u polí a jen málokdy tehdy "na návsi". V blízkosti Frymburka máme ještě jednu Lhotu a to Svatoninovu Lhotu.

Jan Nepomuk Vojtěch Maxant

(1755 - 1838) hudebník

Narodil se 22. března 1755 v Divicích na okrese Louny. Prvního hudebního vzdělání se mu dostalo od varhaníka Jana Václava Rokose. Osmnáctiletý Maxant odešel hledat uplatnění své varhanní hry v rakouských kláštrech a v roce 1773 se stal muzikusem a stolníkem ve Schläglu. Zde v letech 1773 až 1776 vedl dětský chrámový sbor a pečoval o pěveckou a nástrojovou hudební výuku chlapců. Potom byl učitelem v Aigenu.

Od roku 1786 až do roku 1838 působil ve Frymburku jako učitel a varhaník. Po smrti své první ženy se podruhé oženil v roce 1822 s o čtyřicet let mladší E. M. Mauritzovou. Zemřel 19. prosince 1838 ve Frymburku, v bídě a zcela opuštěn. O veškerý majetek jej v roce 1836 připravila jeho druhá manželka koupí mlýna. Nezůstalo ani na zaplacení pohřebních výdajů, a tak mu nechal zbudovat hrob před kostelem další frymburský rodák A. Baumgartner.

Bohumil Dlabač uvádí z díla J. V. Maxanta 18 mší, 42 árií, 6 requiem, preludia pro varhany a variace pro klavír. Ve frymburské škole působil 52 let a při poslední výplatě byl nazván významným učitelem. Maxant se ve Frymburku věnoval výuce na různé hudební nástroje. Byl varhaníkem, ředitelem kůru, kostelníkem, učitelem i topičem ve škole, to vše až do 83 let věku. Neměl vlastní děti a vychoval přes padesát hudebníků. Proslavil ho především frymburský rodák Šimon Sechter.

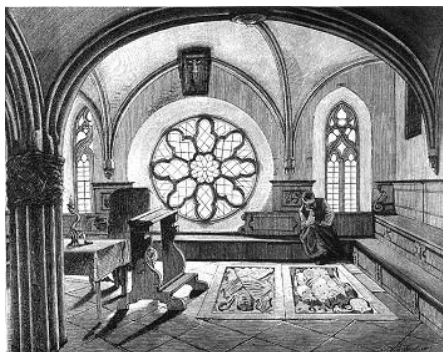
Hudební věda jej zařadila do vývojové řady V.J. Kopřiva - J.V. Rokos - J.V. Maxant - Š. Sechter - A. Bruckner. V roce 1870 mu byla na škole v domě čp. 36 odhalena pamětní deska, která se nezachovala. Současná pamětní deska J.V. Maxantovi je z roku 1988.

Kapitulní síň vyšebrodského kláštera

Vyšebrodský klášterní komplex spolu s přilehlými budovami není dílem jednolité stavební práce. Z písemných zpráv naopak vyvstává obraz postupného a dlouhotrvajícího budování tohoto komplexu budov. Za nejstarší část je pokládána sakristie, která leží ve východním křídle konventu mezi kostelem a kapitulní síní. Její stavba, jak zjistil J. Čechura, měla původně dvě patra, podobně jako kaple Andělů strážných ve Zlaté Koruně. V původním stavu se zachovalo jen přízemí, které nyní slouží jako sakristie kostela. Ta byla původně samostatným kostelíkem. Šlo zde nejspíše o kapli opatskou, která před dokončením východní části sloužila i pro celý konvent. Vzhledem k umístění lze předpokládat, že po dokončení východní části kostela měla funkci armaria, které bývalo v cisterciáckých klášterech zpravidla takto situováno.

Funkčně nejvýznamnějším a zároveň i architektonicky nejcennějším prostorem je kapitulní síň, položená po jižním boku sakristie. Prostor kapitulní síně hrál v životě vyšebrodského cisterciáckého kláštera významnou úlohu. Denně se zde konala shromáždění všech mnichů, byly zde předčítány řádové regule a konala se zde důležitá jednání včetně volby opatů. Opat zasedal při východní stěně proti vstupu a po stranách seděli členové konventu dle své hodnosti. Světlo proniká do nitra kapitulní síně od východu třemi okny. Střední okno je kruhové s bohatým kružbovým obrazem, který vychází z rozetových oken francouzské katedrální gotiky klasického období. V porovnání s rozměry kapitulní síně je rozeta ve Vyšším Brodě velká a zaujímá podstatnou část výšky zdi. O to je nápadnější a působivější. Umístění kruhového okna ve východní zdi kapitulní síně souvisí s faktem, že před ním zasedal opat kláštera.

Je zřejmé, že tvůrce kapitulní síně znal styl severofrancouzské gotiky, jež je plný architektonických i zdobných hříček a nápadů. V období, kdy byl založen vyšebrodský klášter a kdy vyrůstaly jeho nejstarší stavby, začaly do českých zemí pronikat odezvy tohoto stavebního stylu, které se projevovaly ve formách naturalistického dekoru, okenních kružeb, ale i v utváření vyšších skladebních celků. Kořeny slohového výrazu nejstarší části vyšebrodského kláštera byly hledány v umění Hesenska, které velmi živě asimilovalo podněty severofrancouzské gotiky.

Již zmíněnou formou klenebního systému patří kapitulní síň ve Vyšším Brodě v dějinném vývoji české architektury k nejpozoruhodnějším stavbám tohoto typu. Zaznamenáváme zde výrazné zdrobnění a proměny forem, slohový posun je tu zřetelně patrný. Nápadná je zejména křehkost, jemnost a subtilita všech článků. Tím se tato architektura nejvýrazněji odlišuje od starších staveb, pro které byly příznačné plastické a robustní články. Prostor kapitulní síně ve svém úhrnu působí rozložitým dojmem. Je to dáno jak jeho centrálností, tak i tím, že klenby nejsou příliš vysoké.

Vyšebrodská kapitulní síň svou neobyčejně výtvarnou rafinovaností a bohatým utvářením má nesporně noblesní architekturu dvorského charakteru. Celý prostor síně je prodchnut ikonografickým programem, který je zřejmě vyjádřením hlubšího ideového záměru. Klenební konzoly s rostlinnými prvky a zoomorfními motivy mohly snad být iluzí ráje naplněného rostlinstvem, zvířaty a ptáky. Součástí tohoto světa jsou i hlavy beránek na středním pilíři, s největší pravděpodobností personifikující křesťany a křesťanskou obec. Střední pilíř, ve své horní části "obalený" v kameni tesaným listovím, zastupuje patrně strom života. Významnou roli zde může mít i kruhová rozeta, která byla v ikonografických programech katedrál zpravidla symbolem solárního kotouče. Tento svět je podřízen boží vůli ikonograficky vyjádřené motivy v klenebních svornících. Žehnající ruka vysunutá z oblaku je tu iluzí Boha Otce, reliéf beránka v druhém svorníku pak symbolem Boha Syna. Ideovým východiskem ikonografického programu tohoto prostoru byla nejspíše středověká představa kosmu.

Kaple a křížová cesta Studenec

Lokalita Studenec u Rožmberka nad Vltavou je pojmenována podle pramene se "zázračnou vodou". Původně zde stával starý buk s obrázkem Panny Marie jako poděkování nemocných, které uzdravilo koupání a pití zázračné vody. Název pochází z německého jména nedalekého statku Horndlehzbrunn, někdy uváděného jako Hernnlesbrunn či Herrleshof. Pověst vypráví, že dceři místního hospodského narostly na hlavě rohy, kterých se nemohla zbavit. Po několikerém umytí hlavy ve vodě zdejšího pramene jí rohy upadly. Také se zde říkalo "Naše milá paní studánka", nebo také "Zelená Marie", neboť při velkém suchu vyslyšela Panna Marie modlitby občanů a přinesla jim vláhu.

Cisterciácký páter Severin Gottschmid napsal, že "Od roku 1609 sem prokazatelně chodili již poutníci". Po třicetileté válce, v roce 1670, vyzval rožmberský farář Filip Halbritter věřící své farnosti, aby věnovali dary na postavení kaple. Mezi dárci z let 1670 a 1671 je i hraběnka Magdareta von Buquoy, rožmberský hejtman G. Franz Jägerdorf. Sběrka vynesla 132 zlatých a další dary ve formě stavebního materiálu. Z roku 1679 je doložena listina, která uvádí, že v nově postavené kapli bylo povoleno sloužit mše svaté a kaple dostala jméno svaté Anny. 8. května 1688 vydala pražská arcibiskupská konzistoř interdikt, tedy zákaz konání bohoslužeb v této kapli. Teprve po osmi letech, 2. listopadu 1696, byl interdikt zrušen.

"Více než sto let pak kaple sloužila jako náboženské poutní místo s léčivým zázračným pramenem návštěvníkům a poutníkům z Čech a Rakouska". Od 18. století je v topografiích jmenována jako kaple Panny Marie Bolestné nebo Kalvárie. Císař Josef II. tuto kapli uzavřel, ale již v roce 1793 se zde již opět konaly bohoslužby. V kapli dle rožmberské oddací matriky byly i svatby. Zřejmě první svatba se konala 6. července 1760, kdy zde byli oddáni Johann Tomaschko, statkář z Českého Jílovce (Böhmisch Gillowitz) a Rosina Tuscher z Přířezu (Priesern). Postupem času kaple chátrá, a tak v roce 1841 musela být polozbořená stavba se spadlou střechou důkladně opravena.

Budova kaple ze 17. pravděpodobností dělí na nezakrytý vnitřní severozápadě. Třináctého "ale na přání farníků bylo kaple a již 26. července vysvěcena." Věž před tvar se zvonící. Kaple Panny bohatě zdobeném anděly a od roku 1902 i konaly poutě a takzvané

století si s velkou zachovala svůj tvar, který se dvůr a zastřešenou kapli na června 1898 kaple vyhořela, ihned započato s opravou 1899 byla kaple znovu požárem měla cibulovitý Marie Bolestné měla oltář v barokním rámu se dvěma varhany. Každoročně se zde "zlaté soboty", při kterých

se sloužila mše. Křížová cesta k poutnímu místu na Studenci vede od Bílého mostu v Rožmberku lesem po kamenném schodišti až ke kapli. Dvě zastavení mají vnošení 1777 a iniciály dárců. V roce 1869 nechal hrabě Jiří Jan Jindřich Buquoy "nově vybudovat křížovou cestu. První dvě zastavení pocházela od malíře Ströbla, který také vytvořil obrazy v Křížácké galerii na hradě Rožmberku." Po roce 1948 byla kaple několikrát vykradena a většina zastavení křížové cesty poničena. V současné době občanské sdružení "Za starý Rožmberk" spolu s obcí křížovou cestu i kostelík opravují a je reálná naděje na znovuvysvěcení této nejstarší křížové cesty na Vyšebrodsku.

Klášterní lékárna ve Vyšším Brodě

Mezi rukopisy vyšebrodské klášterní knihovny nalezneme i nejstarší lékařský rukopis z 13. století "Remedium contra dolorem capitis", který naznačuje, že vyšebrodský klášter měl již v té době organizovanou lékařskou péči a to zřejmě nejen pro cisterciácké mnichy. V roce 1651, tedy těsně po skončení třicetileté války, 29. vyšebrodský opat Georg III. Wendschuh rozhodl přeměnit staré opatství v lékárnu. PhMr. Eva Laurinová napsala, že "znamenalo to pouze nové umístění lékárny, protože již před tím byl v klášteře lékárník". Nejstarší dosud nalezený lékárnický účet z vyšebrodské klášterní lékárny je z roku 1652, kdy zde byl lékárníkem Blažej Kutscher, který: "zde sloužil už dvě léta jako

lékárník". Také tento údaj svědčí o existenci lékárny před rokem 1651, stejně jako i řada lékařských a lékárnických knih ze 16. století dnes umístěných v klášterní knihovně.

Význam vyšebrodské klášterní lékárny především spočíval v tom, že dodávala léky i pacientům mimo klášter. Množstvím vydávaných léků i nákupem potřebného materiálu se řadila k velkým lékárnám. V klášteře býval i lékař, jak o tom svědčí účty v dochovaných rejstřících. Lékárníci z klášterní lékárny měli řadu dodavatelů a chodili nakupovat až do Welsu a Lince. Měli také stálou kořenářku, která mimo základního platu dostávala i "odměny za dodané rostliny". Lékárna dodávala léky nejen pro lidi, ale i pro dobytek klášterních dvorů. Když v letech 1713 až 1714 vypukl v okolí mor, klášter nejen uzavřel své brány, byly zavedeny zdravotní hlídky a kontroly přichozích a také "lékárník byl připraven k rychlému zákroku", což svědčí o tom, že lékárna sloužila pro široké okolí. V roce 1773 byl zakázán všem klášterním lékárnám provoz. V Čechách byly pouze dvě výjimky, a to klášterní lékárna v Teplé a ve Vyšším Brodě. Od té doby nesla vyšebrodská klášterní lékárna označení "c.k. privilegovaná lékárna".

Kostel Srdce Ježíšova na Malšíně

Původně se tento kostel jmenoval kostel Svaté Markéty a v roce 1339 byl písemně připomínán jako filiální k rožmberskému farnímu kostelu s farářem "Nikolausem z Malšína". Průřez žeber, patky i svorníky dnešní sakristie svědčí o tom, že to byla původně kaple o dvou čtvercových polích z druhé poloviny 13. století. V roce 1360 je kostel Svaté Markéty na Malšíně uváděn jako farní. Nad jižním vchodem je na závěráku pětistá růže Rožmberků a nad ní letopočet 1593. Se vši pravděpodobností je to datum stavby dnešního kostela. Prvního září 1677 předal Ferdinand Buquoy farní kostel na Malšíně pod správu cisterciáckého kláštera ve Vyšším Brodě. Farní matriky jsou vedeny od roku 1664 a farní pamětnice roku 1835. Prvním kaplanem byl v roce 1880 Ivo Pihale. Elementární farní škola byla na Malšíně od roku 1665. První zvon z roku 1614 měl český nápis: "Léta panie 1614. Tento zwon sliwal Walentin Arnold v Budieowicích Czeskich".

Farní kostel Srdce Ježíšova na Malšíně je původně gotická omítaná stavba na táhlém návrší uprostřed hřbitova. Skládá se z trojosé lodi, kněžiště a pětistranného závěru. Sakristie je na severní straně kněžiště. Třípatrová hranolová věž má střechu z druhé poloviny 19. století. Vnitřní vybavení je zčásti barokní, zčásti v novogotickém slohu. Hlavní oltář je dřevěný, částečně zlacený. Uprostřed má sochu Ježíše mezi sochami sv. Barbory a sv. Kateřiny, na prohýbané římsce sochy sv. Jana Nepomuckého mezi dvěma anděly. Postranní oltáře jsou dřevěné, novogotické z roku 1870. V severním je Panna Marie mezi dvěma světlicemi, na jižním socha sv. Josefa mezi sv. Norbertem a sv. Rochem. Dřevěná kazatelna stojí na starším kamenném sloupku. Z řady soch svatých na konzolách nejvíce zaujmou polychromované barokní sochy sv. Šebestiána a sv. Floriána ve tříčtvrteční velikosti. Dřevěná křtitelnice je osmistěnná, jednoduše profilovaná a víko končí křížkem.

V roce 1870 patřilo pod farnost Malšín 25 obcí a osad, kde bydlelo v 296 domech 2 086 obyvatel římskokatolického vyznání. Na samotném Malšíně v té době bylo 25 domů a 190 katolíků. V roce 1945 je na malšínské farnosti uváděno 2 438 katolíků. Fara měla svou vlastní kapelu. Po odsunu Němců v roce 1946 však většina obcí a osad nebyla již nikdy dosídlena, a tak postupně zanikla. Pravidelné bohoslužby však nebyly nikdy přerušeny. V roce 1856 byla postavena na nedalekém "Turnbergu" poutní kaple Panny Marie Pomocné na skalnatém ostrohu, kde pravděpodobně stával strážní hrádek u dvou zemských stezek. Od kaple je krásný rozhled až k rakouskému Sternsteinu.

Farní kostel znovu ožívá po roce 1990, kdy za pomoci bývalých rodáků pod vedením pátera F. Irsiglera a vyšebrodského kláštera dochází k postupným opravám farního kostela Srdce Ježíšova na Malšíně i poutní kaple Panny Marie Pomocné na Turnbergu. Na počátku třetího tisíciletí dostává farní kostel nejen novou omítku a krytinu, ale i venkovní osvětlení farního kostela, který je tak možno spatřit již ze Studáněk. Při opravě věže kostela byly v bání nalezeny písemnosti z roku 1874. Malšínské zvony byly v roce 1941 zabráný pro válečné účely, ale po šedesáti letech, 4. srpna 2001, byly vysvěceny tři nové zvony o váze 850, 720 a 280 kg, které byly odlity ve zvonařství Perner v Pasově.

Kostel sv. Mikuláše v Rožmberku nad Vltavou

V Cechnerově Soupisu kulturních památek je uváděn rožmberský farní kostel jako kostel Panny Marie, což je však chybný údaj. Dle farní pamětnice zde byla plebánie již v roce 1150. Teoreticky je to možné; mohla to být dřevěná kaple nebo kostelík, který patřil k faře Zátoň. První písemný údaj o kostele v Rožmberku pochází až z roku 1277, kdy potvrdil biskup Jan nadání manželky Voka z Rožmberka na zdejší kostel a v roce 1279 Jindřich z Rožmberka odevzdal farní správu vyšebrodskému cisterciáckému klášteři.

Nynější kostel byl z velké části postaven v druhé polovině 15. století. V roce 1465 posvětil Sigmund Pirchan hlavní oltář a loď byla zaklenuta v roce 1480. Již v roce 1488, "byl kostel znovu zaklenut". Nejspíše se však jednalo o zaklnutí chrámové lodi. Dle zápisů vyšebrodského klášteře byla však klenba kostela v Rožmberku dokončena až v roce 1583. To se dle všeho týká klenutí nad presbytářem, kde jsou patrna dvě stavební období. Patky jsou založeny z konce 15. století a klenba, neorganicky na patkách sedící, jeví ráz nejposlednějšího období gotiky, v kterém se na venkově stavělo až do 16. století. Jako většina českých kostelů byl i farní kostel v Rožmberku od husitských dob do doby násilné rekatolizace po roce 1621 v rukou kněží pod obojí. V roce 1664 byl znovu vysvěcen vyšebrodským opatem Jiřím Windschuhem. Tehdy měl kromě hlavního oltáře i čtyři postranní: oltář Panny Marie, svatého Václava, svatého Štěpána a svatého Linharta. V roce 1762 byl hlavní oltář vyměněn za nový. V roce 1881 byl celý kostel zvenčí opraven, přičemž byla zničena většina kamenických značek.

V roce 1893 byly dány nové varhany a v roce 1900 zřízeny místo barokních nové postranní oltáře v gotickém slohu. Mezi severním bokem kněžiště a východní zdí kostela je vestavěna mohutná věž s točitým schodištěm. U obou bočních vchodů jsou předsíně, stejně jako u kněžiště, odkud je vchod na oratoř. Celá budova, kromě přístavku k oratoři, spočívá na kvádrové trnoži o skosené vrchní hraně, jež se na rozích prostupuje.

Ve výši 320 cm nad trnoží obíhá stavbu pásová římsa. Na jižní straně kněžiště je pod pásovou římsou mezi dvěma pilíři fresková malba představující smrt Panny Marie o velikosti 340x180cm. Pochází z počátku 17. století a zdobila hrobku Schreinerů. Šest opěráků podporuje zdi kněžiště; dva jsou kolmo na zdi a čtyři paprskovitě kolem závěru. Věž se zvedá na čtvercovém půdorysu o délce stran 790 cm do výše hlavní římsy, která je 30,5 m nad zemí. Věž je třípatrová a střecha, přerušovaná uprostřed každé strany vikýři, v nichž jsou ciferníky hodin, dosahuje výše 45,5 metru. Na východním rohu věže je nad trnoží nápis "W 1413". Jižní vchod do kostela má profilaci z konce 13. století. Předsíňka severního vchodu do kostela obsahuje zbytky freskové malby Krista na kříži z počátku 17. století o velikosti 120x160 cm.

Okna v kněžišti jsou čtyři s ostěním o jednom prutu s kružbami. Jedno okno pochází ze 14. století a zbývající tři pozdně gotická z konce 15. století. V lodi jsou čtyři okna. První okno na jižní straně od kněžiště má dva pruty, zbývající po jednom prutu. Vnitřek působí velmi příznivě výškovými poměry a bohatými klenbami; dojem ruší neorganické připojení kleneb na starší patky. Kněžiště je 900 cm široké a 14,5 metru dlouhé. Je 12 m vysoké, hvězdové, s podvléknutými žebry, jež v půdoryse tvoří tři hvězdy sestavené z oblouků. Na jedné klenbové patce je znak s pětilistou rožmberskou růží.

Křížová cesta ve Frymburku

Na kopci nad Frymburkem, který se jmenoval Marterberg a jemuž se nyní říká Marta, stávala kaple se sochou Ukřižovaného, která byla soukromým majetkem frymburského měšťana Bartoloměje Mugrauera. Ve Frymburku míval dům č. p. 76, a když 29. září 1890 zemřel, zanechal závěť s odkazem osmi set zlatých na stavbu nové kaple. Tohoto úkolu se ujal druhý frymburský kaplan Benedikt Sobotka, působící zde v letech 1892 až 1901. Se souhlasem premonstrátského klášteře ve Schläglu

zorganizoval sbírku. Obec a dva frymburští měšťané darovali pozemek a téměř každý frymburský občan věnoval na stavbu nové kaple finanční obnos nebo svou práci.

Stará kaple Ukřižovaného byla do 30. června 1897 rozebrána a původní sochy po opravě převezeny do vesnické kaple v Kovářově. Stavební plán nové kaple na Marterbergu zhotovil frymburský stavební mistr Ondřej Wagner a "8. července 1897 bylo započato se stavbou kaple nové". Celá stavba nové kaple Hohe Marter, tedy Vysoká muka, stála asi dva tisíce zlatých, z nichž "menší polovina byla hrazena ze sbírky farníků a zbytek zaplatil klášter ve Schläglu". Na podzim 1898 byla kaple dokončena a nad vchodem z vnitřní strany byla zobrazena podoba kaple původní. Sochy pro novou kapli byly pořízeny z tyrolského Grödenu a dle kresby ve farní kronice to byla skupina tří soch s Ukřižovaným uprostřed - Kalvárie. Uvnitř nové kaple Vysoká muka byla i křížová cesta ze šumavských obrázků malovaných na skle. František Frantál napsal, že "obrázky na skle byly z nedaleké dřevěné kapličky" Tento údaj však není ani ve farní pamětnici, ani v německé obecní kronice uveden. Kaple byla slavnostně vysvěcena 13. října 1898.

První a rozhodující podnět ke stavbě křížové cesty ve frymburské farnosti dal lipenský statkář Adalbert Donauer, který na počátku devadesátých let 19. století věnoval šest set zlatých "na žulovou křížovou cestu". (Jen na dokreslení - v té době se ve Frymburku do dvou zlatých pořídil nocleh a celodenní stravování, kilo másla stálo zlatku.) Křížová cesta vedla od frymburského hřbitova, který byl při stavbě lipenské přehrady zatopen, k vrcholu Marterbergu, kde v té době stávala soukromá kaple "Ukřižovaného" patřící frymburskému měšťanovi Bartloměji Mugrauerovi. Magistr Frantál správně uvedl, že "díky péči kaplana Isfrieda Hilbera byla v roce 1894 zřízena křížová cesta". Jeho další údaje o této křížové cestě jsou však nepřesné, a tak cituji z frymburské farní pamětnice: "Kamenické práce provedl Jordán Wiltschko z Hořic. Za každé zastavení (kamenickou práci) dostal 26 zlatých. Křížovou cestu maloval malíř Hunčl z Lince, který za každý obraz dostal deset zlatých".

Pokud se utratilo celých 600 zlatých z daru Adalberta Donauera, pak 364 zlatých stály kamenické práce a 140 zlatých malování obrazů. Zbývá tedy 96 zlatých, které zřejmě byly zaplacený za dopravu, úpravu terénu a osazení jednotlivých kapliček a obrazů. Procesí po této křížové cestě se konala každoročně třikrát, až do odsunu Němců v roce 1946. V letech 1947 až 1950 se zde konalo každoročně jedno procesí. Jak uvádí česká kronika: "byla poškozena a později prakticky demolována kaple Bolestné Panny Marie Vysoká muka, které se začalo říkat Marta (počeštěn německý název Hohen Marter) pro hledání domnělých pokladů. Rovněž křížová cesta k ní vedoucí byla poškozena, jakož i značné množství křížů a božích muk v celém okolí". To vše bylo "završeno" zatčením frymburského pátera Josefa Kříže koncem srpna 1957 a vydáním zákazu vykonávat duchovní správu. Sám Josef Kříž později napsal: "Nechovám k nikomu nenávisť, pouze vděčnost Bohu. Řeči ve Frymburku po mém zatčení, že prý jsem měl tajnou vysílačku a spojení se zahraničím, byly pustým výmyslem".

Za působení pátera Karla Prokopa Švarce: byla vyvinuta snaha o záchranu kaple Vysoká muka. Došlo sice k opravě střechy, ale vnitřek kaple byl neznámými vandaly značně poškozen". Chátrání a postupná demolice pokračovala až do roku 1992, kdy byla kaple nejen zachráněna, ale i restaurována frymburskou stavební firmou FAO. Následovala úplná obnova křížové cesty pod záštitou Obecního úřadu ve Frymburku a za účinné pomoci bývalých farníků pod vedením Herberta Foissnera. Celá náročná práce byla úspěšně završena znovuvysvěcením křížové cesty v sobotu 24. června 2000.

Křížová cesta Vyšší Brod

Asi hodinu cesty od vyšebrodského cisterciáckého kláštera, na malém lesním palouku, se nachází žulový blok, ke kterému se váže zbožná legenda, že zde odpočívala Matka Boží se svým synem. V roce 1844 zde dnes již neznámý úředník se svým dvanáctiletým chlapcem pověsili obraz Panny Marie Sněžné. V květnu 1887 postavilo sedm pasáčků nad kamenem provizorní kapličku, kterou vyzdobili svatými obrázky. Zpráva o kapličce nad kamenem se rychle šířila, a tak zde byl zanedlouho připevněn dřevěný kříž a větší obraz. V polovině srpna 1887 navštívil kapličku i vyšebrodský opat Leopold Wackarz, který rozhodl o stavbě poutního kostelíka.

Inženýr František Karel, který v té době stavěl loučovickou papírnu, udělal stavební plán, hostinský Franz Preinfalkl poskytl stavební parcelu, jiní zase věnovali dřevo, cihly a povozy. Zednický mistr Josef Dobusch postavil ze žuly poutní kostelík v pseudorománském slohu a 29. července 1888 již byl svěcen kříž a zvon. Slavnostní vysvěcení poutní kaple nazvané "Maria Rast am Stein", tedy "Odpočinutí Panny Marie na kameni", provedl vyšebrodský opat Leopold Wackarz 15. srpna 1888 za účasti více než dvou tisíců poutníků. Již v následujícím roce 1889 se zde konalo 15. srpna slavnostní procesí a 15. srpen se od té doby stal hlavním poutním dnem.

Původní kaplička nad kamenem byla v roce 1890 nahrazena novou. Socha Panny Marie Sněžné v životní velikosti byla zakoupena u firmy Stufleser ve St. Ulrichu v Tyrolsku. Je umístěna na kameni, kde býval obraz starého mistra představující mučednickou smrt sv. Šebestiána. Svěcení sochy a kaple proběhlo opět 15. srpna. Průvod vyšel od vyšebrodského farního kostela Svatého Bartoloměje nacházejícího se v horní části vyšebrodského náměstí. V čele procesí šlo 276 bíle oděných dívek nesoucích květiny a sochu Panny Marie Sněžné, za nimi šly více než dva tisíce vyšebrodských farníků.

V roce 1898 byla při cestě z horní části vyšebrodského náměstí na poutní místo vystavěna křížová cesta se čtrnácti kamennými zastaveními, které jsou vyplněny výjevy křížové cesty zhotovenými z litiny, a s Božím hrobem na vrcholu. Křížová cesta na Maria Rast am Stein byla vysvěcena 27. března 1898. Pod kaplí s kostelíkem stával hostinec Alexe Peckla, který zde čepoval klášterní pivo. Každoročně se na Maria Rast am Stein

konají tři procesí. V minulosti se vždy v čele procesí nosila korouhev vyšebrodského Bratrstva živého růžence. V neděli 29. července 1900 šlo procesím z Č. Budějovic až do vyšebrodského kláštera pod vedením pátera Bellera 540 věřících. Zde byla sloužena děkovná mše a 243 poutníků bylo u svatého přijímání. Poutníci pak došli podél křížové cesty až k poutnímu kostelíku Maria Rast am Stein. Po celou poutní cestu z Č. Budějovic nesla děvčata nejen palmové listy, ale i korouhev a sošku Panny Marie. Největší pouť se však konala 5. května 1901, kdy v čele poutníků šel jedenadevadesátiletý opat Leopold Wackarz a za ním všichni vyšebrodští mniši. Jak napsal D. Kaidl: "Začátek průvodu již míjel kostel svatého Josefa, zatímco poslední opouštěli teprve brány kláštera." Také procesí 15. srpna 1901 mělo "více než tři tisíce poutníků." Byla to pro opata Leopolda Wackarze poslední křížová cesta na Maria Rast am Stein, neboť 13. prosince 1901 ve věku 92 let zemřel.

Lazebníci ve Vyšším Brodě

V 16. století mělo již každé město a městečko své lázně. Vyjímkou nebyl ani **Vyšší Brod**. Byly umístěny v domě, který později dostal číslo popisné 88. V tomto domě byly nejen lázně, ale bydlel zde i lázeňský, kterému se říkalo lazebník. Svědčí o tom mimo jiné i vyšebrodský urbář z roku 1530, kdy je zde uváděn Bader, tedy česky lazebník, lázeňský. Po něm v roce 1537 je zde uváděn Wolfgang Bader a od roku 1574 až do roku 1596 Hans Neilinger. Lázně v tomto domě existovaly nejméně do roku 1827, kdy je uváděn poslední z generace Haasů, Anndreas.

Lázně ve Vyšším Brodě byly majetkem obce, která je lazebníkovi pronajímala za plat do dědičného držení. Hosté byli usazeni ve velkých oválných dřevěných bečkách naplněných horkou vodou. Po usazení hosta byly většinou bečky zakryty prkny tak, že návštěvníkovi ven vyčnívala jen

hlava. To proto, aby horká voda vydržela co nejdéle. Do lázně se přidávalo různé voňavé "kořání", většinou sušená mateřídouška. Aby lazebník vytvořil páru, kladl do kotle s vodou žhavé oblázky nebo "šťafy žhnoucího železa". Při koupání nebo po něm přinášel lazebník hostům jídlo a pití. V německé kronice Vyššího Brodu je uvedena poznámka: "Lázně zejména v sobotu bývají hojně navštěvovány. Pro chudinu a žáky byly určeny zvláštní lázně s pivem a chlebem. Za to se museli pomodlit za zemřelé". Říkalo se tomu Seelbäder, dušičkové lázně. Při vlastní lázni byly ještě dvě místnosti. Jedné se říkalo "zuvadla", v ní se návštěvníci zouvali a svlékali. V druhé provozoval lazebník nebo jeho pomocník - barvíř - holení a stříhání. Současné se zde na jaře a na podzim i pouštělo žilou.

Mnohdy lázně bývaly místem, kde host mohl nalézt společnost lazebnic. Jejich dovádění s lázeňskými návštěvníky je zobrazeno např. i v Jenském kodexu. Když v sobotu před svatou Barborou roku 1608 vydal vyšebrodský opat Paulus Farrenschon "artikule a řády městečka Vyšší Brod - Jak se má spravovat každý občan", v úvodu napsal: "Tyto zde platily už dlouhá léta a teď byly zpečetěny". Mezi 63 body je zajímavý bod 61: "Kdo je správcem lázně, je jako lazebník povinen, aby se o všech obvyklých dnech v lázních koupalo. Lazebník je také povinen zříditi komůrku, ve které se ženy oblíkají a svlékají".

Lipenský poustevník Godoš

Ještě po druhé světové válce se nacházela v lese nedaleko dnešní hráze **Lipenské přehrady**, u jeskyně s prostým kamenným klekátkem a jednoduchým oltáříkem, dřevěná deska s vypáleným nápisem "Poustevna". Text na desce uváděl: "Zde žil poustevník Godoš, muž Mandy, dcery cikánského hejtmana Wolfa. Manda zemřela po čtyřech letech manželství následkem prostřelení plic, které utrpěla při obléhání cikánského tábora dne 29. května 1715. Manda je pochována vedle kostelíka sv. Oldřicha u Vltavy. Godoš zemřel po mnoha letech a byl vedle Mandy pohřben".

Po třicetileté válce nastalo velké stěhování Cikánů z Maďarska směrem proti proudu Dunaje. Část Cikánů se usadila i v jižní části Šumavy a několik desítek z nich našlo úkryt v zalesněném kopci na pravém břehu Vltavy mezi Uhlířským vrchem a Vyklestillkou. Kopci se dodnes říká Cikánský vrch. Zde mezi převisy a štěrbinami žilo na konci 17. století 50 až 60 stálých příslušníků tlupy. Nebyli to jen Cikáni, ale i lidé, kteří se z různých důvodů ukryvali před spravedlností. Jedním z nich byl i Godoš, syn německého uprchlíka z Porýní. Vyrůstal v táboře mezi svými vrstevníky, společně i s dcerou náčelníka Wolfa - Mandou. Tlupa dlouho loupila zásadně daleko od svého tábořiště. V květnu 1715 však bylo rozhodnuto vojensky přepadnout tábor náčelníka Wolfa v lese pod dnešním Cikánským vrchem.

Při přepadení došlo k přestřelce, při které se Wolfovi a většině mužů podařilo utéci. Za úsvitu byl vykopán hrob, do něhož bylo uloženo 13 mrtvých, převážně žen a dětí. Vyšebrodský farář, páter Alberník, u hrobu později nechal postavit hrubě otesaný 90 cm vysoký pomníček s křížkem a letopočtem 1715. Pomníček tam stojí dodnes, hrob však byl v letech 1820 a 1824 otevřen a nalezené kosti převezeny k výzkumu do Vídně. Vojáci po čtyři dny, od 25. do 29. května 1715, pročešávali okolní lesy a hledali ty, kterým se podařilo uniknout. Jedenáct uprchlíků našlo společný hrob u Kapliček, kde také stával pomníček. Ten však shrnul buldozer spolu s celou vesnicí. Otec Mandy byl zabit v Martínkově, když se chtěl pomstít hajnému za to, že ukázal vojákům cestu.

Při přestřelce Mandě Wolfové jedna ze střel poranila plíce. Podařilo se jí ale utéci do domku rybáře vedle kostelíka svatého Oldřicha u Vltavy. Zde jí přivolaný ranhojič odstranil uvízlou kulku. Nezraněný Godoš se skrýval poblíž Čertovy stěny. Manda se postupně uzdravila a v květnu 1716 slavili Godoš s Mandou sňatek v kostelíku svatého Prokopa. Jejich manželství zůstalo bezdětné. Živili se podomním prodejem krejčovských výrobků a drobného zboží. V roce 1720 začala však cikánská žena pociťovat následky zranění, velmi si jí přitížilo, a tak zimu trávili v domě rybáře. Na jaře 1721 Manda zemřela. Je pohřbena vedle zdi kostela svatého Oldřicha. Godoš se vrátil do Porýní a vždy po několika letech navštěvoval hrob své ženy.

Když Godoš zestárl, vrátil se do míst, kde byla pohřbena jeho nebožka. V zimě žil v rybárně, v létě ve staré opuštěné poustevně, kterou objevil jako chlapec, když vyrůstal v tlupě a toulal se po

okolí. Poustevna byla založena poustevníky z kláštera v Přední Výtoni, kteří žili v létě roztroušeni v okolí kláštera po lese, přes zimu se pak vraceli do svého kláštera Heuraffl. Ten vznikl v roce 1384 a v poslední čtvrtině 16. století jej převzal vyšebrodský cisterciácký klášter. Godoš obýval poustevnu po celou řadu let, po vzoru svých poustevnických předchůdců. Až jednou byl nalezen mrtvý s růžencem v rukou. Podle přání byl pochován vedle své ženy Mandy. Na podkladě této události napsal a vydal vyšebrodský mnich Zephyrin Tobner román "Der Ziegeunerwald". Poustevna v současné době čeká na svoji obnovu a zpřístupnění, kdy se pak stane součástí okruhu lesácké naučné stezky s výchozí i cílovou zastávkou na hrázi Lipna.

Loučovický vodní slalom Čertovy proudy

Do jižních Čech dorazil jako sport vodní slalom až po druhé světové válce. První závod byl uspořádán v Českých Budějovicích v roce 1949 na Plánského jezu v Rožnově. K provozování vodního slalomu byly však zapotřebí tratě, které by odpovídaly svou náročností alpským řekám. Jihočechům se začaly nabízet některé úseky Čertových proudů, i když žádný vodák nepochyboval o tom, že v úseku Lipno - Vyšší Brod je řeka pro sportovní lodě nesjízdná. Tento fakt byl uveden i ve vodácké kilometrāži českých řek a tvrzení zdůvodněno kaňonem, který v úseku deseti kilometrů klesá o 150 metrů. Mezi staviteli Lipna, které mělo navždy pohřbit Čertovy proudy, byl vodák tělem i duší Kristián Majer. Ten objevil nejkldnější úsek Čertových proudů v Loučovicích u pily. Tehdy na podzim 1953 přišel s nápadem uspořádat zde závod ve vodním slalomu; ten pak nemohl mít jiný název než "Čertovy proudy".

Prvý ročník neděli 26. září 1954, oddíl TJ Tatran Loučovice a závodníků. Závodu se mužstvo. Trať měřila 400 každý závodník ji projížděl počítal. Jako první v celé branek František Peterka z se stal další plzeňský to v kategorii F1. Tato již dávno ze závodů vymizela. Úspěch prvního ročníku založil tradici; již v roce 1957 zde startovalo 130 závodníků. V tomto roce také MUDr. Zdeněk Matějovský uskutečnil prvosjezd Čertových proudů od loučovické kaskády pod kazatelnu Čertovy stěny. V následujícím roce se poprvé závodilo při mistrovství republiky na kaskádě pod papírnu.

Čertových proudů se jel v pořadatelem byl vodácký startovalo zde 29 zúčastnilo celé národní metrů, měla 17 branek a dvakrát. Lepší čas se historii závodu vjel do Plzně. Absolutním vítězem závodník Zdeněk Valeš, a kategorie skládacích kajaků

V roce 1959 se při mistrovství republiky jel obří slalom se startem pod lipenskou přehradou a slalom na Loučovické kaskádě. Na trati pod přehradou v roce 1961 startovalo 61 lodí, došlo jen 46. Trať se okamžitě stala nejtěžší závodní tratí u nás a zařadila se mezi nejdivočejší vody v Evropě. Kvalitní trať a dokonalá organizace přesvědčily zahraniční odborníky, že Čertovy proudy jsou připraveny stát se dějištěm světového šampionátu ve vodním slalomu, který se zde uskutečnil od 6. do 9. července 1967. Na Lipno se sjelo 227 závodníků ze 14 států a v sobotu 8. července 1967 závod sledovalo patnáct tisíc spokojených diváků. Ke spokojenosti přispěla i zlatá medaile Ludmily Polesné, která na Lipně bydlela i pracovala. Po závodě řekla: "Že mám slzy v očích? Vždyť jsem přece vyhrála!"

Od té doby se stal vodní slalom olympijským sportem a vrcholné světové závody se přesunuly na umělé kanály. Přesto však koryto Vltavy Čertových proudů pod lipenskou hrází se každoročně naplní vodou a vodáky, kteří se na závod Čertovými proudy těší, neboť je to jedna z nejhezčích a zároveň nejnáročnějších přírodních tratí pro vodní slalom na světě.

Malšín a Tumberg

Osídlování Vyšebrodsko probíhalo podle určitých zvyklostí a pravidel. Prvé osídlení bylo zpravidla u zemských cest, který se vyhýbaly horským masivům a také močálům. Vedly především po návrších, kde si koně sami vyšlapali cestu, kterou nebylo nutno upravovat. Do říčních údolí, kde byl těžký, bažinatý a balvanitý terén, sestupovaly jen tehdy, bylo-li nutné přebrodit Vltavu. Takový

"ideální terén" byl na návrší dnešního Malšína, kde se stýkaly zemské stezky od Vyššího Brodu i od Frymburku. Místo bylo od "nepaměti" nazýváno Tumberg, tedy strážní věž nebo také strážní stanoviště. Vyšebrodský cisterciácký mnich, historik a archivář kláštera doktor Valentin Schmidt v roce 1901 uvedl, že vyšebrodská stezka byla používána: "již v době Markomanů".

Lze tedy reálně předpokládat, že místo kde se stýkaly dvě zemské stezky, bylo osídleno jako jedno z prvních, rozhodně však před rokem 1250, kdy jsou zde poprvé písemně doloženi Vítkovci. Zde na vrcholku s dalekým výhledem střežili ono "strategické místo" na cestě k "nižšímu brodu", tedy k Zátoni. A protože v Zátoni byl kostel a proboštství Ostrovské již od 11. století, zdá se málo pravděpodobné, že by zde mimo trvalého osídlení nebyl také dřevěný kostelík. Když dřevěný kostelík zchátral, tak byl postaven nový, kamenný. Příklad sakristie učebnicově malšínského kostela ukazuje, že první písemná zpráva nemusí být jedinou, která ukazuje letopočet založení. Písemná zpráva o kostelíku svaté Markéty je z roku 1339 a sakristie je zcela jasně z druhé poloviny 13. století.

Jak vypadala nedaleká strážní věž Tumberg se zatím můžeme jen domnívat z popisu obdobných strážních věží v okolí. Již vzpomínaný Valentin Schmidt popsal obdobnou strážní věž z roku 1198, která byla tehda na zemské stezce, která sem přicházela z Frymburka: "Čtyřúhelníková věž měla spodní stavbu z kamenů do výšky domu a bez oken. Ve značné výšce, dosažitelné jen za pomoci strážce, se nachází vchod. Nad kamennou stavbou byla dřevěná nástavba". Obdobný popis je i u strážních věží při zemských cestách na Prachaticku. Tvrziště v Zátoni mělo oválnou plošinu velikou zhruba 50x27 metrů s nalezeným základem kamenné věže "čtvercového půdorysu o straně cca 8 metrů".

O "strategické poloze" Tumbergu vypovídá i příhoda ze současnosti. Farní kostel Srdce Ježíšova na Malšíně má od května roku 2001 slavnostní venkovní osvětlení. Když jsem sjížděl od rakouské státní hranice ke Studánkám, tak jsem viděl toto osvětlení v plné kráse. Zde musím jen dodat, že právě tudy procházela již před mnoha staletími zemská stezka z Lince do Vyššího Brodu, která po překročení Vltavy směřovala právě k Tumbergu. K viditelnosti až od Studánek se naskytá domněnka, zda u strážného stanoviště Tumberg nedostávaly strážci zprávu o blížícím se příchodu soumarů.

Jiří Andreska uvádí, že cesta z Lince přes Vyšší Brod a Tumberg "byla užívána již v dobách římských". Raffelstettský celní řád z roku 906 se zmiňuje, že: "tudy dopravovali z Čech na podunajská tržiště otroky, koně a vosk, aby je vyměnili za jiné zboží, obvykle za sůl".

Manuálník Jana Staicze ve vyšebrodské klášterní knihovně

Jádro písemností, které se zachovaly v manuálníku Jana Staicze a které tvoří nejstarší český urbář, vzniklo na konci sedmdesátých let 13. století. Většina z nich pochází (podle donačních listin) z roku 1278, zbývající jsou z období mezi lety 1259 až 1278. Významné jsou tři papežské listiny z 31. března 1278, které dávají nahlédnout do vnitřní situace kláštera a jeho hospodářského postavení. V první listině potvrdil papež Mikuláš III. vyšebrodskému cisterciáckému klášteru všechna privilegia. S výjimkou fundanční listiny vydané pražským biskupem Janem III. se jednalo vesměs o písemnosti Voka z Rožmberka. Ve druhé listině nařídil pražskému biskupovi Janu III. z Dražic, aby ochránil statky kláštera proti škůdcům. Konečně ve třetí listině povolil papež Vyššímu Brodu získat zpět zastavené statky. Jednalo se zřejmě o pokus kláštera vymanit se pomocí papežských listů z nejužší závislosti na Vítkovcích.

Nejstarší český urbář je vnitřní evidenční pomůckou, která registrovala skutečný rozsah klášterního majetku. U jednotlivých lokalit je uvedena jejich lánová výměra a jaké dávky vajec a sýrů mají být odevzdávány z každého lánu. Lán představoval pozemek, jehož velikost se určovala buď podle času potřebného k obdělání, nebo podle objemu výsevu. Základní jednotkou se měl stát, ale nestal, lán královský o výměře 45 až 50 hektarů. Pražský lán měl asi 18 hektarů, selský lán asi 23 hektarů a kněžský nebo také klášterní lán měřil 25,6 hektaru. Zda jsou v tomto nejstarším urbáři uváděny klášterní lány nelze tvrdit, ale je to pravděpodobné.

Město Vyšší Brod (forum) mělo tehdy 16 lánů a vyšebrodskému klášteru odevzdávalo ročně 520 vajec a 16 sýrů. U Ruckendorfu (dnešního Hrudkova, který je součástí Vyššího Brodu) to bylo deset lánů, 200 vajec a 10 sýrů. Dále je uváděn Janův mlýn, Horní a Dolní Přisahov, Lachovice, Horní a dolní Drkolná, Rejty a Kapličky. Jestliže vydělíme počet odevzdaných vajec a sýrů lány, vychází vždy dávka 20 vajec a jeden sýr z lánu. Uvedené údaje o naturálních dávkách je možné interpretovat jako redukovanou formu renty z nově založených vsí, které nevznikly kolonizační aktivitou kláštera. V době sepsání urbáře, byly "na lhotě", tedy osvobozeny od placení peněžních dávek, aby se mohly rozvíjet. Z charakteru lokalit v držbě vyšebrodského cisterciáckého kláštera lze usuzovat, že role nového kláštera nebyla spatřována v zakládání vsí "na zeleném drnu", ale v zúrodnění nově osídlené krajiny pod přímým dohledem fundátorského vítkovského rodu.

V urbáři je poprvé zachycena osada "Capella", tedy Kapličky. Ze skutečnosti, že lokality nejsou jmenovitě uvedeny, neuvádí se ani jejich souhrnná lánová výměra, lze usuzovat, že samotné vysazení bylo kolem roku 1278 teprve v počáteční fázi realizace. Tomu by odpovídal i fakt, že počet vajec a sýrů, pokud se nejedná o písarovu chybu, je 780:60, což nedává poměr 20:1 zjištěný mezi těmito produkty z ostatních lokalit kolem kláštera. Z etymologie názvu "Capella" vyplývá, že zakladatelem kaple jako centra budoucího osídlení mohl být nejspíše Vok z Rožmberka. Vzhledem k bonitě půdy a členité zalesněné krajině se lze jen velmi těžko domnívat, že by klášterní poddaní odevzdávali ještě další naturální dávky. Vztah ke vsím v okolí Českých Budějovic, které kolem roku 1290 patřily po popravě Záviše z Falkenštejna k vyšebrodskému klášteru, řešila kompromisem listina krále Václava II. z 3. července 1292. Naturální dávky z oblasti Č. Budějovic pobíral vyšebrodský klášter ze Záborky, Plava, Boršova a Heřmaně, která se tehdy uváděla jako Lhotka. Dle manuálu Jana Staietze, zejména z urbáře, lze hovořit spíše o enklávě klášterních statků uvnitř rožmberského dominia.

Nejstarší rukopisy vyšebrodského kláštera

Latinské přísloví říká: "Clastrum sine armarie est guasi castrum sine armamentarie", což ve volném překladu znamená "klášter bez knihovny je jako hrad bez výbroje". Základem dnešní velkolepé knihovny v cisterciáckém klášteře Vyšší Brod byla malá příruční knihovna, kterou přineslo z Wilheringu v roce 1259 prvních 12 mnichů. Knihy byly v té době uloženy v bytě opata. Zachoval se seznam 77 knih, které jsou ve vyšebrodském klášteře již od roku 1259. Postupně byly dary, koupí i vlastním opisováním získávány další rukopisy. Dnešních 205 pergamenových rukopisů tvoří vzácně ucelený soubor, který dokazuje, že budování klášterní knihovny bylo systematické a cílově domé.

Z celé sbírky jsou nejstarší čtyři pergamenové "Listy svatého Pavla". Jedná se o fragment z 8. století. Každý list má rozměry 15x12 cm a na pergamenu jsou minuskule s červenými majuskulami. Latinské slovo minuskule označuje malé a majuskule velké písmeno. Další nejméně tři ručně psané knihy pocházejí z 11. století. Nejvýznamnější je "Psalterium". Tento žalmář obsahuje knihu žalmů Starého zákona, má 142 stran velikosti 18x14 cm; na předposlední straně je letopočet 1018. Do Vyššího Brodu byl donesen z mateřského kláštera ve Wilheringu v roce 1259. Další kniha, "Dialogi Gregorii", byla napsána v letech 1081 - 1082 Evínem (Janem). Třetí knihou z 11. století je "Antifonář".

Knih z vyšebrodské klášterní knihovny "Commentarius biblicus super Lucan et Joanan" byla napsána kolem roku 1200 ve Francii. Má 179 listů pergamenu o rozměrech 34x24 cm a je psána francouzskou minuskulou na západoevropském nehlazeném pergamenu. Dekorace knihy je výhradně grafická. Malíř (iluminátor) ovládající drobnomalby použil orientálních prvků. Cechner v roce 1921 sice uvedl, že tato kniha byla do Vyššího Brodu přinesena z Wilheringu, ale dle mého názoru je to málo pravděpodobné, neboť ve Wilheringu před rokem 1259 nebyla žádná francouzská kniha. Spíše se přikláním k názoru, že tato kniha byla koupena v roce 1292 při návratu z generální kapituly v Citeaux, když "král Václav II. českým cisterciákům věnoval na nákup knih "200 hřiven stříbra". Další dva rukopisné kodexy pochází z první poloviny 13. století a byly pravděpodobně vyrobeny ve stejné dílně nebo alespoň ilustrovány stejným malířem. Jde o "Martyrologium cisterciense" a "Regula s. Benedicti". U obou knih jde o středorománskou minuskulu ze 13. století a ornamentální dekorace patří do okruhu jihoněmecké a alpské oblasti. U "Regule s. Benedicti" mají postavy obou benediktiňů šedobílé roucho, což naznačuje, že kniha byla psána již pro cisterciácký řád.

Je pozoruhodné, že v nejstarším katalogu knihovny se nevyskytuje ani jeden exemplář celé bible, tedy Starého a Nového zákona. Byl to nedostatek, který napravil roku 1300 opat Otto II. Vyšebrodský klášter neměl v té době vlastní "skriptorium", tedy písárnu, a tak se opat obrátil na klášter ve svatém Floriánu u Lince o výpomoc. Skriptorium ve svatém Floriánu v té době produkovalo "gigantické bible", které mají stejné slohové i věcné znaky v klášterních knihovnách alpských zemí. Soubor pěti velkých biblí, který se nazývá "Biblia Latina", má katalogové číslo 17 a 1288 popsaných stran. Každý strana pergamenu má rozměr 49x34 cm a jsou psány středoevropským gotickým písmem. Na počátku prvního dílu je rukopisem odpovídajícím 14. století vepsáno Monasterii Altovadensis, což neklamně značí, že bible byla od počátku majetkem vyšebrodského cisterciáckého kláštera. Z této bible se četlo při různých liturgických úkonech v řeholním nebo kapitolním chóru, někdy i v refektáři při společném jídle.

Nekropole Rožmberků ve vyšebrodském klášteře

Nelze začít jinak než citací z počátku 20. století: "Rádi okřejeme pohledem na krásný obraz Hellichův, moderního původu, který jest jaksí náhradou za bývalou nástěnnou malbu chrámovou, již zub času ponechal dnešku sotva znatelné obrysy. Kdo ví, jak dlouho bychom stáli u legendárního toho výjevu, kdyby laskavý průvodce nás neupozorňoval na podzemní hrobku, která dle udržované domněnky má býti umístěna dole pod presbytářem. Rouškou tajemnosti jest toto podzemní místo k smrti, kam téměř po čtyři staletí noha lidská nevkročila. Průvodce nám s ochotou sděluje zkazky, které spřádají tyto podzemní kobky, kde dřímají věčný sen mecenáši rodu Rožmberského, počínajíc od Voka, zakladatele kláštera, až po Petra Voka. Když uložen byl k věčnému spánku v kostele Mariánském poslední mužský potomek rožmberského domu, řečený již Petr Vok, pro nějž jedině tu bylo místo vyhrazeno, šraňky přepilovány, aby již do krypty žádný se klásti nemohl. Erbová pečeť byla zkasírována, a tak rod slavný rožmberský, který přes 400 let trval, zahynul. Dva mniši, kteří byli pohřebním ceremoniím přítomni, a do toho zasvěceni, zemřeli prý jakoby řízením Prozřetelnosti náhlou smrtí, vzavše sebou tajemství to do hrobu. Od té doby žádný smrtelník tuto uschlou větev pánů z Růže v tajemné, vlhké hrobce svým vstupem ze snu nevyrušil. K mrtvolám pánů z Růže druží se ještě jiná zkazka také takového ponurého druhu jako předešlá. Kronikář Bohuslav Balbín vypravuje pověst, kterou prý se dověděl kdysi od jednoho řeholníka vyšebrodského kláštera, že mrtvoly tu pochovaných pánů z Růže nejsou dle zvyku uloženy v rakvích, nýbrž že prý sedí v křeslech dokola jako vladaři i po smrti ..."

Literatury, která se zabývá problémem lokalizace, velikosti a obsahu hrobky pánů z Růže ve vyšebrodském cisterciáckém klášteře, je hodně. Jejím hlavním nedostatkem je nekritické přijímání neověřených faktů s romantickým nádechem. Balbínova mysteriózní informace o pohřbech Rožmberků v křeslech se zachovala téměř do současnosti. Za zdařilé shrnutí všech pramenů lze považovat práci M. Hlinomaze a J. Koldy, kteří odpovídají na otázky M. Millauera, které položil již v roce 1819: kde je hrobka umístěna a které osoby rožmberského rodu jsou v hrobce pohřbeny. K zodpovězení těchto otázek podstatně přispěly rukopisy klášterního archiváře a knihovníka S. Kühwega, který podal výčet pohřbů v klášterním kostele i v ostatních místech kláštera.

Lokalizace hrobky pod presbytářem klášterního kostela vyvstává teprve z citace třetího pohřbu. U prvních dvou pohřbů, Voka I. z roku 1262 a Vítka IV., který zemřel 22. září (rok úmrtí není znám), není místo pohřbu uvedeno. Domnívám se, že v té době nebyla ještě rožmberská hrobka dokončena. Jako třetí v rožmberském nekrologu kláštera je uvedena Eliška (Alžběta) Rožmberská z Dobrušky, manželka Jindřicha I., která umírá 22. ledna 1307 a je pohřbena do dokončené rodové hrobky. Ve středověku bylo tradicí, že si šlechtické rody zřizovaly hrobky v kostelích klášterů, které založily. Zakladatel kláštera počítal s tím, že jeho založením si zajistí spásu své duše. Rodová

pohřebiště měla být současně trvalým pomníkem slávy rodu a symbolem jeho kontinuity a starobylosti. Rožmberkové byli v době založení vyšebrodského cisterciáckého kláštera nejvýznamnějším českým šlechtickým rodem a od samého počátku se s klášteřem počítalo jako s rodovou nekropolí. Pohřbem Voka I. z Rožmberka již v roce 1262 (zemřel 3. června 1262) začala v klášterním kostele řada deseti generací pohřbů příslušníků tohoto mocného rodu. Celkem zde bylo v letech 1262 až 1612 pohřbeno třicet sedm příslušníků rožmberského rodu a další tři příslušníci krumlovské větve, z toho 23 mužů a 17 žen. Umístění hrobky odpovídá středověké představě o zmrtvýchvstání a souvisí s přáním, aby zesnulí byli pohřbeni co nejbližší ohnisku spasení, tedy hlavnímu oltáři.

Po pohřbu Petra Voka, posledního člena rožmberského rodu, byla hrobka znepřístupněna. Z Březanovy kroniky vysvítá, že v ní zbylo místo už právě jen pro Petra Voka. Časopis Zápisník (26/1968) rozvádí do podrobnosti smyšlenku, že si Petr Vok vymínil ve své závěti, že po jeho smrti již nikdo nesmí do hrobky vkročit. Předtím prý vybral z krypty drahocennosti svých předků a zákaz měl zamezit odhalení jeho činu. Při studiu Vokovi závěti se však nedaří objevit po tomto zákazu ani stopy. Vstupovat do hrobky již neměl kdo a pro klášter bylo samozřejmostí bdít nad klidem své bývalé ochranné vrchnosti. Rozsáhlá stavební činnost spojená s předláždáním kapitulní síně a většího kostelní lodi kolem roku 1880 nepodnítila snahu po odhalení vchodu do hrobky. Sice se prý po něm pátralo, ale zřejmě ne příliš efektivně. Na plánu pohřbů v klášterním kostele z roku 1784 je nápadná skutečnost, že celý presbytář a levá polovina prostoru před křížovou mřížkou jsou prázdné, bez vyznačení pohřbů, což umožňuje předpoklad, že byl tento prostor vyčleněn jako pohřebiště zakladatelského rodu Rožmberků.

V roce 1902 došlo k poklesu stupňů hlavního oltáře a 3. 12. 1902 byl proveden sondážní výkop. Po zhruba jednodemetrovém kopání se narazilo na klenbu a pod klenbou na hrobku o rozměrech 5 x 3 metry a výšce kolem 1,5 m. Uvnitř byly objeveny dvě cínové rakve, z nichž podle nápisu jedna patřila Petru Vokovi. Ostatní prostor byl vyplněn zpřeházenými zbytky zetlelých dřevěných rakví. Otvor pro zasouvání rakví byl zavalen velkým kamenem. Po zjištění příčiny poklesu kněžiště byla hrobka zase rychle uzavřena. Zjištění skutečné rozlohy hrobky bylo překvapením i zklamáním pro samotné objevitele, což je patrné i ze stylizace oficiální zprávy v řeholním tisku. Objevem v roce 1902 však nebyl zájem o kryptu uspokojen a lze zaznamenat další pokusy o proniknutí do prostor rožmberské klášterní hrobky.

Třeboňský archivář Václav Hadač popisuje, jak před první světovou válkou v doprovodu opata Bruno Pammera a řemeslníků sestoupil z presbytáře do předsíně hrobky. Po roce 1945 se proslýchalo, že vchod do hrobky je situován pod opatským křeslem v presbytáři na evangelijní straně. Millauer zmiňuje fakt, že opat Teuschman a staří řeholníci uvádějí, že místo vchodu do krypty je právě tam, kde poklekají novicové před mší, tedy vlevo od vchodu do kněžiště. O umístění hrobky mluví i klášterní nekrologia, která uvádějí, že pohřby se prováděly v kněžišti. Mezi smyšlenky lze zařadit i zprávu, že nacisté do místa posledního odpočinku Rožmberků ukryli část svého pokladu. Podle vzpomínek docenta A. Friedla se v letech 1962 a 1963 mluvilo o možnosti otevření hrobky. Dle dochovaných písemných pramenů se však jediné doložené proniknutí do hrobky událo 3. 12. 1902.

Osídlení Vyššího Brodu a okolí ve druhé polovině 13. století

Vyšebrodským průsmykem vedla prastará stezka, užívaná již v dobách římských. Tudy přicházeli do země Bójů římsští obchodníci a opačným směrem germánští Markomané na římské tržiště do Lince. Raffelstetský celní řád z roku 906 se zmiňuje, že po stezce dopravovali obchodníci z Čech na podunajské tržiště otroky, koně a vosk, aby je vyměnili zpravidla za sůl. V letech 1198 a 1215 se stezka nazývala "soumarská silnice", "soumarská cesta", nebo také "stará cesta do Čech". V první polovině 13. století je uváděna i "antigua via", tedy stará cesta, která vedla od Pasova přes Helfenberg, podle něhož bývala i označována jako helfenberská cesta.

V místech, kde se obě zemské stezky spojovaly, stával před rokem 1259 kupecký kostelík, pravděpodobně dřevěný. V samotném nadání cisterciáckého kláštera z 1. června 1259 je uvedeno, že budoucí klášter byl založen "Hohennur vulgariter apelato", tedy nedaleko kostela ve Vyšším Brodě. Z tohoto popisu je zřejmé, že kupecký kostel ve Vyšším Brodě již v roce 1259 nesporně stál. Využívání

kostelů jako center osídlení je charakteristickým rysem Rožmberků, jak ukazují příklady z Přídolí, Rožmitálu i Rožmberka. Řada historiků uvádí, že "roku 1259 stála osada stejnojmenná již dávno, neboť současně s klášteřem byl osadníkům založen farní kostel". Farním kostelem v roce 1259 si nejsem jist, spíše mi to připadá nereálné, neboť v červnu 1260 vydal Vok z Rožmberka listinu, kde chybí odstavec o vyšebrodské farnosti a kompetenci tamního faráře. Naopak v listině krále Přemysla Otakara II. z 17. července 1264, kde král potvrdil nadání Voka z Rožmberka, jsou již desátky ze vsí vyšebrodského farního obvodu.

Je tedy průkazné, že nejpozději od roku 1264 je ve Vyšším Brodě farní kostel a s ním i farář. Prvním vyšebrodským farářem známým podle jména je z roku 1282 "Hainricus Iudex in Altovado". Vlastní ves, z níž se později vyvinulo městečko, nevznikla plánovitým založením, ale organickým vývojem, který souvisí s lineckou a Helfenberskou cestou. Je velmi pravděpodobné, že v blízkosti brodu přes řeku Vltavu či pod kupeckým kostelíkem bylo již před rokem 1259 trvalé osídlení. Dosud však neznám žádný písemný doklad, který by to potvrdil. Dle "Manuálního Jana Staicze", což je nejstarší český urbář, v roce 1278 odevzdával Vyšší Brod (forum) vyšebrodskému klášteři ročně 520 vajec a 16 sýrů jako redukovanou formu renty z 16 klášterních lánů (asi 410 hektarů) půdy. Protože velký sedlák vlastnil v té době maximálně jeden lán, bylo v roce 1278 ve Vyšším Brodě minimálně 16 velkých statků.

V letech 1259 až 1262 je velmi často na listinách Voka z Rožmberka uváděn "dominus Gerbertus" jako svědek a významný člen družiny. Gerbertus patřil mezi ty ministeriáty, jejichž úkoly nebyly spjaty s kolonizací krajiny, a tak nedorazil ani žádné statky. Naposledy se vyskytuje ve Vokově závěti ze 4. června 1262, kdy však získává jen několik koní. Podobně jako jiní Vokovi ministeriáti zůstal Gerbertus ve službách Rožmberků, ale za Jindřicha z Rožmberka je s jeho jménem spojeno založení tří vsí v blízkosti Vyššího Brodu. Jejich dnešní názvy jsou Horní a Dolní Drkolná a Herbertov. V pramenech ze sedmdesátých a osmdesátých let 13. století jsou nazýváni "minor plaga Gerberti", "Gerbechtschlag" a "tertia plaga domini Gerberti guam exstirpavid Jur". Poslední údaj pochází z roku 1281, kdy Gerbertus je již mrtev a jeho kolonizační dílo dokončuje blíže neurčený Jur. Bereme-li rok 1262 jako "terminus post quem", tedy jako dobu, kdy mohly tyto tři vesnice vzniknout, pak na konci sedmdesátých let 13. století nebyla přesažena doba "na lhotě". Osobně se domnívám, že "dominus Gerbertus" zemřel již kolem roku 1277. K této úvaze mne vede písemné pořízení Jindřicha z Rožmberka z roku 1277, které vydal před svým tažením do Rakous. Píše se v něm, že pokud by se nevrátil, má vyšebrodskému klášteři připadnout Herbertov. Listina však nenabyla právní platnosti, neboť Jindřich z Rožmberka se z tažení vrátil. V tu dobu bylo pravidlem, že pokud zemře zakladatel vesnice (lokátor) v době "na lhotě", připadne ves dárci území (donátorovi).

V roce 1278 se dovídáme o Dolní Drkolně ze dvou nezávislých pramenů. Konfirmační listina Jindřicha z Rožmberka potvrzuje vyšebrodskému klášteři předchozí donaci a navíc Rožmberk přidává Přisahov, Žumberk, Hrudkov a Dolní Drkolnou. V již vzpomínaném Manuálníku Jana Staicze je uváděno, že Dolní Drkolná měla v roce 1278 sedm lánů (asi 180 hektarů). Z tohoto nejstaršího českého urbáře se dovídáme, že vyšebrodský klášter bral v redukované naturální rentě o velikonocích a o letnicích i ze vsí Kapličky, Hrudkov, Horní Přisahov, Lachovice, Horní Drkolná, Radvanov a Janův mlýn vejce a sýry. Hradový, Kleštín a Dolní Jílovice jsou poprvé písemně připomínány v poslední vůli Vítky z Krumlova z roku 1277, kdy byly věnovány vyšebrodskému klášteři. August Sedláček k tomu poznamenal: "sice ještě žil, ale byl tak nemocen, že bylo lze smrt jeho předvídati". Jako svědci u této listiny byli faráři z Frymburku a z rakouského svatého Osvalda. Hradový pravděpodobně býval strážným bodem na zemské stezce mezi Vyšším Brodem a Tumbergem (Malšínem). Německý i latinský název (Kastlern a Častlays) to jen potvrzují. Kleštín (německy Reith) byl pravděpodobně dvůr, který nazývá A. Sedláček "Vítkův dvůr" a Klimesch "Kleškův dvůr", z něhož později vznikl Lomský dvůr. Německé jméno Reut znamená kopaninu nebo také mýtinu.

Další velmi důležitou lokalitou osídlení v okolí Vyššího Brodu je na levém břehu Vltavy úpatí Kraví hory s vesnicemi Žumberk, Přisahov, Lachovice a Hrudkov. Osídlení zde bylo zřejmě "již dávno", v souvislosti se strážným stanovištěm při brodu přes Vltavu na zemské stezce. Napovídá tomu i název Přisahov znamenající střežení, strážení. Když v roce 1278 věnoval Jindřich z Rožmberka Horní a Dolní Přisahov vyšebrodskému cisterciáckému klášteři, byly to již "zabydlené" vesnice mající šest a pět

lánů. Že se jednalo o úrodnou půdu ukazuje i německý název Schönbus, tedy krásný lán. Dosavadní prameny uváděly, že Lachovice jsou poprvé písemně připomínány v roce 1338. Dovoluji si však tento údaj poopravit, neboť nejstarší český urbář z roku 1278 uvádí Lachovice mezi místy, které odvádějí vyšebrodskému klášteru redukovanou naturální dávku sta vajec a pět sýrů ročně. Není zde však uvedena lánová výměra. Prostou analogií lze určit, že to bylo pět lánů. Pokud tento údaj nezapomněl písař zaznamenat, lze i uvažovat, že se jednalo o větší lánovou výměru v samém začátku, která nemohla tudíž dávat v kraji obvyklých 20 vajec a jeden sýr z lánu. Spíše bych se přikláněl k této variantě.

Další vesnice, Žumberk, je připomínána již v roce 1259, tedy v době založení kláštera. Její německý název Sunnenberg znamená "sluneční místo". Vesnice patřila k rožmberskému hradu; v roce 1278 ji předal Jindřich z Rožmberka spolu s Příšahovy a Hrudkovem vyšebrodskému klášteru. Zatímco Hrudkov a oba Příšahovy jsem v urbáři z roku 1278 našel, Žumberk zde chybí, objevuje se znovu v rožmberském urbáři o sto let později, v roce 1379. Takže o faktickém převodu mám pochybnosti. Klášterní kronikář Kaidl píše, že "Sonnberg byl opatem Otto I. ztracen". Kdy a za jakých okolností se zde neuvádí.

Hrudkov (Rykchendorf v roce 1277 nazývaný) byl v roce 1278 definitivně předán vyšebrodským cisterciákům. Již v roce 1277 odkázal ve své poslední vůli Jindřich z Rožmberka vesnice Žumberk, Horní a Dolní Příšahov a Hrudkov klášteru, ale toto darování bylo potvrzeno až v roce 1278 "ze soustrasti nad nedostatkem". V tomto roce musel totiž dát klášter do zástavy blíže neurčené majetky jistému Sibotovi z Sprinzensteinu. Samotný Hrudkov v roce 1278 již byla na svou dobu velká vesnice; v urbáři z téhož roku je uváděno, že měla deset lánů. Z této velikosti lze usuzovat, že Hrudkov byl založen někdy v období let 1250 až 1260, tedy pravděpodobně dříve než klášter.

Další skupina osídlení v okolí Vyššího Brodu ve druhé polovině třináctého století se nalézala kolem hory Hradiště. Bylo zde zcela určitě strážní stanoviště, odkud bylo možno pozorovat obě zemské stezky blížící se k Vyššímu Brodu. Osobně se domnívám, že strážní službu "od nepaměti" zde vykonávali občané Studánek. Název této vesnice, která se německy jmenuje Kaltenbrunn, pravděpodobně pochází ze slovního spojení "zur kalten quele", což znamená u chladné studánky nebo u studeného pramene. V roce 1278 Studánky vyšebrodskému klášteru nepatřily. Byly majetkem Rožmberků a soupeřily s Vyším Brodem o zemské mýto. O tom, komu patřily Studánky a Vyší Brod před příchodem Rožmberků, historie mlčí. Také vesnice Bystrá (Schild) v roce 1278 patřila Rožmberkům, což nesporně potvrzuje zápis "villa Schillete Hemdrici de Rosemberch" v klášterních písemnostech. Své jméno dostala Bystrá podle potoka, nad kterým byla založena. Původní německý název byl Schilte, což lze přeložit jako přístřešek. Oproti předcházejícím dvěma obcím byl Radvanov, německy Raifmass, již v roce 1278 v majetku cisterciáckého kláštera, což uvádí již mnohokrát vzpomínaný nejstarší urbář v českých zemích ve svém soupisu naturálních dávek. Byla to malá vesnička, snad jen dva dvory o dvou lánech, která pravděpodobně vznikla nedávno a byla zcela určitě "na lhotě". Německý název lze přeložit jako kruhová paseka.

Ke klášternímu majetku v roce 1278 patřil i "Janův mlýn", bez bližšího určení místa. Dá se reálně předpokládat, že se jednalo o předchůdce Bílého mlýna. Nacházel se u zemské stezky a v blízkosti brodu, tedy v místě téměř ideálním. Další mlýny na Vltavě byly nesporně založeny později; ve třináctém století založit mlýn na Vyšebrodsku mimo Vltavu by bylo nelogické. Jednalo se o poříční mlýn, "sroubený, postavený na jehlách", tedy na sloupech zapuštěných "dílem na břehu, dílem do vody". Nájemný mlynář pracoval "na čtvrtý groš", což znamenalo, že každý čtvrtý groš byl odevzdán vlastníku. Zda jej postavili Rožmberkové či klášter je sporné, více se přikláním k Rožmberkům, protože klášter byl v té době chudý a měl starosti s výstavbou. V každém případě měl mlýn o jednom lánu naturální dávku 20 vajec a jeden sýr ročně.

Od roku 1278 do konce třináctého století jsou v okolí Vyššího Brodu připomínána dvě další místa osídlení. V těsné blízkosti Vyššího Brodu vznikl Pošlák. Dosud se tradovalo a opisovalo, že Pošlák je poprvé připomínán v roce 1400. Já však mohu na základě rozboru Manuálu Jana Staicze toto tvrzení prokazatelně opravit. V takzvaném "Urbáři Vyší Brod II." z roku 1290 je mimo Slupečnou, Přední Kruhovou a blíže nelokalizovatelný Pisenrait i Pošlák, který je zde uváděn jako Poscheschlag, což znamenalo Pošova paseka. Název vznikl zřejmě hornorakouskou výslovností jména

Boš, což byla zkrácená forma jména Bohuslav. Takže víme, že na Pošláku byl lokátorem jakýsi Bohuslav, který řídil budování této nové osady. Také u posledního osídlení u Vyššího Brodu do konce 13. století známe jméno donátora i lokátora. Jindřich z Rožmberka pověřil v roce 1293 jakéhosi Gusnera, aby založil "villa in Waldawe". Vadov, Waldau byl ukryt v lesích mezi Jezevčím vrchem a Hradištěm; není jasné, proč nová osada byla založena právě zde, uprostřed lesů. Vždyť i německý název osady vznikl z Waldouwe, což je lesní duch.

Pavláni a putě v Přední Výtoni

V Popravčí knize pánů z Rožmberka je u roku 1423 zápis, že Martin z Tupadl "vyznal na mukách, že chodil s Žižkou, měst a hradov dobýval a v pátek maso jedl. I býval na silnicích u Frymburka". Je tedy možné, že jeden z těch, kteří v Heurafflu (Přední Výtoně) poustevníky dílem zabili a dílem vyhnali, byl i Martin z Tupadl. Vraťme se však k frymburské kronice, která pokračuje: "Po tomto hrubém čase bylo osídlení opět obnoveno jinými bratry podle vzoru Pavla osidlovatele a bylo tedy osídleno Pavlovými řádovými bratry". V roce 1474 přichází do Heurafflu další skupina poustevníků, kterou vedl Petr Fáber z dolnorakouského Pöchlarnu. Tento Petr Fáber byl představeným řádu žebravých poustevníků, kteří náleželi k řádu pavlánů a říkalo se jim Řád nejmenších bratří (Ordo Minimorum). Řád potvrdil v roce 1474 papež Sixtus IV., a tak zřejmě pavláni v Přední Výtoni byli jedni z prvních řádových bratří.

Na rozdíl od eremitů nosili pavláni černý hábit s velkou dlouhou kapucí, které se říká chaperon. Hábit byl převázán černým cingulem s pěti uzly. Ve znaku měli v modrém poli zlatý nápis Charitas obklopený paprsky. Rozdíl mezi oběma řády mnichů poustevníků byl i v tom, že pavláni měli zakázáno požívat nejen maso, ale i potraviny ze zvířat pocházející (například vejce nebo mléko). S podporou českého krále a Rožmberků dosáhl v Římě Petr Fáber, že papež Innocenc VIII. 27. února 1491 uznal obě poustevny v Přední Výtoni s tím, že každá má žít podle svých regulí. Poustevna pavlánů byla na mokřině, severně od dnešního kostela, a tak její příslušníci vyslovili přání, aby mohly své cely postavit v blízkosti eremitů a žít pod společným vedením. Také tomuto přání papež Innocenc VIII. vyhověl a přikázal bechyňskému arcidiákonu Alexandru 13. dubna 1491 vizitaci obou řádů poustevníků v Přední Výtoni. Tehdy měla být vystavěna nová společná poustevna se společným dormitářem (ubytování poustevníků) a společný kostel měl mít zvonici se zvonem. Oba poustevnické řády měly žít společně, ale každý podle svých regulí. O čtyři roky později, 29. dubna 1495, vizitátor Alexandr zjistil a potvrdil, že poustevníci obou řádů žijí již jen pod regulí eremitů. Pro výstavbu nového poustevnického kostela a kláštera vydal papež Innocenc VIII. dvoje mimořádné odpustky každému, kdo Heuraffl navštíví a na stavbu chrámu a kláštera přispěje. Udělení mimořádných papežských odpustků vytvořilo z Heurafflu poutní místo a poustevníkům umožnilo započít se stavbou, která poměrně rychle pokračovala. 3. a 4. května 1523 byl kostel i klášter vysvěcen světícím biskupem Bernardem z Pasova. Kostel byl zasvěcen Svaté Trojici a Svatému Antonínovi.

První pouť do nového kostela v Přední Výtoni se konala v sobotu 24. srpna 1523 a byla spojena s poskytováním odpustků, které přinesly další dary. Uprostřed stavby (v roce 1515) pobývalo v Přední Výtoni 14 eremitů. Tento zřetelný odklon od poustevnického života nejlépe ukazuje jejich hospodářská situace. Již v roce 1498 kupují poustevníci z Přední Výtoně od frymburského měšťana Mikuláše Eywana "louku zvanou Haid, ležící za hamernickou kovárnou blízko Frymburka". V roce 1501 jim Rožmberkové přenechávají clo z brodu ve Frymburku a na počátku 16. století jim Barbora Pogenhhoferin z Braunau nad Innem věnuje vzácný klenot. Za to jí poustevníci z Přední Výtoně věnovali "každoroční mši svatou na věčné časy". V roce 1513 získali poustevníci z Přední Výtoně louky u kláštera od Petra Pulsu z Frymburka a o rok později od Rožmberků lesy v rakouském Mühlvierku a u Haslachu.

O bohatství poustevníků v Přední Výtoni svědčí i to, že v jedné listině potvrzují bratři Petr IV. a Oldřich III. z Rožmberka, že jim poustevníci z Heurafflu předali pozlacenou stříbrnou konvici, 299 maďarských quidenů, 100 liber šestigrošových mincí, sto grošů a 84 liber českých grošů. Od roku 1519 pak každoročně dostávali osm džberů kaprů z Třeboně a desátky z obilí v Jasánkách a Dolním Maršláku. V následujícím roce 1520 pak k tomu přibyl úrok "z luk ležících v lese pod Vítkovým Hrádkem". Krumlovská vdova Uršula Haluzna věnovala peníze na založení vinice a také vídeňský

měšťan Vít Polinger chtěl darovat vinici. Někdy kolem roku 1527 se poustevníkům v Přední Výtoni podařilo získat další statky v Rakousku, ale příliv poutníků, a tím i peněz začal klesat. Poslední větší dary byly z poutě v roce 1528; od té doby dary od Rožmberků pouze oddalovaly úpadek poustevnického řádu.

V roce 1528 již mniši v Přední Výtoni poustevnickým životem prakticky nežili. Na svátek svatého Jiří 1556 dostali poustevníci z Přední Výtoně od frymburského rychtáře poslední clo z frymburského brodu. O úpadku svědčí i fakt, že ve stejném roce 1556 vyprosil vyšebrodský cisterciácký opat Jan Haider jeden zvon z poustevnického kostela v Přední Výtoni, neboť zvon ve Vyšším Brodu praskl. Prudký úpadek dokládá i porovnání inventáře z let 1568 a 1554. Poslední písemná zmínka o přítomnosti poustevníků v Přední Výtoni je z roku 1556 a brzy na to je "klášter opuštěn". Rožmberský kronikář Václav Březan uvádí, že v roce 1561 přišel poustevník z Přední Výtoně na poustevnu s kaplí Máří Magdaleny na třeboňském panství a o pět let později odsud přišel další poustevník, Jiří Chlupáč. V roce 1592 byl klášter a kostel v Přední Výtoni již delší dobu opuštěn a frymburská kronika uvádí, že "poslední dva mniši zemřeli ve Vyšším Brodě".

Poslední zaznamenané úmrtí v Nekrologu z Přední Výtoně je mnich Pavel v roce 1556. Osmého srpna 1597 Petr Vok z Rožmberka odkázal cisterciáckému klášteru ve Vyšším Brodě příjmy z kláštera poustevníků eremitů z Přední Výtoně, a za to se vyšebrodský opat Michal Fabritius 23. listopadu 1597 zavázal, že za života Petra Voka z Rožmberka nezřídí na klášterním území žádné nové pivovary, mlýny a rybníky. Z listiny Petra Voka z Rožmberka se dozvídáme, že vyšebrodský cisterciácký klášter spravoval poustevnický klášter eremitů v Přední Výtoni již od roku 1548 a Petr Vok jim předal i všechny dosavadní dary pro poustevníky. Jednalo se zejména o frymburské mýto a desátky, nejen z rakouského Haslachu, ale i dalších vesnic jeho panství na české i rakouské straně hranice. V roce 1613 dal nový vlastník panství Jan Jiří ze Švamberka pro kostel v Přední Výtoni namalovat obraz Svatých tří králů.

Pivo a pivovary ve Vyšším Brodě

Pivo se ve středověku považovalo nejen za nápoj, ale i za relativně levnou a sytou potravu. Zpočátku se pivo vařilo doma a primitivní domácí pivovar tvořila pánev nebo kotel. Pivovar ve vyšebrodském cisterciáckém klášteře se poprvé uvádí již v roce 1380; pivo vařili sami mniši. V první polovině 15. století jsou uváděni jako klášterní sládci Mikuláš, Jakub a Friedrich. Vyšebrodský farář, který nepatřil mezi mnichy, si s lítostí poznamenal: "Obvod vyšebrodské farnosti musel být rozsáhlý a zdejší farář musel vynakládat velké úsilí, zatímco tamním mnichům u lesa se již vede lépe. Tam již šumí ječmenná šťáva a proudí do sklepa."

Právo várečné bylo jednou z hospodářských výsad každého měšťana. Rentabilita byla zajišťována "mílovým právem," které bránilo, aby v blízkosti města vznikaly sladovny, pivovary a šenky nepatřící měšťanům nebo vrchnosti. Vyšebrodský opat Christodor Knoll se souhlasem Jana z Rožmberka vydal 24. srpna 1524 privilegium měšťanům a usedlíkům městyse Vyšší Brod, kde se v pátém bodě píše: "Do vzdálenosti jedné půlmíle ve vesničkách patřících k našemu kostelu nesmí nikdo z tamních obyvatel nabízet na prodej žádné pivo ani vyrábět slad, nýbrž jen to množství, které sám pro svůj dům potřebuje, smí po právu mít."

Ale již 5. února 1531 rozhodl Jan z Rožmberka o sporu městyse Vyšší Brod se Studánkami ohledně pivovarnictví takto: "Bohatým a chudým ze Studánek milostivě povolujeme a milostivě souhlasíme, aby ve svých domech pro svou potřebu dělali slad, aby vařili pivo k užitku svých hostů, a to na věčné časy, aniž by tím vznikaly stížnosti a nedorozumění s Vyšším Brodem. Avšak nesmějí pivo čepovat ani nabízet na prodej, toho je jim zcela zapověděno." Také Artikuly vydané v roce 1540 rychtářům a poddaným zdůrazňovaly, že poddaní mohou navařit "k svému truňku a pro čeled' piva, kolik kdo chce, nikdo však nesmí šenkovat či prodávat, leda by měl k tomu zvláštní výsadu povolení." Tato zásada platila v Čechách od dob krále Jiřího z Poděbrad a byla vyhlášena usnesením sněmu již v roce 1479. Měšťané do té doby nepotřebovali zvláštní písemný souhlas vrchnosti k provozování pivovarnictví. Pouze museli odvádět pravidelné dávky a poplatky. Za vaření piva to bylo povarné, za čepování počepné nebo šenkovné, z krčmy pokrčmé a za vystavování piva k prodeji i posudné. Platby z piva byly vítaným příspěvkem do cisterciácké klášterní pokladny. Proto mniši nebránili měšťanům,

aby vystavovali pivo do jejich vesnic, naopak poddaným ve vsích ukládali, že musí brát pivo od nich a nesmějí konzumovat pivo cizí. Většinou se prodávala pinta (asi litr) za dva haléře - haléřů bylo do groše čtrnáct. Za dva haléře se prodával i chléb nebo 14 vajec. Také víno bylo v té době přibližně stejně drahé jako pivo. Vařila se především piva "tmavá," z ječmene, a spotřeba piva, jak už to v Čechách bývá, byla již tenkrát vysoká. V poznámkách k Březanovu Života Viléma z Rožmberka se píše: "Obrovská spotřeba piva v Čechách (odhadováno pro 16. století na 200 litrů ročně na osobu včetně dětí) byla důsledkem požívání piva jako jedné ze základních potravin, doslova tekutého chleba."

Původní anarchie domácího vaření, kdy každý měšťan, který byl právovarečnickem, vařil libovolné množství piva ve svém domě, byla nahrazena pevným řádem, podle něhož mohli měšťané vařit, jen když na ně přišla řada. Po pořádku také vyrobené pivo čepovali. Již na počátku 16. století dochází ve Vyšším Brodě k zřízení "pivovarských domů," kde pro jednotlivé právovarečnický vařili pivo sládkové. První vyšebrodští sladovníci pocházeli z rodu Mälzerů, což v českém překladu znamená sládek. Jako první je uváděn v letech 1525, 1530 a 1534 Jakob Mälzer. Jak v městském, tak i v klášterním pivovaře ve Vyšším Brodě se vařilo tmavé nebo také červené pivo. Bylo z ječmene, lehčí nahořklé chuti a tvrdilo se o něm, že čistí krev. V klášterním pivovaře se vařilo pro opata a vzácné hosty i "bledé pivo" z pšenice, které bylo "husté, ani příliš sladké ani hořké." Suroviny na vaření piva byly místní, včetně chmelu pěstovaného na Olivetské hoře a v údolí Hvězdné. V roce 1576 žádá Vilém z Rožmberka vyšebrodského opata o přenechání výčepního práva na mnoha vesnicích kláštera na doživotí, aby zlepšil své příjmy. Jak poznamenal klášterní kronikář: "tento rožmberský pán trpěl nedostatkem peněz."

Od roku 1577 platil městský pivovar ve Vyšším Brodě paušální poplatek 60 kop míšenských grošů klášteru ročně. Vyšebrodský opat Georg II. Taxer nechal v roce 1584 vystavět i nový klášterní hostinec. Sedmáctého srpna 1597 se zavázal vyšebrodský opat Michael Fabritius Petru Vokovi z Rožmberka, že za jeho života nezřídí na klášterním území žádné nové pivovary, mlýny a rybníky. V listině Petra Voka z Rožmberka, která je datována 14. května 1608 v Třeboni, jsou potvrzena a rozšířena privilegia městyse Vyšší Brod. V bodě šest se píše o pivě: "Napříště, až na věčné časy, mohou radní a měšťané našeho městečka Vyšší Brod vařiti červené a bílé pivo, rovněž vyrábět slad a prodávat pivo podle jejich libovůle, aniž bychom jim v tom bránili my nebo ti, co přijdou po nás, ani opat nebo převor si nebude stěžovat. Ovšem (s výjimkou kláštera) nebude mít nikdo právo v okruhu jedné půlmíle (míle česká = 7,53 km) od našeho kláštera vyrábět pivo nebo slad."

Roku 1628 platila městská rada ve Vyšším Brodě za pivo (posudné) sto rýnských zlatých ročně. V letech 1627 až 1642 byl ve Vyšším Brodě sládkem městského pivovaru Georg Kaidl. 28. března 1636 koupil vyšebrodský opat Georg II. Schroff Panský dům od vyšebrodského měšťana Georga Hammermüllera za 900 zlatých a přeměnil jej na hostinec. Prvním hostinským je zde uváděn Michal Schulz. Další vyšebrodský hostinec měl městský pivovar ve svém domě čp. 79, kde v letech 1653 až 1690 šenkoval Johan Mader. V roce 1651 byl za opata Georga Wendschuha modernizován klášterní pivovar a postavena nová lednice.

Poustevníci eremité Přední Výtoň

Heuraffl je první písemně doložený název dnešní Přední Výtoně a v němčině je tento název používán dodnes. Různí autoři kladou příchod poustevníků do Heurafflu již do roku 1357. V té době začalo intenzivní osídlování pravého břehu Vltavy, o čemž svědčí urbář z roku 1379, kde je poprvé písemně připomínána většina osídlení na území dnešní obce Přední Výtoň. Profesor Augustin Sedláček píše: "Rožmberkové založili několik klášterů na panstvích svých, dva v Krumlově a třetí pro poustevníky sv. Pavla na poušti Vítkova Hrádku blízko Frymburka na Výtoni (Heuraffel) slove.." Všimněme si výrazu "na poušti Vítkova Hrádku", což znamená na pusté krajině tohoto panství. Také německý historik Přední Výtoně Oswald Sonnberger píše o pusté krajině.

Německý název "heuraffl" znamená v překladu "lesní chýše". Poustevnícký řád sv. Pavla vedl zcela nenáročný život v naprosté odloučenosti od ostatního světa. V každém případě v roce 1384 založili Jan a Petr z Rožmberka "v lesích pod Frymburkem šest cell a kapli pro poustevníky sv. Pavla, kde se říkalo Heuraffl, a dali k tomu plat dvou kop z rychty a cla z městečka Frymburk". Encyklopedie českých klášterů upřesňuje: "Bratři Petr a Jan z Rožmberka darovali roku 1384 eremitům kapli sv.

Pavla a šest cell, ležících na odlehlém místě v šumavských hvozdech. Nadání potvrdil roku 1389 pražský arcibiskup Jan z Jenštejna".

Řád eremitů vznikl v roce 1250 sloučením dvou starších skupin uherských poustevníků. V Čechách vznikaly již v době předhusitské jednotlivé poustevny a poustevnické osady hlásící se ke vzoru prvních eremitů. Nejvýznamnější poustevna byla tehdy v Přední Výtoni čili Hejrově. Řádovým oděvem eremitů byl hábit (oděv sahající až ke kotníkům) z bílého sukna, škalpulíř (pruh látky, který se navléká na hábit) s cingulem (provaz, kterým se hábit stahuje) a kapucí (pokrývka hlavy) téže barvy. Ne každý eremita dodržoval požadavek plnovousu. Znakem eremitů byli dva lvi opírající se předními tlapami o palmu, na které sedí havran. Řádovým sídlem byl klášter sv. Vavřince u Budína; řád postupoval proti proudu Dunaje a od této řeky se vší pravděpodobností byl uveden v Heuraffl. V tomto řádu byli nejen poustevníci mniši (cierici monachi), ale i laičtí bratři. Vracíme-li se k pojmu "cell", jedná se o obytnou část určenou jednomu poustevníkovi. Šest cell tedy znamená, že zde bylo od počátku šest poustevníků - mnichů eremitů. V knize Heuraffl im Böhmerwald stojí že: "Petr II. z Rožmberka byl proboštem svatě kaple na Pražském hradě a zemřel 16. listopadu 1384. Jeho bratru Janu leželo blaho mladé poustevny, která se nacházela v jeho lesích, na srdci".

Poustevníci z Heurafflu se stali velmi brzy známými, o čemž svědčí i nadace humpoleckých měšťanů Haska a Jakuba z roku 1385. Roční úrok dvou kop pražských grošů měl být frymburským rychtářem vyplácen "ve dvou stejných splátkách v sousedství žijícím poustevníkům". Tato smlouva byla potvrzena Janem z Rožmberka 8. června 1385. Jan z Rožmberka 11. srpna potvrdil závět, a když 1. září 1389 zemřel, poustevníci z Heurafflu dostali "pozemky, na kterých stálo osídlení poustevníků včetně okolních pasek a úrok ve výši šesti kop pražských grošů, vyplácených z pokladny hradu Rožmberk stejným dílem na svátky sv. Galussi a sv. Georgu. Peníze byly předány převoru Hodyko, nebo jeho následníkovi s doporučením frymburského faráře". Ze závěti Jana z Rožmberka je zřejmé, že v roce 1389 byl představeným poustevníků v Heurafflu převor Hodyko, který zemřel v roce 1416. Pražský arcibiskup Jan z Jenštejna 29. září 1389 potvrzuje trvání poustevny v Heurafflu a připojuje ji k českému, tedy pražskému arcibiskupství. Toto potvrzení bylo zřejmě vynuceno blízkostí premonstrátů v rakouském klášteře Schläglu, který měl fary v nedalekém Frymburku a v Rychněvku. Premonstráti a eremité vedli spor o udělení odpustků. Pravděpodobně v letech 1423 až 1425, kdy husitská vojska táhla krajem a vypálila nedaleký rakouský Haslach, "se svými divokými hordami v Heurafflu dílem zabili a dílem zde žijící poustevníky vyhnali". To je psáno v eremitů frymburské farní kronice.

Procházka parkem ve Frymburku

Nejméně od 13. století až do první světové války bylo náměstí ve Frymburku díky své poloze na obchodní stezce trhové. Za starostování Karla Sechtera byl v roce 1853 kamennými plotnami vydlážděn umělý potok, který protékal frymburským náměstím a byl z obou stran lemován kaštanovou alejí. Pověst říká, že strouhu v délce více než dva kilometry vykopal odsouzenec na smrt a za tento záslužný čin mu byl hrdelní trest prominut. Potok, ve kterém se na frymburském náměstí máchalo prádlo a kterým byla napájena i městská kašna, pochází z konce 16. nebo začátku 17. století. Přiváděl na tržiště i do městečka vodu z potoka dnes uváděného na mapách jako Podhorský, který teče ze zaniklé osady Podhoří kolem Svatoniny Lhoty do dnešní frymburské zátoky. Při stavbě domů nad náměstím v padesátých letech 20. století byl uměle vykopaný potok přerušen; dnes tekoucí voda v parku je přivedena polyetylénovým

potrubím až z pramene od lyžařského vleku pod Martou.

Samotný park na frymburském náměstí byl založen v roce 1884 a nemá jen stromy, keře, cestičky a lavičky. Nejvíce záhad je kolem kašny, kde je na východní straně vytesán letopočet 1676, ale i pětিলístá rožmberská růže. Poslední Rožmberk však zemřel v roce 1611 a Frymburk s celým panstvím věnoval již v roce 1600 svému synovci Janu Zrinskému. V roce 1676 patřil Frymburk Buquoyům, kteří zde uplatňovali svůj vrchnostenský vztah až do zrušení poddanství v roce 1848. Kašna se také v roce 1853 stěhovala; původně totiž stávala na druhé straně potoka - důvod jejího přemístění je druhou záhadou. Starobylou frymburskou kašnu můžeme spatřit v některých sekvencích filmu Stříbrný vítr.

Směrem od kašny nahoru je mohutný, více než pět metrů vysoký pranýř z roku 1651. Tehdy po třicetileté válce se houfně stavěly pranýře, u kterých bývali připoutáváni provinilci a jejich „doplněk“ uváděl důvod pranýřování. Například hašteřivé ženy mívaly náhubek a opakovaně padlé dívky slaměný věneček. Frymburský pranýř má dodnes nahoře zvoneček, na který Antonín Cechner ve svém Soupisu památek zapomněl. Tento soupis naopak uvádí, že se na pranýři dá najít pět vytesaných lebek, které měly zřejmě symbolizovat odsouzení k trestu smrti. Rožmberská popravčí kniha připomíná Frymburk jen třikrát. Teprve za císaře Josefa II. bylo pranýřování zakázáno.

Směrem dolů od kašny je mariánský sloup, který nechal v roce 1635 postavit vyšebrodský cisterciácký mnich Jan František Latich před domem svého bratra, frymburského měšťana Gregora Laticha. Dal mu i třicet zlatých, aby se on a po něm jeho rod trvale starali o tento mariánský sloup mající ochraňovat frymburské občany před morem a válkami. Byl postaven uprostřed třicetileté války, což je zřejmé z latinského chronogramu na jižní straně soklu. V celé řadě turistických průvodců bývá uveden letopočet 1735. Chyba zřejmě vznikla v 19. století špatným opisem latinského chronogramu a pozdější autoři tento chybný údaj přebírali.

Pod mariánským sloupem byl 14. srpna 1904 slavnostně odhalen pomník s bronzovou sochou císaře Josefa II. v životní velikosti. Třináct metrů těžká bronzová socha však na podstavci vydržela jen do roku 1919. Tehdy příliš připomínala tři staletí nadvlády Habsburků v Čechách, a tak byla odstraněna. Pro podstavec se našlo nové použití. Byl na něj přenesen bronzový reliéf A. Stiftera doplněný úryvkem básně o Frymburku. Po druhé světové válce byl i tento reliéf básníka odstraněn, snad proto, že šumavský básník psal v 19. století o kraji, kde žil, německy. Na prázdný podstavec byla umístěna deska se znakem Československé republiky a datem 9. 5. 1945. Dnes již Československo neexistuje a konec druhé světové války v Evropě se slaví o den dříve, než je na desce uvedeno. Na počátku 20. století dal frymburský rodák a pozdější ředitel vídeňské průmyslové školy Jordan Kajetan Markus postavit pomník Adalbertu Stifterovi. Pro jeho místo byl nakonec vybrán prostor v dolní části parku. Jako základ pomníku sloužily šumavské balvany; bronzový reliéf Adalberta Stiftera vytvořil v roce 1902 Hans Rathauský, který je také autorem pomníku tohoto básníka v Linci a reliéfu v Horní Plané. Po přenesení reliéfu A. Stiftera na podstavec pomníku císaře, zde byl umístěn bronzový reliéf Jahna Thurnvatera, který kdysi v kraji organizoval sbory dobrovolníků proti napoleonským vojskům. Po roce 1946 zůstal kamenný památník dlouho prázdný. Teprve po objevení reliéfu A. Stiftera ve frymburské hasičské zbrojnici se navrátila připomínka básníka šumavských hvozdů na své původní místo.

V parku nedaleko pomníčku A. Stiftera stojí v trávě malý kamenný skřítek. Ten celý frymburský park poctivě hlídá. Jedné noci mu však vandalové urazili hlavu. Skřítek restauroval v roce 1995 akademický sochař Pavel Malovaný, a tak je tato socha dobrého skřítky zase úplná. Pod jeho dohledem byl i celý park dosázen a upraven. Park se od Frymburských slavností 2001 pyšní i další atrakcí. V jeho horní části byla oživena fontána ve tvaru kamenné žáby. Přibližně tunu vážící žába je vysoká necelý metr a z úst chrlí vodu přímo do zavlažovacího kanálu. „Jde o netradiční žabu. Žába totiž nesedí na prameni, jak je obvyklé, ale

pramen do centra Frymburka přivádí z nedalekého kopce Marta“, řekl frymburský starosta Oto Řezáč. Žába si vyžádala z rozpočtu obce přibližně 70 tisíc korun.

Prvotisky v klášterní knihovně Vyšší Brod

Když Johan Gutenberg z Mohuče, vlastním jménem Gensfleisch, vytiskl svou pověstnou čtyřiceti dvou řádkovou bibli, nikdo netušil, jaký vynález se zrodil. Kolem roku 1450 tiskl z rámu první knihy knihtiskem s vyměnitelnými kovovými literami, odlitými z matric. Knihy, které byly vytištěny do roku 1535 až 1540, se nazývají prvotisky. Právě tyto prvotisky podstatně ovlivnily celý další vývoj civilizace a vzdělání. Nahlédněme proto do historie prvotisků ve vyšebrodském cisterciáckém klášteře. V rámci České republiky, ale i za hranicemi, má ten nejlepší zvuk. Vyšebrodská knihovna, po strahovské a tepelské klášterní knihovně, vlastní třetí největší sbírku prvotisků v Čechách.

Většina prvotisků se stala součástí vyšebrodské klášterní knihovny již v 15. a 16. století jako živá literatura. Nechybějí však ani doklady o tom, že prvotisky patřily mezi přírůstky 18. a 19. století jako předměty značné sběratelské ceny. Nejstarším dochovaným prvotiskem vyšebrodské klášterní knihovny je Thascius Caecilius Cypryanus: "Opera (Venetils) Vindelinius de Spira" z roku 1471. V letech 1753 až 1755 nechal opat Quirin Mickl postavit pro knihovnu samostatné sály, vyzdobené bratry laiky. Tento učený opat a bibliograf věnoval nevšední péči nejen vnější výzdobě knihovny, ale především její náplni. Jmenoval prvního řádného knihovníka dr. Quirina Gavera z Ehrenbergu. Prvotisky, které již byly tehdy vysoce ceněny, dostaly nové vazby a byly opatřeny razítkem "Bibliothecae Monasterii Altovadensis". Prvotisky byly společně s ostatními tisky řazeny systematicky

podle oborů. Jejich autorský katalog sestavil historik a pozdější profesor a rektor Karlovy univerzity Xaver Maxmilián Millauer v roce 1812 (ve svých 28 letech). Svazkový katalog obsahuje 772 tisků vytištěných do roku 1535, z toho 199 prvotisků do roku 1500. O tom, že všechny prvotisky nebyly rozpoznány a některé přibýly do knihovny až po roce 1812, svědčí doplňky katalogu a dnešní stav. Roku 1836 byla zřízena z bývalé posluchárny kleriků přiléhající ke knihovně místnost pro prvotisky, kam byly vyčleněny a umístěny spolu s rukopisy a příruční knihovnou. Tehdejší knihovník a archivář Siegfried Kühewel (+1853) seřadil prvotisky chronologicky a vytvořil tak samostatné oddělení knihovny, podle skříní označené 51 až 53, v němž byly umístěny tisky do roku 1539. Roku 1882 bylo ve vyšebrodské klášterní knihovně 1 266 prvotisků, z toho 261 prvotisků bylo vydáno do roku 1500. Prvotiskům věnoval pozornost i knihovník a pozdější převor Raphael Pavel, který žil v letech 1842 až 1900 a v roce 1926 Paul Krasnopolski, který se zmiňuje o některých prvotiscích, jež jsou dnes nezvěstné.

Pokud vyšebrodské prvotisky nebyly získány pro klášter přímo, pocházejí většinou ze šumavských far. Tak například 26. března 1524 odkázal klášteru své knihy farář v Kapličkách u Vyššího Brodu, Jan Hayn. Do klášterní knihovny byla také začleněna knihovna poustevníků z Přední Výtoně, jejíž katalog z konce 15. či začátku 16. století se dochoval v rukopisu pražské univerzitní knihovny. Poněvadž knihovna vznikala z praktické potřeby, je samozřejmé, že obsah většiny prvotisků je teologický. Nelatinské prvotisky jsou výjimkou; z českých prvotisků jsou ve Vyšším Brodě pouze dva výtisky Pražské bible. Většina vyšebrodských prvotisků vyšla z dílen tiskařů v Augsburgu, Basileji, Kolíně nad Rýnem, Norimberku, Štrasburku a Ulmu. Kromě německého knihtisku jsou početně zastoupeny italské tisky z Benátek. V letech 1950 až 1991 spravovala vyšebrodské prvotisky Státní vědecká knihovna a později Krajská knihovna v Č. Budějovicích. V roce 1991 byly navraceny do majetku vyšebrodského cisterciáckého kláštera.

Přírodní park Vyšebrodsko

Zákon 114/1992 Sbírky v paragrafu 12 odstavec 3 říká: "K ochraně krajinného rázu s významnými soustředěnými estetickými a přírodními hodnotami, který není zvláště chráněn podle části třetí tohoto zákona, může orgán ochrany přírody zřídit obecně závazným právním předpisem

přírodní park a stanovit omezení takového využití území, které by znamenalo zničení, poškození nebo rušení stavu tohoto území." Právě tyto důvody vedly po zrušení hraničního pásma a "železné opony" ke zřízení Vyšebrodského přírodního parku. Jeho severní hranici tvoří řeka Vltava, jižní pak státní hranice s Rakouskem, západní okraj je vymezen hranicí Chráněné krajinné oblasti Šumava a východní tvoří silnice z Horního Dvořiště k rozcestí silnic u železniční zastávky Rožmberk nad Vltavou.

Jedná se o podhorskou až horskou oblast. Nadmořská výška se zde pohybuje od 535 metrů v údolí Vltavy do 1038 metrů na státní hranici u Hvězdě. Území je typické chladnějším klimatem s inverzními polohami, zejména v údolí Vltavy a Menší Vltavice. Geologický podklad je vesměs tvořen prvohorní žulou. Jihozápadní část je odvodňována Dunajem. To má vliv i na klimatické poměry, neboť je zde silnější vliv teplého alpského proudění, což umožňovalo v minulosti pěstovat vinnou révu a chmel i v nadmořské výšce 850 metrů. Les pokrývá dvě třetiny plochy. Výrazně převažují smrčiny s občasnými příměsemi jiných dřevin. Vyjímku představují poměrně rozsáhlé porosty bučin v přírodní památce Medvědí hora a Uhlířský vrch a fragmenty doubrav v okolí Vyššího Brodu.

Na území přírodního parku jsou celkem tři maloplošná chráněná území a na jeho severní hranici pak bezprostředně navazuje na ploše více než sto hektarů Národní přírodní rezervace Čertova stěna-Luč. Řeka Vltava zde vytvořila balvanité koryto, nazývané Čertovy proudy. Rezervací prochází po levém břehu Vltavy zelená turistická značka a cyklostezka z Loučovic do Vyššího Brodu. Na skalnatých svazích nad řekou rostou reliktní bory s chráněným vřesovcem pleťovým (*Erica carnea*). Sutě jsou porostlé břízami a místy tvoří tzv. "kamenná moře" s četnými druhy lišejníků, jätrovek a mechorostů. V náplavech Vltavy jsou olšiny a malá bučina, v řečišti pak "obří hrnce". Z rostlin je zde kriticky ohrožená cidivka zimní (*Hippochaete hyemalis*) a růže převislá (*Rosea pendulina*), původem z Alp. Proto je někdy nazývána růže alpská.

Přírodní rezervace Rašeliniště Kapličky byla založena v roce 1992 a významně rozšířena na 72 hektarů v roce 1995. Rašelinný bor tvoří zejména borovice blatka (*Pinus rotundata*). Na dnešních lukách se dříve těžila rašelina na topení. Ve spodní části rezervace je i malý rybníček. Je zde řada význačných druhů rašeliništních rostlin a vzácně zde roste i masožravá tučnice obecná (*Pinguicula vulgaris*) a všivec lesní (*Pedicularis sylvatica*). Po jižní hranici vede červená turistická značka z Kapliček na Krásná Pole a po severozápadní hranici pak modrá turistická značka z Kapliček na Lipno.

Přírodní památka Medvědí hora byla založena v roce 1992 na ploše 82 hektarů. Chráněny jsou zde zejména květnaté bučiny, místy s příměsí klenu. Ve vrcholové části jsou i skály s typickou vegetací včetně jedlí a vzácného druhu plavuně - vrance jedlového (*Huperzia selago*). Typickou vegetací jsou rostliny jarního aspektu, které využívají většího přísunu světla před olistěním stromů. Po západní hranici prochází modrá turistická značka z Kapliček na Lipno a východní hranice se dotýká cyklostezka z Krásného Pole do Loučovic.

Přírodní památka Uhlířský vrch byla založena v roce 1992 na ploše 16 hektarů. Chráněny jsou zde opět zejména bučiny s bikou hájní (*Luzula nemorosa*). Zajímavé jsou též skály s drobnou kapradinou sleziníkem červeným (*Asplenium trichomanes*). Charakteristika bučin odpovídá Medvědí hoře. Po jižní hranici prochází červená turistická značka z Krásného Pole na Vyklestitku, nejcennější částí rezervace z ní ale neuvidíte.

Purkrabí hradu Rožmberk

Purkrabí hradu Rožmberk vojensky nejen hájil samotný hrad, ale i celé "rožmberské zboží". Na hradu Rožmberk až do 16. století byla velmi skrovná stálá vojenská posádka. Ve dne byli na předním horním hradě dva pěší a vrátný, na věži dva pěšáci a na dolním hradě čtyři pěší a vrátný. V noci hlídali hlásní a sice čtyři na předním a šest na dolním hradě. V hlídání hradu Rožmberk se střídalo sedm občanů z obce Babí, šest z Hořipného, po pěti z Březí a Hlásného, čtyři z Březovic, tři z Machnatce a dva z Bělé. Vedle toho byl purkrabí povinen i vedením hospodářství, za jehož výsledek odpovídal vrchnosti. Pro vedení rejstříků měl k ruce hradního písaře. Spravoval i podhradí a všechny poddané. Dle rožmberského urbáře z roku 1498 patřilo k hradu Rožmberk mimo městečka Rožmberk i dalších 27 obcí a dvorů této rychty.

Purkrabí měl dbát, aby veškeré hospodaření na panství neslo užitek a aby rožmberská komora dostávala příjem z výnosu. Dalším jeho úkolem bylo vydržování hradní posádky a dohled na

ni. S purkrabím se uzavírala smlouva, která ho zavazovala k plnění povinností a zaopatřování čeledi, vrchnost k vyplácení stanovené odměny. Obě strany byly vázány roční výpovědní lhůtou. Smlouvy pro všechna rožmberská panství byly sestavovány podle stejného schématu. Obsahovaly vždy údaj o sumě peněz, jež má být purkrabímu ročně vyplácena, jakož i počet osob, které se mají vydržovat z výše uvedené sumy, dále naturálie a jiné výhody přiznané purkrabímu. Často byl přílohou i inventář hradu.

Purkrabí pečoval nejen o to, aby se jeho pánu škoda nestala, ale také, aby se poddaným "spravedlivě a po právu dalo". Když jednou purkrabí Jan z Vlsic seděl s konšely v pivnici a měřil, kolik šenkýřka piva nalévá, zjistil, že když měla dáti pintu, dala sotva tři žejdlíky a když měla dáti tři žejdlíky, bylo v korbenu sotva půl pinty. A tak šenkýřku na hradě potrestal. Rožmberský purkrabí Sudek měl před rokem 1532 za 194 kop grošů pražských pečovat i o tucet členů posádky rožmberského hradu. Byl mezi nimi i písař, kterému musel mimo stravy dávat i seno pro koně. Z naturálních dávek mu náležel desátek vajec z frymburské rychty, mláto z Horního Dvořiště, Rožmitálu a Myšlan, sýry z desátku, výnos dědin a dvora v Metlici s příslušenstvím, lovy zaječí a výnos potoka Vltavice a dříví k topení z lesa Tomensperg. V roce 1556 se ve smlouvě stanoví plat šedesát kop grošů míšenských, počet osob není uveden. K vedeným naturáliím přibývá 50 džberů žita a sto džberů ovsa, výnos všech pozemků u zámku patřících k tamějšímu dvoru a podíl na úročních platech.

Dlouho byl purkrabím na hradě Rožmberk Alexandr Štol z Grynperka. Zakoupil statek v městě Rožmberk, kde přebývala i jeho dcera Žofie. Byla asi hodně klevetivá, a tak v roce 1580 za pomluvu Lva z Kolichreitu a jeho sestry Markéty musela zaplatit pokutu sto kop grošů českých a ani otec purkrabí jí nemohl pomoci. Instrukce pro purkrabí z roku 1556 stanovila, aby byl purkrabí denně přítomen při otevírání hradu. Překvapivé je, že v létě to bylo ve tři a v zimě ve čtyři hodiny ráno. Purkrabí musel být přítomen i každodennímu zavírání hradu, což bylo v létě v 19 a v zimě již v 18 hodin. Podle tohoto pokynu purkrabí dohlížel na vrátné a hlásné. Jeho denní povinností bylo projít hrad, zkontrolovat jeho stav a dohlédnout na stravování čeledi. S kuchmistrem měl čeledi vydávat maso a při stolování měl dbát na rozsazení stolovníků. Sám nesměl zasednout ke stolu dříve, než všichni dostali řádně jídlo. Také kontroloval zda byl chléb dán na stůl až po zasednutí čeledi a zda bylo předloženo jen stanovené množství vína. Zakazovalo se mu vodit ke stolu hosty nebo to trpět ostatním. Jeho dohledu podléhala též úprava jídel a po skončení jídla měl dát pozor, aby nikdo neodnášel s sebou nedojedené zbytky. Takovýto přestupek měl trestat "věží". Tedy vězením ve věži. Purkrabí také dohlížel, aby se v zimě netopilo více, než bylo nezbytně třeba. Důvodem byla nejen snaha po šetření dřívím, ale také nebezpečí požáru. Mezi úkoly purkrabího patřil i dohled na pekaře a chlebného. Na jaře "při dlouhých dnech", měl purkrabí s lovčím, šafářem a porybným objet lesy, určit dříví pro panství a nařídít robotu. Také mlynář mu měl denně podávat zprávu, co se semlelo a dalo na hrad.

Stavba Lipenské přehrad

Oblast Horní Vltavy byla v době třetihorní jezerem. Mezi Čertovou stěnou a horou Luč prolomily přívaly vody zvětřelou přírodní hráz a vytvořily si řečiště. V kronikách obcí mezi Frymburkem a Vyším Brodem je celá řada zpráv o povodních a záplavách z 17. až 19. století. Zřejmě největší byly v letech 1740 a 1890. Prvním krokem k využití energie vodního toku bylo plavení dřeva. Druhým způsobem využití horní Vltavy byly mlýny a hamry, kterých bylo mezi Frymburkem a Vyším Brodem 23. Historie lipenské přehrad začíná po velké povodni v roce 1890, kde v roce 1892 vydává inženýr Daniel brožuru, ve které navrhuje zřízení menších přehrad na horní Vltavě a jejich přítocích, které měly zabránit povodním a záplavám. Myšlenkou se dále zabývá sněm království Českého a stavební rada Jan Jirsík v roce 1899 navrhuje výstavbu několika přehrad. Došlo i k projednávání tohoto projektu, ale zemědělci nebyli ochotni prodat své pozemky.

V roce 1920 dochází k další velké povodni, a tak znovu ožívá myšlenka vybudování přehrad či přehrad, která by zadržela vody z jarního tání na Šumavě. V roce 1930 umisťují inženýři Zemského úřadu ve svých projektech stavbu přehrad poprvé na Lipno. Ale i tentokrát se nepodařilo vykoupit uvažovanou zátopovou plochu. Projekt přehrad na Lipně s elektrárenskou turbinou vznikl až po druhé světové válce, zejména po odsunu Němců a znárodnění loučovické papírny. Stavba přehrad a

podzemní elektrárny byla zahájena v roce 1950 a mistr Bubla se nastěhoval se svými pěti minéry do hostince Anny Houfkové a jejich dynamitové nálože trhaly balvany žuly a rvaly ze země pařezy se spleť kořenů. Dnes se zdá neskutečné, že: "studenti svazáci" po příchodu na stavbu každodenně před začátkem práce na skálu připevnili svazácký prapor, zazpívali Hymnu demokratické mládeže a pak začali krompáči, lopatami a dřevěnými kolečky odstraňovat u Frymburka skálu pro budoucí silnici z Lipna do Frymburka.

Se stavbou je spojena i "protistátní skupina Zenáhlík". Při soudním přelíčení u Krajského soudu v Č. Budějovicích byl v dubnu 1954 MUDr. Josef Zenáhlík odsouzen ke čtrnácti letům vězení a hlavní inženýr stavby Lipna, ing. Antonín Behemský pro "ohrožení státního tajemství" byl odsouzen na dva roky do vězení. V roce 1953 na stavbě přehrady pod vedením již pětadesátiletého kesonáře Aloise Voráčka postupně zapouští do dna budoucí přehrady jednotlivé kesony. Současně se zde hloubí šachty těsnící clony a buduje gravitační blok. Během tohoto jediného roku bylo vylámáno 130 tisíc kubíků balvanů, hlíny a žuly. Prorážka tunelu, to je pro baraby vždy slavnostní událost. V noci z 10. na 11. ledna 1956 prorazili na odpadním tunelu barabové poslední metr. Po starém zvyku si prorážkou nejen podali ruce, ale i láhev rumu na přípitek. Tři a půl roku trvalo, než barabové prorazili, vyrubali a vystříleli tunel. Tři a půl roku každý baraba poctivě odevzdával na vkladní knížku nazvanou "František Prorážka" své procento mzdy a nyní společné úspory propili.

V budoucím zátopovém pásnu přehrady bylo třeba vykácet a odlesnit 550 hektarů lesa. To je tolik jako 550 českobudějovických náměstí. Jen za rok 1956 bylo z bažin vyvezeno 25 tisíc plnometrů dřeva. V říjnu 1956 začal pražský Energovod montáž stokilovoltové rozvodny a práce se začaly přesouvat do podzemí. V polovině ledna 1957 byl zahájen výlom skály v podzemí elektrárny a na vyšebrodské "vyrovnávače" byla zahájena montáž generátoru turbíny. Betonáž klenby strojovny se od samého počátku opožďovala zhruba o půl roku. Začaly se naplňovat obavy, že hráz přehrady nezachytí plánované jarní vody 1958. Na konci září 1957 byly dokončeny práce na šikmém tunelu, původní termín byl o plných osm měsíců dříve a nyní se měly již montovat turbíny. Šestadvacátého června 1958 byl dobetonován poslední blok hráze do úrovně vozovky. Celkem zde bylo uloženo 70 tisíc kubíků betonu, 600 tun ocele a 300 tun strojního zařízení. Prvého září 1958 bylo konečně předáno staveniště první turbíny od stavbařů montérům Elektrostroje Brno. Nejprve byly spuštěny výtahem v šikmém tunelu do podzemí čtyři části ocelové spirály, potom spustili jednotlivé části otvorem generátoru na podlahu turbíny. Ve druhé polovině září byly všechny čtyři díly spirály svařeny v jediný třicetitonový celek.

V pondělí 15. června 1959 v 17 hodin a 55 minut začaly první kubíky vody roztáčet lopatky turbíny a mohutný, 350 tun těžký rotor se dal do pohybu. Montéři, kteří několik dní vůbec nespali, po chvíli zkušební provoz přerušili a šli spát. Když se vyspali, šli na pivo, potom se rozdávaly metály a diplomy. Po předávacích zkouškách byly do sítě dány prvé megawatty proudu. Trvalo pouhých šedesát vteřin, jediná minuta, a generátor začal dávat plný výkon šedesát megawatt do sítě. Krátce před vánoci 1959 byla dána do provozu i druhá lipenská turbína a noviny tehdy psaly: "Obě Francisovy turbíny na lipenské přehradě o výkonu 120 KW pracují bez závad a zásobují naši energetickou síť".

Ševci ve Vyšším Brodě v 17. století

První vyšebrodský švec je uváděn jménem již v roce 1530; jmenoval se Michel Piprl. Po něm je znám Hermann Roselaw. Od roku 1564 patřili vyšebrodští ševci pod cech ševců v Rožmberku a 24. května 1608 udělil Petr Vok z Rožmberka ševcům městečka Vyšší Brod samostatný cechovní řád. Přesně je zde určen i postup přijímání ševcovského učně: "ten musí být před otevřenou pokladní truhlou přijat na tři roky", tak i to, že: "když se vyučil a je volný, má dva roky vandrovat". Obdobně je zde popsáno i přijetí ševcovského tovaryše a určeno, že týdenní mzda ševcovského tovaryše má být osm a mzda ševcovského učně čtyři krejcare. Přísně se trestalo i to, aby "žádný mistr nefušoval do řemesla jinému mistru".

Kdo se chtěl stát mistrem ševcem, ten musel nejdříve koupit kůže z krávy a telete. Tyto kůže byly prohlédnuty celým cechem a posouzeno, zda jsou vhodné pro mistrovské dílo. Z kravské kůže bylo nutno zhotovit pár holinek s přehyby, kterým se říkalo škorně a patřily mezi "dlouhé dílo". Dále adept

musel vyrobit z kůže krávy vysoké šněrovací boty a tři páry bot šitých na podrážku. Z telecí kůže bylo nutno zhotovit jeden pár vysokých bot ke kolenům, šitých do podrážek a dvakrát prošívaných a jeden pár ženských bot se šněrováním na kovové háčky. Všechno pak prohlédli mistři cechu a "bylo-li dílo shledáno způsobilým, obstál". Pak byl švec přijat za nového mistra; musel složit do cechovní pokladnice šest funtů vosku a pro mistry připravit dobré pohoštění se čtyřmi vědry piva (což byl zhruba hektolitr).

Velmi silně preferoval cechovní řád Petra Voka z Rožmberka vyšebrodské ševce před cizími, a to jak v případě, že se chtěl ve Vyšším Brodě usadit nový švec, tak zejména při prodeji bot. V cechovním řádu se jednoznačně uvádí: "...cizí nebo cizozemský mistr nesmí na výročním trhu ve Vyšším Brodě své zboží vyložit a nabízet k prodeji, pokud tak neučiní zdejší mistři. Kdyby někdo z cizích chtěl své boty prodávat po domech, a byl při tom přistižen, mají mu být všechny boty zabaveny a věnovány zdejšímu špitálu pro chudé".

Zasedání ševcovského cechu ve Vyšším Brodě se konalo jednou za čtvrtletí a každý z ševců "vložit do cechovní pokladnice jeden malý groš". Na cechovní zasedání nikdo nesměl vstupovat se zbraní a při jednání se nepatřičně vyjadřovat. O slovo se hlásil u cechmistra a v případě, že mluvil nepravdu nebo zbytečnosti, byl potrestán pokutou jednoho funtu vosku do cechovní pokladnice. Pokut zahrnuje cechovní řád mnoho a za přestupky přesně formulované. Například, když nepřišel příslušník cechu na svátek svatého Erharta do kostela, zaplatil také jeden funt vosku. V nejhorším případě bylo ševci "řemeslo zcela odňato a nadále mu nemá být dovoleno pracovat. A to tak dlouho, dokud způsobenou škodu nenahradí."

V roce 1654 bylo ve Vyšším Brodě 86 domů a současně v ševcovském cechu deset mistrů. Zajímavé jsou i tehdejší ceny bot. Škorně stály osmdesát grošů, ženské boty kolem třiceti, selské boty do kopy (60 grošů) a střevíce kolem dvaceti grošů. Pro porovnání jedna kopa měla 60 grošů, jeden groš sedm penízů nebo 14 haléřů. Děvečka dostala za rok práce 90 grošů, stravu, střevíce a dva šátky, zemědělství nádeníci o žních dostávali dva groše a stravu, zedníci, pokrývači a tesaři dostávali dva groše za den, učitelé čtyři kopy ročně. Naproti tomu strych žita (93 litrů) stál dva a půl groše, věrtel piva (přes 23 litrů - sedm grošů, za jeden groš bylo asi sto vajec, jeden bochník chleba stál peníz, krátký kožíšek byl za tři kopy - 180 grošů. Zkrátka, boty byly velmi drahé a chudina chodila od jara do zimy většinou bosa.

Šimon Sechter

(1788 - 1867) hudebník

Narodil se 11. října 1788 ve Frymburku v rodině bednářského mistra Jakuba Sechtera. Matka mu zemřela v roce 1798. Jeho prvním voleným frymburským dvorním varhaníkem ve Vídni a v profesor hudební skladby na Sechter se rád do rodného 10. září 1867.

Vídeň mu postavila rodném domě č. p. 88 odhalena by ho raději přidržel u bednářství, který strávil u vlastnoručně V šestnácti letech byl Š. Sechter ve hudebníka Leopolda Koželuha, Mozartem. Od roku 1811 působil ústavu slepců; poučení u tohoto Franz Schubert.

bratr Karel, po otci bednář, byl starostou. Šimon Sechter byl letech 1824 až 1850 působil jako vídeňské konzervatoři. Šimon Frymburku vracel; zemřel ve Vídni

pomník a v roce 1870 byla na jeho pamětní deska. "...jeho otec, který vyčítal mu často ztracený čas, zhotoveného klavíru bez bočnic". Vídeň žákem klavírní hry u českého který se stýkal s Beethovenem i Š. Sechter jako učitel hudby v hudebníka a skladatele hledal i

Šimon Sechter napsal zejména mnoho skladeb duchovní hudby, symfonie, komorní skladby a dvanáct fug na dvanáctitaktové téma. Z každého taktu se skládá jedna fuga. Napsal i tři opery, z nichž jedna byla uvedena v roce 1844 ve Vídni. Zhudebnil mnoho básní, zvláště od Františka Schillera. Ve

svě tvorbě se setkal s vlivem českého hudebního klasicismu v díle Koželuhově a v díle Jana V. Voříška, jehož byl v letech 1824 a 1825 podřízeným. Spolu s Voříškem našel společný rys v lásce k dílu Johana Sebestiána Bacha. Na vídeňské konzervatoři u něho brali hodiny mimo Franze Schuberta i německý pianista a virtuos Henri Vieuxtems, i Mozartův a Haydnův životopisec Karel Ferdinand Pohl.

Špitál ve Vyšším Brodě

Dne 25. října 1346 byl ve Vyšším Brodě vysvěcen sveticím biskupem Adamem von Gabullou "špitální kostel" svaté Alžběty. Samotné založení špitálu ve Vyšším Brodě provedl Petr z Rožmberka 4. září 1347, když zřídil "šest obročí pro nemocné". Vyšebrodskému špitálu věnoval výnos ze svého dvora, polí a sadu v Nesselbachu, což je dnešní Větrná, mezi Rožmberkem a Malšínem. Jeho synové Petr a Jan z Rožmberka v roce 1361 přidali čtyři a v roce 1371 další dvě obročí pro nemocné. Špitál v domě, který od roku 1772 má číslo popisné 122, byl pravděpodobně dostavěn až po roce 1367, neboť v tomto roce je uváděn "chudobinec nemocných pánů" přímo v samotném klášteře. V roce 1379 udělil kardinál Pilous vyšebrodskému klášternímu špitálu odpustky, které byly pravděpodobně použity na dokončení stavby budovy. V listině z 25. ledna 1380 darují Rožmberkové klášteru vesnici Lahhrurberher u hornorakouského kláštera Schläglu za podmínky, že ve špitále bude stálá služba a opat zajistí jednoho kněze kláštera, který bude dohlížet na to, aby špitál dostal vše, co mu patří. Službu měla vykonávat "poctivá a poctivá služebná". Špitál dostal stejný název jako vedlejší kostelík, tedy špitál sv. Alžběty.

O vyšebrodském špitálu se podrobněji dovídáme až v polovině 16. století, kdy v roce 1545 je uváděna zemřelá špitální "šafářka Barbora, kterou vystřídala Anna, manželka obročího Šimona". V tu dobu byl založen špitální dvůr a dochází k úplné obnově budovy špitálu. V roce 1560 se v sirotčí knize Vyššího Brodu již mluví o "novém špitálu". Obdobně i v německé kronice Vyššího Brodu se píše u roku 1549 o novém špitálu, ale z dalšího textu je zřejmé, že to byl pozdější chudobinec v horní části náměstí, který však mohl při přestavbě budovy u kostelíka sv. Alžběty dočasně sloužit i jako špitál. V každém případě již před 2. únorem 1576 byl ve Vyšším Brodě jediný špitál u kostelíka sv. Alžběty patřící městu. Při prodeji dvou luk u Valnova, které byly majetkem kláštera, nový vlastník Kaspar Knoll byl zatížen věcným břemenem šesti sáhů palivového dřeva včetně dovozu ve prospěch vyšebrodského špitálu. Ještě o sto let později, kdy tyto louky v roce 1681 vlastnili vyšebrodští měšťané Matthias Lehard a Wenzl Füllkoffl, každý z nich odváděl špitálu ročně na sv. Michala tři fůry dřeva. Dne 9. září 1610 odevzdává opat vyšebrodského kláštera Ferenschon městečku Vyšší Brod pro účely špitálu sto rýnských franků po zesnulém kameníkovi Sebestiánu Poschovi, který více než dvacet let pracoval pro cisterciácké kláštery Vyšší Brod a Zlatá Koruna. "Tento nám před jistou dobou světil částku sto rýnských zlatých, počítaných po šedesáti krejcarech ... a nám uložil, abychom těchto sto zlatých odevzdali špitálu v městečku Vyšší Brod k lepší péči o místní chudé". Obročníci dostávali zdarma stravu u jednotlivých měšťanů. Dvě špitální porce dával klášter, jak psáno "před rokem 1656 i potom". Kostelík sv. Alžběty se rozpadal, a proto byl v roce 1670 za opata Johanna Clayeye znovu postaven stavitelem Peterem Spinetti a Bartholomäusem Bullou. Byl zasvěcen sv. Josefu a také špitál se od té doby nazývá sv. Josefa. Dne 25. června 1773 obdržel vyšebrodský špitál sv. Josefa tisíc feniků, což byla asi osmina hřivny stříbra, od pátera Qeyera jako dědictví po jeho rodičích. Za to se museli špitálníci každodenně modlit za dárce i jeho rodiče. V letech 1797 a 1798 sloužil špitál jako lazaret, protože tehdy řádila "nakažlivá nemoc".

Tkalcovský cech ve Vyšším Brodě

Ve staré německé kronice Vyššího Brodu se píše: "Z užitkových rostlin se zde kromě obilovin výborně daří lnu, jehož pěstování sahá až do nejstarších dob." A právě tato věta mě vedla k cestě za historií tkalců ve Vyšším Brodě. Len se vyséval obvykle na úhor, v květnu nebo začátkem června, a dozrával asi za třináct týdnů po osevu, což je pro krátké šumavské léto dostatečné. Již v roce 1506 je v sídle panství, v Rožmberku, privilegiem ustanoven cech tkalců, kam nepochybně patřili i tkalci vyšebrodští. V roce 1531 se připomíná první tkadlec i v nedalekých Studánkách. Počet tkalců ve Vyšším Brodě zřejmě stále stoupal, a tak 10. července 1568 vydal vyšebrodský opat Johann se

souhlasem Viléma z Rožmberka privilegia pro samostatný cech tkalců ve Vyšším Brodě. Privilegium má celkem třicet ustanovení. Prvé zní: "Dva přísežní mistři řemesla zaručí, že celé řemeslo jich bude poslušno a bude se řídit řádem. Kdo chce u nich být mistrem, ten má mít dobré zákazníky, má být zbožný a počestně narozený a má své řemeslo řádně vykonávat, předloží list o narození a o vyučení a příslibí, že k udržení cechu bude zachovávat jeho řád. Má také zaplatit tři kopy a deset funtů vosku. Osvobozeny od toho jsou jen mistrové děti, jež se narodily ve Vyšším Brodě a jejich vdovy."

V dalších bodech se upřesňuje, jak se má mistr chovat, jak mezi znesvářenými mistry sjednat smír, hovoří se zde i o pokutách do cechovní pokladny. Zajímavé jsou články osm, devět a deset. Říká se v nich: "Kdo ztratil přízi nebo ji prodal a nedostal slovu, ten má řemeslo zanechat do té doby, až se s lidmi vyrovná. Kdo nedělá dobrou práci nebo kdo za lehkou práci žádá cenu jako za těžkou, ten bude potrestán. Kdo bude přistižen při krádeži, ten budiž z cechu vyloučen." Jak jednoduché, ale jasné věty, které nedávají dvojí výklad. Každý, kdo chtěl utkat plátno, si většinou přinesl vlastní přízi a zaplatil za práci. V roce 1562 napsal Petr Ondřej Mattioli ve svém Herbáři, jinak bylináři velmi užitečném: "Tkadlec len nejprve snuje na snovadlo, souče na cívky a učině sobě vosnovu i outek. Ten vosnovou potom navíjí skrze brdlo na vratidlo a přisukuje, někdy vesele s prozpěvováním, někdy s hněvem i sápaním, s láním i na ženy nařikáním, a tak se již ten len na plátno utká." Jak se to zdá po přečtení jednoduché. Ale jak se dovídáme z tkalcovského privilegia Vyššího Brodu, "kdo by se chtěl vyučit řemeslu, ten má mít dobré doporučení, že se zbožně a počestně narodil a mistrovi příslibil, že se chce po čtyři roky učit. Má také složit záruku pěti kop a zaplatit šest funtů vosku. Když se učeň vyučil, pak má jít na dva roky na vandr, dříve než se stane mistrem."

Zvláštní skupinu tkalců představovali nejlepší tkalci. Ve vyšebrodském privilegii tkalců se říká: "Kdo by z tkalců uměl ubrusy, cvilinky, golče všelijakých dílem v čtyřsichtě a třísichtě brzo dělati, aby dělal obci ke cti a sobě k užitku." Téměř doslovné znění je i v Řádu měst rožmberských pro Třeboň, Lomnici a Veselí z roku 1519. Šlo s největší pravděpodobností o specializované tkalce, kteří dovedli tkát různé vzorované tkaniny v keprových a atlasových vazbách, které jsou uváděny v historických pramenech.

První primátor Vyššího Brodu, který byl vyšebrodským primátorem od roku 1608, se jmenoval Simon Malschinger, "provozoval rozsáhlý obchod plátencký" a mezi jeho zákazníky byl i poslední Rožmberk Petr Vok, jak dosvědčuje objednávka z 10. listopadu 1610. Dalšími známými vyšebrodskými tkalci z roku 1620 jsou Bartl Thoman a Michael Leitgeb. V berní rule z let 1652 až 1656 je téměř u všech vsí a samot na Vyšebrodsku poznámka "plátnem a předivem se živí." Vizitační komise, která ukončila na vyšebrodském panství svou činnost 27. října 1653, uvádí ve Vyšším Brodě jedenáct tkalců, a po jednom ve vesnicích Hradový, Slupečné a Studánky. Mezi majiteli domů jsem našel v roce 1653 devět jmen tkalců a v roce 1712 deset jmen tkalců. Zajímavý údaj je i u vyšebrodského faráře Martina Nacha z roku 1599, o placení desátků na této faře: "Sedlák Gregor z Petřejova odváděl deset snopů lnu a jednoho kohouta. Ve vesnicích Bystrá a Kamenná též každý sedlák jeden sýr, krmenou husu a dva, případně jeden snop lnu."

Tvrz Český Heršlák

Český Heršlák, dnešní osada Horního Dvořiště, vznikl nedlouho po založení Horního Dvořiště. "První zpráva o Heršláku pochází z roku 1289, kdy bratři Čeněk z Doudleb a Dominik z Pasovar

odevzdali klášteru ve Vyšším Brodě desátek z tohoto majetku". Od samého počátku to byla tvrz, či spíše strážní hrad při česko-rakouské hranici, nepochybně na cestě k trhové osadě Horní Dvořiště. O tom, že zde vedla stará zemská stezka již "pradávnou", svědčí mimo jiné i archeologický nález při stavbě železnice České Budějovice - Linec v 19. století. V dnešním Českém Heršláku byla nalezena deformovaná měděná hřivna, která dostala v Národním muzeu v Praze inventární číslo 50.814. Hřivna je tyčinka kruhovitého průřezu,

stočená do otevřeného kruhovitého tvaru s očkovitě svinutým koncem. Druhý konec hřivny je ulomený a hladká tmavozelená patina je místy oprýskaná.

Nalezená hřivna u Českého Heršláku představuje formu kovové suroviny starší doby bronzové a nelze vyloučit, že šlo o část většího hromadného nálezu. V knize Čechy z 19. století čteme: "Heršlák jest osada stará, jejíž první známí držitelé náleželi k rodu, na jihu českém rozšířeném, znaku muže s mečem taseným. Heršlák, jakožto hrad pomezí, měl ovšem nemalou důležitost za všech dob ..." Společný erb - svrchní část muže s dobytým mečem měli Doudlebští, Heršláčtí, Cipínští, Řevnovští, Pouzarové z Michnic a Sudlicové z Jílovic. V knize je uvedena i pečeť tvrze. Augustin Sedláček dodává, že to byla tvrz "s hlubokým příkopem vodou opuštěným, v němž ryby chovali" a dále zajímavé vylíčení "chování" jednoho z držitelů tvrze:

"Beneš Macuta z Heršláku se stal ještě za živobytí otcova osobou po všech Čechách vůbec známou a pověstnou, anobř takovou, že jím děti strašiti mohli. V pamětech se s ním setkáváme po prvé roku 1390 a měl tehda jednání mírné. Ale zanedlouho o něm povídali zločinci na skřipci tázání, že pacholci jeho ukradli mlynáři pod Myšlany tři krávy, z nichž jedna Macutovi odvedena, a že krádeže ty a takové se daly jeho příkázáním. Ale s Cáhlovskými zle pochodil. Ondřej z Polheimu, hejtman na Cáhlově, zajal jej a propustil jej teprve na přimluvu pana Jindřicha z Rožmberka... Když vrátil se do Čech, vedl si tak jako dříve... Zkrátka o něm povídáno vůbec, že jest "velký loupežník na silnicích". Roku 1409 podařilo se Rožmberským, že jej zajali, a tu se přiznal ke všem kouskům, jež naň praveny. A těch kousků bylo opravdu hodně. V Popravčí knize jsou jim věnovány plné čtyři strany a tak "pro své zlé účinky o hrdlo přišel".

Osudy tvrze Český Heršlák byly v polovině 15. století spojeny s rakouským rodem Zinespan, jehož příslušníci se začali nazývat Cinišpány z Heršláku. V září 1467 se Zdeněk ze Šternberka zmocnil "úkladem tvrze Heršlácké a potom teprve donutil Cinišpány, že mu tvrz zapsali." Následoval vleklý spor a válečná tažení, a teprve v roce 1487 je v listině vyšebrodského cisterciáckého kláštera jako majitel opět uváděn Cinišpán, tentokrát Jan, který se na Heršláku připomíná až do roku 1514. V roce 1546 jsou tvrz, poplužní dvůr a mlýn uváděny v obnovených Deskách zemských jako pusté. Později na místě tvrze vyrůstá zámek, ale jeho historie patří již do jiné kapitoly.

Vory na horní Vltavě

1530 podal Štěpánek Netolický návrh na splavnění horní Vltavy, kde se v lesích začínalo silněji těžít dlouhé dříví na stavby. Kolem roku 1552 dal Albrecht z Guttštejna splavnit Vltavu od Vyššího Brodu do Českých Budějovic. Pracovalo na tom několik tisíc lidí. Při těchto úpravách začala být stavěna v jezích propust pro vory. Objem plavby stále stoupal: v roce 1635 začal plavit dřevo i vyšebrodský cisterciácký klášter a v roce 1650 krumlovští jezuité.

V roce 1766 byly splaveny vory z Želnavy až do

Nejstarším dokladem o plavbě dřeva na Vltavě je zakládací listina břevnovského kláštera o mlýnech a jezích na Vltavě z roku 883. V roce 1088 se začalo na Výtoni v dnešní Praze platit clo ze dřeva splaveného po Vltavě. Roku 1130 se na této "Vejtoni" dávala část dřeva vyšehradskému kostelu jako clo. Za Jana z Rožmberka, který zemřel v roce 1472, píše královský písař Jan Chvala: "I poslali jsme plavce, aby ten prám pojali a dolů splavili..." V roce

Loučovic, kde byly rozřezány na polena a volnou plávkou dopraveny po vodě do Českého Krumlova. Čertova stěna nad Vyším Brodem však stále překážela nepřerušené plavbě dřeva z oblasti horní Vltavy. Zrušení vodních cel v roce 1821 způsobilo zvýšení poptávky po dlouhém dříví a větší vývoz užitkového dřeva do Německa. V letech 1838 až 1841 bylo znovu upraveno řečiště Vltavy mezi Vyším Brodem a Českými Budějovicemi. Kolem roku 1850 dostoupil objem voroplavby ze Šumavy do Saska maximální výše. Schwarzenbergové z obavy, aby těžba dřeva na jejich panství pro výnosnost prodeje saským kupcům neklesla, zavedli saskou metodu pěstování monokultur smrku. Smrk byl tehdy nejlepším stavebním dřívím, čemuž odpovídala i dobrá prodejní cena. V roce 1850 zahájilo schwarzenberské panství voroplavbu ve vlastní režii.

Již v roce 1850 splavilo schwarzenberské panství z Vyšího Brodu do Prahy 15 tisíc dolnorakouských sáhů dřeva - zhruba 42 tisíc kubických metrů dřeva. V letech 1856 až 1859 byl pro plynulou plavbu vorů upraven úsek nad Lipnem a dle Miroslava Landy "v letech 1858 až 1864 postaven obtokový kanál mezi lipenským zdvihem a Vyším Brodem". V roce 1882 mohlo být za lepších podmínek splavnění dopraveno po vorech z horní Vltavy do Prahy více než milion plnometrů dřeva. Z horní Vltavy byly vypravovány výhradně šestivorové, asi 120 metrů dlouhé prameny dřevěných klád, jejichž objem včetně nákladu se pohyboval kolem 130 plnometrů dřeva. V roce 1898 bylo do Prahy dopraveno po vltavské vodě 2778 pramenů a v roce 1903 plulo z Vyšího Brodu 1655 pramenů, tedy zhruba 280 vorů. Tehdy se plavilo 120 až 150 dní v roce a tak z Vyšího Brodu denně vyplouvaly dva prameny; tedy více než deset vorů.

První světová válka plavbu vorů z Vyšího Brodu přerušila a již nikdy nebylo dosaženo takového množství jako před rokem 1914. Tady nelze nezpomenout alespoň dvou vyšebrodských vorařů. Josef Sípál napsal: "Desátého října 1910 jsem složil v Praze zkoušku pro vedení vorů a dostal Patent plavecký, který opravňoval k vedení vorů z Vyšího Brodu do Prahy. Po zkoušce jsem plavil s otcem z Vyšího Brodu. Za vázání a od nákladu a plavení do Prahy se platilo pro plavce 23 až 24 zlatých a plavba trvala v průměru osm dní a plavilo se do svatého Václava." Vrátný Tomáš Sypal se narodil 13. ledna 1902 a vzpomíná: "Můj děda plul z Vyšího Brodu naposledy jako vrátný, když mu bylo 82 roků. Spolu s ním plul v partě i můj otec Josef Sypal, kterého zabila kláda v roce 1915. Já se přestěhoval do Vyšího Brodu v roce 1926 a téhož roku jsem se stal také vorařem".

Vyšebrodská elementární škola

Prvním učitelem ve Vyším "rector" Nikolaus. Učil ve svém horní části náměstí. Zpráva o něm je uvádí, že se ve Vyším Brodě učilo elementární; měšťanští hoši se zde je učil náboženství (katechismus). spolu s dalšími domy při velkém 1569. Po tomto požáru se škola stával u nynějšího presbytáře polovině 16. století zde působili Brock.

Brodě, který je znám jménem, byl domě, stojícím v prostřední řadě v z roku 1530. Profesor Schmidt však "mnohem dřívě". Škole se říkalo učili číst, psát, počítat, zpívat a farář Dům učitele Nikolause vyhořel požáru na Velký pátek (8. dubna) přestěhovala do domku, který kostela sv. Bartoloměje. Ve druhé učitelé Matthias Haider a Matthaas

Na vyšebrodskou školu nezapomínají ani Artikule a řády městečka Vyší Brod z roku 1608, kde se ukládá: "Měšťané mají dbát na to, aby jejich děti pilně do školy chodily a učily se. A nemají se nechat volně pobíhat. To pod pokutou dvou kop". Školní rok začínal 3. listopadu a končil 20. září. Vyučovalo se zpravidla dvě hodiny dopoledne a dvě hodiny odpoledne. Ve čtvrtek býval "feriální den", kdy se neučilo. O vánocích byly tři dny volna, o masopustu čtyři, o velikonocích dva týdny. Před zahájením dopoledního i odpoledního vyučování se žáci modlili v kostele, a proto elementární škola bývala vždy blízko kostela.

27. února 1623, tedy uprostřed třicetileté války, se oženil kantor Laurenz Stutius s Marií, dcerou mlynáře Johanna. Svatbou se stal měšťanem a obecním písařem. Spojení učitele a obecního písaře se stalo od té doby pravidlem. Od roku 1634 byla přidána i funkce varhaníka, kterou do té doby vykonával rod Zepfelů. Prvním učitelem, písařem a varhaníkem byl Adam Reichard. Přesto ale

společenské a hmotné postavení učitele bylo takřka na úrovni obecního pastýře. Pro částečné zlepšení svého postavení vybírali kantoři od rodičů různé poplatky. Na počátku školní docházky žáka to byly introitales, v pololetí pretiales, o jarmarku jarmarkales, a tak to pokračovalo u všech církevních svátků. Za naostření brku na psaní vybírali pennaes a za svíčky na zimu kandedales. Děti ve škole sedávaly na zemi a v zimě musel každý žák denně přinést polínko k přiložení do kamen ve třídě.

V roce 1643, za opata Georga Schroffa, při rozšiřování farního kostela sv. Bartoloměje, musela být dosavadní budova školy zbořena a pro školu byl zakoupen dům nedaleko fary, který v roce 1722 dostal číslo 43. Tento domek byl zakoupen "od zámečnicka Hanse Hartmanna a pro potřeby školy rozšířen. Zcela určitě tu plná tři desetiletí, v letech 1651 až 1681, učil nadučitel Simon Leitgeb. Poprvé je zde uváděn i preceptor, tedy podučitel. Ten sledoval postup žáků a opravoval jejich chyby. Budova školy zůstala bez rozsáhlejších úprav až do 7. prosince 1774, kdy byl vydán Všeobecný školní řád, považovaný za začátek povinné školní docházky, která vstoupila v platnost v následujícím roce 1775.

Po Simonu Leigebovi jsou připomínáni další vyšebrodští učitelé: Petr Paul Eismann, Martin Hölzer, Andreas Hofbauer a Jakob Malik. Posledně jmenovaný byl Čech a mluvil špatně německy. Roku 1747 byl městskou radou odvolán. Místo něj byl jmenován Andreas Hofbauer, který byl číšníkem; proto nakonec Malik své kantorské místo udržel. Teprve v roce 1774 jej vystřídal Anton Hall, žák reformátora rakousko-uherského školství Kindermanna z Kaplice. Na konci působení vyšebrodské elementární školy bral nadučitel sto zlatých ročně, což bylo na hranici existenčního minima. Pro slušné živobytí učitelské rodiny bylo totiž třeba asi o třicet zlatých ročně více.

Vyšebrodské krčmy

Historik Aleš Stejskal po studiu v třeboňském archivu uvádí, že za posledních Rožmberků bylo v jejich jihočeském dominiu na jihu Čech přes 560 krčem. V průměru připadala jedna krčma na 10 až 15 domů. Ve Vyšším Brodě bylo v té době 74 domů a 11 krčem. Právo várečné (právo vařit pivo) mělo město i pivovar v cisterciáckém klášteře. Krčmy bývaly soustředěny zejména na náměstí a dům, v němž se čepovalo pivo, měl nad vraty nebo ve štítě zavěšen slaměný věchet. Šenkovní místnost bývala prostá jizba s hliněnou podlahou, měla dva až tři stoly s trnoží a dřevěné lavice. Na stěnách viselo velké množství konvic, korbelů, pint, holb a zejména žejdlíků. Pivo se nosilo ze sklepa v plechových konvích a v krčmě se chladilo v dřevěných bečkách naplněných studenou vodou nebo ledem. Odměřovalo se plechovými žejdlíky.

Zavírací doba byla většinou "do začátku obchůzky ponocného", tedy do cca 23.00 hodin, ale samostatně šenkující vdovy zavíraly již při západu slunce. Otvíralo se "po práci", nejednou však už od rána. I když byl vlastník domu, vždy jen měšťan, veden v registrech posudného jako krčmář, šenkýřkou bývala jeho manželka. Krčmář ukončoval každou návštěvu "sousedů" vysvícením. Vzal svítilnu a "vysvícil hosta" až před jeho dům. Návštěvníci krčmy byli "pitelé". Jinou skupinu tvořili přespolní. Ženám v doprovodu muže nebo mužů nikdo účast v krčmě nezakazoval. Zvláště populárními hosty byly neřestné ženy - merhyně.

Roku 1608 vydal vyšebrodský opat Paulus Fahrenschoen "Artikuly a řády městečka Vyšší Brod". Mají 63 bodů, z nichž osm se týká vyšebrodských krčem. V bodě č. 8 se říká: "Když bude někdo přistižen, že nemá konvici v pořádku, propadá městu dvěma kopami". To bylo 128 grošů, nádeník dostával týdně 6 grošů a zednický mistr 16. K tomu se váže i bod č. 55: "Rychtář, přísežní radní i ti, kteří jsou pod slibem, přinejmenším každou neděli v krčmách mají dohlížet, zdali mají správnou míru". Už tehdy se na míře šidilo. Rychtář Simon Malschinger a jeho pět radních chodili "ohledávat hřebík". V každé krčmě musel být úředně potvrzený žejdlík, v němž si mohl každý host nalíté množství piva přeměřit. Nádobu měla při kraji připevněn hřebík označující správnou míru. Pokud žejdlík neodpovídal nařízení, "na místě jej provrtali", což znamenalo odejmutí živnosti. Dalším šizením bylo přilévání vody do piva. Ale přilévávali také "patoky, piva řídká a lehká". Tresty bývaly peněžité a při opakování hrozila doživotní ztráta živnosti.

Bod č. 16 se týkal přespolních: "Každý krčmář má dohlížet na to, jaké má hosty, a nemá ubytovávat neznámé osoby po tři dny, ale s vědomím a souhlasem rychtáře, jinak za takového hosta

zaplatí jeden bílý groš. Když takový host nemá čím zaplatit, má zanechat zástavu". Hosté jedli z jedné mísy společně s rodinou krčmáře a po jídle platili "jak jim chutnalo do misky". Na noc býval host uložen tam, kde bylo místo. Většinou v krčmě na stole nebo na lavici. Chování "pitelů" v krčmě určovaly body: 18, 20, 50 a 53. V prvních třech se říká, že každý, kdo přichází do krčmy a má při sobě zbraň, musí jí dát krčmáři do úschovy. A žádný krčmář nesměl dovolit hru v kostky nebo karty a nesměl nechávat lidi sedět v krčmě přes noc. Obecní sluha mohl v krčmě karty a kostky odebrat. V opačném případě propadl krčmář obci jednou kopou, zamlčení rvačky ho stálo pět kop. Na pijáckém večeru nesměly být uzavírány obchody, výměny ani dohody. Poslední artikule pak nařizovala, aby se o nedělích a jiných svátcích neprodávala a nečepovala pálenka ani pivo před kázáním a mší svatou pod pokutou dvou kop. Vítězství hospody nad kostelem zaznamenal farář Matthäus Fock, který napsal: "Více lidí bylo v krčmě na pivě než v kostele".

Kamnáři ve Vyšším Brodě v 16. století

Kamnáři byli elita mezi hrnčíři. Název kamnář vznikl z latinského slova caminus, což znamená ohniště. První kamna vznikla v alpských klášterech, kde bylo nutné vytápět obytné prostory jinak, než otevřeným ohništěm v krbu. První kamnáři přišli do Vyššího Brodu z Rakouska na pozvání vyšebrodského cisterciáckého kláštera. V roce 1530 byli ve Vyšším Brodě čtyři majitelé domů, kteří měli ve svém příjmení kamnář, německy Hafner. Pouze u Hanse Katerhafnera, tedy "bručouna kamnáře", je zaznamenáno kamnářské řemeslo. Majitelem domu číslo 21 byl v roce 1530 Michael Holzbauer, který byl také kamnářem. O rok později, přesně 5. února 1531, rozhodoval na **Krumlově** Jan z Rožmberka spor mezi městem Vyšší Brod a obcí Studánky. Zakázal ve Studánkách řemesla krejčí a švec, ale na druhé straně rozhodl: "Tak nechť pracují kamnáři, usedlí ve vesnici Studánky, a kovář, rovněž ve vsi spolu s tovaryšem a učedníkem, poskytují užitečné služby svým zákazníkům, aniž by byl důvod ke stížnostem ze strany vyšebrodských a k nedorozumění, a to na věčné časy".

Kamnářská hlína se nalézala zejména kolem Boršíkovského potoka. K výrobě kachlí jí používali nejen kamnáři ze Studánek a Vyššího Brodu, ale i rakouští kamnáři z okolí Leonfeldenu. Kachle se dělaly z hlíněných rozválených plátů na hladkém tvrdém prkně. Měly rozměry 20x20 cm. K plátům se přilepily po stranách "štumfy", které měly dírky, jimiž se při stavění kamen prostrkovaly dráty, aby se usazené kachle nerozestupovaly. Po zaschnutí se vyhladily širokým nožem. Moučka na glazuru, které se říkalo "flcavka", se rozmočila ve vodě a kachle se glazurou poléval. Když kachle zaschly, zdobily se tapováním a po zaschnutí se polévaly suříkem. Při pálení suřík shořel a kachle dostaly lesk. Při pálení se topilo suchým smrkovým dřívím. Kachlová kamna mívala tři tahy, čímž se zajišťovalo využití tepla.

Ještě před požárem vyšebrodského kláštera v roce 1536 vydal jeho opat listinu, která potvrzovala, "že jste své služby nabízeli s pořádkem ve vašem řemesle, že jste byli nadaní a svobodní", jak vzpomíná cechovní privilegium z 29. září 1554. Toho dne, na svátek svatého Michaela archanděla, vydal vyšebrodský opat, převor a konvent kamnářům z Vyššího Brodu a ze Studánek privilegium, které stvrdil svou pečetí i Vilém z Rožmberka. Z této listiny se dovídáme, že mistry kamnáři v onen den byli i Michael Holzbauer a Štefan Katter z Vyššího Brodu. Ten první byl měšťanem v dnešním domě číslo 21, druhý byl onen kamnář bručoun z domu číslo 92. Ve Studánkách bylo osm mistrů kamnářů: Urban Geyem, Hans Leotol, Georg Haffner, Andre Haider, Amand Grimoalt a Martin Schmuckberr.

V cechovním řádu jsou jednotlivé artikule věnovány přijímání tovaryšů a učedníků, způsobu zkoušek a vydávání dokladu o řádném vyučení. Kamnářem se učil učedník tři roky a na závěr musel předvést mistrovský kus, kterým býval pivovarský kotel, několik kotlů s víkem a kachlová kamna. Dále cechová artikule řeší přijímání nových tovaryšů a pořádání "mistrovské hostiny". Velmi rozsáhle je zde rozveden systém pokut a plateb, které jsou vždy stanoveny hodnotou "funtu vosku". Cechovní artikule stanovily, že po vyučení dostával tovaryš od mistra vedle výučního listu i nový oblek. Pokud chtěl tovaryš "po týdny vandrovat", musel to mistrovi oznámit 14 dní dopředu. Stejná lhůta platila i v případě, když chtěl mistr tovaryše propustit. Za největší provinění se považovalo, když kamnář prodal jinému kamnáři kachle. Privilegium povolovalo cechu mít svůj znak a používat vlastní pečeti.

Vyšší Brod a třicetiletá válka

Třicetiletá válka začala 23. května 1618 pražskou defenestrací. Pro **vyšebrodský klášter**, a zejména jeho poddané, začal dlouhý smutný čas, ve kterém nebraly konce dodávky a ubytování vojska, loupeže a plnění bez rozdílu, zda se jednalo o stavovská nebo císařská vojska. Již 5. července 1618 žádal plukovník jezdeckva Ulrich von Kinský vyšebrodský klášter o 400 strychů ovsa pro vojenské koně. Takové žádosti, které byly spojovány s výhrůzkami, se opakovaly stále častěji. Bylo jasné, že vyšebrodský klášter a vyšebrodský průsmyk se stanou ubytovacím místem a střetem stavovských a císařských vojsk, a tak 3. října 1618 opustil klášter převor Andreas Pachmann s většinou vyšebrodských mnichů. Uchýlili se do bezpečí rakouských cisterciáckých klášterů. V klášteře zůstal opat Paul III. Farenshou s několika mnichy.

12. listopadu 1618 byly České Budějovice obsazeny císařským vojskem maršála Karla Bonaventury hraběte Buquoye. Také v Českém Krumlově byla posádka císařského vojska a 18. listopadu 1618 z hornorakouského Leonfeldenu, ležícího několik kilometrů od Vyššího Brodu, psal Rudolf z Opperschtorfu hraběti Buquoyovi, že jeho císařská vojska jen s námahou pronikla k vyšebrodskému průsmyku. Zde se Rudolf z Opperschtorfu dověděl, že do Vyššího Brodu každým okamžikem přijde stavovské vojsko a zemská hotovost z Rožmberka. On sám musí ustoupit a maršála Buquoye nechť nikdo na tuto cestu neposílá. Velitel stavovského vojska Heindrich von Schlick (Jindřich Šlik) opravdu 18. listopadu obsadil Vyšší Brod a ubytoval se ve vyšebrodském cisterciáckém klášteře spolu se čtyřmi kornety rejtarů a třemi korouhvemi pěšáků. To bylo 400 jezdců na koních a 700 pěšáků. Stavovské vojsko bránilo vyšebrodský průsmyk proti císařským vojskům jak z rakouské strany, tak i od Krumlova. Dne 19. listopadu 1618 žádal kapitán Buquoy o posilu pěti set mužů s tím, že obsadí všechny cesty do Rakous ve Vltavici, u Svatého Tomáše i u Vyššího Brodu. Jeho jednotky obsadily Vítkův Hrádek, který však 29. listopadu opustily. Císařská vojska několikrát zaútočila z Krumlova a koncem listopadu obsadila Rožmberk.

Z té doby se mlýn byl vydrancován, Rybářského dvora označen jako prázdný vypukl požár. Zatímco Volf píše, že stavovská Brod 29. listopadu prosince. Stavovská císařská, kde 300 Schmolinský, a spolu s

dovídáme, že Joschův Georg Lichtenberger z zabit, Weihmühle je statek a v Bystré Jiří Zálaha i Miroslav vojska opustila Vyšší 1618, Kaidl uvádí až 6. vojska vystřídala vojska jezdcům velem ním přitáhl i hejtman

Augustin Hock se dvěma prapory pěšáků a 200 jezdcí. Obě jednotky císařské armády se ubytovaly ve Vyšším Brodě a v klášteře. Vzhledem k nejisté době se snažil maršál Buquoy za pomoci pasovského biskupa Leopolda přemluvit vyšebrodského opata Paula III. Farenshou, aby klášter opustil a přesídlil na Krumlov. Opat však z cisterciáckého kláštera ve Vyšším Brodě neodešel.

Dne 3. prosince 1618, ráno mezi sedmou a osmou hodinou, byla oddílem vojáků vypleněna vesnice Kamenná. Rozsekali truhly, vzali všechno oblečení a odehnali 84 kusů hovězího dobytka. Která armáda to byla, zda stavovská nebo císařská, to dopis plný nářků vyšebrodského opata neuvádí. Krutou zimu roku 1619 přežily obě válčící strany v relativním klidu, ale již 28. dubna 1619 zaútočila hornorakouská protestanská vojska pod vedením hejtmana Hohemecka, vytlačila císařské vojsko z vyšebrodského kláštera i z celého kraje, obsadila Rožmberk, loupila a plenila v celé okolní krajině. Jak píše August Sedláček, v květnu 1619 zaútočil maršál Buquoy na Rožmberk poprvé, a "městečko vyplenil a vypálil". Hrad zůstal tehdy v držení stavovského vojska, ale při druhém útoku Buquoye v září 1619 se dva slezské praporce stavovské pěchoty vzdaly a císařští vojáci zde získali velkou kořist, zejména obilí. Porážka stavovského vojska v Rožmberku měla za následek i nucený odchod protestanského stavovského vojska z Vyššího Brodu. A tak v září 1619 se ve vyšebrodském klášteře opět střídají vojska. Nebylo to však nadlouho, neboť na přelomu let 1619 a 1620 přitáhlo do Vyššího Brodu znovu stavovské vojsko, kterému velel Jindřich Šlik.

Zmocnilo se Vyššího Brodu i kláštera a císařskému vojsku ukořistilo 42 vozů a především hotovost sedmdesáti tisíc tolarů. Německá kronika Vyššího Brodu na straně 134 zaznamenává i ukořistění deseti tisíc kusů dobytka, ale toto číslo je určitě nadsazené nejméně o jednu nulu. Stavovské vojsko Jindřicha Šlika ve vyšebrodském klášteře také dlouho nebylo, neboť již 14. ledna 1620 neapolské vojsko, vedené kapitány Mariem, Scipiem a Domenicem získalo Vyšebrodsko zpět a v klášteře se ubytovalo 300 neapolských pěšáků. Smutkem, starostmi a soužením zmožený opat Paul III. Ferenschou 23. ledna 1620 umírá ve věku 43 let. Jeho smrti byl přítomen jen převor Gangolph Scheidinger a dva klášterní kněží. Všichni ostatní mniši z kláštera odešli do bezpečí. Převor hlásil úmrtí opata ihned do Wilheringu a prosil wilherinského opata Georga Grilla, zda by mohl co nejdříve přijít, protože je nebezpečí, že by vojáci mohli klášter zplundrovat, kdyby se o smrti opata dověděli. Wilherinský opat ihned přispěchal a konal smuteční slavnost za zemřelého, který byl pohřben před schody presbiteria. Posledního ledna roku 1620 požádal Grill císaře Ferdinanda II., aby směl uspořádat volbu opata co možná nejdříve. O smrti vyšebrodského opata se dověděl také generální vikář Georg Urat a požádal o řízení volby opata Vyššího Brodu pro sebe. Došlo k delšímu jednání, které skončilo tím, že volba se konala až 9. června 1620 za vedení Georga Grilla z Wilheringu. Sedmadvacátým vyšebrodským opatem byl zvolen převor Gangolph Schneidinger, který byl 10. června 1620 uveden do funkce. Již před tím, 11. dubna 1620, vystředali v klášteře neapolské vojáky Valoni, s kapitány Petrem Freyem a Karlem Dankartem. Šest dní po volbě opata Scheidingera, o Božím těle, byl farář v kostele rozsekán na kusy právě před uspořádáním sváteční procesí, a celé kostelní zařízení bylo zničeno.

Třetího srpna 1620 zaslal opat Gangolph Scheidinger prosebnou žádost císařskému generálu Donu Balthasarovi proti zlému zacházení s hořickými poddanými. Hejtman Georg Bartinuji zapřahal lidi do vozů k oslům, strašně je bil, ničil zařízení domácností. Opat prosil generála, aby jmenovanému vytkl neslušné chování, aby ubozí poddaní mohli v prázdných domech a dvorech zůstat. Do 25. září 1620 musel klášter dodat v hotovosti nebo naturáliích 7 197 zlatých. A jako by té krutosti nebylo dost, například Driesendorf byl pouze za léta 1619 a 1620 dvanáctkrát zpleněn vojsky. Po četných bojích obsadila císařská vojska celé jižní Čechy a vývoj událostí skončil bitvou na Bílé hoře. Ale ještě předtím, 6. února 1620, vydal císař Ferdinand ve Vídni list, kterým maršálu Karlu Bonaventurovi Buquoyovi za jeho služby daruje dědičně "statky Rožmberk, Nové Hrady, Libějovice, Žumberk spolu s dílem Chvalkovským a Cuknštejn". Pokoje na nově získaných statcích však Buquoy neužil, neboť při obléhání Nových Zámků v roce 1621 zemřel. Léta 1621 až 1623 byla na Vyšebrodsku klidnější, a tak se postupně do vyšebrodského kláštera vraceli uprchlí cisterciánští mniši.

Avšak již 7. ledna 1624 se do vyšebrodského kláštera nastěhovala setnina vojáků, kterým velel bavorský hejtman Hermann Wippart. Nejdříve přijelo 300 dragounů a později k nim přibylo dalších 200 pikenýrů a mušketýrů. Druhého července 1624, poté, co Wippart se svým vojskem odešel z kláštera a z Vyššího Brodu, líčil opat Gangolph Scheidinger ve svém obžalovacím listě bavorskému zemskému soudci činy tohoto velitele a jeho vojáků. Mimo jiné píše: "Ačkoliv mu poddaní dávali všechno, co žádal, přesto byli častováni ranami a bitím. Ženy a dívky nepřírozeným způsobem ostouzeny a lidé byli vysáváni, že si mohli dopřát jen chleba z otrub. Svým kaprálům poroučel Wippart zapalovat domy, když nemohli sedláci plnit dodávky pro vojsko". To mu nestačilo, a tak 9. června 1624 o půlnoci vojáci zapálili Vyšší Brod, vsedli na koně, namířeny pistolemi odháněli lidi, kteří chtěli hasit a křičeli: "Musí se zapálit i z další strany a nechat je k čertu vyhořet". Vojáci vytrhali vodovodní potrubí z kašen a vodovod ucplali hlínou. Tak lehlo popelem sedmnáct usedlostí a vznikly škody za devět až deset tisíc zlatých. Dne 13. listopadu 1624 byl Hermann Wippart zatčen v Schördingu nad Innem. Od 19. října 1624 do 15. února 1625 byl ve Vyšším Brodě posádkou plukovník Laurenz von Medici se svými dragouny. Dohromady měl však jen 23 koní.

Za třicetileté války vypuklo v sousedním Rakousku povstání lidu, vedené nejen sedláky, ale i měšťany. A tak v červenci 1625 přišla do vyšebrodského kláštera setnina pěšáků a asi třicet jezdců pluku Hanse Preinera. Veliteli byli hejtmani Oxl a Reibitz. Z korespondence opata Gangolpha Scheidingera se dovídáme, že v klášterních vesnicích bylo ubytováno přes 180 koní, "ačkoliv jsou tam chudí sedláci". Povstání však bylo brzo potlačeno, v listopadu 1626 likvidováno a účastníci krutě potrestáni. V roce 1627 způsobili Bavoři, ubytovaní v rakouském Leonfeldenu, na rychtě Kapličky u

Vyššího Brodu loupeží a pleněním škodu 1.804 zlatých. Vyšebrodský opat Gagoph Schneidinger nepoznal v době, kdy byl představeným kláštera, ani jediný den míru, neboť umřel 23. března 1631. Ani nově zvolený, osmadvacátý opat Georg II. Schroft se konce třicetileté války nedočkal. Třicetiletá válka zdaleka ještě nebyla u konce a již zahynulo mnoho obyvatel. Byly vypleněny a vydrancovány vesnice, řada domů byla zbořena nebo zůstala opuštěna. Válka narušila hospodářství a mnoho lidí přišlo o veškerý svůj majetek. Zemí a krajem šel hlad, bída a utrpení.

Další velké strádání na Vyšebrodsku přišlo od roku 1632. Tehdy procházely krajem velké vojenské jednotky a další povinností kláštera bylo živit 2200 vojáků v Českých Budějovicích. Od 24. ledna 1633 se ve vyšebrodském klášteře, ve Vyšším Brodě a okolí ubytovalo vojsko plukovníka hraběte z Rittbergu se 624 koňmi. V dopise z 31. dubna 1635 líčí vyšebrodský opat Georg II. Schroff vizitátorovi Johanu Greifenlelsovi pochmurný válečný obraz kláštera a kraje, když se stalo Vyšebrodsko shromaždištěm pluku Galli de Hasschen a osm set vojáků spotřebovalo veškeré obilí. V roce 1636 bylo na území vyšebrodského kláštera již sedmdesát sedm zpustošených selských dvorců a následujícího roku potvrdila vojenská kontrola, že 236 poddaných kláštera Vyšší Brod nemůže již plnit další vojenské dodávky potravin. Proto císařský generál Don Balthasar z Marradasu 26. června udělil území vyšebrodského cisterciáckého kláštera takzvaný "Saloagnardia", kterým je osvobodil od dalších vojenských dodávek a ubytování vojska. Přesto obsadil 6. března 1640 plukovník jízdy Kinský setninou dragounů Vyšší Brod a setrval zde až do 21. dubna 1640. Toho dne byl ve Vyšším Brodě i císařský polní maršál Caretto von Millesimo, který písemně zbavil klášter jakéhokoliv dalšího ubytování vojsk. Nehledě na tento rozkaz nacházíme ve vyšebrodském klášteře ještě v roce 1640 ubytované dělostřelectvo a roku 1641 jednotku hraběte Piccolominiho. A tak 3. října 1642 vystavil v Praze vyšebrodskému klášteru již třetí "ochranný glejt" polní maršál Rudolf von Colloredo, hrabě z Wallsee. Ještě předtím, dne 11. srpna 1641 rezignoval opat Georg II. Schroff na svoji opatskou hodnost a 22. října zemřel.

Není divu, že volba nového opata, který již jako čtvrtý nastupoval za válečného stavu, nebyla jednoduchá; nakonec byl devětadvacátým vyšebrodským cisterciáckým opatem zvolen teprve jedenatřicetiletý Georg III. Wendtschuh, který se narodil v Třeboni. Také vyšebrodští rychtáři od počátku třicetileté války byli čtyři: Paul Dürmüller, Christopt Kader, Johann E. Weimann a Georg Martetschläger. Od roku 1608 byli ve Vyšším Brodě primátoři, a tak si připomeneme i jejich jména od počátku třicetileté války: Simon Malschinger, Simon Mader, Balthasar Haider. Zatímco primátor byl starostou Vyššího Brodu, rychtář měl na starosti okolní přilehlé obce. Dne 26. července 1645 přišlo do vyšebrodského kláštera a blízkého okolí císařské vojsko vedené poručíkem Matthiasem Gallasem "v síle několika pluků". Protože pluk míval v té době kolem tisíce vojáků, nelze se divit, že "vojáci spotřebovali celou novou úrodu, a když nebyly 30. srpna v kraji žádné potraviny, tak císařské vojsko Gallase odtáhlo pryč".

Tažení Švédů do Čech překonala svou ničivostí všechny předchozí válečné události. Dne 9. května 1648 přišlo do Vyššího Brodu od Hummenistriského pluku 230 pěšáků, 12. května 1648 bylo ve Studánkách ubytováno 92 dělostřeleckých koní, v červnu 1648 přitáhl Petr Jobst od Götzského pluku se svou četou a 31. července 1648 přitáhl celý Büchheimský pluk. V srpnu 1648 přišlo do vyšebrodského kláštera lucemburské dělostřelectvo a další vojáci byli v Mlýncích, Drkolné, Horním Přisahově a Studánkách. Během celého září 1648 pochody pokračovaly. Dne 20. září 1648 veronská jednotka, která až dosud také tábořila ve Vyšším Brodě, odtáhla směrem k Rožmberku, brzy se však ze strachu před nepřítelem vrátila. Švédové vyrazili proti císařským vojákům od Kraví a Olivové hory a Buchheimský trén prchl. V půl páté odpoledne 20. září 1648 přijelo prvních osm švédských kyryníků před klášter do Vyššího Brodu. Vynutili si otevření brány a vzali z kláštera dvanáct koní. Po nich přišlo dvě stě švédských vojáků. Chtěli se zmocnit opata Wendschuha, ale ten uprchl přes Loučovice do rakouského Lince. Generál Wirttenberg prý prohlásil, že pokud mu vyšebrodský opat padne do rukou, tak něho "vyrazí tolik tisíc dukátů, kolik má opatských infulí". V následující den, 21. září 1648, však přijal v Krumlově Alfred Wirttenberg pod švédskou ochranu všechny kláštery, které spadaly pod krumlovské panství. Švédové rovněž vyplenily Rybářský dvůr a Studánky. Ačkoliv vestfálský mír byl uzavřen již 24. října 1648, ve Vyšším Brodě se slavila děkovaná bohoslužba teprve roku 1651, protože "ještě dlouho pokračovaly průjezdy vojsk".

Vyšší Brod a vznik Československa

Zpráva o tom, že 28. října 1918 byl vyhlášen samostatný československý stát, došla do **Vyššího Brodu** až následujícího dne. Po celodenním napětí svolali Němci na večer do hotelu Panský dům schůzi, na kterou však Češi neměli přístup. Za předsednický stůl zasedli vedle sebe německý poslanec Dr. Wichtl z Vídně, okresní hejtman Schöbel z Kaplice a opat vyšebrodského kláštera Pammer. Na této schůzi bylo dohodnuto, že bude požádáno o připojení Vyššího Brodu k "Deutsch - Österreich".

Hned příští den, úřadovat pouze německy. na nádraží v Kaplici, které Volkswehru, a tím byl vnitrozemím. Téhož dne sto mužů Volkswehru. Ti, demobilizovanými vojáky vytvořili ozbrojený obsadil území podél

30. října 1918, se začalo Pošta byla zadržována již obsadily jednotky přerušeno styk s českým přišlo do Vyššího Brodu spolu s domácími německé národnosti, vojenský útvar, který železniční trati Certlov

(Dnešní Rybník) a Lipno. Německý poslanec Dr. Wichtl ve Vídni vytvořil "Šumavskou župu", která pohltila téměř celé dnešní okresy Č. Krumlov a Prachatice a sahala až k Domažlicím. Okresní hejtman Schöbel shromáždil kolem Kaplice více než 700 členů Volkswehru, kteří měli 600 pušek, 16 kulometů, 10 pistolí a 75 000 nábojů. Do rukou opata Pammera složili zaměstnanci německé národnosti ve Vyšším Brodě slib věrnosti Deutsch - Österreich.

Počátkem listopadu 1918 bylo v českobudějovickém policejním sboru rozhodnuto podniknout proti kaplické skupině Volkswehru vojenský zásah, který byl veden podle silnice Kaplice nádraží - Kaplice město. Tři setniny se čtyřmi děly vedené Ságnerem a čtvrtá setnina pod vedením Urbana měla provést obchvat a zadržet prchající Volkswehr poblíž vsi Suchdol nad Certlovem. Hejtmanovi Ságnerovi se podařilo po kanonádě celý sbor Volkswehru z Kaplice vyhnat, ale Urbanova setnina pro nedostatek munice prchající jednotky Volkswehru nezastavila.

Ještě téhož dne přijel vlak vezoucí inženýra Emila Friče, Josefa Eliáše, Václava Jandu a setninu velitele Urbana do Vyššího Brodu. Zde na radnici, kde se shromáždili zástupci obce se starostou Johannem Schmidkem, narazili vojáci na odpor. Městská rada nechtěla nechat vybuchovat zprávu, aby byly okamžitě odevzdány veškeré střelné zbraně. Teprve po energickém zákroku velitele Urbana nechal starosta Schmidke rozkaz vyhlásit. Mezitím se československé vojsko ubytovalo v hotelu Panský dům, ačkoli velitel Urban chtěl ještě téhož dne obsadit Lipno a Frymburk. Předešlo jej však 14 zástupců obcí ležících nad Vyšším Brodem, kteří složili do rukou Urbana slib věrnosti československému státu. Ve Vyšším Brodě byla ponechána pouze stráž a druhý den odjel vlakový transport do Horního Dvořiště, kde byla obsazena železniční stanice a okolní obce.

Po odchodu vojenské setniny velitele Urbana panoval po několik dní zdánlivý klid. V těchto dnech byl však znovu vytvořen ve Vyšším Brodě oddíl volkswehru, a tak když 7. listopadu 1918 byla od Kaplice slyšet střelba z děl a kulometů, znovu vyjel Volkswehr k Certlovu. Zde však jeho příslušníci již z dálky spatřili dlouhý vlak s československou trikolorou, stojící ve stanici. Volkswehr se vrátil zpět do Vyššího Brodu a rakouští vojáci se v hloučcích vraceli do Rakouska.

Během téhož dne dopoledne se sešlo na radnici městské zastupitelstvo i městská rada k bouřlivému jednání. Starosta Schmidt povolal na toto jednání Čecha Vojtěcha Sladkého a žádal ho, aby uvedl deputaci města k československému vojsku, jež obsazuje trať z Certlova. Vojtěch Sladký projevil ochotu, ale před polednem mu starosta vzkázal, že se obecní zastupitelstvo usneslo hájit město před obsazením. V poledne pozval starosta Sladkého znovu k sobě do bytu. Položil mu otázku: "Co byste učinil na místě starosty?" Sladký odpověděl, že by učinil vše, aby uchránil město od pohromy. A tak ve tři hodiny odpoledne dojele delegace Vyššího Brodu, vedená Vojtěchem Sladkým, do Certlova, a tam prohlásila do protokolů, že město nebude klást odpor a zaručila se podpisem, že svůj Volkswehr ihned odzbrojí a rozpustí.

Založení kláštera ve Vyšším Brodě

Sledujeme-li přípravy Voka z Rožmberka k založení kláštera, které lze podložit písemnými prameny, musíme si také všimnout vztahu mezi králem Přemyslem Otakarem II. a Vítkovci. Vok z Rožmberka zastával významné postavení na přemyslovském dvoře. Od roku 1255 byl doživotním maršálkem království. Vlastní průběh založení kláštera je podle Jaroslava Čechury nejlépe písemně doložené založení ze všech cisterciáckých a snad vůbec ze všech klášterních fundací v českých zemích v době přemyslovské. Cisterciácký řád vznikl v Burgundsku na přelomu 11. a 12. století. Patřil k reformním hnutím, reagujícím na rozpor mezi ideály a skutečným stylem života tehdejších klášterů. Cisterciáci vycházeli z původní řehole svatého Benedikta ze 6. století. Požadovali oddělení od laického světa, návrat k prostotě, chudobě a práci. Benediktovo "Ora et labora" (Modli se a pracuj) se stalo programem cisterciáckého řádu. První klášter tohoto řádu byl založen v roce 1098 v Citeaux ve francouzském Burgundsku jižně od Dijonu. Citeaux, latinsky Cistercium, dalo řádu sídlo i jméno. V Čechách vznikl první cisterciácký klášter v letech 1142 až 1144 v obci Sedlec. Před Vyšším Brodem vzniklo v Čechách sedm cisterciáckých klášterů.

Zcela ojedinělá je nedatovaná listina Voka z Rožmberka, v níž žádá opata v Citeaux o povolení zřídit cisterciácký klášter, který měl být osazen mnichy z rakouského Wilheringu na Dunaji u Lince. Vok se v této listině zavázal, že věnuje klášteru majetek s ročním výnosem šedesáti talentů stříbra a dvě vinice. Z roku 1258 je zachováno nařízení generální kapituly cisterciáckého řádu, zasedající v Citeaux, v němž pověřuje opaty v Baugartenbegu a Pomoku, aby uskutečnili vizitaci místa "in quo fundare intendit abbatiam monachorum nostri ordinis vir dominus de Rosamberch marescallus Bohemiae". V dalším roce bylo se do té doby neuskutečnila. kapitula se scházela po roce 1233 doložit "terminus ante quem" již před zářím 1258. Žádost o zasedání generální kapituly v tom předložil.

K vlastním přípravám k cisterciáckého kláštera došlo na proběhly zcela na poli kanonického za přítomnosti pražského biskupa jih přes Týn nad Vltavou, kde 23. nové fundace konfirmační listinu práv ke kostelům v Rožmitálu na patrné, že k vlastní fundaci nedošlo, neboť příjemci Vokova daru jsou nazýváni pouze "fratres Cisterciensis ordinis".

Profesor doktor páter W. Schmidt popisuje vysvěcení vyšebrodského kláštera takto: "Na svatodušní neděli 1. června 1259 pražský biskup Jan III. z Dražic za přítomnosti mnoha šlechticů a množství lidu vysvětil klášterní kostel. Hlavní oltář z oltářního kamene s jednoduchým křížem nad ním a Vok z Rožmberka přede všemi ústně zopakoval darování, jež bylo odevzdáno opatu Ottovi a dvanácti mnichům, kteří byli povoláni z Wilheringu. Přirozeně již dříve zvolili místo, kde se usadí, a zbudovali prozatímní příbytky". Pan Josef Stöcklou v německé kronice Vyššího Brodu na straně 11 píše: "... klášterní kostel, tehdy pouze dřevěná nouzová stavba ..." a páter Dominik Kaidl se snaží detailně rozebrat zakládací listinu i další dvě listiny Budivoje a Vítky z téhož dne. Mimo jiné píše: "... první červen 1259 platí jako den založení vyšebrodského kláštera. O opatovi a konventu není zmínka". Jaroslav Čechura na základě rozboru zakládací listiny uvádí: "Z formulací listiny, jež je dílem biskupské kanceláře, lze usuzovat, že řeholníci z Wilheringu, kteří měli klášter osadit, dosud nedorazili. Je to vlastně kanonické potvrzení nové fundace, současně však i doklad toho, že ještě v roce 1259 neměl Vok svého notáře. Listinu nemohli sepsat ani řeholníci, neboť celý fundační akt proběhl bez jejich přítomnosti".

Záměrně jsem vybral tuto širokou škálu názorů na 1. červen 1259, kdy byl nový cisterciácký klášter ve Vyšším Brodě oficiálně založen. Při této příležitosti nemohu opomenout skutečnost, že do

nařízení opakováno, neboť vizitace Vzhledem k tomu, že generální vždy 13. září a trvala pět dní, lze sepsání listiny Vokem z Rožmberka vizitaci totiž musela předcházet roce, na němž ji wilherinský opat

založení vyšebrodského přelomu května a června 1259 a práva. Samotný akt se uskutečnil Jana III. z Dražic, který cestoval na května 1259 vydal ve prospěch potvrzující Vokův dar patronátních Šumavě a v Přídolí. Z listiny je

13. září 1259 nebyla provedena uložená vizitace nařízená generální kapitulou v Citeaux, a tak je více než pravděpodobné, že mniši z Wileringu ve Vyšším Brodě I. června 1259 nebyli. Samotné nadání představuje konglomerát dávek nejrůznějšího druhu, připomínající poněkud přemyslovské donace knížecího období. Hlavní nadání tvořil "klášterní les", jehož hranice listina přesně vymezuje. Celé rozsáhlé území mezi Vltavou a zemskou hranicí, které nově založený klášter získal, bylo značně členité, z převážné části porostlé lesy. V poměrně dlouhém výčtu nadání převažuje podíl na feudální rentě, aniž je přesněji specifikována její forma. Také rozptýl vsí, z nichž měl klášter dostávat desátky, byl značný.

Vznik vyšebrodského kláštera je mimo historicky důvěryhodné dokumenty a písemnosti opředen i pověstmi, které se dobře poslouchají a čtou. Páter Dominik Kaidl nalezl v rukopise z 30. června 1629 pověst, ve které se praví: "Na onom místě klášterního hřbitova, kde v současnosti stojí kaple svaté Anny, již kdysi podobná kaple stála. Byl v ní obraz Matky Boží Bolestné s mrtvým Ježíšem Kristem na klíně. Tak Vok z Rožmberka, který měl své sídlo na sousedním hradě Rožmberk, chtěl jednoho dne v kapli vykonat pobožnost. Ke kapli musel na koni projet řekou Vltavou na druhý břeh. Právě v tom čase vystoupila řeka, až se Vok dostal do nebezpečí života. Na památku toho, že unikl smrti, nechal na místě kaple postavit klášter". Základem snad může být historická skutečnost. Nebezpečí života, do něhož padl Vok z Rožmberka při útěku přes řeku Inn po bitvě u Mühldorfu nad Innem 25. srpna 1257, ve které vévoda Ludvík II. Bavorský porazil krále Přemysla Otakara II. Kaple na klášterním hřbitově zasvěcená Matce Boží se objevuje poprvé až v listině z 22. července 1385. O kapli svaté Anny se poprvé praví v nápise na obraze prvního vyšebrodského opata Otta, který byl zhotoven až v letech 1608 až 1620. Na obraze se nachází latinský nápis pravící, že "Otto, první opat Vyššího Brodu z kláštera Wilhering byl s 12 mnichy zaveden synovi Petra z Rožmberka v roce 1259". Tento Otto byl prvním vyšebrodským opatem od roku 1259 až do roku 1281.

Zaniklá farnost Kapličky

V bývalém hraničním pásmu bylo takových obcí mnoho. Farnost Kapličky (Capella - Kapellen) u Vyššího Brodu je připomínána již v nejstarším českém urbáři z roku 1278. V tomto roce již odevzdávala vyšebrodskému cisterciáckému klášteru 780 vajec a 60 sýrů. Ležela na "antigua via", tedy na "staré cestě," která vedla z Pasova přes rakouský Helfenberg do Vyššího Brodu. Z etymologie názvu "Capella" vyplývá, že zakladatelem kaple jako centra budoucího osídlení mohl být nejspíše Vok z Rožmberka a osada byla předána klášteru až po několika letech existence. Po skončení druhé světové války byli odsunuti Němci a Kapličky již nikdy nebyly doosídleny. Například v roce 1930 zde žilo 2.536 obyvatel a v roce 1947 se píše, že ve farnosti Kapličky je 160 Čechů a 40 Němců. Na počátku padesátých let začala být budována "železná opona" a s ní přišla i demolice obce. K poslednímu odstřelu došlo 4. června 1959. To byl odstřelen kostel... Co se dělo mezi lety 1278 a 1959?

15. září 1377 přišel do Kapliček první známý farář z vyšebrodského kláštera. Kostelík svatého Jana a Pavla byl postaven v Kapličkách na vrcholu kopce v nadmořské výšce 950 metrů v místech, které mapa označuje jako Stranwaldské polesí. V roce 1530, kdy prováděl vyšebrodský cisterciácký klášter soupis svého majetku, byly Kapličky uváděny jako rychta, sídlo správy rozsáhlého území mezi pravým břehem Vltavy a hranicí s horním Rakouskem. K rychtářství Kapličky patřilo v roce 1530 dvanáct obcí a 71 selských usedlostí, z toho v samotných Kapličkách třináct, přičemž v dnešních Loučovicích byl jediný grunt. Dvacátého prosince 1574 byly Kapličky a celá rychta zbaveny odúmrtí, tedy obyvatelé mohli dědit. O pět let později, první písemná zpráva o roce 1587 je zde založení školy.

Velké přišlo v letech 1713 a Kapliček mor. Obec jež měly zabránit

svůj majetek svobodně v roce 1579, je zachycena sklárně v Kapličkách a v písemně doloženo

nebezpečí a ohrožení 1714, kdy řádil v okolí Kapličky vytvořila hlídky, vstupu cizích lidí. Jsou

známa jména Ch. Thannera a A. Nägela, kteří za morové hlídky dostali plat deset krejcarů. Zajímavá zpráva pochází z roku 1723, kdy soud v Praze projednával spor mezi vyšebrodským klášteřem a obcí Kapličky. Hlavním důkazem byl robotnický deník. Podle zápisů posílali sedláci z Kapliček na robotu děti a starce, kteří byli na robotu slabí, "a přesto dostávali robotnický chlebiček". I když v celém mocnářství byla oficiálně zrušena robota v roce 1775, v Kapličkách došlo k jejímu zrušení až v roce 1786 a robotní daně byly zrušeny až 19. srpna 1803. Vraťme se ještě ke škole v Kapličkách. V dřevěné budově byl přistavěn chlév, kde měl učitel krávu a kozu. Také kostelík byl postupně rozšiřován. V roce 1643 byly vysvěceny tři postranní oltáře a k nim v roce 1790 přibyl nový hlavní oltář Panny Marie.

Ke konci 19. století byl starý kostel zbourán a postaven nový, který se stal dominantou obce. Plány kostela v novorománském slohu zhotovil inženýr Karl z Vyššího Brodu a 11. června 1896 byl kostel vysvěcen. Trojlodní stavba dosahovala 23 metrů délky a téměř 12 metrů šířky. Ve věži vysoké padesát metrů byly umístěny čtyři zvony. Hlavní oltář z polychromovaného dřeva vyřezal tyrolský řezbář Riffesser. Uprostřed oltáře byly sochy svatého Jana a Pavla, kterým byl kostel zasvěcen již od roku 1377. Postranní oltáře pocházely ze 17. století a byly převezeny z vyšebrodského kláštera. Věžní hodiny zhotovil hodinář Johann Krammer a kovář Wenzel Hutter z Kapliček. Nejstarší zvon byl z roku 1590, další známý zvon z roku 1618. Kostelnictví v Kapličkách patřilo od roku 1854 až do roku 1946 rodině Hutterů, kteří bydleli v domě číslo 17. Rod Hutterů současně vykonával i funkci hrobařů na místním hřbitově.

V obci Kapličky platilo tak zvané "přírodní právo", což znamenalo, že každý majitel statku musel povinně dodat zadarmo statkáři, který vyhořel nebo jej postihla jiná pohroma, dřevo na střechu nebo slámu. Poštovního spojení se Kapličky dočkaly v roce 1898. Truhlář Karel Hutter v tu dobu nosil dvakrát týdně poštu z Kapliček do Vyššího Brodu a zpět. Po něm převzal donášku jeho syn a v roce 1940 byla v Kapličkách zřízena poštovna. Spolek hudebníků existoval v Kapličkách již před rokem 1900 a v roce 1905 zde byla otevřena hudební škola. Na počátku 19. století tu také působil Spolek hasičů, který vlastnil dvoukolový a čtyřkolový hasičský vůz. V roce 1927 přišel do Kapliček jako řídící učitel Gerard Bitzan. S jeho jménem je spojena nejen modernizace školy, ale i rozvoj značení turistických cest v širokém okolí. Gerard Bitzan spolu se svými žáky vyznačil mimo jiné turistickou cestu z Vítkova Hrádku přes Kapličky na rakouský Sternstein. V roce 1927 se v Kapličkách začalo i pravidelně hrát ochotnické divadlo a v roce 1934 byl založen tělocvičný spolek. Ukončeme však povídání o zaniklé obci Kapličky optimisticky. Je naděje, že se sem život zase vrátí. Je naděje, že čtvrtý červen 1959 nebude posledním dnem historie obce.

Zaniklá farnost Rychněvek

Rychněvek býval sídlem fary a později i děkanství v kraji pod Vítkovým Hrádkem na pravém břehu Vltavy. Osadu poprvé zmiňuje rožmberský urbář z roku 1379, kde je uvedeno "šest osedlých", tedy šest statků. Osada však patrně vznikla již ve 13. století na obchodní cestě z rakouského Haslachu do Frymburka. V roce 1384 se již o zdejším kostele svatého Václava hovoří jako o farním. Původní německé označení "na úrodné nivě" ("Auf reichen Au") bylo již ve 14. století přejato do češtiny v podobě Rychnov a později přeměněno na Rychněvek. V historii se objevuje i označení Německý Rychnov a Rychnov u Frymburka. Po vysídlení německého obyvatelstva zde "spadla" "železná opona" a začalo postupné vylidňování a devastace obce. Devátého června 1959 byl děkanský kostel svatého Václava speciálním demoličním komandem ministerstva vnitra vyhozen do povětří, když předtím došlo podobným způsobem i k demolici ostatních domů. Místo bývalého kostela dnes připomíná prostý dřevěný kříž, u kterého poprvé od roku 1959 desátého srpna 1991 sloužil páter Horst Prieschl opět mši.

V rožmberském urbáři z roku 1379 je uvedeno u panství Vítkův Hrádek, které je shodné s farností Rychněvek, v 16 obcích a osadách 178 usedlostí. Žádná z těchto obcí dnes již neexistuje a celá oblast nyní spadá pod správu obce Přední Výtoň. Mezi osadami v roce 1379 je i sklárna Glashut. Je zajímavé, že oba další urbáře, jak v roce 1515, tak i v roce 1590 uvádějí méně usedlostí než v roce 1379. Díky prostorné návsi s výstavnými domy býval Rychněvek často označován jako městečko, přestože se jím fakticky nikdy nestal. Od roku 1893 zde byla pošta, která zajišťovala i přepravu osob. Po roce 1918 zde působili tři obchodníci s dobytčím, byly tu tři hospody, dva výčepy lihovin, dva

obchody s potravinami a dva se smíšeným zbožím, dvě trafiky, pracovali zde dva krupaři, dva pekaři, kolář, hodinář, dva obuvníci, dva mlynáři a pilaři, hamerník, porodní bába a obchodník tkaninami z koňských žíní. Škola, kterou míval Rychněvek při faře od nepaměti, byla tehdy čtyřtřídní a navštěvovalo ji kolem dvou set dětí z několika příškolených vesnic.

Rozsáhlá přestavba gotického kostela z roku 1673 zahrnovala jednu loď o čtyřech polích s kněžištěm o jednom poli a závěru ze tří stran osmistěnu. Čtyřpatrová věž přiléhala na severozápadním rohu k lodi. Kryt na sedlové střeše lodi a na valbě kněžiště byl taškový, na bání věže a střeše sanktusníku plechový. Celý vnitřek kostela byl pozdně renesanční. Hlavní oltář byl dvojitý. Vpředu bílý rokokový s částečným zlacením a při zdi za ním stál pozdně renesanční oltář. Uprostřed oltáře visel obraz zavraždění svatého Václava. Vedle oltáře stály pozlacené sochy sv. Vojtěcha, sv. Ludmily, sv. Prokopa a sv. Ivana v životní velikosti. Dva dřevěné boční oltáře pocházely z konce 18. století. Dřevěná rokoková kazatelna s reliéfem sv. Josefa měla na víku sochu. Jediným zbytkem gotiky byl 113 cm vysoký sanktuář, který spolu s mřížkou pocházel z 16. století. Varhany byly rokokové. V roce 1738 byl kostel povýšen na děkanský.

Celý kraj, který přičleněn k soudnímu svou izolovaností. Citelně spojení. Lidé odsud rakouského Haslachu či byly kontakty ještě 1938 zde byl zákeřně Freikorpsu velitel Rychněvku Antonín Mnichovské dohody byla

byl po roce 1851 okresu Vyšší Brod, trpěl chybělo vhodné dopravní chodili na vlak do Aigenu. S českou stranou složitější. Dna 21. září zastřelen příslušníky četnické stanice v Měsíček. Na základě farnost připojena nejen k

Hitlerově Třetí říši, ale od 18. července 1939 byla dokonce převedena od okresu Vyšší Brod pod rakouský okres Rohrbach. K farnosti Rychněvek až do roku 1945 patřilo 16 osad a žilo zde ve 420 domech 2100 obyvatel. Samotný Rychněvek měl 54 domů se 410 obyvateli. 7. května 1945 bylo celé území o rozloze 5.211 hektarů z okresu Rohrbach vyčleněno a stalo se součástí okresu Kaplice. Mezi 25. dubnem a 15. listopadem 1946 z farnosti Rychněvek bylo odsunuto 1.494 Němců a o tři roky později se zbylých 250 rodilých Rakušanů odstěhovalo do Rakouska. Počátkem padesátých let se ze zdejší oblasti stalo zakázané pohraniční pásmo, kam "obyčejní lidé" nesměli vkročit. Kraji vládla Pohraniční stráž, za jejíž aktivní účasti byly zdejší vesnice cílevědomě likvidovány. Uvolnění konečně nastalo po listopadu 1989, kdy rychle zmizely ostatné dráty. V pustém kraji dnes jen nepatrné stopy prozrazují místa osídlení.

Zaniklé obce a osady na Vyšebrodsku

Na počátku 20. století měl soudní okres Vyšší Brod 116 míst trvalého osídlení. Tento počet se zmenšil na konci 20. století na 27, což znamená, že zde zaniklo během jediného století 89 obcí a osad. Zánik byl způsoben třemi hlavními důvody: vybudováním komunistické "železné opony," postavením lipenské přehrady a kolektivizací zemědělství. O zániku obcí a osad způsobeném vybudováním "železné opony" informují články Zaniklá farnost Kapličky a Zaniklá farnost Rychněvek, které se týkají pravého břehu Vltavy.

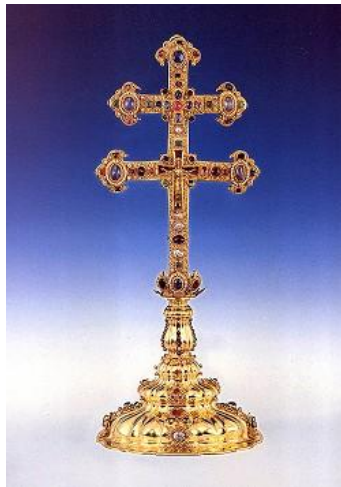
Rok 1946 znamenal na Vyšebrodsku postupný odsun německy hovořících obyvatel na základě Postupimské dohody vítězných mocností, tedy Sovětského svazu, Spojených států amerických a Velké Británie. Na Vyšebrodsku se týkal tento odsun téměř veškerého obyvatelstva, neboť česká menšina musela opustit Vyšebrodsko již v roce 1938, kdy byl kraj připojen k německé fašistické "Říši". Po odsunu Němců sem postupně přicházeli noví dosídlenci, většinou rumunští reemigranti a Slováci. Ti sem přišli zejména proto, že jim byla slíbena opuštěná stavení, statky a půda. Ani v roce 1947 ani nikdy později se však nepodařilo obsadit všechny budovy a půdu novými dosídlenci. Někteří z nich po nastěhování rozebrali střechu, vytrhali podlahy, okna a dveře, a tyto části odstěhovali "do vnitrozemí" jako stavební materiál.

Dalším důvodem zániku obcí a osad na Vyšebrodsku byla výstavba lipenské přehrady. Velké zátopové pásmo vyčlenilo 24 míst trvalého osídlení, které bylo nutno nejen opustit, ale i zbořit většinou kamenné domy a stavení. Jako příklad může sloužit Frymburk, kde byla zbořena třetina obce. Z dnešního pohledu však výstavba Lipna byla přínosem nejen pro krajinu, a lze reálně předpokládat, že by tyto obce a osady stejně zanikly. V žádném případě by však nenastala nová výstavba v rozsahu, který vyvolalo zatopení míst, "kde ryby plují nad vesnicemi". Část zatopených obcí, zejména Frymburk, Přední Výtoň a Lipno, se dočkala rozsáhlé nové výstavby, a tak lze objektivně konstatovat, že stavba Lipna byla pro život a bydlení obyvatel Šumavy přínosem.

Po "Vítězném únoru 1948" komunisté až příliš rychle zapomněli na předávání půdy novým zemědělcům v letech 1946 a 1947 a násilná kolektivizace zemědělství začala i v pohraničním Vyšebrodsku. Část dosídlenců situaci vyřešila vystěhováním a další část, zejména starších reemigrantů, se "zuby nehty" držela jako soukromě žijící zemědělci až do konce padesátých let. Nechtěli se dobrovolně vzdát půdy a domu, který získali. Jejich děti však postupně ze statku a hospodářství odešly, zejména do loučovické papírny. Zánik většiny obcí a osad na levém břehu Vltavy na Vyšebrodsku nastal na počátku šedesátých let, kdy dosídlení reemigranti zestárlí natolik, že nebyli schopni sami hospodařit. Tehdejší Státní statky začaly provádět rozsáhlou bytovou výstavbu ve "střediskových obcích", zejména ve Vyšším Brodě, kam přestěhovali většinu svých zemědělských dělníků a pracovníků. Nová výstavba vznikla i při jednotlivých farmách. Například farma Kyselov definitivně způsobila zánik okolních osad Bolechy, Hradoví, Lopatné a Kleštín. Opuštěná stavení a statky zvolna chátraly, a tak byly postupně zbořeny

Závišův kříž ve vyšebrodském klášteře

Jeden z Vítkovců, ctižádostivý Záviš z Falkenštejna, se oženil s vdovou po králi Přemyslu Otakaru II., Kunhutou, vzbouřil se a nechal 20. srpna 1290 popravit. Záviš je pohřben v kapitulní síni. Cechner píše: "Blíže levé strany zdobená třemi pětilistými růžemi, jest tělo Záviše z Falkenštejna". do levé zdi. Náhrobní nápis Balbín. Nemohu zde necitovat zamyšlené: "V kapitulní síni jsem odpočinku Záviše z Falkenštejna. tenkrát mniši vyšebrodští z tělo pochovali vedle opatů a hlavu síně. Měli k tomu své důvody. hodný štědrosti vskutku těšící se jistě oprávněné světové

Vítek a Vok z Krumlova vyšebrodskému klášteři "ku spasení duše Záviše z Falkenštejna tři vesnice". Závišův kříž je nejvzácnějším kusem vyšebrodského klášterního pokladu. Práví se o něm, že ho dostal Záviš z Falkenštejna z bývalého pokladu uherských králů při své druhé svatbě se sestrou Ladislava Uherského. Je to dvouramenný byzantský kříž 70 cm vysoký a 28 cm široký. Původní kříž byl vysoký 445 milimetrů. Hořejší příčné břevno má 235 mm a dolní 280 mm. Všechna ramena jsou na koncích rozvinuta v trojlistou francouzskou lilii. "Skvělá nádhera této památky vrcholí v soustavě drahokamů a obrovských perel, rozložených ve skupinách na koncích i po celé délce břevnen tak, že jejich velikost a barevná souhra odpovídají požadavkům symetrie". Později byla připojena noha a soška Krista.

Původní kříž je poset 44 drahokamy a 166 perlami - Antonín Cechner uvádí, že perel je 174. Zhotoven je ze stříbra, na němž jsou položeny lístky arabského zlata. Devět emailových medailonů kryje relikvie. Na každém medailonu je zobrazeno poprsí světce, jehož jméno je řecky připsáno: Georgius Paulus, Thomas Georgcos, Petrus, Ionnes, Theologus, Demetrius a Athanasius. Karel Chytil uvádí, že "jednotlivá břevna i jejich průsečíky nesou celkem 11 emailů byzantského původu ze století asi 10 až 13". Přední i zadní strana se od sebe liší stylem zpracování. Kříž patří jak hodnotou užitých

materiálů, tak úrovní uměleckého zpracování k nejpřednějším památkám svého druhu v České republice. Dodatečně přidělaná stříbrná pozlacená noha o průměru 28 cm je zdobena 39 drahokamy a 31 vltavskými perlami.

Roku 1810, kdy se stát ocitl ve finanční tísní, "musel klášter zlatou sošku Kristovu s kříže snít a odvésti ji do mincovny, aby se z ní nadělalo něco dukátů". Odevzdat museli i původní podstavec kříže. Teprve v polovině 19. století dostal Závišův kříž dnešní stříbrnou pozlacenou neorokokovou nohu s drahokamy a vltavskými perlami. Podle zprávy "Kroniky rožmberské" Jakuba Novohradského a Mikovce kříž věnoval klášteru sám Záviš. "Závišův kříž býval nošen v čele procesí na žerdi ve Vyšším Brodě i v Krumlově, neboť obsahoval dřevo pravého Kristova kříže". Vosel podotýká, že tento Závišův kříž věnoval klášteru roku 1412 Jindřich III. z Rožmberka, což je pravděpodobnější. Když byl veškerý majetek kláštera 14. října 1949 zestátněn, stal se překrásně zdobený kříž Záviše z Falkenštejna součástí chrámového pokladu katedrály svatého Víta na Pražském hradě. Po listopadu 1989 a návratu cisterciáckých mnichů do svého kláštera ve Vyšším Brodě se s nimi vrací i Závišův kříž.

Život ve vyšebrodském klášteře

Život uvnitř vyšebrodského cisterciáckého kláštera (nazývaného latinsky Altum Vadum) se přísně řídil regulí řádu z roku 1334. Cisterciácký řád na území českého království požíval ochrany papeže, desátky neodváděl biskupovi, ale přímo papeži a podřízenost kláštera byla pouze řádu, tedy "otci" ve Wilheringu. Do klášterního noviciátu vstupovali chlapci zhruba ve čtrnácti letech. Přísně byl vyžadován manželský původ noviců a přihlíželo se k tomu, aby novic uměl zpívat a číst. Regule určovala, že novicové "budou státi v kápi bez požehnání, pokud se z paměti nenaučí celému žaltáři". Novicové se věnovali jen modlitbě, zbožnému rozjímání a hodinkám. Tedy pouze duchovnímu životu. Název konvrš vznikl z latinského "flatres conversi". Jiné jejich pojmenování bylo "fratres barbati", protože všichni nosili vousy. Konvršové měli stejné výsady jako mniši kněží, ale především se věnovali polní a jiné ruční práci. Jejich noviciát měl zjistit jejich vlohy k tělesné práci. Pracovali od časného rána až do noci v naprostém mlčení a při skrovné stravě. Teprve když zestárli, byli v klášteře zahrnováni úctou spolubratří a v klidu zde dokonali svůj život.

Refektářem se klášterní jídelna. Tato konventu a byla umístěna snadnému dodávání jídla. používal v zimě, aby mohl Konvent (mniši) se zvoněním. Každý mnich na pokyn převora, což byl zasedl. Při jídle

nazývala společná místnost sloužila hned vedle kuchyně kvůli Jiný, menší refektář, se být snadněji vytápěn. svolával do refektáře se postavil za svoji židli a "nadřízený" mnichů, obsluhovali dva bratři - a

vždy se k jídlu předčítalo. Předčítání u stolu bylo úkolem lektorů a ve vyšebrodském klášteře se předčítaly traktáty svatého Bernarda, které jsou bohaté na mystická místa i na poučení o řeholním životě. Jídlo začínalo vzpomínkou na chudé a končilo schováním zbytků pro chudé. Stůl se sklízel v přítomnosti konventu. Kuchař nejdříve posbíral nože a potom korbalky, přikryl zbytek chleba a po pokynu převora a modlitbě se šlo ve dvojicích do kostela za zpěvu "Miserere". Nejprve šli mladí, uprostřed převora a za ním starší bratři.

Nejčastější stravou byla kaše, chléb a občas vejce. Během celého roku nebyl ani jediný den, kdy by se ve vyšebrodském klášteře podávalo maso. Pouze šestnáctkrát do roka, o církevních svátcích, bylo přesně určené přilepšení, kterému se říkalo pitance. Tak například na svátek svatého Benedikta dostával konvent fíky, pečivo a víno. Na Zvěstování Panny Marie štiku, vejce, mandle, pečivo a dvakrát víno. V postě dostávali bratři v konventu herynka. Pilo se pivo z vlastního pivovaru, který je ve vyšebrodském klášteře připomínán již v roce 1380. Čtyřikrát ročně, v únoru, v dubnu, v červnu kolem svátku Jana Křtitele a v září byla všem mnichům v klášteře prováděna minuce. Znamenala léčivé pouštění krve žilou, které bylo prováděno v ohřívárně. Na minuci byly vyhrazeny tři dny. První den dostávali mniši kromě obyčejného chleba na přilepšenou ještě půl libry bílého chleba a

pro osvěžení mistum, což bylo víno s vodou. Byl-li někdo minucí hodně zeslaben, ukrojili mu v refektáři chleba navíc.

Dormitář byla společná ložnice konventu. Lůžka byla postavena vedle sebe, měla slavník, jednu lehčí a jednu silnější přikrývku a polštář. U mnichů byly pokrývky vlněné a u konvršů z kožešiny. Při svlékání a oblékání nesmělo být ukázáno holé tělo. Když bylo v místnosti velké horko, bylo možno odhalit nohy po kolena, hlavu a ramena. Do dormitáře vstupovali všichni bratři společně po západu slunce a odcházeli ještě před jeho východem. V dormitáři bylo nutno zachovat přísné mlčení, které se podle regulí smělo porušit pouze "při hašení ohně nebo zahánění zlodějů". Přísně se zakazovalo dívat se po druhých, i když leželi, stejně tak i jakékoliv rušení nočního klidu.

S dormitářem souvisí i umývání. Podle regulí nebylo umývání povinné. Když se ráno zazvonilo ke vstávání, mohl si každý umýt ruce, ale jenom když chtěl. Zato se předepisovalo umývání nohou, a to každou sobotu večer. Zde však regule nařizovala, aby se bratři varovali "smíchu a jiným lehkostem". Hlavní zásadou dormitáře bylo odstranit všechno, co by snad mohlo být nebezpečné duši. Předpisy pro oděv a obuv ve vyšebrodském klášteře odpovídaly řeholním ideálům chudoby a pokory. Ošacování konventu patřilo k největším výdajům kláštera, a proto bylo šatstvu věnována zvláštní pozornost. Oděvy měl na starosti bratr, který byl nazýván "camerarius". Dohlížel na šití šatů, na zásoby sukna a vedl přesný seznam a účty. Přijímal na opatrování letní nebo zimní šaty při změně ročního počasí. Další bratr, nazývaný "vestiarius", ručil za bezvadné zhotovení šatu a byl představeným krejčím a tkalcům.

V čele klášterní tkalcovny konvršů stál mnich magistr. Na zimu předpisovala klášterní regule huňatou kuklu, na léto stačila stará kukla. Když byl mnich vyslán na cestu, dostal od vestiaria kalhoty, které při návratu zase odevzdal, a sice vyprané. Mniši měli bílý talár a černý škalpulíř, který chránil talár před umazáním při práci. Kuklu a škalpulíř mohli odložit pouze písaři, kuchaři a bratři v klášterní nemocnici. Košile směli nosit pouze klášterní bratři kováři a regule předpisovala, aby košile byla černá a těsně k tělu přiléhající. Na cestách měl opat i mniši zcela prostý plášť. Jinou důležitou částí oděvu byla obuv. V klášteře se vydělávala pro vlastní potřebu kůže a cisterciáci nosili obuv zvanou "botas", která sahala až po kotníky. Mniši dostávali tuto obuv jednou ročně, konvrši pak dostávali pouze obuv obnošenou od mnichů.

Cisterciácké předpisy přísně dbaly na to, aby se každému nemocnému bratrovi dostalo léčení, a tak brzo po vzniku kláštera vznikla i klášterní nemocnice s oddělením mnichů a konvršů. Konvršové měli mírnější řeholní předpisy, s lepší, vydatnější stravou. Předpisy zmírňovaly zejména požadavek mlčení. Nemocní směli mluvit se svým ošetřovatelem, který byl nazýván "infinmárin", kdykoliv potřebovali, ale šeptem. Nemocní měli úlevu v chóru, neboť se mohli modlit v nemocnici. Kromě toho nemocní, kteří měli potíže s klekáním, nemuseli klekat na obě nohy. Další úlevou nemocných byly mírnější předpisy při stravování, kde bylo výjimečně povoleno i maso. Tuto výjimku povoloval vždy jen opat. Nemocný měl dostat všechno, co potřeboval ke svému uzdravení.

FRYMBURSKO

VYŠEBRODSKO

FRYMBURK PŘED DEVADESÁTI LETY - ROK 1916

Po Vánocích, na počátku roku 1916, byla na frymburské radnici vydávána pšeničná mouka pouze nemocným a starším sedmdesáti let. V zimě 1916 byla velice oblíbená jídla z černé žitné mouky, často dokonce z otrub připravovaný perník, který frymburští občané jedli nejen s bílou kávou nebo čajem, ale také se zelím a řepou. Frymburský komisař napočítal toto jídlo ve více než třiceti domech. Na jaře 1916 byly ve Frymburku zabavovány i brambory. Každý si směl ponechat jen 76 dkg na osobu a den. V té době se již brambory přidávaly i do chleba a „nacházely se v každém domě denně jako pokrm v poledne a večer“. Zásoby rýže byly již dávno snědeny, hrách a čočka nebylo možno koupit a maso bylo moc, opravdu moc drahé. Krátce poté co Itálie vyhlásila Rakousko-Uhersku válku, muselo mnoho obyvatel jižních Tyrol opustit svoji vlast. Mnohé rodiny přišly také do Frymburku a do okolních vesnic. Do Frymburku dorazila slupina uprchlíků za prudkého deště 2. června 1916 večer a byla ubytována ve mlýně u Vltavy a v Schachlerově hostinci. „Svoje svršky měli lidé v pytlích a balících, které byly uloženy u starosty. Vzlykajíc obklopily ženy s dětmi a několika málo muži vozy“, líčí současníci příchod uprchlíků. Všichni pocházeli z Rovereta a okolních vesnic. Mnohé ženy byly dělnicemi v tabákové továrně v Saccu. Mezi příchozími nechyběl ani Capo di Cumunne, starosta, který měl s sebou i obecní razítko, jímž opatroval žádosti uprchlíků. Obyvatelé jižních Tyrol se ve Frymburku přes léto cítili dobře, ale na podzim si stěžovali na drsné podnebí a postupně Frymburk opustili. Jako poslední před Vánoci 1916 odešla rodina Darigotů do Vyššího Brodu. Spolu s odchodem poslední rodiny z jižního Tyrolska skončila ve Frymburku i „vojenská péče o uprchlíky“.

Na mnoha frymburských střeších byly v roce 1916 sejmuty měděné plechy, z frymburského pivovaru byla odvezena velká měděná pánev a z kostela sv. Bartoloměje byly pro válečné účely sejmuty dva zvony. Frymburské domácnosti odevzdaly nejen veškerou vlnu, ale konfiskována byla i celá úroda lnu. V důsledku nedostatku surovin „strašně stouply ceny látek“, které byly tak drahé, „že si je nikdo z Frymburku nemohl koupit“. Stejně to bylo s cenou bot, a tak ve Frymburku a okolí „přišly ke cti znovu dřeváky“. Mnozí frymburští občané neměli tuk, aby si mohli omastit zelí, a „to se nikdy předtím nemohlo stát, že by se litr mléka ve Frymburku prodával za 24 haléřů“. Rodiny, které měly živitele na frontě - a to byly téměř všechny - dostávaly od frymburské radnice denní příspěvek 1,50 koruny na každou živou osobu.

Po nedostatku potravin přišly na řadu tabák a pivo. V roce 1916 dostávali hostinští ve Frymburku jediné procento množství piva, které vyčepovali před válkou, a tak pivo v hospodě bývalo jen v neděli. Cena piva stoupla na dvojnásobek a o jeho kvalitě se nedalo vůbec hovořit. Ječmen musel být použit jako chlebové obilí, a tak se pivo vařilo z rýže a brambor. Frymburský pivovar byl zcela uzavřen a pivo se do Frymburku dováželo z Černé. Na počátku roku 1916 zmizelo z trafik ve Frymburku veškeré kuřivo, a tak starci kouřili domácí byliny jako například mařinku vonnou a také uvařené a usušené bramborové slupky.

Tereziánský katastr a Frymburk

Tereziánský katastr „byl soupis pozemků a všech dalších užitků, které byly podrobeny obecné zemské berní a dávkám“. Název katastru je nespravedlivý, neboť v převážné většině vznikl již od roku 1713 za vlády Karla VI., a když prvního května 1748 vstoupil v platnost, vládla Marie Terezie teprve osm let. Nejen nahradil berní rulu a lánové rejstříky, které existovaly od konce třicetileté války, ale především doplnil rustikál o dominikál.

Tereziánský katastr poprvé porušil zásadu nezdanitelnosti vrchnostenské půdy i příjmů a platů vrchnosti. Rustikál byla půda, jejímž vlastníkem byl sice feudál, ale hospodařil na ní poddaný. Naproti tomu dominikál byla ve středověku panská půda, kterou vrchnost obdělávala ve vlastní režii pomocí dvorské čeledi a roboty. Tato půda byla v bezprostředním držení vrchnosti a až do tereziánského katastru nebyla zdaňována. Centrem dominikálu bylo šlechtické sídlo, ke kterému patřily pozemky, rozličné užitky a příjmy. K užitkům například patřilo právo lovu a rybolovu, právo výčepu a pronájmu krčem, právo stavět a pronajímat obchody a řemeslnické dílny, vybírat poplatky za pálení lihu, výroba cihel, pálení vápna, provoz kamenolomů a těžba hlíny a písku.

Dle soupisu rustikálu byl Frymburk součástí Budějovického kraje a součástí panství Rožmberk. Držitelem panství byl hrabě František Leopold Buquoy. Vizitační komise zjistila, že ve Frymburku v polovině 18. století bylo celkem 67 zemědělských rustikálních stavení. Z tohoto počtu však bylo 30 domkářů s minimem pronajaté zemědělské půdy. Každé pole bylo ohodnoceno a zařazeno na pole dobré, prostřední, špatné, lada a pozemky pusté a

zarostlé. Ve Frymburku to byla převážně špatná pole. Zajímavostí bylo, že všechny pastviny byly obecní. Je zde uvedeno, že „poddaní nerobotují, platí však dalším příplatkem“.

Dle Tereziánského katastru a jeho false bylo ve Frymburku v polovině 18. století celkem 69 řemeslníků. Nejvíce, větší počet jsem v panství Rožmberk nenašel. Bylo 31 tkalců. Druhé nejrozšířenější řemeslo byli pekaři a těch bylo ve Frymburku deset a krejčích šest. Další řemesla již byla zastoupena mnohem méně. Řezníci čtyři a tři ševci, potom již jen po dvou podkováři, kováři a jircháři. Dalších devět řemesel bylo ve Frymburku zastoupeno jedním řemeslníkem. Byli to hamerník, koželuh, barvíř, sklenář, hrnčář, kolář, bednář, tesař a lazebník. Ve Frymburku byl v polovině 18. století jeden mlýn se třemi koly a pilou na nestálé vodě.

Dominikál byl pro mne téměř nepřehledný, ale nakonec jsem se panstvím Rožmberk přece jenom „prokousal“. Další dva mlýny a pila byly obecní. Jeden mlýn a pila měly tři kola a druhý mlýn jedno kolo. Frymburský pivovar měl roční výrobu a prodej 192,5 „čtyřvědrových sudů“ piva, tedy zhruba 65 pint piva. Pinta totiž měla 1,94 litru a stála tehdy čtyři a půl krejcaru.

Farní kostel svatého Bartoloměje ve Frymburku měl v polovině 18. století celkem 2.025 „duší“, z toho ve Frymburku 512. Za duše se považovaly osoby starší deseti let. Patřilo sem ale i 21 „přifařených“ obcí a samot, které tvořily téměř tři pětiny duší. Velkým přínosem je sumář duší u všech těchto přifařených obcí a samot. Berně se platila jednou ročně a kdo nezaplatil, u toho se provedla berní exekuce. Tento systém prakticky bez jediné změny vydržel až do zrušení poddanství a od roku 1850, kdy vstoupil v platnost obecní řád, se berní

povinnost přenesla na katastrální obce. Jednou z katastrálních obcí byl i Vyšší Brod.

NEŽ ZAČAL ODSUN NĚMČŮ

Ve dnech od 17. července do 2. srpna 1945 byla v Postupimi uspořádána konference vítězných mocností: Sovětského svazu, Spojených států amerických a Velké Británie. Jednalo se zde o poválečném uspořádání poměrů v Evropě. Tato Postupimská konference mimo jiné rozhodla i o „přesídlení německých obyvatel z Polska, Československa a Maďarska.“ Tuto skutečnost „přesídlení“ Němci jen minimálně konstatují a vše svádí na „Benešovy dekrety“. Z našeho pohledu odsun, z německého pohledu vyhnání a dle mezinárodní Postupimské dohody přesídlení. Německý historik Vyšebrodská Michael Wollner ve své stati Vyhnání z vlasti mimo jiné píše: „Nejen američtí vojáci, ale i někteří Češi říkali, že Němci budou vysídleni. Nikdo však nemohl říci nic určitého.“

První frymburský český kronikář Jaromír Nekovařík, který přišel do Frymburku v roce 1945 jako národní správce mlýna a pily, o těchto době poznamenal: „Do konce roku 1945 nebyl ve Frymburku proveden žádný hromadný odsun Němců. Jen několik rodin, za pomoci amerických vojáků uteklo za hranice. Je zajímavé, kolik německých občanů shání různá potvrzení o tom, že byli antifacisté a že byli proti Hitlerovi a NSDAP.“ Frymburští Němci měli od 1. prosince 1945 zákaz nočního vycházení a ti, co chodili do loučovické papírny, měli propustku, která byla kontrolována na mostě u mlýna na Slupečné. Od léta až do odsunu byli Němci ve Frymburku nuceni nosit na rukávu bílou pásku s nápisem „A“, museli odevzdat veškeré radiopřijímače. Funkcionáři NSDAP a příslušníci SA byli odvezeni do „internačního tábora“ v Kaplici nebo přímo ke krajskému soudu v Č. Budějovicích.

Prvním krokem k odsunu Němců z celého okresu Kaplice bylo převzetí kasáren v Kaplici, které byly přeměněny na „sběrný tábor“ odsunovaných Němců. Koncem března 1946 dostávaly první německé rodiny ve Frymburku a okolí „odsunový příkaz,“ ve kterém se česky a německy psalo: „Sděluji Vám, že budete jako osoba německé státní příslušnosti odsunut(a) na území Německa. Současně s Vámi budou odsunuti tito členové Vaší rodiny:“ Následoval seznam rodinných příslušníků a pokyny, kdy a kam se mají dostavit i se zavazadly, které se směly vzít podle těchto zásad: „Každá rodina může se s sebou vzít zavazadla ve váze kolem 50 kg, do nichž uloží věci, které nebude potřebovat do pěti dnů. Do příručního zavazadla uložte nejnutnější věci potřebné pro tuto dobu, jako je jídelní miska, příbor, ručník, mýdlo, čistící potřeby, přikrývku..“ Pokyny byly doplněny v závěru takto „Neuposlechnutí tohoto nařízení, dále pak poškození nebo zcizení a ukrytí zanechaného majetku, jakož i napomáhání k takovému jednání bude přísně stíháno. Neuposlechnutí tohoto nařízení jakož i rabování v opuštěných bytech bude trestáno smrtí.“

ODSUN NĚMČŮ

Zajímavý dobový dokument se zachoval a já jej objevil na stránkách týdeníku Jihočech. Básník Jaroslav Seifert tehdy napsal: „Když vidíte, jak němečtí obyvatelé našeho Pošumaví nastupují svou cestu ze země se svými ranci, najednou se stane, že se ve vás zmocní pocit Čechům jistě vlastní. Prostě jich litujete. Stačí však, abyste nahlédli do některé z opuštěných chalup a poznáte, že i tito lidé, jistě proletáři, zavinili si svůj osud také sami. V hromadách papírů a hadrů, které se válí po zemi, téměř vždy najdete bojovou nacistickou literaturu a na ne jedné stěně těchto domků i obraz Hitlera, onen ohavný barvotisk, na němž německé děti, ruce plné květin, obklopují svého Vůdce, volajíc nadšeně Wir danken“. Na tohle odsunutí Němci často zapomínají.

Shromažďovacím střediskem byl sběrný tábor v Kaplici, kam odsunutí Němce vozilo auto papíren. Z Frymburku bylo 4. dubna 1946 odvezeno nákladními auty devadesát prvních Němců k odsunu do kaplického sběrného tábora. Dle odsunutých Němců „po příjezdu byly osobní prohlídky, kde nám byly odebrány nejen vkladní knížky, ale i veškeré klenoty včetně snubních prstenů. Spali jsme stěsnáni na holé zemi nebo na svém skrovném majetku. Ráno bývala černá káva, v poledne polévka z řepy nebo hrachu a večer černá káva.“ Když bylo v kaplickém sběrném táboře tisíc dvě stě Němců, tak byl vždy vypraven transport.

Ze sběrného tábora Kaplice bylo v roce 1946 celkem odsunuto 35.918 Němců ve 32 transportech. Každý transport měl 1100 až 1200 Němců, kteří byli odsunováni v nákladních vagonech. V každém nákladním vagonu bylo kolem třiceti lidí, vždy rodiny pohromadě a v každém transportu byli dva němečtí lékaři, pracovníci Červeného kříže a až na státní hranici i československá vojenská eskorta. Z Frymburku a okolí bylo v roce 1946 odsunuto nejméně 1.704 Němců ve třinácti transportech. Ze samotného Frymburku to bylo 885 Němců a z okolí 262 z Hruštic, 254 ze Svatoniny Lhoty, 77 z Frýdavy, 58 z Náhlova, 51 z Moravice, 28 z Hrdoňova, 21 z Kovářova i Mýtinky, 19 z Blatné, 17 z Milné a 11 z Posudova. Ve farní kronice Frymburku mne udivilo, že do Frymburku dojížděl na koni každých čtrnáct dní z Rakouska farář Effermund Gros, „aby ve Frymburku sloužil mše svaté“.

Do pohraničí, tedy i do Vyššího Brodu, přicházelo na jaře 1946 dost lidí, kteří se domnívali, že v pohraničí za méně práce bude více peněz a spousta dalších výhod. Říkalo se jim „zlatokopové“. Tito lidé systematicky vykrádali a loupili v domech a domácnostech ještě žijících nebo odsunutých Němců. Mnohdy z domu ukradli nejen bytové zařízení, ale i střechu s krovem a nákladními vagony je odváželi do vnitrozemí nebo na Slovensko. Dokázali vydrancovat i několik domů a nakonec z Frymburka a okolí zmizeli sami.

HRUŠTICE DO ROKU 1945

Hrušnice, německy Wadetstift, jsou poprvé uváděny již v roce 1234, tedy dříve, než byl založen hrad Rožmberk či cisterciácký klášter Vyšší Brod. Antonín Profous uvádí první písemnou zmínku o Hrušticích „...Johanes episc.

Prag villam Hruzitze in provincia Behinensi cedit monto de Milevsko“, což znamená, že v onom roce 1234 patřily již Hrušnice premonstrátům z kláštera v Milevsku, který byl založen v letech 1184 až 1187. Historik J.V. Šimák ve své knize Středověká kolonizace v zemích Českých píše, že „v letech 1310 až 1337 není vyměřování v lesích kolem Frymburka ukončeno a vesnice frymburské jsou skoro vesměs drobné a jejich plužina paprskovitě dělena“. V roce 1317 obdržel frymburský kostel desátek z lánů vyměřených i v budoucích v Hrušticích“. Tato zpráva znamená, že v roce 1317 Hrušnice přešly pod správu frymburské fary a tak premonstráti z Milevska „předali“ Hrušnice blízkému premonstrátskému klášteru ve Schläglu a Hrušnice jsou zde nazývány Watnaw. O tom, že se jedná opravdu o Hrušnice jsem se přesvědčil v Urbáři zboží Rožmberského, který v roce 1379 uvádí u rychty Frymburk „Waczlawastiff vel Hruschticze Watnaw“. Německé jméno ve druhém členu „stiff“ znamená církevní založení, kterého se v jižních čechách užívalo ve smyslu českého jména Lhota a v prvním členu je uvedeno jméno lokátora, takže český volný překlad Hruštic je Václavova Lhota.

Hrušnice se staly sídlem rychty a později obce, kam až do roku 1945 patřily Hrdoňov, Kovářov a Posudov. V roce 1379 měly Hrušnice šest domů a teprve po třicetileté válce jejich počet stoupl na osm. Od samého založení ve 13. století zde byla vyměřena jen velká jedno či dokonce dvoulánová hospodářství, tedy 20 až 40 hektarů půdy. Tyto plochy nikdy nebyly děleny, či dokonce drobeny, jak se dělo v jiných místech trvalého osídlení. Bylo to dáno dohledem blízkého kláštera ve Schläglu. Hrušnice stály na návrší na levém břehu Vltavy a podkovovitá

náves měla pěkný výhled na Vltavu. Uprostřed návsi, při cestě od Kovářova k Frymburku stávala kaple se zvoničkou. Omítnuté domy měly štíty s valbou směřovány do návsi.

V Tereziánském katastru z poloviny 18. století patřily Hrušnice v rustikálu pod Rožmberské panství, majitelem byl hrabě František Leopold Buquoy. Bylo zde osm domů a je zde uvedeno, že „poddaní nerobotují, platí však reulicis dalším příplatkem“. Dále je zde uvedeno, že pastviny a lesy jsou obecní. V dominikálu jsou v Hrušticích uváděny dva mlýny na nestálé vodě a u jednoho mlýna je uváděna i pila. Při farním každoročním sčítání bylo v roce 1749 uvedeno 83 „duší“, což byli obyvatelé nad deset let.

Na počátku 20. století bylo v Hrušticích jedenáct domů a 116 německých obyvatel. Do konce druhé světové války se počet statků rozrostl na třináct. Je zajímavé, že převážná většina statků bylo průjezdných, kde hospodářská část bývala na levé straně vjezdové brány spolu s výminkem a zadní část statku nebyla zastavěna. Při odsunu zde patřily tři statky a hostinec rozvětvenému rodu Pachnerů.

FRÝDAVA MÁ SEDM STOLETÍ OD VYSAZENÍ

Devátého října 1851 uvádí Zemské místodržitelství království Českého ve Frýdavě o 21 obyvatel méně, jen 175.

Třináctého dubna 1882 se odstěhoval z Frýdavy do Ameriky Kryštof Pernšteiner a o pět dní později i Albert Liedl, jeho manželka a dvě děti a s nimi i Václav Schauer se svou ženou. Na konci roku 1882, 27. a 28. prosince, vystoupila Vltava po silných deštích a tání sněhu tak, že následující dva dny, 29. a 30. prosince, nemohl nikdo přejet po mostě, neboť na frýdavské straně tekla voda několik stop vysoko. „Nejstarší lidé nepamatují takový vysoký stav vody.“

Na počátku dvacátého století měla Frýdava 33 domů a 267 obyvatel a před první světovou válkou 35 domů a 271 obyvatel. V pondělí 27. července 1914 byli z Frýdavy odvedeni všichni muži od ročníku 1875 až po padesátileté. Narukovali k 91. pěšímu pluku nebo k 29. pluku dragounů. „Doma zůstali jen starci, ženy a chlapi. Byl odváděn dobytek, tuk, obilí i brambory a byla velká bída. Byly prováděny sbírky barevných kovů, na frontu šly všechny frymburské zvony mimo umíráčku a lidé s těžkým srdcem odevzdávali hmoždíře a mosazné kliky“.

Na konci první světové války byli ve Frýdavě nejen sčítáni mrtví a ranění na frontě, ale i oběti „španělské chřipky“. Frýdava, stejně jako celé Vyšebrodsko, se stalo součástí nové Československé republiky. Čtvrtého února 1919 byla „slavnost navrátilců z války“ a „ženy vzaly talíř a sbíraly od navrátilců na pomník padlých ve frymburské farnosti“. Ten byl slavnostně vysvěcen před frymburským kostelem 19. září 1920.

V obecním zastupitelstvu byl v letech 1919 až 1935 za Frýdavu nepřetržitě volen a zvolen František Stoiber z domu číslo popisné 24. Zajímavý údaj jsem našel o Vánocích 1925. „Zatímco na Štědrý den padal velice silně sníh, o Vánocích nastala obleva a deštivé počasí, takže až do konce roku 1925 zaplnila Vltava vysokou vodou, která se rozlila daleko z frýdavského břehu.“ Naproti tomu leden 1929 přinesl do Frýdavy mrazy „až minus 43 stupně Celsia.“ Zvláště o nedělích bylo vidět rozmanitý obraz na Vltavě. Bruslaři, hráči lední metané a ve všední dny používali Vltavu dělníci jako jízdní dráhu pro kola, když jeli do práce do Loučovic.“

Poslední předválečné sčítání, z 2. prosince 1930 uvádí ve Frýdavě opět 35 domů a 271 obyvatel. V roce 1932 bylo rozhodnuto, že nevyhovující dřevěný most přes Vltavu mezi Frymburkem a Frýdavou bude nahrazen novým betonovým. Další zápis o počasí a Frýdavě je z roku 1935. „Deště koncem listopadu zvedly hladinu Vltavy. Zápavy by byly počátkem prosince mimořádně zlé, ale déšť přešel ve sněžení.“ Devátého srpna 1936 slavili dobrovolní hasiči ve Frýdavě své založení, spojené se svěcením stříkačky. Bohužel německá kronika neříká o jaké výročí se jednalo a datum založení hasičů ve Frýdavě není ani v knize Dějiny požární ochrany okresu Český Krumlov. V roce 1935 bylo na frýdavské straně Vltavy vybudováno hřiště nejen pro školní děti, ale i pro německý tělocvičný spolek Jahn. Od roku 1937 se začala projevovat i ve Frýdavě silná protičeská vystoupení zfanatizovaných členů Henleinovy strany SdP. Při obsazení hranic československým vojskem po 21. květnu 1938 „obsadily české jednotky náš most přes Vltavu a zabudovaly kulometry a most podminovaly velkým množstvím výbušnin.“ Ve Frýdavě se vytváří podle vzoru nacistického SA „freikorps“, který má za cíl vystupovat ve formě teroristických skupin.

ROK 1946 VE FRYMBURKU

Nejdříve byli odsunuti ti, kteří neměli zemědělské usedlosti. Bylo to proto, že na jaře a v létě 1946 nebylo ve Frymburku a okolí dostatek dosídlenců vůbec a zvláště těch, „kteří se hrnuli do zemědělství.“ S odsunem Němců

vznikl vážný problém jak zabránit úhynu dobytka z hladu. Místní správní komise nařídila Němcům před odsunem, aby se starali o krmení, ošetřování a dojení dobytka. Většina dobytka však byla dopravena na nádraží Lipno, zde naložena na vlak a odeslána na Slovensko.

V květnu 1946 dochází k prvním poválečným volbám a stejně jako v celém pohraničí, tak i ve Frymburku vítězí komunisté. Starostou, či vlastně předsedou Místního národního výboru se stává dosavadní předseda Místní správní komise Jan Koclíř. Frymburský kronikář k volbě předsedy MNV napsal: „Zde je třeba se zmínit, že proti volbě Jana Koclíře byla celá řada připomínek, ale za osobní podpory komunistického předsedy Okresního národního výboru v Kaplici Josefa Nožičky byl Jan Koclíř prosazen“. Nejvíce odevzdaných hlasů na předsedu měl Jaroslav Pešek, obvodní dozorce Jihočeských elektráren. Místní národní výbor měl dvanáct členů a zastoupení v něm byli komunisté a národní socialisté. Vítězství komunistů „vydatně podpořili vojáci zdejší posádky“. V červenci 1946 přišla do Frymburku mimo vojenské jednotky také rota Pohotovostního pluku národní bezpečnosti, aby střežila státní hranici. Velitelem byl praporčík Ríšský.

V létě 1946 bylo třeba sklídit seno na krmení dobytka v zimě, ale nebyl téměř nikdo, kdo by ručně kosil, obracel, sušil a svázal seno. Nakonec byla vyčleněna skupina dvaceti československých vojáků, kteří v průběhu léta bez mechanizace sklídili „deset „vagónů sena“. Ještě větší potíže byly ve Frymburku a okolí při sklizni obilí a brambor. Zemědělské usedlosti po odsunu Němců zůstaly většinou neosídlené a tak na sklizni „musel pracovat každý občan“. Obilí se svázelo do prázdných stodol s tím, že se bude mlátit „až potom“. Přes všechno úsilí „se nepodařilo všechno obilí a brambory sklídit, takže část úrody zapadala sněhem a byla zničena“. Nejhorší situace byla v říjnu a v listopadu 1946, kdy Němci již byli zcela odsunuti a dosídlení na krmení, ošetřování a dojení nebylo. Dobytek v tu dobu „volně pobíhal po polích a pastvinách až do zámru a sněhu.“ Nový školní rok 1946|47 začal s 63 žáky. Jedinou učitelkou na jednotřídce byla A.Telátková, která 7. října odešla na mateřskou dovolenou a tak se neučilo...

HRDOŇOV A KOVÁŘOV DO ROKU 1945

Hrdoňov, německy Heinrichsöd, je poprvé připomínán v Urbáři Rožmberském v roce 1379. Jméno Hrdoňov vzniklo z Hrdonova dvora. Osobní jméno Hrdoň vzniklo ze staročeského hrdoň=hrdý člověk. Německé jméno znamenalo Jindřichovu samotu. Obě jména naznačují, že zde původně byl dvůr nebo samota. Tedy jediný osedlý. V roce 1379 je v urbáři uveden „Hainreichsed vel Hrdonyow ad Frymburk“ který má již deset osedlých, tedy deset domů. Z toho plyne, že zde muselo být osídlení mnohem dříve. Protože Hrdoňov je blízko Hruštic, reálná je úvaha, že zde bylo osídlení již v druhé polovině 13. století. Po třicetileté válce se počet domů zvýšil na jedenáct a stejný počet domů byl i v roce 1757.

Z pravidelného náměstí uličního typu se rozbíhaly cesty ke všem třem osadám rychty. Uprostřed náměstí na svahu byla kaple s věžičkou a po obou stranách patrové kamenné šumavské trojboké statky, pouze tři statky byly čtvercové, tedy „mladšího vysazení.“

V roce 1930 postihl prakticky celou obec velký požár, který zničil všechny střechy, ale do zimy byly všechny domy „pod střechou.“ Dříví na krovy bezplatně poskytli Schwarzenberkové. Zřejmě nejstarší hruštický rod, uváděný již ve 14. století, byl rod Kullerů, který je později jmenován jako rod Kollerů.

Kovářov, německy Schmiedschlag, je poprvé připomínán v Urbáři Rožmberském v roce 1379 jako „villa Smydslag vel Kowarzew ad Frymburk.“ Německý název znamenal „kovářovu paseku“. V roce 1379 je zde uváděno devět osedlých, z toho jeden kovář. Stejný počet domů je uváděn nepřetržitě až do roku 1757. Ačkoliv měly Hruštice menší počet domů než Kovářov, patřil Kovářov vždy pod rychtu a později až do roku 1945 pod obec Hruštice. Bylo to dáno tím, že Hruštice odevzdávaly Rožmberkům a později Buquoyům větší dávky než Kovářov. Osm statkářů se živilo zemědělstvím a z plodin zde byl hojný len. V několika písemnostech je uváděno „kraj chudý, hojně se pěstuje a zpracovává len.“ Zbývající drobné chaloupky byly postaveny v druhé polovině 18. století a byla to obydlí lesních dělníků co v létě plavili i vory.

Před první světovou válkou měl Kovářov 15 domů a 111 německých obyvatel. Nepravidelnou návěs tvořilo sedm kamenných šumavských statků čtvercového typu s kapličkou uprostřed. Tyto domy měly čísla popisná devět až šestnáct, tedy jako Hruštice. Dalších pět malých domků mělo na konci druhé světové války pouze označení A až E, zbývající dva - zřejmě také domky - byly od roku 1913 zbořeny.

PREMONSTRÁTI Z DRKOLNÉ A FRYMBURK

Karel Kuča uvádí, že „Frymburk byl v 13. století snad samostatným statkem“. V roce 1270 daruje Vítek z Krumlova frymburskou kapli benediktinskému probošství v Zátóni u Krumlova, které patřilo k Ostrovskému klášteru na Sázavě. Obě místa, Zátón i Frymburk, ležela na stejné zemské stezce z Rakouska. A obě u vltavských brodů. Vítek z Krumlova měl pět synů, z toho třetí se jmenoval Vok. Šestnáctého září 1290 je na pečeti Voka z Krumlova nápis „z Friedlandu.“ Tak byl tehdy nazýván Frymburk a v listině je potvrzen prodej tvrze Drahoslav a vesnice Záhoří opatu Bartoloměji z kláštera Svatá (Zlatá) Koruna. Je tedy jisté, že od roku 1270 byl již Frymburk v majetku krumlovské větve Vítkovců. Šestého května 1302 smrtí Jindřicha z Krumlova zvadla zelená pětিলistä růže krumlovských Vítkovců a se souhlasem krále Václava II. ji na Krumlově vystřídala Jindřichem z Rožmberka červená pětিলistä růže. První listina Jindřicha z Rožmberka, která svědčí o tom, že se již přestěhoval z Rožmberka na Krumlov, je datována 29. května 1305 a Frymburk je zde uváděn jako Fridburch. Farářem zde byl od roku 1301 Ulrich Wosner a Jindřich z Rožmberka v této listině končí podřízenost frymburské farnosti u benediktinského probošství v Zátóni u Č. Krumlova a převádí frymburskou farnost k rakouským premonstrátům v Drkolné. Tento klášter v roce 1218 založili premonstráti z Milevska.

Farář Oldřich Wosner byl patrně světský kněz, neboť učinil závěť, kterou by benediktinští mniši nesměli učinit. Pravděpodobně musel mít „dobré styky“ s premonstráty v Drkolné, neboť jim odkázal deset vídeňských franků a jeden dům s určením, že klášterní bratři mají na den svaté Kateřiny držet slavnostní bohoslužby a dopřát si v tento den i lepší jídlo. Je pravděpodobné, že rožmberská větev Vítkovců neměla „tak dobrý styk s benediktiny ze Zátóně“ a naopak byla příznivě nakloněna premonstrátům v Drkolné. Krumlovský pán Vítek z Rožmberka, jak píše August Sedláček již v roce 1258, daroval mnichům v Drkolné „kostel ve Světlíku s jistým zbožím“.

Jméno Drkolná vzniklo ze staročeského drkolna či dřkolna, což byl trámec, palice, klacek či kyj. Jméno Drkolny mělo tedy týž význam jako jméno Kyje a Kyjov. Německé jméno Schlagl znamená malá paseka nebo malé mýto. Je tam klášter premonstrátů, který patřil v 13. a na počátku 14. století pod české země. Příponu „schlag“ má na Vyšebrodsku většina německých názvů vesnic a osad a všechny vznikly vykácením či vymýcením lesa. Na dosavadní podřízenost Frymburka pod klášter neměla vliv světská hospodářská podřízenost a Frymburk včetně mýta i nadále patřil pod panství Vítkovců, v roce 1305 již pod větev Rožmberků. Řád premonstrátů vznikl mezi lety 1120 až 1126 a jejich ideálem se stal vita apostolica, tedy způsob odříkavého života po vzoru apoštolů, odvrácení se od světa, odříkavý život v komunitě, fyzická práce a služba Bohu. Členy řádu jsou kanovníci, klerici, novicové a laičtí bratři a do komunity jsou přijímáni bez „slavných slibů“. Do českých zemí přicházejí první premonstráti v letech 1143 až 1144 z porýnské kanonie ve Steinfeldu a usazují se v klášteře na pražském Strahově, který založil kníže Vladislav II. a jeho žena Gertruda spolu s olomouckým biskupem Jindřichem Zdíkem. O založení kláštera premonstrátů v Milevsku jsem psal v souvislosti s Hrušticemi, a jak jsem již uvedl, premonstráti z Milevska založili v roce 1212 klášter premonstrátů v Drkolné. Řádovým oděvem premonstrátů je hábit z bílé vlny a členové řádu užívají vedle křestního jména i jméno řeholní. Znakem premonstrátů jsou dvě zkřížené opatské berly v modrém štítu posetém liliemi.

PREMONSTRÁTI Z MILEVSKA A HRUŠTICE

V letošním létě jsem se toulal okolím Zvíkova a Milevska a snažil jsem se „nezapomenout“ na období Frymburka před 29. květnem 1305, které je málo, nebo vůbec známé. V únoru 1997 jsem ve Frymburském zpravodaji mimo jiné napsal: „Antonín Profous ve své knize Místní jména v Čechách uvádí první písemnou zmínku o Hrušticích „...Johannes, episc. Prag villam Hruzitze in provincia Behinensi cedit monto de Milevsko“, což znamená, že v onom roce 1234 patřily již Hruštice premonstrátům z kláštera v Milevsku, který byl založen již v letech 1184 až 1187.“ Zakladatelem milevského kláštera byl velmož Jiří z Milevska. V té době asi již stál nebo byl rozestavěn románský kostel svatého Jiljí. Kostel byl v první podobě vlastnickou stavbou Jiřího z Milevska, který ji věnoval prvnímu konventu premonstrátů. Mniši do Milevska přišli nejpozději v roce 1187, protože první opat premonstrátů z Milevska Jarloch ve své kronice o sobě říká, že v tomto roce přijal opatskou hodnost. Písemná zpráva z rakouského kláštera premonstrátů v Drkolné potvrzuje, že Jiří z Milevska bydlel spolu s mnichy a dodržoval klášterní pravidla.

Prvý opat Jarloch zemřel před 14. zářím 1234 a tak to mohl být on, kdo získal pro premonstráty z Milevska

Hruštice, které se tehdy nazývali Waczlavstiffil nebo také Hruschticzie Watnav. Připomínám, že „stiffil“ znamená církevní založení, tedy založení osady „na zeleném drnu“. Je tedy velmi pravděpodobné, že Hruštice založil první opat kláštera premonstrátů v Milevsku Jarloch, neboť druhý opat Jan I. byl ustanoven až onoho 24. září 1234, a to by již do konce roku nestačil novou osadu založit. V roce 1234 byl českým králem Václav I., syn Přemysla Otakara I. a Dějiny českých zemí říkají, že „jeho pozornost se stále více upínala na rozšíření českého vlivu do Rakouska“. A Hruštice jsou na samém česko - rakouském pomezí. Byl to zřejmě sám český král, který věnoval tento „zelený drn“ klášteru premonstrátů v Milevsku.

Mniši z kláštera premonstrátů v Milevsku z úcty, či z vypočítavosti pojmenovali tuto osadu královským jménem Vaczlav i proto, že v nedalekém hradě Zvíkov král Václav I. nejen rád pobýval, ale i proto, že Hruštice byly s velkou pravděpodobností součástí královské stezky z Boletic do Rakouska, až do kláštera premonstrátů, který byl nazýván Drkolný. Jiří Andriška píše, že rakouská část stezky z Drkolné do Zlaté Koruny náležela klášteru premonstrátů v Drkolné. Klášter na stezce založil ves a dvůr Kyselov, který je německy nazýván Sarau. Tuto cestu později dostal zvíkovský hejtman Hirze, který byl věrný služebník krále Václava I. a „vysloužil si újezd na Mokrému“. Nejednalo se o velké území, ale „půda zde byla velmi úrodná a středem procházela stezka do Rakous“. Protože Hirz neměl potomků, rozhodl se se svou manželkou Daricí darovat újezd „na Mokrému“ klášteru Svatá Koruna. Král Přemysl Otakar II. potvrdil toto darování 27. března 1268.

Součástí daru Hirze klášteru Svatá Koruna však nebyly Hruštice, které přešly pod benediktinskou kapli ve Frymburku, která od roku 1270 byla již farností a patřila pod probošství Zatoň. Jindřich z Rožmberka listinou z 29. května 1305 převádí farnost ve Frymburku pod premonstráty v rakouské Drkolné, tedy v dnešním Schlaglu.

Ve frymburské farní pamětnici je ves Hruštice na počátku 14. století nazývána Velký Drozdov. U kláštera premonstrátů ve Schlaglu, který byl na počátku 14. století v písemnostech nazýván česky Drkolna a latinsky Monans Plaga byla frymburská fara, tedy i Hruštice, s malými přestávkami až do roku 1946.

POČASÍ VE FRYMBURKU V LETECH 1920 AŽ 1929

Jarní prudké tání sněhu v roce 1920 způsobilo největší záplavy za posledních padesát let. Vltava od Frymburku až po Rožmberk se vylila z břehů a brala vše co jí přišlo do cesty. Ve Frymburku byly například v hostinci „U mostu“ zaplaveny hostinské pokoje, ve frymburském „Panském mlýně“ muselo být vyklizeno přízemí. A kovářova stodola byla vodou zvednuta a odnesena k mostu do Frýdavy. Od poloviny září až do poloviny prosince 1920 nepršelo, stejně jako celý rok 1921 byl suchý s velice horkým létem.

Od 16. do 18. června 1923 byly silné mrazy, při kterých zmrzlo až 80 procent obilí a 70 procent brambor. Naproti tomu od července do září 1923 bylo velké sucho a vedra. Hospodáři si naříkali na velkou neúrodu. Od listopadu 1923 až do konce března 1924 bylo mnoho sněhu a tak se dalo jezdit pouze na saních a několikrát se musely prohazovat silnice lopatami až do sousedních vsí. „Mrzlo až do června“. Naproti tomu v prosinci 1923 bylo hodně slunných dnů a žádný sníh. Ten přišel až v polovině března 1924 a „pak zima doháněla co před tím promeškala. Bylo časté sněžení, vichřice a teploty do mínus 21 °C“.

Na Štědrý den roku 1925 padal sice sníh, ale o Vánocích nastala obleva a deštivé počasí, takže se koncem roku 1925 opět Vltava naplnila vodou a rozlila se z břehů. „Nedomnívali jsme se, že máme Nový rok, ale Velikonoce v dubnu“ a po celou zimu 1926 bylo sněhu minimálně. Nejkrásnější období roku 1925 bylo o Velikonocích v dubnu a počátkem května. Bylo to mimořádně horké a krátké předjaří, po němž následoval nepřetržitý déšť po celý květen, červen a červenec s

častými bouřkami. Vltava přinášela stále záplavy, senoseč přišla pozdě a seno většinou shnilo ve stodolách. Po mimořádně mokrému létě 1926, kdy shnilo z větší části seno a senoseč přišla vniveč, následovalo překrásné pozdní léto a podzim. Úroda obilí, lnu a brambor byla podstatně menší než v dřívějších letech.

Zima roku 1927 byla mimořádně mírná, bylo málo sněhu, ale i tentokrát přišly „obvyklé“ jarní záplavy. Jaro bylo mokré, ale teplé a léto zůstalo horké a suché. Desátého května 1928 padal sníh a „také 11. května byla krajina pokryta sněhem jako v zimě“. Konec června a začátek července 1928 byl horký, a tak ve Frymburku měla voda ve Vltavě 22 °C a „koupání v ní připadalo jako koupání ve vaně“. Po létě přišel krásný podzim a konec roku 1928 přinesl studenou zimu.

Jedenáctého února 1929 ukazuje teploměr ve Frymburku mínus 43 °C. Tyto mimořádně silné mrazy trvaly tři týdny. „Sněhu leží tolik, jak jsme nezažili od roku 1893.“ Dvacátého třetího února nastává obleva, ale 27. února

1929 opět přichází silné mrazy, koncem března 1929 již není žádný sníh. Následovalo krásné horké léto, ale 4. července 1929 v půl sedmé večer se od jihozápadu přihnala velká bouřka. V několika minutách byla z toho vichřice a „ze střeš padalo velké množství tašek, šindele létaly vzduchem a na mnoha domech vznikly velké škody na střešách“. Přestože vichřice trvala přibližně jen čtvrt hodiny, přinesla obrovskou zkázu. „V okolních lesích se silné stromy lámaly jako sirky a kmeny se vrstvily jeden přes druhý. Z mnoha polesí čněly jen pahýly polámaných a vyvrácených stromů. Mohutné kmeny byly ve výši muže ulomeny, vyvráceny s kořeny, mladší porosty byly ohnuty až k zemi, jakoby to byly pruty. V Loučovicích shodila vichřice sedmdesát metrů vysoký tovární komín, aniž by tento způsobil větší škody, protože spadl na drážní těleso“. Po této ničivé vichřici následoval slunečný podzim a mírná zima.

PÁTER PETRUS DOLZER

V roce 1918 přišel na faru ve Frymburku premonstrátský páter, plebán a farář z nedalekého rakouského kláštera ve Schläglu kam frymburská fara po staletí patřila. Jmenoval se Petrus Dolzer a bylo mu 46 let. Ve Frymburku vydržel jako farář až do odsunu Němců v roce 1946. Jako první úkol si stanovil náhradu zvonů, které byly za první světové války 25. října 1917 z Frymburka odvezeny a přetaveny na děla. Petrus Dolzer postupně objednal čtyři nové zvony u firmy Oktáv Winter z Broumova. V roce 1919 přišel první, který vážil jen 25 kg a v roce 1922 byly dodány zbylé tři zvony. Jak sám Petrus Dolzer píše ve své brožurce Historie a pověsti o Frymburku v roce 1935, „ Franz Pachner, sedlák z Milné, odvezl zvony na saních z Černé z Pošumaví. Sáně a zvony byly v Milné vyzdobeny jedlovým chvojím. Chlapci z Frymburka již zdáli běželi naproti. Zvony byly vysvěceny 17. prosince 1922 prelátem z kláštera ve Schläglu Gilbertem Scharnerem. A ještě týž den byly zvony pod dozorem Josefa Wagnera vytaženy na věž frymburského kostela a poprvé zazněly. Byly sladěny v tónině G dur a celkem stály 60 764 korun tehdejší měny.“ V roce 1928 ještě Petrus Dolzer pořídil od firmy Rudolf Perner z Českých Budějovic další dva zvony na kapli Hohen Marter.

Z dlouhého seznamu 13 frymburských kmoter nových zvonů z roku 1922 se dozvídáme, že ve Frymburku byl starostou Klinger, obecním písařem Foisner, lékařem Hoffmann, nadučitelem Antonín Sechter, poštmistrou Agnes Koplinger, klempířským mistrem Liedl, řezníkem Pernsteiner a několik jmen dalších frymburských měšťanů. Dalších 21 kmoter nových zvonů bylo z přifařených obcí a osad Frýdava, Posudov, Hruštice, Kovářov, Hrdoňov, Vřesná, Milná, Náhlov, Blatná, Mýtinka, Studené, Slupečná a Kaliště.

Bohužel, šestého prosince 1941 se dožil ve Frymburku páter Petrus Dolzer toho, že zvony byly z věže frymburského kostela svatého Bartoloměje „spuštěny a odevzdány pro druhou světovou válku. Podle protokolu číslo 1848 z 24. února 1923 bylo zvonění při pohřbech bezplatné, odpustkové zvonění stálo dvacet korun a „vyplácelo se kostelníkovi a určitá část panu děkanovi, aby byl splacen dluh sedm tisíc korun“. Dále bylo dohodnuto, že se bude vyzvánět třikrát denně a třikrát k bohoslužbám bezplatně. Bylo zde i ustanovení, že se nesmí vyzvánět při pohřbech jinověrců. Razítka Frymburku z roku 1923 bylo oválné na výšku s textem: Bürgermeiterant Friedberg (Böhmen), uvnitř s pětilistou růží v kruhu a královskou korunkou nad ním. Popis razítka uvádím tak podrobně proto, že Frymburk patřil již pět let k Československé republice a později frymburští Němci tvrdili, jak byli utiskováni.

Po pořízení nových zvonů se Petrus Dolzer zaměřil na opravu a modernizaci varhan ve farním kostele svatého Bartoloměje. Opravu varhan provedla firma Mauraucher ze St. Florian v Horních Rakousích. Varhany měly 16 rejstříků, dva manuály s 54 klapkami, tři spojky a jeden pedál na spojovacím rejstříku. Původní varhany byly z konce osmnáctého století. Celá oprava a modernizace stála 21 tisíc korun. Aby se tak vysokou částku podařilo vybrat, byl zaveden roční poplatek za stálá místa v kostelních lavicích. Tyto tabulky jsou v lavicích dodnes. Varhaník, jímž byl učitel Isidor Stögbauer, založil Cecilijský spolek, který měl za cíl pozvednout úroveň kostelního zpěvu. Jako první na opravených varhanech zazněl Mesiáš od Händla. K opravě kostelních varhan zápis frymburského děkana P. Dolzera uvádí: „Opravu prováděl Josef Ticháček z Chodové Plané u Mariánských Lázní a aby se podařilo vybrat jednadvačtisíc korun, byl zaveden poplatek deset korun za stálé místo v kostele. Někteří farníci nejprve notně nadávali, ale nakonec poplatek zaplatili“.

ČAS POMNÍKŮ

Na počátku dvacátého století dal frymburský rodák a pozdější ředitel vídeňské průmyslové školy Jordán Kajetán Markus postavit pomníček Adalbertu Stifterovi. Pro jeho místo byl vybrán prostor v dolní části parku proti rodnému domu mecenáše, když v té době již proti rodnému domu Fanny Greiplové stála kašna a Latichův mariánský sloup. Pro základ pomníku sloužily, podobně jako u Stifterovy mohyly u Plešného jezera, šumavské balvany. Bronzový reliéf Adalberta Stiftera v roce 1902 vytvořil Hans Rathauský, který je rovněž autorem pomníku tohoto básníka v Linci a reliéfu v Horní Plané. Mohutná slavnost při odhalení tohoto bronzového reliéfu přiměla frymburské radní k tomu, aby na náměstí postavili další, mohutnější pomník.

V místech mezi mariánským sloupem a novým pomníkem Adalberta Stiftera začal vyrůstat mramorový podstavec s litinovou ohrádkou a z Lince byla za 16 173 korun přivezena bronzová socha císaře Josefa II., která vážila třináct metráků. Autor sochy není znám, dá se však předpokládat, že se jednalo o sochu „sériové výroby panovníka“, kterých se v té době po Rakousku-Uhersku stavěly desítky. Ke slavnostnímu odhalení sochy došlo 14. srpna 1904. Takovou slávu ještě Frymburk nezažil. Fotografie z odhalení sochy císaře ukazuje na frymburském náměstí kočáry, stánky se suvenýry i občerstvením, ale především vyšňořená děvka, pány a pochopitelně dámy. V pozadí postávají i ženy v prostém šátku. Nechyběly proslovy, hudba vyhrávala a bronzová socha císaře Josefa II. byla dokonce slavnostně vysvěcena. Měla „na věčné časy připomínat úctu a lásku frymburských občanů k císaři“. Ono „na věčné časy“ vydrželo ve Frymburku patnáct let - to znamená pouze do roku 1919.

Po vzniku Československa byl pomník císaře vnímán jako pomník představitele útlaku, a tak „jednou přišel inspekční důstojník z Krumlova a naznačil starostovi, že nemůže chránit pomník císaře Josefa II. v parku, a že by bylo dobré, kdyby byl pomník z parku odstraněn“. Starosta Augustin Klinger naznačení projednal v obecním zastupitelstvu a 23. března 1919 byl pomník císaře Josefa II. „vyzvednut a převezen do hasičské zbrojnice a tam byl uložen. Podstavec byl opatřen dřevěným bedněním. Když se tak stalo, byl pochmurný, deštivý den“. To již tak u nás v Čechách s pomníky bývá. S velkou slávou se odhalují a tiše se odstraňují. Socha císaře byla s největší pravděpodobností roztavena Němci až za druhé světové války.

Pro podstavec se našlo nové použití. Byl na něj přenesen bronzový reliéf A. Stiftera z pomníku, který byl doplněn úryvkem básně o Frymburku. Po druhé světové válce byl i tento reliéf básníka s úryvkem jeho básně odstraněn snad proto, že tento šumavský básník psal v 19. století německy o kraji, kde žil. Na prázdný podstavec byla umístěna deska se znakem Československé republiky a datem 9. 5. 1945. Dnes již Československo neexistuje a konec druhé světové války v Evropě se slaví o den dříve než je na desce. Po přenesení reliéfu A. Stiftera na podstavec pomníku císaře, byl mezi kameny umístěn bronzový reliéf Jahna Thurvatera, který kdysi organizoval v kraji sbory dobrovolníků proti napoleonským vojskům. Po roce 1946 zůstal kamenný památník dlouho prázdný. Teprve po objevení reliéfu A. Stiftera ve frymburské hasičské zbrojnici se navrátil na původní místo.

SLOVANÉ A DALŠÍ DŮKAZY OSÍDLENÍ

Zatímco německá kronika ani historie Frymburku se období před rokem 1277 vůbec nedotýká, okresní soudní adjunkt Josef Stocklow v německé kronice Vyššího Brodu napsal: „Také v německé kronice Horní Plané a farnosti Kapličky se píše o příchodu Slovanů do kraje, kteří vytlačili zbytky původního germánského obyvatelstva do Bavorska.“ I další němečtí znalci kraje, Oswald Sonnberger a Franz Bertlwieser píší o příchodu Slovanů do krajiny kolem dnešního Frymburku. Když jsem prohlížel mapu územního vývoje v 9. století, tak kraj kolem dnešního Frymburku je označen jako „přirozený růst Velké Moravy.“ Naproti tomu Atlas československých dějin na území dnešního Vyšebrodka nemá zakreslenu přítomnost Slovanů.

Jiří Zálaha ve své knize Šumava A-Z píše, že „v druhé polovině prvního tisíciletí sem zasahovala sídla slovanského kmene Doudlebů. Na konci 10. století patřil tento kraj k území rodu Slavníkovců. Když byli v roce 995 Slavníkovci v rozhodujícím zápase o sjednocení země vyvražďeni, strhli vládu v Čechách do svých rukou Přemyslovci a tak i území při jižní hranici země přešlo do jejího majetku. Odlehlost a řídké zalidněný kraj nepřináší českým knížatům větší užitek, a proto se jej nesnažili udržet ve své moci, i když šlo o území důležité pro obranu země. „Dovolte zde vyslovit osobní hypotézu o propojení území dnešního Frymburku s územím rušičů či nedaleké Bolechy. Obě tato místa nejen ukazují na slovanské náčelníky kmenů či rodů, ale obě leží i na

„prastarých stezkách,“ které procházely i Frymburkem. V Boleticích byla nalezena i nádoba a střepy dalších nádob ze slovanského období, nejspíše z počátku 9. století.

O osídlení bezprostředního okolí Frymburku na konci 12. a začátku 13. století svědčí i archeologický nález u dnešní chatové osady Lojzovy Paseky. Byly zde nalezeny střepy, pocházející z keramických zásobnic, které byly zdobeny šroubovicemi, vlnicemi a mřížkovým kruhem. Pravděpodobně se jedná o zbytek sídliště, které dnes leží pod hladinou lipenské přehrady. Samotný Frymburk leží na prastaré zemské stezce, která vedla z rakouského Obermühl přes Neufelden a rušiči k frymburskému brodu přes Vltavu a dále na Náhlov k dnešnímu Malšínu, kde u hory Thurmberg, což znamená věžiště či tvrziště, se spojila s jinou zemskou stezkou z Lince a Vyššího Brodu. Obě stezky, jak od Frymburku, tak i od Vyššího Brodu, od Thurmbergu společně pokračovaly přes Běleň k Zátoni, kde byl „Nižní Brod“ a nad ním hradiště.

V roce 1231 nalzáme panství Vítka z Krumlova v Horním Rakousku a například rušiči získali Vítkovci od pasovského biskupství. V německé kronice Dolní Vltavice se uvádí, že okolo roku 1250 byla zemská hranice českého království na Vltavě a teprve v letech 1256 až 1258 byla zemská hranice přesunuta na hřeben Tomášského pohoří. Tento údaj jsem si potvrdil nejen v Atlasu československých dějin, ale i u mnoha historiků, německy píšících o této krajině. V tomto případě by strážní hrad, či tvrz, u frymburského brodu před rokem 1256 byl zemským strážním hradem a jeho existence již ve 12. století by měla své vážné opodstatnění. V blízkosti Frymburku, nejméně od roku 1234, bylo jedno osídlení písemně potvrzené dříve než hrad Rožmberk a klášter Vyšší Brod. Antonín Profous uvádí, že v roce 1234 patřily rušičice premonstrátům z kláštera v Milevsku, který byl založen již v letech 1184 až 1187.

KDYŽ SE ODCHÁZELO ZE SVĚTA

Povinností hospodáře bylo také zajistit důstojný pohřeb svým zemřelým rodičům. Umírající byl pokládán na slamník, protože v peřinách se prý těžko umíralo. Zemřelému zatlačili oči a šátkem podvázali bradu, aby měl zavřená ústa. Otevřeli okno, aby duše zemřelého mohla opustit tělo a odletět a zapálili připravenou zvláštní svíčku, kterou Němci nazývali Sterbkerzen. Ještě dříve, než mrtvý vychladl, převlékli ho do svátečního oděvu a do sepjatých rukou mu byl vložen růženec. Zemřelý měl vždy hlavu ke dveřím.

Každý hospodář měl u stodoly uložená vyschlá prkna, která měla sloužit k uložení zemřelého před uložením do rakve. Těžký život způsoboval, že lidé umírali často mladí. Přicházeli o život zejména při práci v lese, při kácení nebo svážení dřeva, někdy i při plavení dřeva na vorech. Ženy umíraly při porodu, popálením při sušení lnu nebo sedřené práci. Zemřelý byl uložen ve světnici na „umrlčí prkno,“ německy Totenbrett, umístěné na dvou židlích mezi zapálené svíce. Tam se s ním také rozloučili sousedé.

Na umrlčím prkně byl zemřelý vystaven v komoře, jejíž okno se zakrylo, aby uvnitř komory bylo šero. Po tuto dobu se zakrývala zrcadla a pokud byly v domě hodiny, tak se nenatahovaly až do pohřbu. Stávalo se v zimě, při vysokém sněhu, že celá chalupa a cesty k ní zapadaly hlubokým sněhem. Potom byl mrtvý na prkně přenesen do stodoly, kde přečkal nejednou do jara, až sních roztál a mohlo se pohřbívat na hřbitově.

Pohřeb se většinou konal třetí den po úmrtí. Při vynášení z chalupy se rakev na prahu třikrát zvedla na znamení, že se mrtvý loučí s domovem. Rakev se nesla nebo vezla za doprovodu sousedů na hřbitov. Pohřební průvod se řadil podle přesných pravidel. Nejdříve šli příbuzní, pak muži a nakonec ženy. U hrobu pronesl řeč většinou jen farář a potom se rakev za společné modlitby spustila do hrobu. Nakonec každý z přítomných hodil do hrobu hrst zeminy. Po pohřbu následovalo pohoštění pro přítomné buď v domě zemřelého, nebo v hostinci.

Umrlčí prkno, na kterém ležel zemřelý, bylo ozdobeno řezbami a malbami, doplněno jménem, daty narození a úmrtí a s přáním, aby se na něj vzpomínalo v dobrém. Zdobení prken prováděl truhlář a chudí lidé na ně vyryli sami jen tři křížky. Mrtvolky malých dětí se na umrlčí prkno kladly jen výjimečně. Prkno bylo potom umístěno u křížků na statku, na rozcestích, u kapliček a na cestách ke kostelu. Oblíbeným místem bývaly také okraje lesů, kudy vedla cesta do kostela. Zde se umrlčí prkna přibíjela na kmeny stromů. Pokud šel kolem někdo z těch, který mrtvého znal, věnoval mu vždy tichou vzpomínku a modlitbu. Mrtví měli chránit majetek svých rodin. Prkna vydržela na svém místě až do doby, kdy zetlela. Tento zvyk zanikl spolu s odsunem Němců a v Bavorském lese se stále symbolicky udržuje.

Prknům, na nichž ležel zemřelý, se připisovaly zvláštní vlastnosti. Tradovalo se, že jeden nesvědomitý truhlář

zhotovil z umrlčího prkna vál na nudle do výbavy nevěsty. Když poprvé válela nudle, tak jí těsto nejprve upadlo na zem a když ho zvedla, začaly všechny nudle skákat a hopsat. Truhlář byl pak nucen vzít vál zpět „a více již nedostal žádnou práci“. Jiný truhlář prý dokonce ukradl umrlčí prkno postavené u cesty, ohobloval ho a použil ke zhotovení postele. Kdokoliv si pak do ní lehl, zjevil se mu prý mrtvý, jemuž bylo prkno věnováno.

KOUTŇÁK A RODENÍK

Narození dítěte bylo běžnou událostí, vždyť v rodině bývalo osm až deset narozených dětí. Bohužel, většina narozených dětí se nedočkala dospělosti. V těhotenství se žena chránila před řadou věcí, které by negativně mohly ovlivnit život jejího budoucího dítěte. Neměla se ohlížet a neměla potkat ošklivého člověka, protože pak by bylo její dítě ošklivé. Budoucí rodička nesměla jíst jahody, houby a ryby. Těhotná žena až do porodu pracovala a stávalo se, že dítě se narodilo na poli nebo při cestě z trhu. Před „těžkou hodinkou“ byla budoucí rodička ukládána „do kouta“, protože postel rodičky stávala vždy v rohu místnosti, v koutě.

Při porodu pomáhala rodičce její matka či jiná zkušená žena, méně často i „porodní bába“. Po porodu zůstávala rodička nejméně osm dní na lůžku a v šestinedělí nesměla nic těžkého zvedat ani nosit. Po porodu dostala rodička slepičí polévku, která se podávala ve zvláštním hrnci, který byl nazýván „koutňák“ a měl ucho přes hrdlo. Tomuto „koutňáku“ se připisovala zvláštní magická moc, která chránila rodičku. Obdobná magická moc se připisovala i plachtě „koutnici“, jíž se po porodu zakrývalo lože, kde odpočívala rodička.

Novorozenci se po porodu nejdříve požehnálo, všichni v místnosti museli mlčet a jako první směla promluvit s dítětem matka. Do první koupele dítěte se vložil peníz, aby novorozenec byl bohatý. Tento peníz z první koupele připadl porodní bábě nebo ženě, která rodičce pomáhala při porodu. Novorozenec se ukládal do kolíčky vedle postele matky nebo se ukládal do košíku, který byl zavěšen nad postelí rodičky a tomuto košíku se říkalo „hejčka“. Matka mohla v obou případech natáhnout ruku a narozené dítě pohoupat. Ke křtu šli oba rodiče, často až po šestinedělí, spolu s kmotrem a v kostele bylo novorozenci dáno jméno a bylo zapsáno do matriky.

Již před porodem se rodiče dohodli se svými známými, kdo bude kmotrem narozence. Pokud se jednalo o rodinu stejně váženou a majetnou, považovalo se za nepřístojné tuto prosbu odmítnout. Dětem podruhá chodil za kmotra hospodář, u něhož rodina žila. Kmotrovi připadla povinnost obejít vesnici, oznámit narození dítěte a pozvat sousedy ke křtu. Být kmotrem znamenalo vytvořit si k dítěti zvláštní vztah na celý život, který se blížil vztahu rodičů. V den křtu přišel kmotr do domu rodičů v nejlepších šatech, dítě dostalo na hlavu vyšívaný dětský čepeček, bylo zabaleno do povianu a pomocí plachetky přivázáno na tělo kmotra. Do povianu vložil kmotr dítěti stříbrnou minci a růženec, často i svatý obrázek. Velmi často dostalo dítě křestní jméno po kmotrovi či kmotře. Pokud bylo křtěno děvče, dostávalo místo stříbrné mince většinou šperk. Po křtu následovala oslava v hostinci. Bylo zvykem, že kmotra pila víno a kořalku a kmotr pil pivo. Pokud kmotři pili příliš, tak se říkalo, že pokřtěné dítě bude pijan. Pro příbuzné a přátele bylo připraveno pohoštění v domě, většinou koláče a káva. Rodiče při narození dítěte většinou zasadili strom, což bylo nařízení císaře Josefa II. Když matka přestala dítě kojit, položila před něj na stůl knihu, růženec, peníze, metlu a cukr. Podle toho, na co dítě sáhlo, odhadovala se jeho budoucí povaha. Zda bude vzdělané, zbožné, zámožné, silné či bude mít oblibu v jídle.

Kromě dětí, které se narodily v „manželském loži“, rodily se poměrně často děti i ženám, které nebyly vdané. Takové ženy byly vždy odsuzovány a často vyřazeny ze společenského života. Takto narozené dítě se nazývalo „panchart“ a každý jím opovrhoval. Matka nemanželského dítěte upekla ve formě pečivo ve tvaru nemluvněte, kterému se říkalo rodeník. Tento rodeník odnesla otcí, čímž veřejně oznámila jeho otcovství. Když muž rodeník přijal, uznával dítě za své a tím se hanba svobodné matky zmenšila.

ROGER A SIEGFRIED

Můj rakouský přítel Werner Lehner mne upozornil na jednu pověst, která byla zaznamenána v roce 1880 v rakouském Leonfeldenu. „V dobách dávno minulých na samém počátku tisíciletí, žil prý v místech kde dnes stojí Frymburk, loupeživý rytíř Siegfried. Byl krutý a říkalo se o něm, že má kamenné srdce a slouží samotnému ďáblu, kterému se upsal. Jeho sestřenicí Anna byla jeho pravým opakem. Zbožná, ctihodná, a stejně jako povahou, ani krásou si nezapadla s nebeskými anděly. Když dospěla patnácti let, zasnoubila se s rytířem Rogerem z Leonfeldenu a slíbili si věnost až do smrti. Proradný Siegfried však na Annu nepřestal myslet ani tehdy, když

se zaslíbila jinému a připravil zradu. S bohatým průvodem se vydal do Laa, kde Anna bydlela, opil její služebnictvo a v noci dívku unesl na svou tvrz.

Roger, sotva zvěděl tu děsivou novinu, nemeškal, osedlal koně a spěchal dívku osvobodit. Náhoda tomu chtěla, že na cestě, kterou hlubokým hvozdem spěchal Roger k Siegfriedově tvrzi, spatřil původce zla zápolit s medvědem. Siegfried se holýma rukama bránil rozlícenému zvířeti z posledních sil. Šlechtný Roger váhal jen chvíli, pak rychlým hmatem vytáhl z toulce šíp, napjal tětivu a mistrnou střelou zasáhl zvíře přímo do srdce. Zbledlý a zkrvavený Siegfried svému zachránci ani nepoděkoval, ale protože přece jen nechtěl jednat proti rytířskému stavu, vyzval svého soka v lásce, aby si stanovil odměnu. „Nechci nic jiného než ženu, kterou jsi ukradl a která mi z Boží vůle patří,“ odvětil Roger.

Siedfried se posupně zasmál. Žádný zvonář ještě neodlil zvon, který by zvonil na vaší svatbě, řekl výsměšně. V tu chvíli se lesní pustinou rozlehl zvuk zvonu. Siegfried padl k zemi jako bez ducha a jakoby ze země vyrostl, stál před Rogerem poustevník s dlouhým, bílým vousem. Bůh vyslyšel tvou žádost, pravil k Rogerovi. Jdi si pro svou nevěstu, cesta je již volná. Pamatuj však, že Pánu teď dlužíš oběť. Široko daleko zde není kostel ani kaple, kde by se zbožný lid mohl modlit k svému Bohu. Tvým úkolem je zříditi jej. Když Roger odvezl Annu zpátky na svoje sídlo, vrátil se a věren slibu, který dal poustevníkovi, tak na místě, kde se setkali a blízko řeky Vltavy se svou družinou vystavěl kostelík.

Siegfried, kterého jeho věrní po potyčce s medvědem dopravili víc mrtvého než živého do tvrze, se ze svých ran přece jen zotavil. Když pak po mnoha měsících znovu mohl vyskočit do sedla, rozjel se k místu, kde došlo k jeho zranění a osudnému setkání s Rogerem, a tam ke svému úžasu spatřil stát kostelík. Když zvěděl, kdo jej tady postavil, rozběsnil se až k nepřičetnosti a pln zloby zamířil k řece. Tam ze sebe strhal šaty, nahý vstoupil do proudu a jal se volat ďábla. Balvan, na kterém v řece stál se pod ním však náhle propadl a Siegfried se přímo ocitl tvář v tvář samotnému vůdci pekel. Víím, co ode mne žádáš, řekl pekelník zlotřilci. Pomohu ti zničit kostel a pak i tvého úhlavního nepřítele. Prikázal, a vody v řece se rozbouřily, vystoupily ze břehů a hrozily zatopit a strhnout kostelík.

V tom se však v okénku věže objevila tvář šedovousého poustevníka. Vztáhl ruce proti běsnícímu přívalu vod a vody se ztišily a opadly. V té chvíli zazářil obraz svatého Tomáše, jediný obraz světce, který v tvrzi byl, a to takovým leskem, že všichni sloužící a zbrojnoši zděšeně prchli ven, navždy se odřekli svého nehodného pána a rozešli se do širokého kraje. Jejich bývalého pána nikdy nikdo nespapal. Peklo jej již nevydalo. V kostelíku pak Roger pojal Annu za svou manželku. Kolem kostelíka, jak praví pověst, pak lidé založili obec Siegfriedberg a z tohoto názvu povstalo dnešní jméno Frymburk.“ Mně se pověst líbí a tak jsem si ji nechtěl nechat pro sebe.

POČASÍ VE FRYMBURKU V LETECH 1930 AŽ 1938

Červenec i srpen 1930 byly deštivé, žito stálo dlouho na polích a nemohlo být včas svezeno. Také podzim 1930 byl většinou mokrá. Třicátého listopadu přišla vichřice, která způsobila v lesích velké škody. V pozdním podzimu 1930 „v důsledku trvalých dešťů vystoupila Vltava ze břehů“. Rok 1931 byl pro zemědělce špatný rok. Oves byl v důsledku dlouhotrvajících dešťů celý černý, žito vyrůstalo a byl nedostatek slámy. V noci z 30. na 31. srpna 1931 „byla strašná bouřka“ a první sníh přišel již 22. září. O roce 1932 se v německých kronikách jen dovidám, že „počasí bylo mimořádně příznivé a byla dobrá úroda“. I rok 1933 je na zprávy o počasí skoupý. Jen „sklizeň obilí byla podprůměrná, bylo však hodně slámy, sklizeň sena a otavy byly velmi dobré. Bylo víc vlhko než sucho“.

V noci z 15. na 16. května a 26. května 1934 byly silné mrazy, „které způsobily velké škody na květenství ovocných stromů, které byly v plném květu. Celé období od dubna až do 27. července 1934 nepršelo, a tak sklizeň sena i otavy byla velmi slabá. Naproti tomu sklizeň obilí, brambor a zelí byla velmi dobrá. Podzim byl mimořádně krátký a již v říjnu vydatně sněžilo. „Na stromech bylo ještě všechno listí a k tomu celé hroudy sněhu. Deště v říjnu a koncem listopadu zvedly hladinu Vltavy, ale naštěstí déšť přešel ve sněžení. Přiměřeně studená zima nechala o Vánocích 1934 zasvitnout slunce“.

Záznamy o počasí v roce 1935 jsou velmi pestré. Druhého ledna mrazy, 3. ledna první a vydatné sněžení, 23.

dubna první bouřka, 1. květen husté sněžení a 5. května silné noční mrazy, které způsobují na kvetoucích ovocných stromech a sadbách ovsa značné škody. Desátého července 1935 vyschly studně, protože s výjimkou dvou dešťů při bouřkách od 17. června nepršelo. Obilí skoro dozrává, oves je krátký a zrní malé. Devátého a 12. září 1935 přicházejí silné mrazy a od 21. do 28. října 1935 vytrvale sněží. Následoval vícedenní déšť, sníh zmizel

a další sněžení přišlo až 19. listopadu 1935.

Rok 1936 začal 2. ledna oblevou a od 2. do 8. ledna bylo takové teplo, že roztál 20 cm silný led. A zmizel i veškerý sníh. V půl páté ráno 11. ledna 1936 přišla silná bouřka s blesky a hromobitím. Naproti tomu o Velikonocích a až do 19. dubna 1936 nepřetržitě sněží. Jaro bylo deštivé, ale teplé. V době květu silně přšelo a žito a oves polehly. Také v době žní přšelo, takže úroda byla podprůměrná, zhruba jen poloviční. Zvláště špatná byla úroda brambor, „takže mnozí lidé sklidili méně, než zasadili“.

Rok 1937 začal „přiměřeným chladem a menším množstvím sněhu“. V únoru bylo „velice mrazivo, takže hostinští a řezníci mohli skladovat led“. V březnu a v dubnu bylo počasí pro zemědělce příznivé a první bouřka byla až 10. května. Ale již 18. května 1937 „byla velice silná bouřka s deštěm podobným průtrži mračen“. V době květu žito bylo krásné počasí, takže následovala dobrá úroda. Senoseč byla dobrá a „seno bylo krásně svezeno domů“. Úroda obilí byla střední a brambor se sklídilo desetkrát více než se zasadilo. První sníh napadl 11. listopadu 1937.

V noci z 25. na 26. ledna 1938 mezi sedmou a desátou hodinou byla vidět v severozápadním směru velmi silná severní záře „a tento jev zneklidnil část obyvatelstva“. O tři dny později, 29. ledna 1938, byla mimořádně silná vichřice a vydatně přšelo. Během jediného dne veškerý sníh roztál a 30. ledna bylo jarní počasí. V polovině února napadl nový sníh, ale v druhé polovině února 1938 bylo sice přes den teplo, ale v noci mrazy. Poslední sníh roztál 18. dubna. Sklizeň obilí, sena i otavy byla dobrá, ale úroda brambor špatná.

FRYMBURK PŘED DEVADESÁTI LETY - ROK 1917

Situace se ve Frymburku ještě více zhoršila v roce 1917. Způsobila to špatná úroda brambor v roce 1916, kdy mnozí sklidili sotva tolik brambor kolik zasadili. Brambory se dostaly koupit jen v omezeném množství za velké peníze. Za pytel brambor se ve Frymburku platilo deset až dvanáct korun. A tak se vařilo především ze zelí a postupně i z řepy, která se před válkou ve Frymburku používala pouze jako krmivo. Upražená řepa dokonce nahrazovala žitnou nebo ječnou kávu a rýži nahradilo proso. „Před válkou stálo ve Frymburku kilo prosa dvacet až třicet haléřů a bylo používáno jako krmivo pro malá kuřata. Nyní stálo kilo prosa dvě až tři koruny. Jedli jsme ho samotné a prosná kaše nám připadala jako velmi chutná. Byli jsme rádi, že jsme proso dostali koupit. Hrách byl k dostání velice zřídka a to v omezeném množství, stejně jako fazole“, čteme v záznamech.

Koncem ledna 1917 uhodily ve Frymburku kruté mrazy, které trvaly několik týdnů. Pivo nebylo ve Frymburku vůbec k mání od masopustního úterý 1917 až do masopustní soboty 1918. A tak ve frymburských hospodách byla k dostání jen „lavorová kořalka“ vyráběná v Černé a malinová šťáva. Na Bílou sobotu 1917 bylo do Frymburku dovezeno 140 pytlů brambor, „které byly prodány nejpotřebnějším“. Koncem dubna 1917 ve Frymburku a okolí opakovaně sněžilo, ale v květnu byla řada teplých slunečních dní, a tak se zde 24. května kosilo seno a v polovině července již bylo vidět mandele žita. Kronikář o této době ve Frymburku napsal: „Nikdo by nepomyslel, že by zde mohlo dojít k takovému nedostatku potravin, k takové nouzi, jak zde poslední měsíce a týdny panovala před žněmi“.

Mnoho rodin nemělo po týdny chleba. Místo chleba si brali ženci natvrdo uvařená vejce a „velkým dobrodiním pro lidi bylo, když zrály borůvky.“ Začátkem června 1917 museli zemědělci odevzdat zbývající obilí pro samozásobení a od 1. července byla odebrána zásoba obilí s ujištěním, že za to obdrží včas náhradu z rumunských dodávek. Slíbená náhrada se neuskutečnila, „a proto nebyl ani při těžkých žňových pracích žádný chléb.“ Potravin se nedostávalo v celém kraji a obyvatelstvo trpělo hladem. „Často posílaly matky své děti, aby svůj hlad ukojily borůvkami. Většina lidí se viditelně zhubla.“ Úřady ani po žních nedodrželi slib dodávek obilí a obyvatelé několik týdnů neobdrželi žádnou mouku, „mezi lidmi bylo hodně nedůvěry a loby vůči úřadům.“ Bída rovněž přinutila mnoho lidí ke krádežím. Byly ořezávány klasy žita a brambory vykopávány ze země. Úroda ve Frymburku v roce 1917 byla dobrá, ale část brambor zakopávali sedláci v sadech i jinde, aby jim je vojenské komise nesebraly.

Dvacátého pátého října 1917 byly z frymburského farního kostela svatého Bartoloměje sundány poslední dva zvony, když první „odsun dvou zvonů do války“ byl z věže frymburského kostela již 23. října 1916. Během válečných let odpadly volby do obecních zastupitelstev. Během celé války byl starostou Frymburku Grejpl, který to neměl lehké. Musel organizovat odvody, někdy i násilně odebírat sedlákům obilí a dobytek a nejvíce starostí

bylo získat dostatek mouky a masa na přiděly pro Frymburk, zařídit ubytování a stravování uprchlíků z Haliče a z Tyrol. V kostele bylo umístěno několik pamětních tabulí za padlé.

SVATÝ TOMÁŠ

Na vrcholku Svatotomášského pohoří stávala od poloviny 13. století malá kaple, jejímž zakladatelem byl pravděpodobně Vítek z Krumlova. V Schallerově Topografii českého království se uvádí, že kostel Svatého Tomáše byl postaven v roce 1252, tedy o sedm let dříve než cisterciácký klášter ve Vyšším Brodě. Brzy kolem této kaple začaly vyrůstat domky, které vytvořily vesničku. Petr I. z Rožmberka přikázal v roce 1348 „na místě kaple vyzdvihnout nový kostel zasvěcený Božímu tělu“. Kostel měl svého vlastního kněze s poddanskými platy. V letech 1361 až 1520 byl dokonce farní, ale pak se změnil pro jeho odlehlou polohu a nepříznivé klimatické podmínky na filiální k nedalekému farnímu kostelu v Německém Rychnově. Nadále však sem chodila procesí a konaly se zde slavné poutě. Příčinou byl obraz, kterému se připisovala zázračná moc.

V roce 1510 byla započata přestavba kostela v pozdně gotickém slohu, která byla ukončena v roce 1517. Tehdy byl kostel bohatě nadán a zasvěcen svatému Tomáši. V čase reformace, kdy většina občanů frymburské farnosti se přidala k Lutterovu učení, zůstaly katolické Lipno, Hrdoňov a Hruštice, a tak se přidaly k farnosti Svatý Tomáš.

K další opravě došlo v roce 1771, avšak brzy Výnosem císaře Josefa II. byl v roce 1786 kostel Svatého Tomáše uzavřen. Přeložení duchovní služby mělo ve svém důsledku za následek jen občasná konání bohoslužeb knězem z Německého Rychnova na svátky sv. Marka, sv. Jana Křtitele, sv. Tomáše, Navštívení Panny Marie a na „zlaté soboty“ v říjnu. Proslulý se zde stal obraz, kterému věřící připisovali zázračnou moc.

Sakristie v sobě patrně ukrývá zdivo kaple ze 13. století. Nad vchodem do sakristie byly v roce 1972 panem Petrem Ziegrossem odhaleny nástěnné fresky ze 14. století. Znázorňují Pannu Marii s Jezulátkem a Tři krále. K nejcennějším součástem vybavení patřila Svatotomášská Madona, která je dnes v Alšově galerii na Hluboké. V polovině 19. století byl již kostel pustý. Vizitace v roce 1856 rozhodla obnovit poutní tradice místa a kostelík Svatého Tomáše. Patronem novogotické přestavby se stal kníže Jan Adolf Schwarzenberg, který roku 1857 věnoval zadarmo stavební materiál na opravu. Spolu s opravou byla provedena i dostavba. Venkovní štítová zeď byla změněna, věž kostela se zvýšila a pro pokrytí kostela a věže břidlou, včetně vnitřního zařízení, bylo třeba čtrnáct tisíc zlatých rakouské měny. Venkovní opravy byly ukončeny v roce 1874 a o rok později byl kostelík nově i vybaven. Dne 2. května 1875 byl kostel Svatý Tomáš slavnostně vysvěcen. V kostele byly tři oltáře a na nich obrazy, které věnoval kníže Schwarzenberg. Namaloval je vídeňský malíř Friedrich Silcher. Na hlavním oltáři byl obraz Spasitele s trnovou korunou a na postranních oltářích obrazy Svatého Tomáše a Početí Panny Marie. Řezbářské a truhlářské práce zhotovil českokrumlovský truhlář Johann Schinko. Nové varhany pak postavil Josef Fisgyri ze Schuttenhofenu za tisíc zlatých vídeňské měny.

Po druhé světové válce začal opuštěný kostel chátrat. Ladislav Stehlík napsal: „Zdi věže byly obloženy šindelem, kamenný portál se zvláštní kružbou napovídal šestnácté století a kamenickou rožmberskou huť, stejně jako žebroví síťové klenby presbyteria i kružby oken“. Kostel sloužil i jako skladiště sena a stáj pro dobytek. V roce 1990 byl v havarijním stavu. V roce 1991 začala rozsáhlá rekonstrukce. Nové dva zvony byly ulity 19. ledna 1996 pasovským zvonařem Pernerem a 4. května 1996 během slavnostní mše za účasti více než 500 lidí vysvěceny českobudějovickým biskupem Antonínem Liškou a poté oba zavěšeny na věž. Stejný biskup 16. srpna 1996 vysvětil kostel na Svatém Tomáši k počtě Těla Kristova.

BLATNÁ DO ROKU 1669

Největší vesnicí na rychtě Frymburk byla Platen, tedy Blatná. Ta měla ve druhé polovině 14. století 20 domů.

Zřejmě v Blatné v roce 1379 půda „moc nenesla“, protože každý osedlý platil ročně jediný denár. Druhou možností je, že Blatná měla v roce 1379 krátce „po lehotě“, což by znamenalo, že byla založena kolem roku 1365 až 1367. Já bych se přikláněl spíše k tomuto druhému vysvětlení. Markus vysvětluje vznik jména ze slova abgeblatern, což je hranice krumlovského a rožmberského panství. Tento výklad se mi však zdá zcela nereálný. Klimesch vysvětluje český název jako „osada v močálovitě poloze“ a ve staročestíně blatný znamenalo blátivý. V rožmberském urbáři z roku 1379 se u panství Frymburk uvádějí i lesy, což u jiných panství není. Je mezi nimi i

les Blahonow, o kterém se Sedláček mylně domníval, že to bylo prvotní jméno. Zřejmě si neuvědomil, že bavorské nářečí nemá znělé „b“, které se již v 8. století změnilo v „p“ a tak v 15. století německý písař české jméno Blaten zapsal Platen.

Lesy kolem Blatné proměřil již v roce 1373 Albert z Vartěrova. Zdá se tedy, že tyto rozsáhlé lesy byly již v druhé polovině 14. století hospodářsky „naplno“ využívány a přinášely nemalý zisk. Jak napsal Josef Truhlář: „Pilněji než popluží zdají se býti vyčteny louky a nejlépe zajisté lesy, kterým se zvláštní pozornost udává jeho výměra na lány a jitra, obyčejně dle míry pasovské, velmi zhruba i druh stromová a jakost lesa“. U lesa v Blatné je uváděn „silva niger“, tedy les černý, tedy sosnový.

Rožmberské panství se v 16. století dělilo na rychty, což bylo správní území s rychtářem v čele. Frymburská rychta je poprvé písemně připomínána v roce 1518 jako jedna ze sedmi rycht na panství hradu Rožmberk. Dle rožmberského urbáře z roku 1598, který sepsal český písař Jan Nygrýn Lomnický, bylo v Blatné 21 domů.

Vezmu-li za základ údaj Eduarda Mauera, že v rožmberském dominiu bylo 7 až 9 obyvatel v domě, pak mohou napsat, že na konci 16. století žilo v Blatné 150 až 170 obyvatel. Za každý dům se odváděla jedna měrice (= 61,4 litru) ovsa. A roboty v Blatné se dělala pro frymburský farní dvůr. Celá vesnice Blatná měla povinnost dávat i 14 kop grošů v hotovosti. Další povinností Blatné bylo vyrobit tolik šindelů, kolik si od nich rožmberský purkrabí objednal. Za každých tisíc šindelů však dostávali zapláceno 30 grošů.

Šestého února 1620 vydal císař Ferdinand ve Vídni list, kterým Buquoyovi věnuje mimo jiné i ves Blatnou a v roce 1626 císař Ferdinand „kázal panství buquoyoské v desky zemské vložit“. A tak se stal Buquoye vrchností Blatné až do roku 1850. Berní rula, která byla dokončena na panství hradu Rožmberk 10. listopadu 1653, uvádí u Blatné i nadále 21 domů a mlýn o jednom kole, což byl „nebeský mlýn“, který byl závislý na dešti. Mlelo se zde zejména po žních. Mlýnář, kterému se říkalo žabař, měl mlýn pronajatý od Buquoyů. Vodní kolo mělo průměr 470 cm a z korce pšenice nebo žita (asi 93 litrů obilí) se zde umlelo půl druhého korce mouky a věrtel (asi 23 litrů) otrub. Po třicetileté válce se s příchodem Buquoyů podstatně zvýšila roboty. Správa buquoyoského panství robotujícím dávala za den roboty bochníček chleba o váze půl libry, což je 0,84 kg. V roce 1669 vyrobila Blatná z lesa Blahonow pro hrad Rožmberk 40 tisíc šindelů a dále v rámci roboty „špalky z blatenského lesa do Hamerského a Pavlova mlýna“. I u Blatné, stejně jako v celé rychtě Frymburk, lze často čísti větu: „živí se převážně předením a tkaním plátna“ a tak lze předpokládat, že hlavní plodinou byl len, že zde byla pazderna a že v žádné chalupě nechyběl tkalcovský stav.

NEJEN VLASTENECKÉ SLAVNOSTI

V létě 1922 uspořádal německý spolek „Jahn“ Frymburk „horskou slavnost“ u zříceniny Vítkova Hrádku. Sešli se tam nejen cvičenci, ale i řada německých spolků od Rožmberka až po Horní Planou. Celkem jich bylo, podle spolkové knihy, 374. Při této horské slavnosti bylo rozhodnuto uspořádat ve Frymburku v roce 1923 takzvané „vlastenecké dny“, jako obdobnou slavnost z roku 1913. Ve Frymburku byly mezi oběma světovými válkami pořádány tři vlastenecké slavnosti, a to v letech 1923, 1928 a 1931. Nedílnou součástí byly i vlastivědné výstavy, které postupně shromáždily dostatek exponátů pro stálé národopisné muzeum ve Frymburku. Hlavními organizátory výstav i vzniku muzea byli František Peter a slečna Greiplová.

První slavnost v roce 1923 se nesla ve znamení setkání rodáků a při vlasteneckých dnech 1923 přišlo a přijelo 85 rodáků z Frymburka, kteří zavítali do míst svého mládí. Druhé vlastenecké dny v roce 1928 představovaly vzpomínku stého výročí příchodu Adalberta Stiftera do Frymburku, kde v Greiplově domě našel svou mladickou lásku Fany. V rámci druhé vlastenecké slavnosti vyšel i almanach vzpomínek a historie Frymburku. Největší oslavy přinesl rok 1931, kdy byl uspořádán velkolepý historický průvod, v jehož čele jel na koni Rožmberk se svou družinou. Německý kronikář o tom zaznamenal: „Na hlavní slavnostní shromáždění ve dnech 4. až 6. září 1931 přišlo do Frymburku mnoho lidí a to přesto, že po všechny tři dny přišlo. Každému zůstane ve vzpomínkách historický průvod z minulosti Šumavy“.

Jedním z nejstarších a největších spolků ve Frymburku byli hasiči, kteří 13. srpna 1922 slavili půlstoletí od svého vzniku v roce 1872. Jejich činnost nebyla přerušena ani za první světové války, kdy muži na frontě u ruční stříkačky vystřídaly dívky a ženy. Po válce se hasiči opět stali největším spolkem ve Frymburku a při oslavách v roce 1922 měli 98 řádných členů a velel jim Josef Liebl. V roce 1924 slavil Spolek přátel hudby ve Frymburku

čtvrt století od svého založení. Vlastní kapelu měl německý tělocvičný spolek Jahn. Měla 34 hudebníků a nechyběla na žádné frymburské slavnosti ani na častých pochodech spolku. V roce 1924 byl nově založen Mužský lidový pěvecký spolek. Jeho prvním předsedou byl Jan Preischopl a prvním sbormistrem Robert Thür. Po deseti letech zpívání dostal spolek svůj vlastní prapor. Na svěcení praporu se sjelo mnoho zpěváků z celé Šumavy. Nejznámějším frymburským sborem však byl Cecilijský spolek, kostelní zpěv za vedení ředitele kůru učitele Isidora Stögbauera. „On sám je mistrovský varhaník a uznávaný komponista v hudebním světě. Pořádal pravidelné kostelní koncerty a všichni mistři varhanní hudby, jako Bach, Steger a jiní zněli v tónech jejich děl našim domem božím“, napsal současník.

Každoročně se ve Frymburku hrálo ochotnické divadlo. V roce 1935 se hrála hra frymburského děkana Petra Dolzera Kouzlo vzrostlého lesa (im Banne des Hochwalds). Hru nastudovalo 24 frymburských ochotníků a byly v ní postavy od vladaře až po chudinu v dřevácích. Pro ohromný úspěch byla tato hra ve Frymburku hrána třikrát a vždy bylo vyprodáno. Ve Frymburku byly v té době tři dechovky. Hasičů, veteránů a tělocvičného spolku Jahn.

Frymburský Spolek přátel hudby, založený v roce 1899, „pěstoval vážnou a moderní taneční hudbu,“ V roce 1925 měl 9 hudebníků a zpěvačku slečnu Pokornou a v roce 1936 byl dirigentem 18 hudebníků Adalbert Sackmayer. Další známou frymburskou hudební skupinou byli „Čtyři Šumavané,“ kteří se zaměřili na šumavský folklór. Dá se tedy říci, že v letech 1922 až 1936 bylo ve Frymburku nejméně 8 kulturních spolků.

ROK 1947 VE FRYMBURKU

Prvého ledna 1947 převzal správu frymburské školy Ladislav Janda, který do Frymburku přišel z Bělé u Kaplice. V průběhu roku se stal novým předsedou národního výboru Jaromír Nekovařík, dělník loučovické celulozky. Odešel také tajemník MNV Rudolf Jeřábek a na jeho místo nastoupila Květa Meyerová. Posledního ledna 1947 bylo ve škole již osmdesát žáků. V únoru 1947 daroval pan Kimlička škole loutkové divadlo, „které způsobilo školní mládeži velikou radost“. Patnáctého března 1947 byla předána škola, dům čp. 36, svému účelu, neboť od roku 1945 zde byli ubytováni vojáci. Stav celé budovy byl ve špatném stavu, zařízení bylo rozbito nebo rozkradeno. Bylo to skladiště starého harampádí, sklep plný starých kol a shnilých brambor. Škola měla tři třídy, ale po otevření školy v Přední Výtoni a Rychněvku ubylo škole ve Frymburku dvacet žáků. Během provozu ve škole se prováděly různé opravy, ale „protože ku konci roku došly finanční prostředky, nebyly práce dokončeny. Okna nebyla zasklena, takže do budovy silně zafukovalo a padal sníh. Nakonec se musela okna zabezpečit prkny...“

V jarních měsících roku 1947 přichází další dosídlenci z Čech i ze Slovenska. Někteří z nich osídlili opuštěná zemědělská stavení, ale většina začala pracovat v papírnách Loučovice. V té době je do práce a z práce vozí „nákladní auto bez plachty i v těch hrozných mrazech, protože autobus nemá pneumatiky.“ Velmi složitá situace je i na místním národním výboru, kde „dochází mezi členy MNV k osobnímu napadání a členové se často mění“. Novým předsedou komunistů se stal Oldřich Levý a národní socialisty ve Frymburku vede vedoucí prodejny tabáku inženýr Ebenstreit, který „sám o sobě tvrdí, že přišel s armádou z Anglie.“ Teprve v průběhu roku 1947 přišly do Frymburku velké skupiny rumunských Slováků, kteří dosídlovali zemědělské usedlosti. Tvrdé životní podmínky spolu s mimořádným suchem kladly na dosídlence mimořádné nároky a ne všichni tyto těžké zkoušky vydrželi.

Vedle poctivých a pracovitých dosídlenců, kterých byla většina, byli i „zlatokopové.“ Pan Kovařík v roce 1947 napsal do obecní kroniky Frymburku: „Je skutečností, že je zde i celá řada lidí, kteří nepřišli do pohraničí s úmyslem trvale se usídlit a založit si nový život a existenci, ale přišli proto, aby se obohatili a po čase odešli. Je to smutný úkaz, ale je to skutečnost. Dochází také k tomu, že domy, které nejsou osídleny, jsou násilně otevírány a vykrádány. Jsou vytrhávány podlahy, rozkopávána kamna a zdi a hledají se nějaké poklady. Dochází tak k velikému ničení a domy a objekty vůbec chátrají a stávají se nepotřebnými a nevhodnými k dalšímu dosídlení“.

Do Frymburku přišli rumunští reemigranti z rumunského Rudohoří, ze žup Bihar a Salaj. Většina z nich byla z vesnic Valea Ungurului, Stará Huta, Sinteii, Nový Šastelek a Borod. Byli to potomci slovenských vystěhovalců, kteří odcházeli za obživou ze Slovenska na „Dolní zemi“ od 18. století. Postupně se usadili v horských, chudých vesnicích a od rumunského obyvatelstva se lišili jazykem, a způsobem života. Do Československa i do Frymburku přišli na základě usnesení československé vlády o repatriaci Čechů a Slováků.

Reemigranti přišli do Frymburku nejen z Rumunska, ale i z Maďarska, Bulharska a Jugoslávie. Byli to skromní, houževnatí a pracovití lidé s velkým počtem dětí, v krojích a s jiným způsobem zemědělského hospodaření.

Volyňští Češi, kteří přišli do Frymburku pocházeli většinou ze Žitomiru na Volyni. Byli to potomci sociální emigrace, která v polovině 19. století se usadila na úrodné Volyni. Mnoho z nich se zúčastnilo osvobozovacích bojů jako příslušníci prvního armádního sboru Ludvíka Svobody. Po krátké době však volyňští Češi z Frymburku odešli do úrodnějších krajů.

STALO SE PŘED PŮL STOLETÍM

Během jara a léta 1957 přicházejí do Frymburku stavební organizace, které mají připravit vše, co je nezbytně nutné k napouštění přehrady Lipno. Do konce roku 1957 „Stavební správa Český Krumlov předala několik bytových jednotek, do kterých se již některé rodiny nastěhovaly.“ Naproti tomu „na kanalizaci a vodovodu se pracuje, ale Frymburk je rozkopán a po dešti je všude tolik bláta, takže větší část roku se musí chodit v gumových botách, které se staly univerzálním obutím“. Zajímavé je i to, že „při výkopu kanalizace u kostela bylo vykopáno mnoho lidských kostí.“ Největší potíž roku 1958 byla v tom, že nebyly postaveny plánované byty a rodinné domky „kam by bylo možno přestěhovat lidi ze zátopy. Nakonec se s velkou bídou sehnala provizoria a začalo stěhování těch rodin, kterým tekla voda do baráku“.

Kolem 13. února 1958 přišla náhlá obleva se stálým deštěm. V dalších dvou dnech začala voda ve Vltavě rychle stoupat a vylévat se z břehů. Voda stále stoupala, takže bylo nutno rodiny ze zátopy předčasně stěhovat.

Stěhování se provádělo za neustálého deště. Na pomoc musela být povolána armáda s auty, aby nedošlo k větším škodám. Nábytek a zařízení se vynášely z vody, která vnikla do bytů. Lidé byli roztrpčeni nad postupem prací, které bylo nutné stihnout do napouštění Lipna. Do Frymburku přijel místopředseda krajského národního výboru Hrneček, „který musel vyslechnout mnoho ostrých připomínek a slov od občanů, kteří neměli kde bydlet a museli se nastěhovat tam, kde to bylo jen trochu možné.“ Kronikář Frymburku o tom napsal: „Dalším nedostatkem bylo také to, že v oblasti zátopy zůstalo mnoho objektů, které měly být zbourány dřív, nežli se začala napouštět voda. Když byla velká voda zachycena a z vody trčely jen střechy některých domů, nebyl to pěkný pohled. Za krátký čas se začala voda z přehrady zase vypouštět a v srpnu byla stažena natolik, že byla jen v původním řečišti. Nyní nastal spěch s bouráním všech objektů v zátopě.“ Mimo jiné bylo nutno na kopec přemístit i frymburský hřbitov. Po vypuštění vody z přehrady Lipno v roce 1958 došlo k velkému úhynu ryb, které zůstaly v různých tůních a proláklínách: „objevilo se nebývalé množství racků, kteří měli velké hody na rybách. Je zajímavé, že dřív se v těchto místech rackové nikdy neobjevovali.“

S ukončením výstavby přehrady Lipno odešla celá řada obyvatel Frymburku. Byli to ti, kteří si zvykli na poměrně dobré výdělky na stavbě. Odešli za podobnou prací jinam, dále se stěhují „na Slovensko, do teplejších krajín, kde se pěstuje víno.“ Velký migrační pohyb dokládají i evidenční karty odhlášených obyvatel. V období let 1951 až 1961 odešlo z Frymburku 1.225 obyvatel ve věku nad 15 let. Z tohoto pramene lze i vyčíst, že se odstěhovalo 130 rumunských reemigrantů. Většina z nich odešla „v době socializace zemědělství, kdy někteří nechtěli vstoupit do JZD.“ Jako poslední soukromě hospodařící zemědělci ve Frymburku byli v roce 1958 rumunští reemigranti. Devátého dubna 1958 píše MNV Frymburk na Okresní národní výbor v Kaplici mimo jiné: „Vzhledem k blížícím se jarním pracím a k žádosti soukromě hospodařících zemědělců žádáme, abyste svým způsobem pomohli zapojit soukromě hospodařící zemědělce Bejdáka, Vetráka, Daniela Štefana, Daniela Jana a Labaje Štefana do socialistického sektoru ke Státním statkům.“ Žádosti MNV Frymburk bylo „samozřejmě“ vyhověno a tak od žní 1958 „není v obci žádný soukromě hospodařící zemědělec“.

DOBA KNÍŽECÍ VE FRYMBURKU A OKOLÍ

Většinou je doba knížecí ohraničena letopočty 1034 až 1198, tedy od nástupu Břetislava I. až po Přemyslovské království. Dnešní Frymburk a okolí se v době knížecí považoval za zemi na hranici. Zde musím připomenout Kosmu, který rozděluje tehdejší Čechy na „in cambestribus“ a „in silvestribus locis“, tedy na krajinu polní a lesní. Dnešní Frymburk a okolí rozhodně patřilo mezi krajinu lesní. Pralesní hvozdy vnikaly hluboko do vnitrozemí a průchodu nepřátel měly zamezit záseky, zátarasý a jednoduchá opevnění zvaná přeseky. Ta se soustředila zejména kolem zemské brány u dnešního Svatého Tomáše. V osídlení převládal shluk usedlostí,

keré lemovaly Vltavu a její přítoky. Největší z nich byl Frymburk u brodu přes Vltavu na zemské stezce do Čech.

K zemědělství se využívala půda v okolí a lesy tvořily jedlové doubravy a bučiny. Dobytek se v knížecí době ve Frymburku a v okolí pásal v lesích. U zemské stezky se ve Frymburku postupně vytvořilo tržové místo, které bylo označeno fórum a bylo asi v prostoru dnešního náměstí ve Frymburku. V závěru knížecí doby stával v horní části fóra ve Frymburku s velkou pravděpodobností malý dřevěný kostelík, ale Kosmas i nadále mluví o „polo pohanech“.

Obyvatelé Frymburku a okolí byli v době knížecí označováni jako jedlíci kaší. Celé nebo rozdrčené obilné zrno zbavené plev se máčelo ve vodě, vařilo ve vodě, ochucovalo mlékem a sladilo medem. Kaše se vařily především z prosa a z části rozdrčeného zrna se pekly na ohništi placky. Základní potravou však byl pšeničný kvašený černý hrubozrný chléb. Druhou důležitou potravou bylo maso z mladého hovězího dobytka a nedospělých prasat. Vařili je v hrncích na ohništi a pekli nad ohněm i v popelu. Z dalších potravin se hojně jedl tvaroh a sýry, pila se voda a medovina. Domácí prací žen bylo spřádání vláken ze lnu, konopí a kopřiv, ze kterých se tkaly látky na oděvy, ale i pytle a plachetky. Spřádala se ovčí vlna na sukna a houně. Látky se obarvovaly přírodními barvivy, oblíbené byly vzory z pruhů a kostek, ze šedé, červené, černé, zelené a žluté barvy. Modrá a fialová barva se vyskytovaly jen vzácně. Ovčí rouna a kožešiny v knížecí době ve Frymburku a okolí sloužily především jako příkrývky. Ještě naposledy se začteme do Kosmovy kroniky, kde se mimo jiné píše: „Žena na plesu je milenkou satana, ženou ďáblou a ženou mnoha mužů. Muži po pití začnou tance a po plese počnou smilnit s cizími ženami i se sestrami. A dívky ztrácejí své panenství.“ Věno v té době přinášel muž, který byl nucen si svou nevěstu zaplatit.

Významný letopisec kláštera ve Vyšším Brodě Dr. Valentin Schmidt v Heimatstimmen 1923 poznamenal, že „Fritburg byl strážní hrad nad vltavským brodem již roku 1198 připomínaný.“ Dále píše, že hrad či spíše tvrz Fritburg „stál tam, kde již dříve byl založen frietburský trh. Skládal se z jedné čtyřúhelníkové věže, kdy spodní stavba byla vysoká jako dům z kamene a bez oken. Ve značné výšce, dosažitelné jen s pomocí strážce, se nachází vchod. Stával na vršku nad řekou a stráň, která se skláněla do údolí, byla pokryta skalními úlomky, balvany a keři.“ Vojtěch Král nakreslil k Sedláčkovým Hradům, zámkům a tvrzím v Budějovickém kraji mapu, kde na místě dnešního Frymburku je zakreslena „stará tvrz“, o níž píše profesor August Sedláček, že „až do konce 14. věku rozeznávalo se od ostatních zboží rožmberských také zboží frymburské.“ Také bývalý okresní archivář v politickém okrese Kaplice B. Benetka uvedl: „Ve Frymburku vznikla tržní osada při celnici, jež byla u brodu přes Vltavu a nad brodem strměla v roce 1198 strážní věž.“

ROBOTA NA RYCHTÁCH RYCHNŮVEK A PŘEDNÍ VÝTOŇ

Když císařovna Marie Terezie vydala 13. srpna 1775 svůj „robotní patent“, stanovila v něm, že jednotlivé rychty se mohou svobodně rozhodnout, zda budou vykonávat robotu podle tohoto patentu, nebo podle „staré roboty.“ Obě rychty na staré robotě zůstaly, a tak si lze dle zápisu udělat poměrně přesnou představu o velikosti roboty na těchto rychtách prakticky po celé 18. století. Na rychtě Rychnůvek žilo 149 sedláků, chalupníků a podruhů, kteří měli vrchnostenským úřadem Schwarzenbergů určeny tyto povinnosti: odvádět na sklady všechno dříví určené k plavení z revíru Svatý Tomáš v rozsahu 2.000 až 2.300 prostorových sáhů ročně. Toto dříví, určené ke spotřebě v Českém Krumlově, byli povinni na příhodném místě, zpravidla to bylo u hráze dnešní Lipenské přehrady, vytahovat z vody, naložit na povozy, odvézt do Vyššího Brodu a opět naházet do Vltavy. Na stavbu, případně opravu rechlí, byli povinni dovážet stavební materiál. S ostatními rychtami v okolí dováželi podle potřeby do panského pivovaru v Černé pšenici na vaření piva.

Ulovenou zvěř z tomášského revíru vozili na lesní úřad v Českém Krumlově a podle požadavku tomášského myslivce dávali při honech potřebný počet náhončích zvěře. K panskému dvoru ve Svatém Tomáši byli povinni vykonávat robotu. Protože však dvůr se pronajímal a později byl zrušen, byli poddaní z rychty Rychnůvek povinni platit dohromady sto zlatých do panské pokladny za to, že nemuseli robotovat. V případě stavebních úprav a oprav ve dvoře, myslivně a na kostele na Svatém Tomáši, na děkanství a škole v Rychnůvku měl každý poddaný v rychtě pomáhat podle svých schopností. Každý podruh byl povinen nakácet a pořezat čtyři sáhy dřeva ročně a podle potřeby pomáhat při plavení dřeva.

V rychtě Výtoň, později zvané Přední Výtoň, bylo 23 domkářů, kteří měli společně pro plavbu panského dřeva dodávat jen dva předáky a deset pomocných sil tak dlouho, pokud bylo třeba. Předáci dostávali za tuto práci denně 24 krejcarů, dělníci 15 krejcarů platu, takže se zde v podstatě jednalo o námezňní síly. V případě opravy česlice na Vltavě měli lidé z rychty dodávat potřebnou práci bezplatně. Za ostatní robotu, kterou měli tito domkáři vykonávat, platili do schwarzenberského důchodu společnou náhradu 58 zlatých 30 krejcarů ročně. Také zde měli podruzi ročně zpracovat čtyři sáhy měkkého dřeva z revíru Svatý Tomáš.

PIVO A PIVOVARY V ROŽMBERKU DO ROKU 1712

Pivo se ve středověku považovalo nejen za nápoj, ale i za relativně levnou a sytou potravu. Původně se pivo vařilo „doma“ pro vlastní potřebu, pro rodinu a čeled' a vařili jej všichni, kdo si mohli opatřit potřebné zařízení a nutné suroviny. Primitivní domácí pivovar tvořila v nejstarších dobách jen větší pánev či kotel a „ ty byly v každé domácnosti stejně jako pec na pečení chleba.“ Domácká výroba piva trvala v Čechách do poloviny 16. století. Artikuly, vydané roku 1540 rychtářům a poddaným na panstvích Rožmberků zdůrazňovaly, že si poddaní mohou „navážit k svému truňku a pro čeled' piva, kolik kdo chce, nikdo je však nesmí šenkovat či prodávat, leda by měl k tomu zvláštní výsadou povolení.“ Tato zásada platila v Čechách od dob krále Jiřího z Poděbrad od roku 1463 a zvlášť byla vyhlášena na sněmu v roce 1479.

Doma vyrobené pivo se stalo brzy předmětem směny. Sladování obilí, vaření piva a obchod se sladem a pivem se stalo živností, která byla velmi výnosná. Brzy se těchto dvou živností zmocnili měšťané, kteří měli domy ve vnitřní části města, a proto se pokládali za potomky nejstarších obyvatel. Svůj nárok na právo vařit pivo a obchodovat s ním opírali o držení tak zvaných „právovárečných domů“ a ty se staly trvalou základnou pivovarského podnikání. Pivovarnická živnost se brzy stala velmi významnou podnikatelskou činností měšťanů a její rentabilita byla zajišťována „mílovým právem“, které bránilo, aby ve vzdálenosti jedné hodiny nevznikaly konkurenční sladovny, pivovary a šenky.

Měšťané v Rožmberku sladovali obilí a vařili pivo již od roku 1379 a v roce 1514 potvrdil Jan z Rožmberka toto privilegium znovu. Kdy vznikl panský pivovar v Rožmberku přesně nevíme. František Gabriel však píše, že „dvojí vaření, panské a měšťanské, bylo v 15. století také v Rožmberku.“ Obdobně uvádí vznik pivovaru na hradě Rožmberk i A. Sedláček, V. Schmidt a F. Teplý. Měšťané nepotřebovali zvláštní písemný souhlas Rožmberků k provozování pivovarnictví. Pouze museli odvádět pravidelné dávky a poplatky. Za vaření piva to bylo povarné, za čepování počepné nebo šenkovné, z krčmy pokrčemné a za vystavování piva k prodeji i posudné. Platby z piva byly vítaným příspěvkem do panské rožmberské pokladny. Proto nebránili měšťanům, aby vystavovali pivo do jejich vesnic, naopak poddaným ve vsích ukládali, že musí brát pivo od nich a nesměli konzumovat pivo cizí.

Většinou se prodávala pinta piva (zhruba litr) za dva haléře a haléřů bylo do groše čtrnáct. Za dva haléře se prodával i chléb nebo čtrnáct vajec. Také víno v té době bylo přibližně stejně drahé jako pivo. Vařila se především piva „tmavá“ z ječmene a jeho spotřeba, jak již to v Čechách bývá, byla již tenkrát vysoká. V poznámkách k Březanovu Životu Viléma z Rožmberka se píše: „Obrovská spotřeba piva v Čechách (odhadováno pro 16. století na 200 litrů ročně na osobu včetně dětí) byla důsledkem požívání piva jako jedné ze základních potravin, doslova tekutého chleba.“

Původní anarchie domácího vaření, kdy každý měšťan, který byl právozářníkem, vařil pivo ve svém domě a kolik chtěl, byla nahrazena pevným řádem, podle něhož mohli vařit, jen když na ně přišla řada. Po pořádku také čepovali pivo, které vyrobili. Již na začátku 16. století dochází v Rožmberku k zřízení „pivovarského domu“, kde pro jednotlivé právozářníky vařili pivo sládkové. V obou rožmberských pivovarech, v městském i panském, se vařilo tmavé nebo také červené pivo. Bylo z ječmene, lehčí nahořklé chuti a tvrdilo se o něm, že čistí krev. Ječmen byl místní a chmel se nakupoval od vyšebrodského kláštera, který pěstoval chmel na Olivetské hoře a v údolí Hvězdne.

Když převzal vládu nad svým panstvím Vilém z Rožmberka, začal důsledně prosazovat panské pivo. V roce 1561 byl jmenován Michal Břeský z Ploskovic, aby dohlížel nad rožmberskými pivovary a v roce 1569 vypracoval Jakub Krčín z Jelčan pivovarský řád, který měl zabránit panským úředníkům, aby těžili z nedůsledného dozoru vrchnosti. Od roku 1577 platil městský pivovar v Rožmberku paušální poplatek 60 kop míšenských grošů. Stejnou částku platil i městský pivovar ve Vyšším Brodě a nově zřízený pivovar ve Frymburku. Jakub Krčín neustále zvyšoval povarné, až bylo třeba „za bílé várky každého roku vydávati 300 kop míšenských“. Bílé várky, nebo také „bledé pivo“ bylo z pšenice a bylo to pivo pro lepší pány, „husté, ani příliš sladké, ani hořké“.

Po Vilémově smrti Petr Vok z Rožmberka změnil platby z vyráběného piva. Z každého sudu, který měl objem 248 litrů, platil rožmberský městský pivovar šest míšenských krejcarů. Zřejmě v té době panský rožmberský pivovar v Rožmberku již značně zchátral a tak „5. junii, v outery po neděli Exaudi, Andreas Rott, hejtman rožmberský, nařízením pánův regentův dal stavěti v Rožmberce pivovar a mlejn na pět kol, vše podle sebe, nebo koupeni byli k tomu dva zpustované domové. A také v starém pivovaře velmi nebezpečně pro oheň várky dělány. S Vlachem od sáhu zdi smluveno po 20 groších“.

Třicetiletá válka zasáhla tvrdě i do pivovarů v Rožmberku. „Za válečných akcí vznikly škody na budovách a zařízení pivovaru, dražota a nedostatek surovin ochromovaly provoz a s úbytkem obyvatel klesl odběr piva.“ Po roce 1620 převzali spolu s hradem a panstvím i „hradní pivovar“ v Rožmberku Buquoyové. Třicetiletou válku lépe přežil hradní pivovar než měšťanský. Město Rožmberk, zbavené za úpadku řemesel a živností, udržovalo výrobu piva jen s obtížemi. V roce 1621 se v měšťanském pivovaru vařilo 235 čtyřvědrových sudů a o dva roky později, v roce 1623 již jen 81 čtyřvědrových sudů. Jeden čtyřvědrový sud měl obsah 248 litrů piva. „Nebyly peníze na nákup surovin, nedařilo se suroviny sehnat a měšťané se i báli riskovat, aby pro potíže s odbytem nemuseli vyrobené pivo se ztrátou rozdat.“

Přesto byl prodej piva jediným spolehlivým zdrojem příjmů v hospodaření města při splácení dluhů a k úhradě kontribucí. Aby co nejvydatněji využili tohoto zdroje, tak při „kontribučních várkách“ se vařilo pivo „ve vlastní režii.“ Postupně se však stalo toto nouzové řešení trvalým. V roce 1628 zvýšil Buquoy posudné z dřívějších 6 míšenských grošů na 8 „a nedbal protestů, které se proti tomu zvedly mezi měšťany.“ Další zvýšení posudného nastalo po skončení třicetileté války v roce 1654, kdy se již za čtyřvědrový sud platila kopa míšenských grošů. Od roku 1669 stanovil Buquoy pro město Rožmberk paušální odvod za vaření piva 150 rýnských zlatých ročně. Protože Rožmberk tuto částku nebyl schopen pravidelně platit, byla mu později „cestou milosti“ snížena na 120 zlatých. Město Rožmberk se především hájilo tím, že „městská rada platí klášteru Vyšší Brod jen sto rýnských zlatých ročně.“

Když se po třicetileté válce zjišťovaly v berní rule podklady pro nové zdanění, byla zapsána stížnost na poměry v pivovarnictví, které bývalo „klenotem města.“ Na rozdíl od městského pivovaru se zmáhal „hradní“ pivovar v Rožmberku rychleji. Bylo to především tím, že se zde snáze, rychleji a laciněji prováděly stavební úpravy, práce vykonali poddaní v robotě a zdarma dovezli co bylo v pivovaře zapotřebí. Významné bylo i to, že jim poddaní museli dodávat obilí, které sklídili na svých polích, takže obilí ke skladování nemusel shánět na trhu.

Stav, v jakém se nacházely oba pivovary v Rožmberku na počátku 18. století, jsem zjistil ve spisech pražského úřadu „deputovaných pro solné, pivní a vinné důchody,“ který spravoval řádnou i mimořádnou daň z piva a měl proto přehled o všech pivovarských podnicích. Cena piva se v průběhu let měnila podle situace na obilním trhu. Patentem z roku 1703 bylo stanoveno, že se má prodávat čtyřvědrový sud za 9 zlatých, ale již v roce 1710 stál stejný sud 10 zlatých. Cena 10 zlatých za čtyřvědrový sud platila i v roce 1712. „Panský,“ tedy pivovar Buquoyův v Rožmberku v roce 1712 při jedné várce vyrobil 10 čtyřvědrových sudů piva a celkem za rok 1712 vyrobil 330 čtyřvědrových sudů. Městský pivovar v Rožmberku v roce 1712 při jedné várce vyrobil 7 čtyřvědrových sudů piva a za celý rok 1712 byla jeho výroba 224 čtyřvědrových sudů. Matematicky lze tedy určit, že panský pivovar měl v roce 1712 celkem 33 várek a městský pivovar stejné množství. V létě, „když bylo horko a více se pivo pilo, tak se vařilo každý týden a v zimě méně.“

HORNÍ DVOŘIŠTĚ A T. G. MASARYK

Karel Čapek napsal: „Světová popularita Masarykova není aktuální, protože je trvalá. Není v tom, že se o něm svět často doslýchá, nýbrž v tom, že Masarykova osobnost přešla s jakousi tichou samozřejmostí v samu zkušenost i samu obraznost vzdělaného světa... Váš Masaryk se bude říkat i za sto let, zatímco 999 státníků a vladařů z tisíce budou jen jmény pro historiky“. Dne 14. listopadu 1918 se sešlo revoluční Národní shromáždění v Praze ke své první schůzi. Ministerský předseda doktor Karel Kramář zde mimo jiné řekl: „Všechna pouta, která nás vázala k dynastii habsbursko-lotrinské jsou přervána! Dynastie habsbursko-lotrinská ztratila všechna práva na trůn český. A my svobodní a volní prohlašujeme, že náš stát československý je svobodnou Československou republikou. A abychom doplnili všechno to, prosím vás, abyste prvním prezidentem Československé republiky zvolili Tomáše Masaryka.“ Všichni povstali a nekonečný potlesk zabouřil zasedací síň a tak doktor Karel Kramář mohl říci památnou větu: „Prohlašuji tedy profesora Masaryka jednomyslně zvoleným prezidentem československé republiky.“

V sobotu 16. listopadu 1918 uveřejnily newyorské noviny zprávu o zvolení T. G. Masaryka prezidentem Československé republiky a 20. listopadu 1918 nastoupil prezident Masaryk na palubu lodi *Carmenia* v newyorském přístavu. Do svobodné vlasti se vracel přes Londýn a Paříž do Itálie. Po celou cestu T.G. Masaryka doprovázela jeho dcera Olga. Šestáctého prosince 1918 v italské Battaglii ve tři hodiny odpoledne nastoupil ve zvláštním vojenském vlaku prezident Masaryk cestu do Prahy. Vlak jel přes Vicencu, Veronu, Allu, Trento, Bolzano, Brixen, Franzensfeste, Toblach, Lienz, Svatý Michael, Selztal, Svatý Valentin a Gaisbach k novým československo – rakouským hranicím. Ve čtvrtek 19. prosince 1918 dopoledne přijeli zvláštním vlakem členové Národního shromáždění a ministři do Českých Budějovic a odpoledne projeli celou trať až ke hranicím, kde byla umístěna slavobrána.

V Horním Dvořišti již čekali na presidenta T.G. Masaryka i vojáci 3. setniny 33. pluku našich legionářů z Itálie. Národní listy 21. prosince 1918 mimo jiné napsaly: „Bylo to 20. prosince krátce před jednou hodinou po poledni, když první prezident československé republiky přešel hranici česko slovenských zemí, které opustil právě před čtyřmi lety 19. prosince 1914, a to právě na tomto místě jako politický vystěhoavec...Po jedné hodině vjížděla za velkého napětí všech přítomných ověšená lokomotiva presidenta doktora Masaryka do nádraží. Zde se seřadilo české Národní shromáždění dle příslušnosti politické. Sokolové, konající čestnou stráž, zaujali své místo a stejně i setnina vojáků našich a již hudba hrála při objevení se vlaku národní hymnu *Kde domov můj* ! ...Vlak presidenta sestával ze dvou vozů služebních, dále tří vozů salonních, čtyř vozů první třídy, pěti vozů osobních a posléze tří vozů nákladních, celkem ze 17 vozů. ...

Po uvítání řekl prezident T.G. Masaryk mimo jiné: „Vše, co jsme podnikli, čeho jsme dosáhli, dosáhli jsme skutečnou prací. Jsem si jist, že co jsme dosáhli též udržíme, doplníme a zdokonalíme. Čeká nás ještě mnoho práce, snad těžší práce než dosud a já každého zvu k této práci, jež nám musí být společnou“. ... President Masaryk prohlédl si čestnou setninu, načež vstoupil opět do svého vlaku, kam ho následovali přítomní členové Národního shromáždění, aby ho doprovodili do Českých Budějovic...“ Tím, že se stala železniční stanice Horní Dvořiště po vzniku samostatné Československé republiky hraniční s Rakouskem, „nabyla dosud malá stanička zdejší velkého významu.“ Došlo k zřízení celnice, k přestavbě nádraží a k intenzivní výstavbě nových bytů pro české zaměstnance.

Na počátku roku 1920 zde byla založena Národní jednotka Pošumavská a Sokol a 21. září 1920 zde bylo zahájeno vyučování v české jednotřídní škole. Po roce byla česká škola rozšířena o další třídu a 9. září 1923 byl položen základní kámen nové české školy. Již o rok později, 7. září 1924 byla škola, která dostala název Škola T.G. Masaryka, otevřena. Tento název jí byl propůjčen přímo prezidentem jako jeho vzpomínka na jeho vstup na půdu Československé republiky. Tento název školy byl trnem v oku dvěma dikta turám: fašistické a komunistické. Po listopadu 1989 se škole v Horním Dvořišti vrátil tento název, stejně jako na nádraží pamětní tabule, která připomíná, že prezident T.G. Masaryk vstoupil na půdu Československé republiky právě zde v Horním Dvořišti.

ŽIVOT ČESKÉ MENŠINY V LOUČOVICÍCH

Po vzniku Československé republiky střežili čeští vojáci naše nové hranice na Frantolech. Sloužili zde i Štěpán Maxa, František Povolný a Karel Pačcha. Tito vojáci, když byli propuštěni do civilu, našli ihned vhodné zaměstnání v loučovické papírně a lepenkárně. Postupně se oženili a založili v Loučovicích rodiny. Ze starých českých zaměstnanců zde byly i rodiny Antonína Vrbického a mistra Josefa Smolíka na pile v Loučovicích. Nově se přistěhovala i rodina Josefa Sedláčka, čeští zaměstnanci železnice, pošty a další státní zaměstnanci. Češi v Loučovicích si založili vlastní dechovku. Večer co večer vyhrávala tato kapela a po slouchali nejen Češi, ale i Němci.

Čas od času dojížděli do Loučovic na delší montáže čeští turbináři z Brna a kotláři z Ostravy. Obojí posilovali ostrůvek Čechů v Loučovicích. Posilou bylo zřízení poboček Národní jednoty Pošumavské a Baráčníků

ve Vyšším Brodě s působností pro celý soudní okres, ale největší přínos pro posílení české menšiny mělo až zřízení české školy ve Vyšším Brodě. Z Loučovic dojíždělo ve školním roce 1920/1921 pět českých dětí do české školy ve Vyšším Brodě. Mezi tím však byla celá řada složitých jednání o zřízení české školy v Loučovicích. Státní zaměstnanci, zejména finanční stráž, četníci a železničáři prosadili otevření české školy v Loučovicích od 1. října 1927. Řídícím učitelem byl Josef Vodička a česká jednotřídka byla umístěna v budově německé školy. Oficiální sčítání obyvatel z roku 1930 říká, že v Loučovicích se hlásilo k Čechům 55 obyvatel a k Němcům 957 obyvatel. Tento poměr se až do roku 1938 změnil jen minimálně.

KLÁŠTERNÍ PIVOVAR

Pivovar v klášteře ve Vyšším Brodě se poprvé písemně připomíná již v roce 1380, kdy při převzetí funkce opata Petrem je zmiňován i již pivo vařící klášterní pivovar. Na internetových stránkách kláštera se píše, že: „dá se předpokládat, že pivo se prapůvodně připravovalo přímo v klášteře a později snad v dřevěném pivovaře umístěném v hospodářském zázemí komunity, jehož součástí byl i dodnes stojící gotický mlýn.“ Paní profesorka Kateřina Charvátová uvažuje o tom možném rozdělení vaření piva „pro klášter a mimo klášter“ a ono „pro klášter“ staví do počátku 14. století. Vše nasvědčuje tomu, že stávající sladovna zničeného pivovaru vznikla „až“ v 16. století i když odborníci tvrdí, že okénko na pivovaru vedle mlýna je z období před husitskými válkami. Budova vedle mlýna z hlediska rozložení staveb cisterciáckých klášterů by měla být nejstarší část „opatského pivovaru.“

Pivo se ve středověku považovalo nejen za nápoj, ale i za relativně levnou a sytou potravu. Na samém začátku primitivní pivovar tvořila pánev nebo kotel. Z počátku si pivo vařili sami mniši. V první polovině 15. století jsou uváděni jako klášterní sládci Mikuláš, Jakub a Friedrich. Se vši pravděpodobností to byli konvršové, tedy také mniši se „specializací“ na vaření piva. V klášteře se od počátku vařilo pivo „bílé“ i pivo „červené.“ Pivo bílé se vařilo z pšenice a pivo červené z ječmene. Bílé pivo „bývalo husté, ani příliš sladké, ani hořké.“ Někteří tvrdili, že bílé pivo je „vodnaté,“ a jiní „blahoslavené.“ Červené pivo bývalo lehčí a nahořklé chuti a tvrdilo se o něm, že „čistí krev.“ Odborníci tvrdili, že červené pivo je třeba vařit „na staro, či na tvrdo.“ Do červeného piva se přidávalo více chmele a nechávalo se déle ležet.

Klášter si pro svůj pivovar pěstoval chmel na Olivové hoře a v údolí Hvězdné, pšenici i ječmen v pásmu teplého „podunajského fénu“, tedy od dnešního rakouského Rohrbachu až k zaniklým Kapličkám. Na výrobu 24 větelů bílého piva se v 15. a 16. století dávalo 20 strychů pšenice. Nad kvalitou piva dbal „lízniček“, který zkoumal, zda v pivě není „studená várka“, tedy zda nebylo pivo dolito vodou. Dle nejstarších receptů se do várky piva přidával i jalovec sůl a kvasnice.

Nedoložené úvahy o tom, že na „novém“ pivovaru v klášteře Vyšší Brod se podílel i Jakub Krčín z Jelčan, jsou málo důvěryhodné, neboť klášterní pivovar ubíral na zisku panským a městským pivovarům. O tvrdém konkurenčním boji s prodejem piva hovoří i nařízení opata Knolla z roku 1524, kde se říká, že městský pivovar ve Vyšším Brodě nesmí prodávat své pivo ve vesnicích, které patří klášteru a kde se pije klášterní pivo. Později sice bylo toto nařízení zrušeno, ale město Vyšší Brod muselo platit klášteru „povarné a posudné“ z každého uvařeného sudu piva. Od roku 1577 platil městský pivovar ve Vyšším Brodě paušální poplatek 60 kop míšenských grošů klášteru ročně. Časté spory o vaření piva mezi městem a klášterem byly zčásti vyřešeny až v roce 1608, kdy Petr Vok z Rožmberka vydal městu privilegium k samostatnému vaření piva.

Po skončení třicetileté války, v roce 1651 za opata Jiřího Wendschuha, byl klášterní pivovar přestavěn, zmodernizován a zřízena nová lednice. Brzo, již v roce 1690, částečně vyhořel spolu s klášterem i pivovar. Na počátku 18. století stál čtyřvėdrový sud piva (248 litrů) devět zlatých a pinta (1,94 litru) čtyři a půl krejcaru. V roce 1718 však již stál čtyřvėdrový sud deset zlatých a pinta pět krejcarů. Přesné údaje o množství piva z klášterního pivovaru ve Vyšším Brodě znám z roku 1712. Na jednu várku bylo uvařeno 13 čtyřvėdrových sudů piva a za rok 1712 bylo v klášterním pivovaře celkem 39 várek. Když to převedeme na hektolitry, tak jich bylo 1.213 hektolitřů piva. Naproti tomu „malý,“ městský pivovar ve Vyšším Brodě, uvařil za rok 1712 v 29 várkách 273 hektolitry.

V roce 1873 se v klášterním pivovaře ročně již uvařilo na jednu várku 45 hektolitřů a klášter uváděl roční výrobu téměř pět tisíc hektolitřů piva. Pivovar byl znovu přestavěn a zmodernizován v závěru 19. století. V roce 1901, za klášterního sládky Václava Krammera, bylo vystaveno přes šest tisíc hektolitřů piva, Absolutní rekord, 8.306 hektolitřů piva za rok byl ve výrobním roce 1909/1910, kdy byl sládkem v klášterním pivovaře Emanuel Linhart. Po odchodu Emanuela Linharta na frontu v první světové válce klášterní pivovar ve Vyšším Brodě nevyráběl. Po vzniku Československa bylo dosaženo maximální roční výroby 6.513 hektolitřů piva v roce 1926, kdy byl zde sládkem Josef März. Za nacistické okupace klášterní pivovar v nucené správě vystavoval „válečné pivo“ nevalné úrovně. Dá se říci, že toto „válečné pivo“ bylo začátkem konce klášterního pivovaru. Po skončení druhé světové války byl klášterní pivovar pod národní správou a rok 1948 byl jeho posledním. V tomto roce byl výstav piva již jen 926 hektolitřů. Po uzavření klášterního pivovaru ve Vyšším Brodě bylo technologické

zařízení demontováno a převezeno do známého pražského pivovaru „U Fleků.“ Budovu pivovaru převzal Státní statek Vyšší Brod a po jeho zániku Pozemkový fond. Oba tyto vlastníci se „postarali“ o současný stav, který se blíží k demolici.

ČESKÁ ŠKOLA VE VYŠŠÍM BRODĚ DO ROKU 1938

Na počátku 20. století měl Vyšší Brod ráz německé pohraniční obce vzdálené společenského a kulturního ruchu. Po první světové válce prožíval Vyšší Brod mnohé změny. Němci se jen velmi pomalu přizpůsobovali skutečnosti, že se Vyšší Brod stal součástí Československé republiky. Češi si vynutili zastoupení v obecní samosprávě, nastoupil český soudce a český soudní personál, správy cest se ujal český cestmistr, přišli i čeští zaměstnanci dráhy a čeští finančníci. Bylo zřejmé, že má-li se trvale uchytit ve Vyšším Brodě český živel, musí zde být i česká škola.

Školství ve Vyšším Brodě mělo kořeny německé a české školství se probouzelo k životu teprve v roce 1920, kdy byl ve Vyšším Brodě ustaven Místní sbor Národní jednoty Pošumavské, který se stal silnou oporou české menšiny. Byl proveden tajný soupis po českých rodinách, ve kterém se ukázalo, že do české školy by mohlo nastoupit 28 žáků. Po dlouhém jednání byla nalezena i budova, klášterní myslivna u nádraží Vyšší Brod klášter a česká menšinová škola byla v říjnu 1920 otevřena. Jejím prvním učitelem byl mladý, svobodný, začínající učitel Ladislav Maršálek ze Zlivi. V těžkých podmínkách vydržel pouze rok a vystřídal jej Karel Knížek.

Za tehdejších politických, hospodářských a národnostních poměrů nebylo vyučování lehké. Byl nedostatek školních pomůcek a vyučovalo se ve 3 až 4 odděleních v jedné třídě. Škole navštěvovaly i děti z Loučovic, Svatého Prokopa, Nových Domků, Pošláku a Kapliček. Ve školním roce 1923/1924 měla 36 žáků a v dalším školním roce více než 40. Dosavadní místnost nestačila a tak druhá třída byla ve starém mlýně v domě čp. 120. Toto řešení však nevyhovovalo a tak po jednáních byla 15. prosince 1924 Okresní správní komisí v Kaplici povolena stavba vlastní školní budovy, podle plánů vypracovaných Ústřední maticí školskou. Stavbu a financování stavby školy převzal stát.

Vyučování v nové škole bylo zahájeno 3. ledna 1926. V nové budově byly dvě třídy, mateřská škola, žákovská dílna pro ruční práce, tělocvična a byty. „Světlé a prostorné učebny, tělocvična, knihovna a vybavené kabinety napomáhaly české menšině po stránce kulturní, výchovné, ale i zdravotní. Bylo pamatováno i na zimní období 33 páry lyží pro žactvo a 3 páry pro učitele. V nové škole byli 3 až 4 učitelé, kteří mimo povinností školních se zúčastnili též práce na veřejnosti. Někteří vypomáhali v Kampeličce, v Národní jednotě Pošumavské, v Sokole, ve spolcích, v loutkové scéně i ochotnickém divadle.“

V roce 1936 se stal ředitelem školy Zdeněk Jirásek, který zde zažil nejen návštěvu presidenta Eduarda Beneše, ale především vzrůstající německé nacionální hnutí, které stále více ztěžovalo českým obyvatelům život. Dvacátého šestého září 1938 bylo na pokyn vojenských a policejních orgánů zastaveno vyučování a počátkem října 1938 byl na základě Mnichovské dohody obsazen Vyšší Brod nacistickým Německem.

ZEMĚDĚLCI VE VYŠŠÍM BRODĚ V LETECH 1946 AŽ 1960

Desátého dubna 1946 byla zástupci Fondu národní obnovy a okresní správní komise předána 11 českým dosídleným zemědělcům ve Vyšším Brodě, 7 ve Studánkách a 5 na Hrudkově do vlastnictví zemědělská půda po odsunutých Němcích. Bylo třeba urychleně sklídit úrodu. Zemědělská otázka byla až do roku 1947 hlavním úkolem nejen zemědělců, ale i dobrovolných brigád. Na počátku roku 1947 převzaly Československé státní statky a lesy Vyšší Brod od kláštera 945 hektarů zemědělské půdy. Ředitelem tohoto státního podniku byl inženýr Nikolaj Kondratovský.

V roce 1948 vznikla ve Vyšším Brodě Státní strojní a traktorová stanice. V době založení byl ředitelem volyňský Čech J. Vydra, ale 15. dubna 1949 byl již ředitel Michal Mučička. Činnost Státní strojní a traktorové byla zaměřena na pomoc Státnímu statku i Jednotnému zemědělskému družstvu ve Vyšším Brodě. Její strojní vybavení však bylo minimální, a tak bylo nutno počítat vedle pásového traktoru i s koňmi. V roce 1952 však byla provedena reorganizace, traktorová stanice se přestěhovala do Kaplice a ve Vyšším Brodě zůstala jen opravna.

Devatenáctého května 1949 bylo ustaveno Jednotné zemědělské družstvo Vyšší Brod. Mělo 23 členy a prvním předsedou JZD byl Josef Klimeš, jednatelem Antonín Šolc a pokladníkem Bohumil Sýpal. Hospodařilo téměř výhradně na lukách a pastvinách, dle Kaplana mělo 4 koně, 60 dojníc, 72 kusy ostatního hovězího dobytka, 89 vepřů, z toho 15 prasnic. „Dobytěk je ustájen v sedmi stájích.“ Po složitých přepočtech bych viděl měsíční odměnu asi 600 korun v dnešní měně. V roce 1949 byla postavena drůbežárna a JZD „obstaralo 700 třídních kuřat. Z nich však mnohé zašlo důsledkem nehotového technického zařízení.“

V roce 1954 mělo JZD Vyšší Brod 21 členů, předsedou byl Václav Kandl, jednatelem Spytihněv Strašpytel a pokladníkem Jan Novák. Družstvo se stále potýká s nedostatkem pracovních sil. Má jich pouze 16 a „potřebovalo by jich nejméně 28.“ Kronikář Kaplan uvádí, že v roce 1954 mělo JZD Vyšší Brod jednoho koně, 3

potahy a 16 hospodářských strojů. Plánuje výstavbu dvou kravínů pro sto kusů hovězího dobytka a pro 80 vepřů. V roce 1954 mělo JZD Vyšší Brod 11 včelstev, které chtělo rozšířit na 60 včelstev.

Na konci roku 1949 měl Státní statek Vyšší Brod sedm tisíc hektarů zemědělské půdy a 280 zaměstnanců. Prvním ředitelem byl Jan Holý, kterého v roce 1950 vystřídal jako ředitel Karel Palma, který řídil Státní statek Vyšší Brod až do roku 1958. Z obilovin se zde pěstovala pšenice a oves, postupně byly zabráný soukromá hospodářství, z nichž uvádím Lomský Dvůr, Těchoraz, Lachovice a Mlýnce. V roce 1956 měl Státní statek Vyšší Brod již 7.860 hektarů zemědělské půdy a 450 zaměstnanců.

V hraničním pásmu Svatomírov-Radvanov byly polnosti a v pásmu Mnichovice až Kapličky se páslo a sklízela píce za pomoci brigád ze škol, armády a zaměstnanců papíren v Loučovicích. Krátký čas po roce 1958 byl ředitelem Janáček a po něm inženýr Hlaváček, za kterého v červnu 1960 dochází k delimitaci a ředitelství se stěhuje do Rožmberka. K tomuto datu přebírá hospodářství Vyšší Brod i krachující Jednotná zemědělská družstva ve Vyšším Brodě a ve Studánkách toto ředitelství v Rožmberku.

POZEMKOVÁ REFORMA MAJETKU KLÁŠTERA VYŠŠÍ BROD

O pozemkové reformě po vzniku Československa je všeobecně málo informací. Zákonem číslo 32 z 9. listopadu 1918 a zejména zákonem číslo 215 z 6. dubna 1919, který je často nazýván „záborový zákon“, se zajišťoval pro účely pozemkové reformy pozemkový majetek náležící šlechtě nebo církvi v rozsahu více než 150 hektarů zemědělské půdy nebo 250 hektarů půdy vůbec. Zároveň záborový zákon prohlašoval tento majetek za zabraný státem s tím, že stát nabývá právo zabraný majetek přejímat a přidělovat.

Prvním prováděcím zákonem pro vlastní pozemkovou reformu byl přidělový zákon číslo 81 z 30. ledna 1920, který určoval formu přidělu a rozsah půdy. Následovaly zákony o hospodaření na zabraném majetku, úvěrový zákon a náhradový zákon o převzetí a náhradě za zabraný pozemkový majetek. Náhrada za vyvlastněný majetek byla stanovena jako průměr docilovaných cen za půdu v letech 1913 až 1915 při prodeji hospodářských celků přes sto hektarů „z volné ruky.“ Záborové zákony se týkaly i půdy cisterciáckého kláštera ve Vyšším Brodě, který při vzniku Československa vlastnil 5.812 hektarů půdy, z toho bylo 1.704 hektarů půdy zemědělské. Ještě před praktickým uskutečňováním pozemkové reformy byl do praxe uveden zákon číslo 318 z 27. března 1919 o převedení pozemků do rozlohy 8 hektarů, které byly od 1. ledna 1901 v nájmu (pachtu) jedné osoby, případně jejich blízkých příbuzných do vlastnictví nájemců. Tímto způsobem bylo převedeno 620 hektarů z majetku cisterciáckého kláštera Vyšší Brod do majetku bývalých nájemců. Klášter, dosavadní majitel pozemků, dostal za ně jako odškodnění cenu pozemku v hodnotě roku 1913.

Zabavení, čili zábor půdy cisterciáckého kláštera neznamenal jeho vyvlastnění. Dle odškodňovacího zákona byl majetek kláštera Vyšší Brod veden jako pícninářská půda, kde byla určena přejímací cena 600 Kč za hektar. Byly-li na přejímané půdě budovy, zvyšovala se cena půdy za jeden hektar o 300 Kč. K přejímací ceně byly připočteny náhrady investic a meliorací podniknutých po 1. srpnu 1914. Přejímací cena za lesy činila v průměru 1.700 Kč za hektar a za rybníky 700 Kč za hektar.

Pozemkové reformě byla napřed podrobena zemědělská půda, které bylo v záboru u kláštera Vyšší Brod 287 hektarů. Největší plochu tvořily „zbytkové statky“ Lachovice a Lomský dvůr. V další fázi došlo převážně k záboru lesní půdy, kdy bylo klášteru odňato 4.455 hektarů lesní půdy. V roce 1930 bylo ještě nepřiděleno 374 hektarů půdy. Mimořádně komplikovaná byla otázka budoucí údržby patronátních kostelů a far. Nakonec náklady na údržbu církevního majetku i provoz kláštera Vyšší Brod zůstaly na bedrech kláštera a z dřívějšího rozsáhlého majetku kláštera Vyšší Brod zůstala jen značně okleštěná část. Tento zbývající majetek kláštera Vyšší Brod byl v roce 1940 zabaven lineckou služebnou gestapa, v roce 1945 byl dán do národní správy obnovené Československé republiky a později znárodněn.

SELSKÁ SVATBA NA POČÁTKU 20. STOLETÍ

Masopust býval vždy nejen dobou bálů, ale také svateb. Jen málokdy se odbývaly svatby jindy a nikdy ne v máji, protože lidová tradice říkala, „v máji na máry.“ Katolická církev také nesouhlasila se svatebním veselím v době adventu a v době postní. Pravidelným dnem svatby v týdnu bývalo úterý. Tradicí bylo, že ve středu a v pátek neměly být oddávky, a protože se svatba držela až tři dny, bývalo úterý zřejmě nejvhodnější. O masopustu byl „na vše čas.“ Práce venku na polích nebyla, krmil se jen dobytek a tak si mohl udělat na svatbu každý volno.

Již dlouho před svatbou věděl celý Vyšší Brod, že mladí spolu chodí. Pokud obojí rodiče neměli nic proti tomu a nebránili jim v lásce. Někdy ale měli k jejich lásce a budoucímu manželství vážné výhrady, a když si mladí ve většině případů dali vše rozmluvit, milenci se smutně rozešli. Často pak došlo k „manželství z rozumu“ a manželé se postupně sžili dohromady a jejich spokojené soužití pokračovalo „až do hrobu.“ Slovo rozvod, dnes tak běžný výraz, byl dříve neznámý. Takovou událost by odsoudilo široké okolí.

Svatbě předcházely námluvy u nevěsty. Po souhlasu obou rodičů se mladí vytratilí a došlo k vážnému jednání obou stran o svatbě a o tom, co nevěsta dostane. Jakou výbavu a kolik věna. To hrálo důležitou roli, protože nastávající hospodář nebo jeho rodiče museli vyplatit další děti, ať svobodné dcery nebo syny, kteří měli odejít z domova a „uchytit“ se jinde. Po vzájemné dohodě o námluvách bylo otázkou oboustranné cti, že ze svatby již nesmí sejít, nebylo myslitelné, aby se „zhatila.“

Důležitým činem bylo ještě před svatbou sepsat u notáře svatební smlouvu. V ní kromě jiného, byl stanoven výměnek pro odstupujícího a nevěstě byla knihovně připsána polovina statku. Zvát příbuzenstvo na svatbu chodil buď družba nebo ženich s nevěstou. Selské svatby bývaly na počátku 20. století velké. Chalupníci a řemeslníci měli svatby menší, ale stejně pěkné a tradiční zvyky se zde také dodržovaly.

V předvečer svatby se sešli mladí z celého Vyššího Brodu u nevěsty i u ženicha, postavili svatební bránu a „zapili svobodu“ budoucím manželů. U nevěsty připravovala děvčata svatební kytky s bílou mašličkou a rozmarýnou. Ženich musel mít kytku velkou a mládenci o něco menší než ostatní svatebčané. Hlavní družička pak ráno přicházejícím svatebčanům tyto kytičky připevňovala na kabát. Hlavní osobou a organizátorem svatby byl družba.

Ve svatební ráno po příjezdu ženicha do dvora nevěsty byly vchodové dveře do domu uzavřené. Teprve po tradičním říkání a zpívání družby je domácí otevřeli. Po společné snídani byla teprve „připravena“ nevěsta. Před vykročením z domu si snoubenci poklekli společně na stoličku prostřenou vyšívaným ubrouskem, aby přijali rodičovské požehnání. U vrat, kde stála svatební brána, byl povijanem zatažen „šraňk. Povijan byla vyšívaná delší stuha, kterou se ovíjela peřinka s malým dětátkem, aby prý rovně rostlo. Tak jako kolébka, tak i povijan se dědil. Teprve, když se šraňku ženich vykoupil, mohli jít svatebčané dál.

Všichni, i s muzikanty, jeli na vyzdobených vozech „žebřířácích.“ Koně mívali opentlené postroje a než se svatební průvod rozjel na oddavky, rozbil se džbán s pivem o oj vozu. Po mši a oddavkách se zašla svatba „ohřát“ do hospody Na Šumavě a teprve potom se jelo na „stolování“ k rodičům nevěsty. Celý program a zábavu řídil nepostradatelný družba.

Večer se u nevěsty v komoře odbývalo „zavíjená,“ nebo také „počepená,“ při které jí vdanězeny sundaly z hlavy věneček a nahradily ho šátkem. Druhý den po svatbě se převážela výbava nevěsty do nového domova. K výbavě patřila vždy malovaná truhla s výbavou, peřiny, kužel na len, kolovrat a pecen chleba. Příští neděli po svatbě šli ženichovi rodiče k rodičům nevěsty na „přátelský oběd.“

LEN OD SETÍ AŽ K PAZDERNICKÉ

Samostatnou kapitolou obživy ve Vyšším Brodě a v okolí bylo Inářství. Nejen pokrývalo potřebu domácích látek, ale přinášelo také peníze. Různá hlášení a výkazy psaly, že „prostý lid se živí především předením a tkaním plátna.“ Len se v 18. a v 19. století modral na polích a spolu s brambory byl hlavní plodinou „na straně úhoru.“ Vyséval se v květnu nebo v červnu a doba výsevu často závisela na různých magických praktikách. Len se sel od časného rána, ale vždy jen dopoledne. Pokud by se sel odpoledne, tak by nedával žádná semena. Setbu lnu měla na starosti hospodyně, která do každé rozsívky se lnem dala vždy vařené vejce „aby se lnu dařilo.“ Po vysetí lnu z rozsívky hospodyně vejce snědla a do další rozsívky se lnem dala nové vejce.

Len dozrával za třináct týdnů po osevu, což byla doba i přes krátké šumavské léto dostatečná. Len se ze země vytrhával i s kořínky, aby bylo vlákno co nejdelší a rozložil se na poli, potom se obracel, aby proschl i na druhé straně. Jen výjimečně se nechal schnout „v budkách,“ což byly nízké snopečky. Po několika týdnech se uschlý len sebral a odvezl domů, kde se omlátil cepem a z hlaviček se získalo lněné semeno. Hlavičky se ukládaly „k dozrání“ rok, nebo i několik let. Teprve potom se semeno vyčistilo na sítu a část semene se v soudcích prodávala na trhu. Ze lněného semene se lisoval olej, který se používal ke smažení a k svícení.

Na podzim, po odtrhání hlaviček, se nechávaly stonky lnu máčet. Na několik týdnů se stonky rozložily po strništi tak, aby je vystavily účinkům rosy tak dlouho, až začaly obrůstat plevelem. Při suchém roku bylo nutno stonky lnu máčet v loužích, kterým se říkalo „močidlo.“ Len rozložený na dně močidla se zatížil kameny a nechal se zde máčet několik týdnů. Všechny tyto práce bylo nutno ukončit před příchodem zimy a len bylo ještě třeba usušit a připravit pro zimní večery, kdy se předlo. Len se sušil přes základy i doma v peci či v komíně.

Len se také sušil v obecní chlebné peci, která stávala v blízkosti Bílého mlýna. Kamenná pec se nejprve roztopila do ruda, potom se vyhrabal všechn popel a pec se pečlivě vymetla. Po vymetení se do pece naskládal mokrý len a otvor se pečlivě zardil, škvíry ucpaly hlínou a kravinci. Kdyby měl do pece přístup vzduch, tak by lnu hrozilo vzplanutí. Len se v peci nechal sušit zhruba tři týdny. Ve Vyšším Brodě bývalo i několik „pazderen,“ které měly dvě místnosti. Sušárna se stavěla z kamene a v rohu byla kamenná pec a do sušárny vedla jen zasklená okénka. Len se rozvěšoval na dřevěné konstrukce a topilo se nejen dřevem, ale i pazdeřím, což byl odpad lnu. Postupně, jak se len sušil byl odnášen ven a v sušárně se sušil nový mokrý len.

Druhá místnost, třelna, bývala roubena ze dřeva a podél stěn stály lavice, na nichž seděly ženy a třely usušený len, které jim v košíku nosila ze sušárny „pazdernice.“ V pazderně třelo 12 až 15 žen najednou.

Pracovali na „trdlících,“ dřevěných stojanech se žlábkou, kam zapadaly zuby horní pohyblivé páky, jímž se říkalo „lámalo.“ Práce v pazderně začínala zpravidla v neděli, kdy se pazderna vytápěla. V noci na pondělí, často již ve dvě hodiny po půlnoci, se všechny ženy sešly u hospodáře, kde dostaly snídani a u stolu se společně pomodlily. Jedlo se společně z velké mísy. Nejprve polévka a potom vařená krupice s omáčkou, který prý dával sílu. Za světla lucerny šel celý průvod žen k pazderně. Přes den se dostávala ještě svačina a oběd. Lámání a tření byla velice prašná práce, ženy proto nosily kolem úst uvázaný šátek.

Při sušení a lámání byla vždy příležitost probrat všechny „drby. Který chlapec chodí za kterou dívkou, co který muž provedl a co nového se kde stalo. Pokud šel muž kolem pazdery byl ženami chycen a svážen línem, musel zaplatit výkupné na několik sklenic piva či láhev kořalky. Pokud nechtěl, aby jej ženy pomluvily, musel být štědrý. Hovorem a pitím byly prý ženy tak „rozparáděné,“ že byl chudák ten, kdo se jim dostal do rukou. Zvláště, když byl chycen čeledín, pasáček či podruh, ženy jej „mandlovaly“ na trdlici jako len. Dokonce se tradovalo, že ženy muži stáhli kalhoty a vyhodily je na strom. Nutno připomenout, že v těch dobách se ještě spodní prádlo nenosilo.

Poslední den končila práce žen slavnostně. Ženy vyhazovaly za zpěvu dveřmi poslední hrst lnu ven z pazdery a potom následovalo pohoštění. Pazdernická, jak se slavnosti říkalo, začínala průvodem přes celý Vyšší Brod, který končil v hospodě U Primátora. Dívky byly až do půlnoci „pány“ muziky a samy si volily tanečnický. Teprve po půlnoci předaly „právo“ chlapcům.

ŠKOLY VE VYŠŠÍM BRODĚ MEZI LÉTY 1945 AŽ 1953

Po skončení druhé světové války se v červnu 1945 začínali nejen vracet do Vyššího Brodu předváleční čeští obyvatelé, ale začali přicházet i noví dosídlenci. Budova německé školy i bývalé české menšinové školy byly ještě z části obsazeny německými válečnými uprchlíky, ale i americkou a československou armádou. Když se vrátil předválečný ředitel české menšinové školy Zdeněk Jirásek, tak musel překonávat řadu překážek, než byly uvolněny nejnужnější školní místnosti. Školní inventář byl silně poškozený a roztroušený po obytných budovách Vyššího Brodu.

Ukázalo se, že mimo obecné školy je třeba ve Vyšším Brodě zřídit i měšťanskou školu. Přípravnými pracemi pro zřízení měšťanské školy byl pověřen odborný učitel František Pačcha, nadporučík pěchoty, který se vracel z mimořádné vojenské služby. Dne 24. září 1945 byly obě české školy, obecná i měšťanka slavnostně otevřeny. K zápisu se dostavilo 15 českých a 450 německých dětí. „ Pro nedostatek učitelů byly vyučovány podle rozhodnutí Místní správní komise, jen děti české a děti ze smíšených rodin. Byly zřízeny tři třídy. Děti z prvního a druhého ročníku byly vyučovány v jedné třídě, druhá třída byla složena se žáků 3., 4. a 5. ročníku a ve třetí třídě byly děti ze 6. až 8. ročníku. Vybavení měšťanské školy nábytkem a přírodovědnými pomůckami bylo z inventáře bývalé německé „Hauptschulle“ a ostatní školní inventář byl postupně doplňován. Školní rok 1945/1946 byl zakončen 115 žáky a 11 učiteli.

Od září 1946 zahájila ve Vyšším Brodě vyučování i Lidová škola zemědělská, která byla umístěna v budově obecné školy. Měla 40 žáků ve 3 ročnících, vyučovalo se jeden den v týdnu, vždy v sobotu. Později byla přebudována na Základní odbornou školu rolnickou, na které se vyučovalo denně do 30. června 1950, kdy byla přeložena do Benešova nad Černou.

Česká škola nezahájila své vyučování jen v samotném Vyšším Brodě, ale i na Kyselově a ve Studánkách. Škola v Kyselově byla postavena již v roce 1889 a do konce druhé světové války se zde vyučovalo německy. Český se zde začalo vyučovat 29. října 1946. Škola to byla jednotřídní, ale s osmi postupnými ročníky a 23 žáky. Největšího počtu žáků dosáhla škola v Kyselově ve školním roce 1950/1951, kdy zde bylo 71 žáků.

Dne 21. dubna 1948 byl schválen nový školský zákon, kterým byla obecná škola změněna na školu národní a měšťanská na školu střední, která nahrazovala i nižší ročníky osmiletého gymnázia. V roce 1950 byla zřízena školní družina a první vychovatelkou byla Ludmila Pačchová. Současně byla otevřena i školní stravovna, kam z počátku chodilo 50 strážníků. Prvního září 1953 byla spojena dosavadní národní škola se školou střední, zkrácenou o jeden ročník, a vytvořena „Jednotná všeobecně vzdělávací osmiletá střední škola. Ředitelem této školy ve Vyšším Brodě byl jmenován Dr. František Pačcha, jeho zástupcem Josef Karban. Časté změny měly za následek i časté změny učebních osnov a nedostatek vhodných učebnic. Na konci školního roku 1952/1953 bylo na osmileté střední škole ve Vyšším Brodě 15 učitelů, 13 tříd a 363 žáků.

Až do roku 1945 byla ve Vyšším Brodě mateřská škola, kterou provozoval klášter od školního roku 1927/1928 v budově „Kinderheim“ (dnes číslo popisné 201). První českou učitelkou v mateřské škole po roce 1945 byla Růžena Jindrová, kuchařkou Růžena Baštýřová a školnicí Pavla Blahutová. Od 1. ledna 1952 zde byla zavedena „celodenní péče“ a mateřská škola byla v provozu od 6 do 18 hodin. Mateřskou školu navštěvovalo průměrně 50 dětí.

KOVÁŘI VE VYŠŠÍM BRODĚ

Kovářské řemeslo bylo ve Vyšším Brodě se vši pravděpodobností, vzhledem k prastaré zemské stezce v místě, asi nejstarší a nelze vyloučit, že zde bylo provozováno již před rokem 1259. Teprve později, po husitských válkách, se místní kováři začali dělit na bílé kováře (ti vyráběli a udržovali nářadí) a na černé kováře, kteří kovali koně, tažný dobytek a prováděli kovářské práce na vozech. Většina větších statků měla svou vlastní výheň a drobné opravy si dělali hospodáři sami. Pro „cizí“ vozky a pro větší práce byly ve Vyšším Brodě dvě kovárny. Jedna byla v horní části náměstí asi v místech dnešní školy a druhá u Vltavy nedaleko Bílého mlýna. Obě tyto kovárny byly „obecní“ a byly pronajímány kovářům, kteří je dědili z generace na generaci. Třetí kovárna byla v areálu kláštera, kde byl „klášterní“ kovář.

Oba obecní kováři vyráběli nářadí k obdělávání půdy, domácí nářadí, dělali sekery, obruče a veškeré kování povozů a dále kovali koně a tažné voly. A to nejen pro místní, ale často i pro „cizí“, kteří Vyšším Brodem projížděli od Dunaje do Čech a zpět. Pro místní platilo tak zvané „právo“, kdy práce byly levnější, neboť sedláci a měšťané udržovaly obě kovárny v dobrém stavu. Například dodávaly šindele či dřevěné uhlí do výhně. Od Vyššího Brodu míval kovář zdarma ubytování, kus pole a louky. Kovář většinou byl v kovárně „od slunka do slunka“ a mimo mše i v neděli. Práce byly většinou prováděny „na dluh“ a vyúčtování bývalo před zimou, na svatého Martina. „Na ruku,“ tedy hotově, se platilo jen při větší práci. Například, když kovář dělal nový pluh nebo „okoval“ nový vůz. Kovář býval polovičním zvěrolékařem a také na požádání „trhal“ zuby lidem kleštěmi, kterým se říkalo pelikán.

Ostření oracích plechů k pluhů dělal kovář zadarmo a za to dostával „sýpku,“ od každého sedláka 1 až 3 věrtele žita za rok také zadarmo. On naopak „v úterý po svaté Kateřině“ pozval všechny sedláky na vepřové hody a na pivo. Když se vepřové snědlo a pivo vypilo, tak platil starosta z obecní pokladny a tak není divu, že „sýpka“ trvala dva až tři dny. Obecní kovář se sjednával na příští rok většinou na začátku června, kdy kovář požádal primátora aby svolal „hromadu.“ Druhý den již běhalo děvče primátora a na „palici,“ tedy na rychtářském právu, byla cedulka, že příští neděli po požehnání bude jednání o kovářské smlouvě. Sešli se na radnici, v městském pivovaru, kde již bylo přichystáno občerstvení. Dva velké bochníky bílého chleba, dva talíře kyselého sýra, kopa vajec natvrdo uvařených a sud piva. Když se sedlákům a měšťanům rozvázal jazyk, zeptal se kovář, jsou-li s ním spokojeni a zároveň je požádal, aby mu kovárnu na příští rok zase ponechali. „Taková pitka svědčila o shodě mezi kovářem a představitelem Vyššího Brodu.“

Kovářství bylo považováno za „tajemné řemeslo.“ Práce s ohněm obklopila kovářství mnoha kultury, mýty a pověrami. Kovář měl ve Vyšším Brodě vždy dobré postavení a byl nad ostatními řemeslníky. Kovárna byla často centrem, kde se scházeli hospodáři. Za znak měli kováři zelenou korouhev s oděncem v ostruhách a s mečem a podkova se stala i ve Vyšším Brodě symbolem štěstí. Kovárna se skládala z dílny, obytných a hospodářských skrovných budov. Kovář tam bydlel zadarmo.

NÁŘAŘOVÉ HAMRY V LOUČOVICÍCH

Ve Francii v roce 1116 přeměnili kartuziáni vodní mlýn na hamr, kterému se říkalo „samokov.“ Postupně se používání vodních kol u hamrů rozšířilo. Nejstarší známá písemná zmínka o hamru v Čechách pochází z roku 1350, kdy Karel IV. udělil tepelskému klášteru právo provozovat hamr v Hroznětíně na Karlovarsku. Mojmír Maršál uvádí, že vodní hamry v Evropě rozšířily a provozovaly hojně cisterciácké kláštery, kde se dodnes zachovaly i popisy těchto hamrů i tehdejší technologie. Ve své době převratný vynález vodního kladiva, které dalo poprvé oddechnout kovářově ruce s těžkým perlíkem.

Shodou okolností oba loučovické papírenské závody vznikly na vodním právu hamrů vyšebrodského cisterciáckého kláštera. Starší hamr byl „Radelmachermühle“ ve Svatém Prokopu číslo popisné jedenáct. Toto číslo popisné později převzala administrativní budova lepenkárny a v těchto místech také hamr stával. První písemná zmínka o tomto domě je z roku 1750, kdy zde bydlel klášterní chalupník Matthias Scherhauser. Dle Sommera od tohoto Scherhausera převzal vyšebrodský klášter budovu „u vody a zřídil zde hamr.“ Müller uvádí Radelmachermühle poprvé 15. listopadu 1813 a jako hamerník je zde uváděn Johann Georg Kröpl. V roce 1848 zde údajně byl hamerník, dva tovaryši a učeň. V tomto hamru vyšebrodského kláštera byl nájemním hamerníkem rod Kröplů nejméně do roku 1879. V roce 1884 provozovala tento hamr ve Svatém Prokopu čp. 11 vdova Katharina po hamerníkovi Scherhauserovi. V říjnu 1884 prodal vyšebrodský opat Leopold Wackarz Ernestu Porákovi toto vodní právo, ale klášterní hamr zde byl až do roku 1901.

Druhý loučovický hamr stál v tehdejších Mnichovicích a měl číslo popisné čtyři, které po zrušení obce Mnichovice a přečíslování dostalo čp. 246 a vlastní jej manželé Korimovi. Dům byl také majetkem vyšebrodského kláštera s vodním právem. Voda Vltavy tehdy zde tekla v prostoru dnešní silnice na Lipno a silnice vedla po druhém, levém břehu, o čemž dává důkaz i zde zapomenutá žulová kaplička s okénkem a vročením „1840“. Matyáš Joikner z Frymburka zde chtěl již v roce 1824 zřídit mlýn. Tato smlouva s klášterem však byla zrušena a u nové smlouvy z 8. března 1828 byl zde vedle mlýna potvrzen i hamr a budova dostala

označení „Moldaumühl.“ Mlýnu se zde ale nedařilo a tak v letech 1852 až 1862, kdy zde byl hamerníkem Johann Noiz, mlýn vůbec nebyl v provozu. Také hamr živořil, pravděpodobně však pro malou odbornost hamerníka, který „měl štáfy a šífy o moc horší než Radelmachermühle.“ A tak byl nakonec vyšebrodský opat rád, že v říjnu 1884 mohl toto nevyužité vodní právo prodat také Ernestu Porákoví.

Vlastní vodní kladivo, buchar, bylo asi tři metry dlouhá, hrubě „po sekernicku“ otesaná kláda, vyztužená kovanými železnými pásy. Na svém konci nesla důkladnou železnou palici tvaru přihrocené cihly, vážící hodně přes dva metráky. Druhý, snížený konec klády brzdil o hřídel vodního kola, které bylo hustě pokryto omšelou zelení mechů, kterou stále osvěžovala voda proudící ze stružky. Hřídel kola byl mohutný válec síly lidského těla, do něhož bylo vtlačeno několik silných, velkých, hrubě kovaných hřebů. Ty tvořily výstupky, které při otáčení hřídele poháněného vodním kolem stlačovaly v pravidelných přestávkách nižší konec klády, na níž byl upevněn buchar. Tím se buchar zvedal, aby při povolení tohoto tlaku dopadl zase na kovadlinu bez námahy ruky hamerníka.

Dopady bucharu na kovadlinu, střídající se v rytmu jak malým pootočením hřídele tlak na kládu nastoupil či povolil, měl pravidelnost tikotu hodinek, ale hřmotil jak malý hrom. Záleželo jen na neomylnosti dlouholetého cviku i mnoha generacemi vrozené a vypěstěné zručnosti hamerníka, aby rozhavený kus starého kola, kolejnice či jakéhokoli masivního železa, držného v dlouhých kleštích vlastní výroby, posouval na kovadlině pod bucharem tak hbitě, aby úder těžkého bucharu zformovaly ho v žádoucí výkovek. Tak vyráběl v ohlušujícím hřmotu a za mocného sršení jisker rádla i držadla pluhu, brány, všechny druhy kování na selské vozy, sekery, motyky, rýče, kladiva a dřevorubecké pořízky.

Výrobky hamerníků nemají stříbřitě lesklý povrch továrních vylisků z běžícího pásu, protože jsou opracovány pouze hrubým brusem jednoduché, ale zajímavé konstrukce. Na horní konec silné klády, upevněné na podstavci, sedl si hamerník, vlastní tíhou stlačoval ho k točícímu se kamennému bruslu, přitiskuje tak k němu vychladlý výkovek, určený k vybroušení. Hrubší vzhled hamernického výrobku je arci mnohokrát vyvážen jeho bytelností. Sál-li ve městě kupec v železářském obchodě raději po hladkém, v továrně vyrobeném kladivu nebo sekeře, kupci z venkova, cenící si spíše trvanlivosti, vyhledávali odedávna na všech výročních trzích výhradně zboží od vodokovářů. Sami hamerníci měli o továrně vyrobených sekerách a jiném zboží pořekadlo, které je trefné i humorné zároveň: „Rychle na svět, rychle ze světa...“

Pracovní den na hamru začínal již před pátou hodinou ráno, kdy učedník rozdělal oheň ve výhni a vložil do něj železné hroudy o váze kolem mincíře (25 kg), aby se dostatečně prohřály. V šest nastupoval hamerník a tovaryšové. Každý den od pondělí do soboty se pracovalo do sedmi hodin večer. Ve výhni se topilo dřevěným uhlím, které vyráběli uhlíři v lesích na svazích Svatého Tomáše a Uhlířského vrchu. Vyráběla se plochá železa a tyčovina, kterým se říkalo štáfy a šíny. Z jedné hroudy se vykovalo většinou 10 šín nebo štáfů a mimo nich se zde vyráběly i motyky, lopaty, radlice, srpy a kosy.

FARÁŘ FRANZ IRSIGLER VZPOMÍNÁL

S Malšínem je pevně spojeno jméno Franz Irsigler. Narodil se 30. srpna 1920 na Malšíně, v chalupě číslo popisné 32, kde se říkalo „U Wostlbaunů“. V Malšíně chodil i do obecné školy, následovaly dva roky měšťanky ve Vyšším Brodě a gymnázium v Bohosudově u Ústí nad Labem. Po válce a odsunu se rozhodl pro studia teologie, která konal v bavorském Řezně a 29. června 1951 byl vysvěcen na kněze. Za svou pomoc českým duchovním v letech naší nesvobody byl roku 2001 k padesátému jubileu kněžství jmenován biskupem Antonínem Liškou do funkce čestného kanovníka českobudějovické katedrály. Zesnul v Pánu 31. srpna 2005 v pečovatelském domě sv. Františka v bavorském Berchingu. Franz Irsigler vzpomínal na konec druhé světové války, kdy se jako voják poražené německé armády vracel do Malšína. Jeho svědectví faráře je víc než výmluvné o době před odsunem Němců z Malšína. Záměrně jsem vzpomínky faráře Franze Irsiglera neupravoval, ani nekomentuji. Je to pohled „z druhé strany.“

„Kanadská divize, o které byla řeč, mě už v civilu oblečeného zajala v Rožnově u Rychnova na rakouské hranici a dopravila do sběrného tábora v Přední Výtoni, kde bylo při Vltavě shromážděno 15 000 polních vojáků někdejší 6. armády (té od Stalingradu) a o pár týdnů později odtud jsme byli vydáni Rusům. Vchod do lágru se nacházel u farního dvora. Pohled do okna v prvním poschodí fary mi dal poznat Marii Brunndopplerovou, která dělala na faře hospodyně a pozorovala ruch na lukách při řece. „Marie, přiveď faráře!“ zavolal jsem nahoru, což mi vyneslo od kanadské strážce citelný štulec pažbou pušky. „Ježíšmarjá, to je přece Wostlbaunfranzl“, vykřikla Marie celá rozrušená z toho, co vidí, vzápětí zmizela a dvě minuty nato stál přede mnou páter Georg Watzkarsch v cisterciáckém řádovém rouše, vzal mě pod paží a vysvětloval mým strážčům, že jsem jeho někdejší ministrant, načež se mnou bez jakýchkoli zábran odkrácel do farského dvora.

Můj strážní doprovod před ním dokonce s respektem srazil paty. Na stole přede mnou se za chvíli kouřilo z šálku horkého čaje a z talíře „Oaschmoiz“, z míchaných vajíček. Pili jsme s páterem Georgem čaj, který jsem mu půl na půl doléval pravým tříhvězdičkovým koňakem, obložil pár krabičkami cigaret a dodal mu tak

alespoň z mé strany odvahu, aby se se mnou vydal za kanadským velitelem divize. Kanadské velitelství se usídlilo v bývalém ženském táboře Říšské pracovní služby, hned nad kostelem. „Důstojný pán si přeje?“ pozdravila nás stráž u vchodu a vedla nás k jednomu z baráků. Pan velitel nás „uviděl a uvěřil.“ Na kusu papíru vlastnoručně nařídil bezpodmínečné propuštění bývalého ministranta ze zajetí a stvrdil to svou pečeti a podpisem.

Do Malšína jsem přišel v neděli po Božím Těle a vlastně jako prvý navrátilce. Právě končila mše, když jsem přicházel cestou, zvanou tady u nás „Boalat“ a mířící od Bolech zrovna na plácek před kostelem, kde jsem se zdravil s lidmi vycházejícími ve svátečním od bohoslužby. Druhého dne zrána jsem postupně zvládl více než dvacet návštěv u známých a po předložení mého propouštěcího dokumentu i oslavován všude jako nějaký vítěz. Velká byla radost ze shledání, kalila ji jen nejistota o osudu mého bratra Ernsta, který se nakonec po pěti týdnech vrátil také domů ze zajateckého tábora v Bad-Aiblingu.

Češi tu u nás nebyli nejprv vidět. Teprve v půli července se objevil v Malšíně komisař Ferdinand Hošek se svým tajemníkem Houfem, čerstvým maturantem odněkud z okolí Budějovic. V hospodě u Watzlů si zřídili kancelář, k čemuž bylo užito různých metod. Odkud si pan komisař opatřil psací stůl a další inventář, už neví. Když ale kanadský velitel uviděl, jak konáme u čerstvých českých příchozích pomocné práce, poslal nás namísto pryč a hrozil oběma „zplnomocněncům obnovené republiky“ pistolí v ruce: „Nebude-li během hodiny stát ten nábytek zpátky na svém původním místě, budou oba dva zastřeleni. O odvoz se ovšem postarají také oni sami bez německé pomoci!“

Lehce šokováni tímto zážitkem, chovali se ti dva trochu mírněji, ovšem jen do té doby, než Kanaďané na podzim odtáhli přes ruskou okupační zónu dál do rakouského vnitrozemí. Nastaly projevy zvláště tu menší, tu zase větší. Musely být odevzdány všechny rozhlasové přijímače. Jen náš farář si jej směl ponechat a také já. Měl jsem to štěstí, že jsem nikdy nepatřil k žádné národně socialistické organizaci. To mělo za následek, že jsme se oba stali ve svém širokém okolí jedinými zprostředkovateli zpráv o tom, co se děje ve světě, zejména pak v Berlíně a v Rakousku. Tajně jsme totiž doufali, že po dvaceti letech příslušnosti k Československé republice budeme znovu přičleněni k obnovenému Rakousku, věřili jsme tomu o to víc, že čerstvý rakouský prezident Renner byl vlastně naším krajanem.

Nějaký čas všechno fungovalo, než za mnou přišel komisař Hošek a prohlásil, že mi musí můj rozhlasový aparát zabavit, poněvadž se po obci šíří mnoho nepravdivých pověstí. Zůstalo tak už jen farářovo radio, které jsme za tmy poslouchali nad vchodem do hřbitova. Pověření tím, abychom sbírali po obcích vejce a máslo, putovali jsme s bratrem skoro denně Ostrovem, Bělení i Horní Dlouhou a mohli tak místní lidi zásobovat nejnovějšími informacemi. Kromě toho se muselo z Malšína, Ostrova a Větrné denně dopravovat sebrané mléko do krumlovské mlékárny. Za povozníka byl určen ostrovský Scherhauser, zvaný Asmannpep. Mléčné konve nebyly dokonale umyty, takže se nadojené mléko za pár minut srazilo. Kromě toho jezděvalo auto s mlékem mezi desátou a jedenáctou hodinou dopolední, za těch největších veder. Mlékárna mohla hned z vozu přebírat čerstvé „vyrobené“ sýry.

Já se ocitl mezitím rovnou u zrodu nového hospodářského podnikání. Ferdinand Hošek začal totiž zabavovat koně a prodávat je koňskému handlíři odkudsi od Trhových Svinů. Peníze za ně spatřili postižení sedláci stejně tak málo jako ty za denně odvážené mléko. My Němci jsme dostali potravinové lístky a učili jsme se žít z mála ještě většího než předtím. Buď Bohu dík, že u nás na Šumavě jsme přepychu nikdy neuvykli a nezahynuli jsme ani tentokrát při několika dekagramech sádla a třech kilogramech chleba na měsíc. Na podzim 1945 pak odstartovala ona monstrózní akce, při níž byli pozatýkáni bez výjimky nevinní muži i mladiství, strašlivým způsobem týráni a poté dopraveni do česko-budějovického sběrného tábora k tamnímu krajskému soudu.

V Malšíně se mezitím vytvořila česká „skupina čtyř“: komisař Hošek, tajemník Houfek, světlovlasý poštovník působící tu ve třicátých letech a pekařský tovaryš z rodiny Todů, který tam zůstal na práci i během války. Pro nás Němce platil zákaz vycházení. Navrátilce z fronty bylo ovšem zatěžko přimět, aby šel po tak dlouhé nepřítomnosti doma na lože hned po setmění. Toulali jsme se křížem krážem okolními vesnicemi. Když jsem se jednou kolem druhé hodiny ranní vracel s bratrem domů, uviděl jsem dveře obecní kanceláře otevřené. Bratr šel blíž a našel ve dveřích svazek komisařových klíčů ode všech skříní a trezorů obecní kanceláře.

Jejich prohlídkou jsme posléze zjistili, že pan Hošek mimo všechnu pochybnost už po několik měsíců nechával peníze za mléko od sedláků ukládat do jedné banky za druhou a dal jim tak kolovat od Krumlova přes Plzeň, odtud dál do Tábora a Prahy a zpátky zas do Budějovic v neklamně naději, že Němci budou mezitím vysídleni a peníze zůstanou jemu samotnému. Stejně tak jsme našli stvrzenky o zaplacení za ukradené koně. Vzal jsem svazek klíčů, zamkl a šel domů spát. Příštího dopoledne kolem desáté hodiny matka vzbudila mě i bratra celá vyděšená: ve vsi se něco děje! Komisař chce dát všechny postřílet! Poprosili jsme ji, aby se podívala, oč jde. Vrátila se se zprávou: do obecní kanceláře se někdo vlámal. Kromě toho byly ukradeny všechny obecní klíče.

Nato přivedla naše maminka na mou prosbu zdivočelé strážce pořádku do ložnice. Měli na sobě navlečeny patronové pásy a v rukou třímali automatické pistole. „Pane Irsiglere“, říčel Hošek, „dám všechny postřílet, hleďte vstávat!“ Ležel jsem totiž ještě v posteli. Načež jsem mu zcela klidně odpověděl: „Pane Hošku, pošlete ty tři ostatní pány za dveře. Ale pěkně rychle bych prosil.“ Stalo se a já spustil: „Včera jste zase pěkně přebrali, všichni čtyři! Nechali jste kancelář dokořán a klíče jste si nechali ukrást z otevřených dveří! Do dneška jste okrádali zdejší sedláky a peníze stržené za mléko jste si tajně uložili pro sebe. Totéž platí o obchodech s koňmi! Tady máte klíče, se kterými jsem po nahlédnutí do tajného trezoru obecní kancelář zase zamkl.“

Zbledl jako křída, vyšel ven a falešný poprask byl u konce. V soukromém rozhovoru jsemmu řekl, že pokud se v obci ještě přihodí něco podobného jako bylo nedávné zatýkání a já nebudu vědět o prvních akcích vysídlení alespoň 14 dnů před rozhodnutím o nich, dám ho odvézt do vězení v Budějovicích. Od té doby byl relativní klid. Na Štěpána 1945 dal Hošek dokonce zabít prase a dovézt dva hektolitry piva, takže se mohl konat pravý štěpánský tanec; to všechno k nemalému údivu celého okolí. Mezitím musely být všechny osoby, živý i mrtvý inventář a všechnen majetek zapsán do velkého českého předtištěného dotazníku. Byla to doba konjunktury pro hrstku těch, kdo uměli alespoň napolo česky psát. Kdo by si chtěl vyzvednout peníze ze své spořitelni knížky, potřeboval k tomu písemné povolení komisaře. Přes všechny těžkosti a extrémní omezení potravinových přidělů drželo se obyvatelstvo jakžtakž při životě.

V březnu 1946 jsme se my „navrátilci domů“ zase jednou sešli u Altrichterů, když tak kolem jedenácté večer se najednou ozvalo prudké bušení na dveře v horním patře. Jako duchové zmizeli všichni přes dvůr a stodolu za humna. Na mě ale čekal přede dveřmi Schischkatoni a sdělil mi, že prý by se mnou nahoře u „Wasserspulen“ rád mluvil komisař Hošek. Ten mi sdělil pod slibem nejpřísnější mlčenlivosti, že za 14 dnů budou z obce Ostrov násilně vysídleny první rodiny. Ještě tu hodinu se s informací o oficiálním počátku „humánního odsunu“ vyrojili všichni hoši, co byli jen v dosahu, do okolních osad patřících k malšínské farnosti. Prvý transport vyrazil na několika nákladních automobilech do českého vnitrozemí, kde byly postižené rodiny donuceny pracovat u českých sedláků. Z Malšína to byla rodina Wazlových (po chalupě „u Schischků“), z Ostrova Sulzbacherovi (říkalo se tam „u Lenzů“) a Baumgartnerovi („u Joglbaunů“), z Větrné Valentinovi („u Bergerů“), Bieblovi („u Uawandlů“) a Wagnerovi („u Miglů“). S odstupem mohu říci, že je čekal nejtěžší osud. Jejich konečné vyhnání se neodehrálo jako u těch ostatních do Bavorska či Württemberska, ale do východního Německa, kde si pak mohli dosyta „užít všech vymožeností socialismu“.

Na podzim 1945 přišel do Malšína veledůstojný pán páter Maurus Sonnberger. Se svými znalostmi češtiny stál ku pomoci panu děkanovi a jako kaplan mu ulehčoval celý ten těžký čas. Poté co pak páter Benedikt Kastner přesídlil do své rakouské domovské obce Bad Leonfelden, zajišťoval páter Maurus poslední kolo duchovního života naší farnosti. Na podzim následujícího roku 1946 bylo totiž německé obyvatelstvo až na hrstku rodin násilně vysídleno. Páter Maurus zhasil věčné světlo, které přes 600 let nepřetržitě planulo ve farní obci Malšín. Kulturní dílo zdejších Němců bylo tím skončeno.“

DOPIS OPATA TECELINA JAKSCHE PREZIDENTOVI BENEŠOVI

Dne 17. května 1946 dostává opat Tecelin Jaksch dopis ministerstva zemědělství, které se po dohodě s ministerstvem vnitra rozhodlo, konfiskovat majetek cisterciáckého kláštera v Oseku s klausulí, že se to týká i kláštera ve Vyšším Brodě, protože podléhá ústřední správě řádového majetku, který se nachází právě u Oseku. V dopise bylo uvedeno, že toto rozhodnutí je v souladu s dekretem prezidenta republiky Dr. Eduarda Beneše. Opat Tecelin Jaksch zaslal 13. červenci 1946 dopis prezidentovi Dr. Eduardu Benešovi, kde v sedmi bodech se snažil zvrátit rozhodnutí ministerstev zemědělství a vnitra. V dopise se píše:

Výnos ministerstva je v rozporu s rozhodnutím vlády o odložení postupu v otázce církevního majetku, Konfiskační dekret na klášter v Oseku nelze vztahovat na vyšebrodský, poněvadž jde o dva samostatné právní subjekty. Odvolání kláštera v Oseku proti konfiskaci je i tak opatem Tecelinem jako provinciálem řádu podporováno. Vyšebrodský klášter nemohl záměrně a aktivně sloužit německému vedení války, jak výnos dále tvrdí, poněvadž byl začátkem dubna 1941 pro údajný „nepřátelský poměr k Říši“ zrušen, konvent rozpuštěn a movitý i nemovitý jeho majetek nacisty konfiskován (jak víme odjinud, píše o tomto nacistickém záměru již předtím sám říšský vedoucí NSDAP Martin Bormann v dopise řediteli státní obrazové galerie doslova. „Drahý doktore Pase! V příloze Vám posílám obrazy oltáře z kláštera ve Vyšším Brodě. Klášter a celý jeho majetek bude v nejbližší budoucnosti konfiskován pro nepřátelský poměr všech jeho příslušníků k německému státu. Je na Vás, abyste rozhodl, zda obrazy mají zůstat v klášteře ve Vyšším Brodě nebo zda mají být předány do muzea v Linci, jakmile to bude dokončeno.)

Sám opat kláštera byl pro svou loajalitu vůči Československé republice zatčen, sesazen a poslán do vyhnanství. Dalších pět členů řádu a tři z úředníků byli rovněž vzati do vazby a jeden řádový kněz v Dachau umučen k smrti. Opat dále uvádí fakta o své aktivní činnosti v odporu proti Říši a nacismu, jakož i o záchraně mnoha lidských životů v květnu 1945. Co do důkazů loajality kláštera vůči republice připomíná opat

prezidentovi jeho dar z 7. května 1937 – prezidentskou zástavu, kterou klášter uchovával a po jeho zrušení v dubnu 1941 ji spolu s pamětní knihou, obsahující i prezidentův podpis, ukryl jeden z mnichů v budově fary pod liturgická roucha. Zamýšlená konfiskace by znemožňovala další uchování klášterních sbírek, galerie, knihovny a archivu, nehledě ani na provoz kláštera a 17 přivtělených farností. Všechny zmíněné záležitosti jsou odvislé na hospodaření kláštera.

Odpovědí bylo jen rozhodnutí ministerstva z 2. října 1946, označené tentokráte již za konečné a uvádějící doslova že „klášter a řád cisterciáků ve Vyšším Brodě jest nutno považovati za zrádce a nepřítele Československé republiky, jemuž je zemědělský majetek konfiskován ze zákona.“ Nejvyšší soud sice v září 1947 prohlásil celou věc za byrokratický omyl, poněvadž vůbec nespadá do kompetence ministerstva, ale o konfiskaci zemědělského majetku kláštera ve Vyšším Brodě se již dál nejednalo. V listopadu 1947 přepadl samopaly ozbrojený oddíl bezpečnosti klášter a provedl v něm domovní prohlídku, která se v prosinci 1947 opakovala. Počátkem února 1948 svěřuje opat Tecelin Jaksch do ochrany českobudějovického biskupa Josefa Hloucha Závišův kříž a 26. července 1948 překročil v Kyselově u Horní Plané opat Tecelin Jaksch s malým kufříkem hranici s Rakouskem...

JAK SE ŽILO, PRACOVALO A STÁVKOVALO

V archivu Národního technického muzea v Praze jsem našel vzpomínky Jana Petra z loučovické papírny. Ty „dnešní“ jsou z roku 1905 nebo 1906: „V celém podniku bylo zaměstnáno přes tři sta dělníků. Pracovalo se na dvě směny. Ráno od šesti hodin do dvanácti. Pak byla hodinová přestávka na oběd a denní práce končila v šest hodin večer. V tom byly dvě čtvrt hodinové pauzy na svačiny. V šest nastoupila noční šichta, která pracovala do šesti hodin druhého dne. Některé stroje běžely nepřetržitě, na některých se pracovalo převážně jen ve dne, podle potřeby. Zámečníci a odborní dělníci, mistři a dílovedoucí bydleli v místě, ostatní tovární dělníci přicházeli ze svých domovů, vzdálených dvě hodiny i více pěšky. V zimě se brouzdali závějemi, takže již cesta do práce znamenala pro ně značnou únavu. Jen malá část továrních dělníků, a to většinou svobodných žen, bydlela v dělnických domech poblíž továrny. Ráno, ještě za šera, kupily se u brány továrního dvora shrbené postavy s ranečky na zádech, v pravé ruce sukovici, v levé konvičku se žitným kafem a kozím mlékem, celodenní živobytí, k němuž si ještě přikoupili lahvičku piva při svačině. Byli to prostí, dobří lidé, skromní a nenápadní.“

V nedalekých Kapličkách bylo 33 čísel popisných a jak se na pořádnou obec sluší, číslo popisné jedna měla fara a číslo dvě škola. Největším statkem zde byl „Hirterhäusl“ v čp. 11 s 33 hektary, ale byla zde především více než polovina domů, kde bylo méně než pět hektarů půdy s jedinou kravkou nebo kozou. A právě tito chalupníci také tvořili tovární zaměstnance loučovické papírny, jak na ně vzpomíná Jan Petr.

Z polévek se nejčastěji vařila kyselka, a to jak ze sbíraného kyselého mléka, tak z podmáslí, někdy ještě s přísadou tvarohu. Oblíbené byly i polévky z kyselého zelí, hrachovka, bramboračka, houbovka a chlebová polévka. Takhle se to střídalo od pondělí do neděle. Každodenní potravou byly i brambory. Ze syrových se dělaly bosáky, drbanice a Reibenknödel, kdy se přidávala nakrájená houska. Jedly se buď se zelím, nebo posypané tlučeným mákem. Hojné byly bramborové šišky, kterým se říkalo Nudeln a bylo jich několik druhů. Často se mazaly sirupem z cukrové řepy. Lepenice byly brambory smíchané se zelím, omaštěné škvarky. Z brambor a krupek se vařila nastavovaná kaše.

V zimě chalupáři z Adámek, Hvězdy a Krásného Pole sváželi pro vyšebrodský klášter polenové dříví do údolí Vltavy z Medvědí hory, Cikánského vrchu a Vyklestitky na saních. Nejdříve bylo nutné vyšlapat dřeváky stopu od Vltavy k místům, kde bylo dříví složeno. Polenové dříví se sváželo ručními sáněmi, které byly přes dva metry dlouhé a daly se na ně naložit až tři kubíky dřeva. V přední části saní byly k „nosům“ upevněny dvě silné okované bukové větve, které se zvednutím zarývaly do sněhu a tím brzdily. Muž se zády opíral o náklad dřeva na saních, paty měl zaryté do sněhu a oběma rukama brzdil. Svážení palivového dříví na ručních saních byla velmi namáhavá a nebezpečná práce. Byla ale dobře placená. Vždyť v roce 1905 platil klášter za plně naložené svené sáně 65 haléřů a nejlepší sáňkaři, kterými byli Johann Preisschopl, Johann Oppenauer a Andreas Mühlböck, za jediný den svezli sáně s palivovým dřívím až čtyřikrát.

Okresní hejtman z Kaplice píše do Prahy zprávu: „V sobotu 10. prosince 1887 zastavilo patnáct dělníků v čistírně dřeva práci. Chtěli pro pana továrníka nemožné. Zvýšit denní mzdu ze 40 krejcarů na dvojnásobek. Ke stávce vyzval jeden z dělníků, který byl za to jako štváč odsouzen ke dvěma dnům vězení. V pondělí 12. prosince 1887 však devět z 15 stávkujících nastoupilo do práce hned v šest hodin ráno a ostatní v deset hodin dopoledne, když předtím podali v kanceláři podniku stížnost na nízké mzdy.“ V roce 1891 se archiv presidia místodržitelství rozrůstá. V celulózce A. Poráka v Loučovících vypukla další stávka. Zúčastnilo se jí sedmáct dělníků a ve stávce vydrželi jedenáct dní, od 6. do 16. března 1891. Stávkovali proti snížení úkolové mzdy a podruhé marně.

ROŽMBERKOVÉ A RŮŽOVÉ ÚDOLÍ

Vítkův syn Vok, který je připomínán v letech 1220 až 1262, stál rozhodně při kolonizaci na jih směrem od Přídolí proti proudu Vltavy. Nebylo to bez problémů. Ztěžovaly to především majetky benediktinských mnichů z kláštera Ostrov u Zátoně a pozemky premonstrátských mnichů ze Strahova kolem Záchlumí. Jak píše Aleš Stejskal „prvním důležitým kolonizačním podnikem bylo založení Rožmitálu na Šumavě, jehož farní kostel sehrál v dalším osidlování významnou roli.“ Když v roce 1259 založil tento Vok I. z Rožmberka klášter ve Vyšším Brodě, věnoval novému klášteru i faru Rosenthal, tedy dnešní Rožmitál na Šumavě. Rožmitál byl zakládán s cílem, aby se stal tržní osadou pro hrad Rožmberk, jehož podhradí nebylo k tomu účelu dostatečně vhodné. Proto bylo k založení osady vyhlédnuto příhodné místo při staré obchodní cestě z Horních Rakous do Čech.

Rosenthal je česky Růžové údolí. Ono spojení kláštera Vyšší Brod s Rožmitálem na Šumavě trvalo staletí a cisterciácký mnich, páter František Xaver Švanda, z kláštera Vyšší Brod chodil pěšky sloužit mše svaté do Rožmitálu na Šumavě až do 30. dubna 1950, kdy byl klášter násilně obsazen komunistickou policií a páter Xaver spolu s ostatními se stal komunistickým vězňem. V roce 1300 vymřela krumlovská větev Vítkovců a jejich statky připadly příbuznému Jindřichovi z Rožmberka, který pak přesídlil na výhodněji položený hrad v Českém Krumlově. Tím poklesl význam Rožmberku i jeho tržiště v Rožmitálu. Nepříznivě se projevilo i ustálení trasy obchodní cesty z Cáhlova do Českých Budějovic přes Dolní Dvořiště přímo na Kaplici, takže Rožmitál zůstal stranou. Kromě ojedinělých zmínek při střídání farářů není o osadě po větší část 14. století žádných zpráv.

Obsáhlejší informaci poskytuje až urbář rožmberských statků z roku 1379. Tehdy měl Rožmitál, stejně jako Rožmberk, Frymburk, Dolní a Horní Dvořiště, Rychnov a Cetviny, již charakter městečka. Celkem dostávala rožmberská pokladna z Rožmitálu ročně 23 talentů 28 denárů na penězích a navíc ještě desátek. Obyvatelé městečka se zabývali obděláváním svých polí a jen někteří provozovali řemesla a živnosti, nezbytná pro denní chod života. Výslovně se však připomíná jen lázeň a jakási dílna, patrně kovárna.

Nedostatek historických zpráv zahaluje osudy Rožmitálu na přelomu 14. a 15. století. V průběhu husitských bouří na jaře 1422, podnikl husitský hejtman Chval z Machovic s oddílem svého vojska tažení na statky úhlavního nepřítele husitů Oldřicha z Rožmberka. Zmocnil se městečka Nových Hradů a přes Benešov nad Černou táhl k Vyššímu Brodě. Po získání výpalného od kláštera Vyšší Brod obrátil se husitský houf k hradu Rožmberku, ale pokus o jeho dobytí byl obránci odražen. Dalším cílem Chvalova oddílu bylo rožmberské Přídolí, kam vedla cesta kolem Rožmitálu. Povědomí o tomto tažení se uchovalo v pojmenování kopce u Rožmitálu, jemuž se říká Žižkova hora. Zastávce vojska, ať již k odpočinku nebo v souvislosti s bojovou akcí, proti Rožmitálu nasvědčují nálezy středověkých zbraní na tomto kopci.

Od roku 1420 byl Rožmitál s celým panstvím Rožmberk v zástavě švagrovi Oldřicha z Rožmberka, rakouskému feudálově Reinprechtu z Wallsee, který měl hlavní zájem vytěžit ze zástavních osad a městeček co nejvíce. Zástava skončila až v roce 1456 a teprve potom následovalo několik let hospodářské obnovy. Přispělo k ní privilegium krále Jiřího z Poděbrad ze 7. května 1463, jímž povolil Rožmitálu, jako prozatím jedinému městečku na panství Rožmberk, pořádat každou sobotu týdenní trhy a jednou ročně výroční trh den po svaté Trojici s jedním dnem před tímto svátkem a jedním dnem po něm.

Již 8. června následujícího roku poskytl Jan z Rožmberka obyvatelům Rožmitálu právo volně odkazovat svůj majetek. Po přechodné zástavě panství Rožmberk pánům z Lobkovic v letech 1464 až 1472 potvrdili bratři Vok a Petr z Rožmberka 22. dubna 1479 Rožmitálu dříve poskytnuté výsady a rozmnožili je o další svobody. Také katolická církev se snažila upevnit svůj vliv mezi rožmitálskými poddanými propůjčením odpustků pro návštěvníky kostela.

Pozvolný hospodářský rozvoj Rožmitálu pokračoval i v průběhu 16. století. Tehdy bylo městečko střediskem rychtářství, k němuž patřily vsi Hněvanov, Sedlíkov, Třešňovice, Havlov, Močerady, Jistebník a Čeřín. Před polovinou 16. století byl v okolí Rožmitálu otevřen důl sv. Ondřeje na těžbu stříbrné rudy. Rozvoj řemeslné výroby si vynutil zřízení cechů pro všechna městečka na panství. 20. května 1564 potvrdil Vilém z Rožmberka cechovní artikule pro ševce v Rožmitále a krátce nato, 14. srpna 1564, dostali potvrzené artikule kováři, 9. září téhož roku bednáři a 20. června 1565 sladovníci z městečka Rožmitál. Více než třicet let, od 20. května 1597, museli na potvrzení svého cechu čekat řezníci.

Velmi důležitá byla pro Rožmitál privilegia týkající se vaření piva, které zajišťovalo vítaný zdroj příjmů do obecní pokladny. Listinou z 9. dubna 1555 dovolil Vilém z Rožmberka Rožmitálu vařit pivo v obecním pivovaru. Jeho prioritu zajistil přidělením dvaceti vesnic v okolí, které musely kupovat jen rožmitálské pivo. Tato výsada nebyla samozřejmě zadarmo. Z každého vědra piva se muselo vrchnosti platit. Rožmberk věděl, že městečko o vaření piva stojí a bezostyšně toho využíval. Čas od času udělené právo odmítal, aby jeopět městečku vrátil za nejpříznivějších podmínek. Větší právní jistotu nabylo městečko až v roce 1596, kdy Vilémův nástupce Petr Vok z Rožmberka potvrdil Rožmitálu všechna privilegia, daná jim jeho předky, včetně práva vařit pivo.

Z konce 16. století se dochovaly údaje, dovolující poznat podrobněji situaci v Rožmitálu. Podle urbáře panství Rožmberk z roku 1598 žilo v Rožmitále 55 sousedů, kteří obdělávali 28,5 lánu pozemků. S vlastnictvím domu a k němu patřícímu pozemku bylo spojeno městské právo a určité právní a sociální výhody, které neměli chalupníci ani tzv. obyvatelé, tj. majitelé mlýnů mimo městečko. Majetek každého obyvatele byl ohodnocen pro stanovení úroku, který byl odváděn vrchnosti dvakrát ročně. Zdaněný majetek obyvatele Rožmitálu činil 3921 kop. Ostatní městečka na panství Rožmberk byla na tom přibližně stejně, jen Frymburk měl odhad 6680 kop. Co do počtu osedlých byl Rožmitál menší než Rožmberk a Horní Dvořiště, ale větší než Frymburk, Cetviny a Dolní Dvořiště.

I na malém městečku dosahovala sociální diference značného stupně. Jedenáct sousedů a chalupníků nevlastnilo žádné pole, kdežto třináct sousedů mělo celý lán nebo více. Mezi obyvateli bylo šest opravdových chudáků s majetkem nižším než 25 kop, ale také devět boháčů, jejichž majetek převyšoval sto kop. V městečku bylo tehdy pět krčem, a pět mlýnu. Lze předpokládat, že alespoň někteří sousedé se zabývali povoznictvím a podíleli se na dopravě zboží po silnici z Čech do Rakous a mezi Horním a Dolním Dvořištěm, Cetvinami, Rychnovem nad Malší, Vyším Brodem a Rožmberkem. Na konci 16. století byl Rožmitál ohrazen hradební zdí a měl dvě brány, Horní a Dolní. Kromě kostela stála na náměstí radnice s pivovarem. Již tehdy se připomínala škola. Od roku 1521 zdobí Rožmitál pod kostelem u silnice kamenný sloup s figurální plastikou.

Rožmberský kronikář Václav Březan uvádí, že 28. února 1569 došlo v Rožmitále k vraždě a k zapálení mlýna. „Zabit byl mlynář, jeho těhotná žena a dvě děvečky. Pachole zraněno uprchlo, ale vraha poznalo. Byl to pekař z Rožmitálu. Ten byl zajat v Lišově, dán do Budějovic a pak na Krumlov. Tam litoval jen, že zabil ženu, pěkně prý prosila. Byl sám s jedním pacholkem. Po vraždě pobrali, co se dalo, pak mlýn zapálili“. Dne 6. listopadu 1611 zemřel Petr Vok z Rožmberka a jím vymřel rod, který byl feudální vrchností Rožmitálu od jeho založení.

LESNÍ TRÁVA A NEBESKÁ BRÁNA

Ti, kteří neměli vlastní pastviny, tedy zejména dělníci v lese, na pilách a řemeslníci, získávali krmení pro svůj dobytek jen velmi obtížně. Pokud měli tito chalupníci nějaký kousek pozemku a sklídili na něm seno, sloužilo výhradně pro zimní krmení. Kravička nebo koza jim dávala významný základ jejich stravy, mléko. Jejich kravička či koza, byly přes léto odkázány na lesní trávu. Na lesních pasekách nebo světlinách vysekávaly ženy trávu a odnášely ji domů.

Ženy se vydávaly v malých skupinách na lesní trávu vždy brzy ráno. Povolení k vysekávání trávy jim prodávali hajní. Na nově osázených pasekách bylo vysekávání trávy v prvních letech po výsadbě zakázáno. Ženy však měly nejen zkušenosti, kde je dobrá tráva, ale i „kde je čistý vzduch.“ Během cesty si samozřejmě poklábosily, ale když došly na místo sekání, „zastavily se jazyky a rozkmitaly se ruce se srpy.“ Posekanou trávu dávaly většinou do nůší nebo do velkého plátěného rance. Obtížné bylo vstávání s plnou nůší nebo rancem a s nákladem trávy chodily ženy zvláštním krátkým, velice rychlým krokem, který se spíše podobal běhu. Náklad se v tomto rytmu rozkýval a byl prý lehčí.

Ranní „travní směna“ končívala asi v devět hodin dopoledne. Následovalo vysypání nákladu, příprava dávky pro polední krmení kravky nebo kozy. Zbytek trávy se rozhodil na plácek u chalupy k usušení. Žena rychle uvařila oběd a v poledne „nakrmila manžela v zaměstnání, po něm ostatní rodinu a sebe, musela umýt nádobí, obstarat děti“ a znovu do lesa na trávu. Po návratu pokračovala v dalších domácích pracích včetně večerního krmení a dojení.

Když den nebo dva přšelo tolik, že na trávu nemohly, byly nervozní a bědovaly, že v zimě nebude dost krmení. Na stáří, když již neunesly těžkou nůší nebo plachtu plnou lesní trávy, šly na trávu alespoň s košíkem. Tyto ženy nezadržely od vysekávání lesní trávy ani vysoký stupeň těhotenství. „Všechny své hříchy si bohatě odpykaly na zemi, a když potom stanuly před svatým Petrem, stačilo mu povědět, že celý život chodily vysekávat lesní trávu a brána nebeská se jim dokořán otevřela.“

NEŽ SE ZAČALA STAVĚT „LIPENKA“

O stavbě místní lokální železnice do Loučovic začal přemýšlet továrník Arnošt Porák krátce po zahájení výroby a zejména po postupném rozšiřování výroby v závěru 19. století. V té době bylo nutno dovážet suroviny a odvážet hotové výrobky mezi Loučovicemi a dnešním Rybníkem za pomoci až devadesáti koní. O stavbu železnice usiloval i klášter Vyší Brod, který dosud přepravoval koňmi a voly vory a palivové dřevo mezi Lipnem a Vyším Brodem, protože vltavské Čertovy proudy nesjízdné.

V té době město Linec plánovalo stavbu železnice z Českého Krumlova přes Rožmberk, Vyší Brod a Bad Leonfelden do Lince s odbočkou Vyší Brod–Lipenský zdvih. Železnice měla zatraktivnit region Horního

Mühlviertelu a Vyšebrodka. V roce 1902 se konala v Bad Leonfeldenu schůzka s obcemi, průmyslníky a statkáři. Zájem byl ale malý a tak plán padl.

Nezávisle na „lineckém plánu“ přišel s nápadem i sám Arnošt Porák. Druhého srpna 1896 byla na radnici ve Vyšším Brodě založena „akciová komise.“ Jejími členy byli Porák, klášter Vyšší Brod, Buquoy, Schwarzenberg, starostové Vyššího Brodu a Rožmberku a státní zástupce. Předsedou se stal Arnošt Porák. Schvalování projektu se však protahovalo a tak 30. dubna 1900 byla poslána petice Železničnímu oddělení Zemské správy, ve které se žádalo urychlené schválení projektu.

Třicátého června 1900 zpracovává Porákovi firma Kodl a Hammer z Písku projekt soukromé úzkokolejné dráhy o rozchodu 760 milimetrů s tím, že trať povede z Českého Heršláku (nyní Horní Dvořiště). Vlečky měly být v Lipně u překladiště dřeva, ve Svatém Prokopu ke kartonážce, v Loučovicích k papírně a ve Vyšším Brodě pro překlad dřeva. Zde se uvažovalo i o remize a o opravárenské dílně. Stanice měly být Lippner Schwebe (Lipenský zdvih), St. Prokop, Kienberg (Loučovice), Steidlhammer (Čertova stěna) a Hohenfurth Stift (Vyšší Brod klášter).

Trať neměla vyřešeno, po kterém břehu Vltavy povede Vyšším Brodem. Od Horního mlýna (Obermühl), kde byla zastávka, měla železniční úzkokolejná trať vést údolím Větší Vltavice (Stegmüll) a objíždět Horní Dvořiště, kde měla být opět zastávka. Napojení na železniční trať České Budějovice–Linz mělo být ve stanici Český Heršlák. O elektrifikaci se mělo rozhodnout mezi firmami Křižík a Ganz. Křižík navrhoval 1200 V a Ganz 750 V. Pro možnou finanční úsporu byla navržena i alternativa parní úzkokolejné lokomotivy.

V červenci 1903 byl do čela akciové komise zvolen opat kláštera Vyšší Brod Bruno Pammer, který preferoval elektrický pohon. Již i proto, aby mohl vybudovat v Horním Mlýně, na místě klášterního mlýna, vodní elektrárnu. Nakonec se přiklonil k vídeňské firmě Siemens–Schuckert, která používala napětí 1200 V.

Teprve až v roce 1909 se rozhodlo, že trať povede z Zartlesdorfu (později Certlov, nyní Rybník). Zartlesdorf se měl stát železničním uzlem a odtud měla vést i železnice na Deutsch Beneschau (dnes Benešov nad Černou). Při změně výchozí stanice se také rozhodlo, že železniční trať na Lipno se bude stavět v „normálním rozchodu“, tedy 1.435 milimetrů.

SOUDNÍ OKRES VYŠŠÍ BROD V ROCE 1861

Václav Jakoubek, císařsko královský okresní písař u soudu ve Vyšším Brodě, nám na 12 stranách zachoval unikátní přehled o osídlení a životě v soudním okrese Vyšší Brod v roce 1861. Bylo zde 17 místních obcí, z nichž čtyři byla městečka: Frymburk měl 117 domů a 976 obyvatel, Rožmberk 194 domy a 1431 obyvatel, Vyšší Brod 147 domů a 1073 obyvatel a Horní Dvořiště 119 domů a 760 obyvatel. Z vesnic byla největší Přední Výtoň, kde bylo 59 domů a 542 obyvatel.

Do místních obcí náleželo celkem 117 osad a byly rozděleny do 30 katastrálních obcí. Celkový počet domů činil 2 123 popisných čísel a „počet duší,“ tedy občanů, byl 17 187. Z dobytka zde bylo 13 840 kusů hovězího dobytka, 302 koně, 3 422 ovce, 844 kozy a 4 750 vepřů. Obyvatelé se živili převážně polním hospodářstvím. Průmysl se omezoval v podstatě jenom na tkalcovství, „které se provozovalo ve značném rozsahu.“ Ostatní obchod a průmysl byly pouze pro domácí potřebu s výjimkou obchodu se dřevem.

Soudní okres Vyšší Brod tvořilo osm farních obcí a bylo v něm 8 triviálních škol a dvě školy filiální. Spolkový život byl v zárodcích. Ve Vyšším Brodě byli měšťanští ostrostřelci, hudební a pěvecký spolek a společnost pro střelbu do terčů, která byla i ve Frymburku. Všechny školy a spolky byly německé. Z dobročinných ústavů byl ve Vyšším Brodě klášterní chudobinec u sv. Josefa a městský chudobinec. Další chudobince byly ve Frymburku, v Horním Dvořišti a v Rožmberku. Z pamětihodností se mimo kláštera Vyšší Brod, hradu Rožmberk a zříceniny Vítkova Hrádku připomínala i stará dutá lípa na Bělení, která měla „krásně zelenou korunu, měřící 7 a půl sáhu v obvodu svého pně.“ Tady musím připomenout, že sáh měřil 190 cm, takže obvod v prsní výšce měřil více než 14 metrů.

Okresem probíhalo 9 silnic v celkové délce 61 988 sáhů (více než 117 km). Václav Jakoubek zvláště upozorňoval na dokončovanou silnici, která vedla vltavským údolím. Vltava byla v roce 1861 „přepásána“ třemi dřevěnými mosty a to ve Frymburku, ve Vyšším Brodě a v Rožmberku.

„POSLEDNÍ DVĚ ZJEVENÍ BÍLÉ PANÍ“NA HRADĚ ROŽMBERK

Paní Perchta žila v 15. století a za svého života vynikala vlídností a dobrotou, na rozdíl od svého manžela, od kterého se dočkala jen ústrků a ponižení. Po své smrti se začala zjevovat a legendy vypráví, že zvěstovala buď dobré nebo neblahé události – to podle rukavic, které měla na sobě. Poslední zjevení se odehrálo za 2. sv. války, kdy byl hrad zabrán nacistickou mládežnickou organizací Bund deutscher Madeln. Vedoucí se s dobrovolnicemi vydala nahoru sama. Vrátily se úprkem. Na ochozu prý opravdu stojí bílá postava a prstem na ně kývá. Správce hradu pak musel nahoru sám. Při návratu prohlásil, že zjevení uviděl, ale že si neví

jiné rady, než počkat, až samo zmizí. Vedoucí volala gestapo, ale to mělo zrovna jinou práci. Tak se stalo, že se vlajka na věži už nikdy neobjevila.“

Druhá verze, zachycená a zprostředkovaná regionálním badatelem J. Kočnarem, se s prvou v obecných rysech shoduje, pouze některé detaily jsou odlišné. Podle ní byla dívka, pověřená vztyčením vlajky po spatření jakéhosi fantomu, postižena srdeční slabostí. (Vlajka byla vztyčována na hranatou věž na tzv. Dolním hradě.) Fantom bílé hrozící postavy pak byl více děvčaty, včetně vedoucí, spatřen na nejvyšší části nejstarší kulaté věže Jakobínky, která se zachovala z původního tzv. Horního hradu. Podle této verze gestapo k vyšetřování dorazilo, ale nic nakonec nezjistilo. Kuriózní bylo, že uvnitř Jakobínky neexistovalo schodiště ani žebřík, takže bylo vyloučeno, aby se běžná fyzická osoba dostala nepozorovaně na vrchol věže.

Záhadný případ jejího objevení za války na věži má však své otazníky. V roce 1944, kdy se Perchta na věži ukázala mladým nacistkám, podle některých názorů nebylo ve věži schůdné schodiště. Tím by se dala vyloučit možnost případného zastrahovacího aktu českých vlastenců. Vybourání spodního vchodu až v roce 1972 by tuto alternativu vyvracelo také. Možnost, že by se na vrchol věže někdo dostal jiným způsobem než po schodišti není reálná. Toto zjištění, že žádné schody tehdy na věž nevedly, tedy významně podporují nadpřirozenost tehdejší události. Zatím však neexistence schodiště v Jakobínské věži v roce 1944 není spolehlivě doložena. Je zde i poměrně velká vzdálenost mezi Jakobínskou a novogotickou věží, odkud dívky Bílou Paní viděly. Bylo by vůbec z takové dálky vidět, že jim postava v bílém hrozí? Na druhou stranu není důvodu pochybovat o tom, že opravdová Bílá Paní není vázána životní velikostí lidí a zjevila by se jim v jakémkoliv potřebném rozměru, aby bylo jasně zřetelné co ukazuje.

Poslední případ zjevení Bílé Paní byl zaznamenán roku 1996 a znovu se odehrál v kolébce Perchtina rodu na hradě Rožmberk. Celý hrad procházel rozsáhlou opravou a dlouho byl porůznu obestavěn zednickým lešením. V pokoji v prvním patře zrovna pracoval lakýrník, když spatřil venku za oknem pomalu procházet ženskou postavu v bílém závoji. Zpočátku si pomyslel, že se někdo prochází po lešení. Po chvíli si však s hrůzou uvědomil, že lešení je z této zdi dávno sundáno. Přiběhl proto vyděšeně k oknu, ale Bílá Paní, aniž by mu věnovala jakoukoliv pozornost, zvolna se jakoby rozplynula.

VALDOV

Obec Valdov je poprvé připomínána v roce 1293, kdy Jindřich z Rožmberka pověřil jakéhosi Gusnera, aby založil „villa in Waklawe.“ Valdov, německy Waldau byl ukryt v lesích mezi Jezevčím vrchem a Hradištěm a německý název Waldowe znamená lesní niva či lesní duch. V urbáři kláštera Vyšší Brod z roku 1530 jsem našel, že na Valdově bylo osm osedlých, tedy osm statků. Překvapilo mne to, ale když jsem viděl onen jižní svah a mohutné zbytky kamenných teras polí, tak jsem pochopil. Před začátkem třicetileté války byl Valdov v kraji střediskem protestantů. Snad i proto, že klášter byl „až za kopci, daleko a rakouští protestanté za humny.“ Bohužel třicetiletá válka se i na Valdově poznamenala, a tak v Tereziánském katastru z roku 1757 měl Valdov jen pět domů. Z toho tři byly velké statky s potažní robotou a dvě malá hospodářství s pěší robotou. Dochovaná katastrální mapa z roku 1837 ukazuje, že zde byly čtyři velké statky, které měly i malé samostatné domky pro výměnkáře. Orná půda byla „kolem statku“ a při cestách. Valdov až do roku 1848 patřil pod panství kláštera Vyšší Brod.

Klášter Vyšší Brod sice v roce 1848 ztratil Valdov jako svůj majetek, ale jeho náboženský vliv se naopak zvýšil v roce 1887, kdy na Valdově byla vysvěcena vedle největšího a nejstaršího statku číslo jedna, kde říkalo „beim Odum“, kaple. U tohoto statku je znám první majitel z roku 1599. Jmenoval se Hans Seidl a od roku 1852 patřil rodu Thumfartů. V roce 1895 převzal tento statek Wenzel Thumfart a jeho otec Matthias se odstěhoval na výměnek. Wenzel Thumfart během pěti let statek přestavěl na patrový, což dokazují dvě fotografie, na kterých je i dobře vidět i kaple. Statek měl 22 hektarů polností a 8 hektarů lesa. Nebyl to však největší statek na Valdově. Statek číslo popisné 5, kde se říkalo „bei Jogl“, měl více než 27 hektarů polností. Dohromady bylo na Valdově více než 75 ha orné půdy.

Přes Valdov vedla cesta z Vyššího Brodu přes Studánky do blízkého rakouského Altetschlagu a především na vrchol Sternsteinu. Tady se musím znovu vrátit k domu Thumfartových, kde v roce 1887 založili „pamětní knihu návštěv“ a množství podpisů ukazuje, jak hodně turistů zde procházelo. Na počátku 20. století měl Valdov 9 domů, 46 obyvatel a patřil pod obec Studánky. Mezi oběma světovými válkami nebyl na Valdově jediný kůň a plně jej nahradili při zemědělských pracích volí. Naproti tomu zde měli v té době společné pneumatické kladivo, kterým rozbíjeli velké žulové balvany na polích.

Po odsunu německého obyvatelstva z Valdova v roce 1946 se zde usadilo několik nových dosídlenců, ale definitivní konec Valdova přišel po vytvoření hraničního a zakázaného pásma komunisty. Domy byly zbořeny a po staletí budovaná políčka, pole i cesty postupně zarostly náletovými dřevinami či byla osázena lesem. Krajina ztratila život a až do roku 1990 zde bylo nutno hospodařit tak, aby les byl pokud možno nepropustný. Domy, kaplička i blízká drobná kamenná kaplička byly „zplanýrovány“ a kopřivy tyto ruiny zamaskovaly.

Díky revírníkovi a vedení Lesů ČR ve Vyšším Brodě je na místě bývalého Valdova v současné době odpočívadlo, znovu je postavena drobná kamenná kaplička na místě zbořené kaple a obnovena studánka. Po statcích zbyly i sklepy, nad kterými rostou vzrostlé stromy. U studánky je „původní,“ modrý hrneček, který má na svém dně značku kondora, která napovídá, ve které smaltovně byl před stoletím hrnek vyroben. Já jsem se z hrnečku napil vody, zahleděl se do dálky, kde se rýsovaly obrysy Alp a naslouchal duchu lesů.

JAK SE CHODILO NA VOJNU ZA CÍSAŘE PÁNA

Do roku 1858 byla armáda habsburské monarchie doplňována na základě tzv. konskripce, tj. evidence osob schopných vojenské služby a jejich určování vrchnostenskými úřady k vlastnímu výkonu, která v letech 1768 až 1781 postupně nahradila původní verbování. V době napoleonských válek byla celoživotní vojenská služba zrušena císařským patentem z 4.5.1802 a nahrazena službou po dobu 10 let u pěchoty, 12 let u jízdy nebo 14 let u dělostřelectva a ženistů. V roce 1811 došlo k jednotnému stanovení délky vojenské služby na 14 let a v roce 1845 byla zkrácena na 8 let.

Nový zákon o doplňování vojska, který vstoupil v platnost v roce 1858, zavedl všeobecnou brannou povinnost, přičemž aktivní vojenská služba trvala 8 let a záloha 2 roky. Odvodní povinnost vznikla od 1. ledna roku, kdy bránci dovršili dvacet let, a trvala po dobu sedmi let. V rámci uvedeného zákona ale existovala celá řada výjimek, např. možnost „náhradnictví“ nebo zaplacení osvobozovacího poplatku či uvolnění četných vrstev obyvatelstva od jejího plnění. Od povinné vojenské služby byli osvobozeni duchovní, úředníci, lékaři, učitelé, studenti vysokých škol, majitelé zemědělských usedlostí a jediní synové nevýdělečných rodičů apod.

Dosavadní verbovací okresní velitelství byla nahrazena doplňovacími okresními velitelstvími, která se trvale starala o doplňování příslušných pluků bez ohledu na jejich dislokaci. Z území dnešní České republiky bylo odváděno cca 16 tisíc branců a ze Slovenska cca 4 tisíce nováčků. Vlastní osmiletá vojenská služba byla v mírové době střídána dlouhodobou dovolenou, která byla v první polovině 60. let udělována značné části mužstva již po dvouměsíčním výcviku.

V branném zákoně přijatém 5.12.1868 došlo k prosazení plného zavedení všeobecné branné povinnosti, a to především zrušením četných osvobození od vojenské služby. Zároveň byla nově stanovena odvodní povinnost pro všechno mužské obyvatelstvo ve věku od 20. do 22. roku, a služební povinnost na 12 let. Tato doba 12 let se dělila na tři roky prezenční služby (u námořnictva čtyři), sedm let v záloze a dva roky u zeměbrany. Maturanti a vysokoškoláci měli právo do armády vstoupit dobrovolně a sloužit pouze jeden rok.

Nově bylo doplňování armády regulováno stanovováním kontingentů branců, které parlament schvaloval vždy na dobu 10 let. Místo původních 79 tisíc mužů se podle zákona z roku 1868 jednalo o roční kontingent 95 tisíc mužů a od roku 1889 o 103 100 mužů. Pro zeměbranu byl v roce 1868 stanoven roční kontingent 22.500 mužů. K dalšímu zkrácení vojenské základní služby došlo v roce 1912 a nadále trvala pouze 2 roky, avšak u speciálních druhů vojsk zůstala tříletá a u námořnictva čtyřletá.

PATRONÁTNÍ FARY KLÁŠTERA VYŠŠÍ BROD DO ROKU 1403

Bohaté písemné prameny v archivu kláštera Vyšší Brod a Kaidlovy Dějiny kláštera spolu s mnou dohledanými materiály o Doudlebském děkanství dávají poměrně uceleně nahlédnout do vzniku a provozu patronátních far kláštera Vyšší Brod do roku 1403. Patronátní fary nejen pomáhaly v kolonizaci, ale především byly příjemným příjmem kláštera. Na patronátních farách byli „světští“ faráři, neboť cisterciácký řád zakazoval mnichům pobyt mimo klášter. Jedinou výjimkou byla „vlastní fara“ v nedalekých Kapličkách, kterou stejně jako okolní vsi vytvořil sám klášter „na zeleném drnu.“

Mezi významné příjmy kláštera Vyšší Brod, již při svém vzniku v roce 1259, patřilo darování již existujících tří farních kostelů v Přídolí, v Rožmitálu a ve Vyšším Brodě. Ze zakládací listiny kláštera z 1. června se dovídáme, že pražský biskup Jan III. potvrdil všechny majetky, příjmy a práva, které klášteru udělil Vok z Rožmberka. Mezi těmito dary se vypočítávají také patronáty nad kostelem sv. Vavřince v Přídolí, Nanebevzetí Panny Marie v Rožmitále a sv. Bartoloměje ve Vyšším Brodě.

Přídolí je v latině uváděno jako Predol. Je možno se domnívat, že Přídolí existovalo již v roce 1143, avšak první známý, dochovaný doklad, se datuje z roku 1220. Jedná se o kupní smlouvu, kdy Vítek z Prčice kupuje ves Kojetín a jako svědek je uváděn farář Bohuslav „plebanus de Predol“, což svědčí o existenci Přídolí, jeho kostela sv. Vavřince a faráře. V roce 1231 vznikla listina, již pasovský biskup Gerhard vykupuje 300 markami léno Vítko z Rožmberka a Přídolí je zde uvedeno jako místo jejich předání. Bylo to tehdy zřejmě velmi významné místo jižních Čech.

Také patronátní kostely v Rožmitále a ve Vyšším Brodě zcela nepochybně existovaly již před rokem 1259. U Rožmitálu se domnívám, že zde vznikl kostel kolem roku 1240 a u Vyššího Brodu to bylo zcela jistě ještě dříve, snad již ve 12. století. Všechny tři farní kostely byly na významných obchodních cestách. Dne 22. června

1261 darovala Agnes, vdova po Pilgrimovi z Třeboně, klášteru ve Vyšším Brodě patronát nad kostelem sv. Jiljí Rychnově u Nových Hradů, „který byl nedávno před tím vybudován.“

Tři věnování patronátních kostelů učinil Jindřich I. z Rožmberka. Třináctého července 1278 slíbil, že věnuje patronátní právo kostela sv. Michaela v Horním Dvořišti klášteru. Kdy tak doopravdy učinil jsem zatím nezjistil, je však jisté, že se tak událo ještě ve 13. století. V roce 1279 předal Jindřich I. z Rožmberka klášteru patronátní právo nad kostelem sv. Mikuláše v Rožmberku nad Vltavou. Třetí patronátní kostel sv. Jiljí v Horní Stropnici věnoval klášteru ve Vyšším Brodě Jindřich I. z Rožmberka a Albert z Boršova 29. června 1286. Darování patronátních kostelů v Rožmberku a Horní Stropnici potvrdil 20. března 1290 pražský biskup Tobiáš z Bechyně.

V roce 1290 přibýly klášteru ve Vyšším Brodě dva nové farní kostely. V listině z 20. března 1290 potvrzuje pražský biskup Tobiáš z Bechyně darování patronátu nad farním kostelem sv. Jakuba Většího v Boršově, který byl původně od roku 1230 dřevěný. Prvním známým majitelem Boršova byl Albert z Boršova, připomínaný roku 1261, který v roce 1290 ves, kostel i faru daroval cisterciáckému klášteru ve Vyšším Brodě. O tři dny později, 23. března 1290 potvrdil darování i král Václav II. V roce 1290 koupil klášter od Vítka, syna Budivoje z Krumlova, patronátní právo nad kostelem Hořice včetně městečka, jak je patrné z listiny, vystavené 15. listopadu 1290 králem Václavem II. Stejný král, Václav II., daruje 4. července 1292 klášteru Vyšší Brod patronátní právo nad kostelem sv. Petra a Pavla ve Strýčicích.

Třináctého prosince 1403 propůjčil papež Bonifác IX. Jindřichovi III. z Rožmberka farnosti založené jeho předky: Rožmberk, Vyšší Brod, Horní Dvořiště, Horní Stropnice, Rožmitál, Rychnov u Nových Hradů, Hořice, Boršov, Strýčice a Přídolí, „protože učinil pro tyto kostely mnoho dobrého a ještě více učiní, a to tak, že představí faráře opatu vyšebrodskému.“ Opat byl patronem těchto far. Všechny tyto patronátní farnosti kláštera Vyšší Brod jsou uvedeny a zakresleny v historické mapě českého království ze 14. století Regni Bohemiae.

V závěru musím ještě připomenout dva „nepodařené“ farní patronáty. Ten první se týká fary ve Veselí nad Lužnicí, Roku 1261 dal Vok z Rožmberka klášteru patronát nad kostelem ve Veselí, což potvrdil pražský biskup Jan dne 11. června toho roku. Již o rok později, ve své závěti ze 4. června 1262, však odkázal Vok z Rožmberka svůj majetek ve Veselí včetně patronátu nad kostelem své manželce Hedvice. V roce 1302 král Václav III. znovu daroval patronátní právo nad kostelem ve Veselí, když předtím získal tento majetek. Definitivně ztratil klášter ve Vyšším Brodě farní patronát ve Veselí v roce 1378, kdy tento majetek přešel znovu pod Rožmberky.

Druhé zaniklé patronátní právo bylo nad rakouskou farností v Raabsu, kterou v roce 1272 věnovali klášteru Vokovi synové Jindřich a Vítek. Rožmberští bratři toto právo darovali klášteru „ze soucitu s nedostatky.“ O deset let později, v roce 1282, zaniklo patronátní právo nad kostelem v Raabsu, když Jindřich z Rožmberka postoupil hrad Raabs Albertovi Habsburskému.

RADVANOV

Radvanov, německy Raifmass, patřil již v roce 1278 do majetku cisterciáckého kláštera ve Vyšším Brodě. Byly to dva dvory o dvou lánech, které pravděpodobně vznikly „nedávno“ a byly určitě „na lhotě.“ Německý název lze přeložit i jako „kruhová paseka“. Radvanov byl na jih od Studánek na hraničním potoce s Rakouskem, kudy vedla stará solná stezka od Dunaje. Vladimír Záruba, Petr Koblasa i Karl Woisetschlager neprávem určují Radvanov až k roku 1332, neboť neznali Stoicův urbář. Dle dalšího klášterního urbáře z roku 1530 bylo v Radvanově jedenáct osedlých, tedy jedenáct statků a obec patřila pod rychtu Vyšší Brod.

Dle Tereziánského katastru z roku 1757 měl Radvanov také 11 domů. Z toho bylo šest velkých statků s potažní robotou a zbývajících pět statků bylo menších s pěší robotou. Nadále patřil pod panství kláštera Vyšší Brod a je zde uváděn i násový rybník, mlýn o jednom kole na nestálé vodě, řezník, kovář a pastýř. Klášter Vyšší Brod v roce 1848 ztratil Radvanov jako svůj majetek a stal se součástí obce Studánky.

Na počátku 20. století bylo v Radvanově 18 domů a 116 obyvatel. Při posledním sčítání obyvatel před druhou světovou válkou bylo stejně domů a o dva obyvatele více. Převážná většina domů bylo kamenných patrových, pěkně seřazených v řadě a na návsi stála kaple. Šest domů bylo s lánovou výměrou nad 25 hektarů orné půdy. Místní hospoda „U Prieschlů,“ která měla číslo popisné jedna, byla centrem veškerého dění, kde místní kapela hrávala nejen všechny tancovačky, ale i svatby a pohřby. Jejich poslední majiteli byli Franz a Josefa Prischlovi a domu se říkalo „Grosser Wirt.“ Děti chodily za první republiky do školy ve Studánkách a po Mnichovu do bližšího Leonfeldenu.

Část německého obyvatelstva „odešla“ po druhé světové válce i s majetkem a dobytím do blízkého Rakouska ještě před odsunem a zbylí obyvatelé byli odsunuti v roce 1946. Z části byl Radvanov po roce 1946 dosídlen, ale po vytvoření zakázaného a hraničního pásma byl rozbořen a buldozery „zplanýrován.“ Až do zániku býval Radvanov nejjihnější osadou Čech. Dnes jsou zde jen zbytky několika základů a o osadě vydali v roce 2004 Karl Woisetschlager a Ludwig Wurzinger knihu.

Kdysi to bývalo nejjižnější trvalé osídlení Čech. „Díky komunistům“ a železné oponě z vesnice zůstaly jen dvě mohutné lípy, mezi nimiž stávala kaple. Našel jsem z ní zbytky ostění a cihly. Z domů pak vchod do sklepa a modrý hrnec. Jinak vše zplanýrované a zarostlé kopřivami i vzrostlými náletovými keři a stromy. Nedaleko bývalé kaple je lavička, křížek a obrázek bývalé vesnice zarámovaný do kytice polních květů. Sedím na lavičce, dívám se na nedaleké rakouské statky a je mi to líto.

VYŠŠÍ BROD PŘED PŮL STOLETÍM ROK 1960

Byl to rok patnáctého výročí konce druhé světové války, kdy z Vyššího Brodu byli odsunuti Němci a kdy sem přišli dosídlenci z Čech, ze Slovenska a reemigranti z Rumunska. Byl to „volební“ rok i rok, kdy byla spartakiáda. Volby byly 12. června a ve Vyšším Brodě bylo zapsáno 1022 oprávněných voličů. Tehdejší kronikářka Emilie Blažková popsala atmosféru voleb takto: „Město bylo vyzdobeno prapory a městský rozhlas vesele vyhrával. Hudba byla přerušována programy dětí a učitelů a projevy členů osvětové besedy, připravenými pro tuto příležitost. Za slavnostní nálady odcházeli lidé, většinou z jednoho pracoviště všichni společně, do volební místnosti v sále hotelu Šumava, kde byly provedeny volby podle zákonných předpisů. V místnosti byla instalována výstava Patnáct let ČSR a Patnáct let škol ve Vyšším Brodě, která připomněla voličům slavnostní výročí naší republiky.“

O průběhu a výsledku voleb svědčí nejlépe, že se voleb nezúčastnili čtyři oprávnění voliči a pro kandidáty do místního, okresního a krajského národního výboru hlasovalo sto procent voličů. Jen do Národního shromáždění se dvěma voličům „nelíbil“ kandidát. Předsedou MNV byl již potřetí v řadě zvolen Jan Blažek, úředník lesní správy, a tajemníkem Josef Turek, dříve tajemník obce Hrudkov.

Po volbách nastala ve Vyšším Brodě řada územních změn. Pokud se týká kraje, tak došlo jen k přejmenování kraje České Budějovice na Jihočeský kraj. Dřívější okres Kaplice byl zrušen a spojen s okresem Český Krumlov, kam byl zařazen i Vyšší Brod. Došlo i ke spojení Vyššího Brodu s obcemi Hrudkov a s obcí Herbertov. K zaniklé obci Hrudkov patřily osady Lachovice, Kleštín, Horní a Dolní Přisahov a k zaniklé obci Herbertov patřily osady Těchoraz a Horní Mlýn. V té době, k prvnímu červenci 1960, měl Vyšší Brod 1430, Hrudkov 130 a Herbertov 110 obyvatel. „S novým okresním městem Č. Krumlovem byl Vyšší Brod spojen nově zavedeným spojením a to dvakrát denně oběma směry.“

„Místní výbor KSČ jako řídicí orgán konal pravidelné porady se zástupci složek Národní fronty a tak jejich práci řídil a kontroloval celý veřejný život v obci podle zásad KSČ. Na konferenci byl zvolen nový předseda soudruh Josef Turek a bylo stanoveno usnesení pro uskutečnění programu strany a vlády v obci.“ Zajímavá je i věta „Před zdejším MNV bylo uzavřeno 26 sňatků, přes polovinu snoubenců uzavřelo kromě občanského ještě církevní sňatek.“ Udivilo mne kolik oslav a výročí se slavilo. Nejméně jedna oslava v měsíci. Účast nebyla nikdy „masová.“ Snad jen v předvečer „osvobození republiky Rudou armádou“ bylo občanů Vyššího Brodu víc. „V předvečer výročí byla uspořádána na terase v klášterní zahradě estráda a veselice s projíždkami loděk, večer na klášterním rybníčku ohňostroj.“

Agónie úpadkového Jednotného zemědělského družstva Vyšší Brod byla ukončena prvního září 1960, kdy převzala místní JZD farma Státního statku Klášter Vyšší Brod. „JZD Vyšší Brod se od svého počátku udržovalo jen pomocí státních subvencí a v roce 1960 hospodařilo jen na sto dvaceti hektarech půdy.“ Mne osobně překvapil počet dobytka farmy Klášter Vyšší Brod. Skotu celkem bylo 1.351 kusů, z toho krav 548, vepřů 809 kusů, ovcí 933 kusů a devadesát koní. O lesích jsem se dozvěděl, že se „pěkně rozmnožili vysazení mufloni a i bažanti se udrželi. Stav zajíců se nepodařilo zvýšit. Počet divokých prasat byl snižován častými odstřely, ale škody, které způsobila prasata na polích, byly i letos značné.“ Jihočeské dřevařské závody Vyšší Brod připravují výstavbu nového závodu, který měl být vybudován blízko železniční zastávky Čertova stěna. V novém závodě mělo pracovat sto padesát zaměstnanců, převážně žen.

Z dnešního pohledu je úsměvné, že v roce 1960 Komunální služby znovu otevřely holičství, které bylo v provozu dvakrát týdně, byla zřízena rychloopravna obuvi a „domy byly opatřeny popelnicemi a MNV zařídil odvoz popela speciálním autem v Kaplici.“ Na konci roku 1960 byly ve Vyšším Brodě tyto služby: fotograf, dámské a pánské kadeřnictví, elektrický mandl a opravna prádla, dámské krejčovství, oprava obuvi, sběrna prádla pro prádelnu a chemické čištění, kovářství, pohřební služba, půjčovna průmyslového zboží, instalatérské služby, autodoprava a odvoz popela.

„Stavba kina pokračovala vpřed jen zvolna. Obyvatelé ztratili zájem a tak dobrovolných brigádnických hodin přibývalo jen pomalu. V zájmu urychlení prací byli na kině tři stálí placení zaměstnanci.“ V roce 1960 byly provedeny omítky jeviště, přilehlých prostorů, kotelny a kinosálu, hrubý rozvod elektroinstalace a venkovní kanalizace. Vyzdívaly se všechny příčky, osazovaly dveře a zbývající okna, betonovalo se schodiště a základy pro kotle, položena podkladová vrstva betonu v suterénu vstupní budovy. Bylo dokončeno definitivní zakrytí střechy a izolace rovných střech. „Obětavě pracovali zejména tito brigádníci: František Koklar, Jan Blažek, František Košina, Karel Liřtner, MUDr. František Tůma a Vladimír Čížek.“

V roce 1960 bylo „konečně započato“ s opravou hotelu Vzlet (nyní Panský dům) po požáru v roce 1957. Oprava, kterou prováděly Pozemní stavby České Budějovice, byla vlastně přestavbou a stavba pokračovala „rychlým tempem a po dokončení bude ozdobou Vyššího Brodu.“ V proluce po zbořeném domě na náměstí bylo započato se stavbou obytného domu ve státní výstavbě. V domě bude 16 dvoupokojových bytů. Státní statky postavily pro své zaměstnance čtyři panelové dvojdomky, kam se v roce 1960 nastěhovalo sedm rodin. Také v Herbertově upravily a postavily Státní statky byty pro své zaměstnance. „Domovní správa opravila rohový dům na náměstí a většina domů domovní správy má nové omítky.“

„Před slavnými letošními dny byly upraveny cesty a silnice Leninova, 5. května a Lidická svépomocí občanů. Štěrka a jiný potřebný materiál dodal MNV. Při jarním úklidu opravili a natřeli obyvatelé ploty.“ Na náměstí bylo urovnáno prostranství u benzinové pumpy a zpevněno navezeným štěrkem. Před zdí parku byl upraven půlkruh s lavičkami. Park byl vyčištěn a vysázeny v něm keře a květiny. Na jaře bylo dokončeno položení kanalizačních potrubí za hotelem Šumava podél silnice na Studánky. V roce 1960 bylo zhruba upraveno parkoviště pro osobní auta a autobusy u Čertovy stěny.

„Obvodní lékař je trvale přetížen velkým počtem pacientů, nestačí ani pomoc dětského, ženského a interního lékaře. Proto se začalo uvažovat o stavbě nového zdravotního střediska.“ Já jen dodávám, že obvodním lékařem byl oblíbený MUDr. František Tůma. Dosavadní místnosti jeslí, které byly ve vile dnešní restaurace Vltava, nestačily provozu a tak 22. listopadu 1960 bylo otevřeno v patře druhé oddělení. Celkem bylo v jeslích 32 kojenců a batolat. V létě se vyskytla na Hrudkově úplavice a v závěru roku mezi dětmi rozsáhlá epidemie spalniček. V jeslích a v mateřské školce onemocněly všechny děti a v nižších třídách školy měla spalničky polovina všech dětí. Spalničky měly často těžký průběh, jedno dítě na spalničky dokonce zemřelo.

Mateřská škola ve Vyšším Brodě měla v roce 1960 ve dvou odděleních 70 dětí a osmiletá střední škola, jak se tehdy jmenovala základní škola, měla osmnáct tříd a v nich 513 žáků. To není překlep, bylo to opravdu 513 žáků. Dnes je jich polovina. V roce 1960 byly poprvé v historii dávány žákům učebnice a učební pomůcky zdarma. Ve škole vyučovalo 22 převážně mladých učitelů. „Kromě pionýrských oddílů byly v listopadu založeny i dva oddíly Jisker. O mimoškolní výchovu se kromě toho starají pěvecký, turistický, včelařský, modelářský a astronomický kroužek.“ Ve školní kuchyni se stravovalo průměrně 170 dětí. „Pro nedostatek učeben bylo vyučováno v září, říjnu a listopadu střídavě. Patnáctého listopadu byla dokončena úprava domku čp. 193 pro první třídu.“ Kdo neví, co bylo střídavé vyučování, tak část dětí se učila dopoledne a část odpoledne a příští týden to bylo obráceně. Hudební škola se v září 1960 přestěhovala „do nové, lepší místnosti v přízemí domu čp. 65.“ Ve školním roce 1960/1961 se v hudební škole učilo 22 žáků hře na housle, klavír, harmoniku a trubku.

O kulturu se v roce 1960 starala Osvětová beseda, která sídlila ve „staré radnici“ uprostřed náměstí. V tomto roce Osvětová beseda povolila osm plesů a 31 tanečních zábav. Při Osvětové besedě pracovaly kroužky redakční, rozhlasový a divadelní. Redakční kroužek vydával místní noviny Vyšebrodsko, rozhlasový kroužek připravoval relace do místního rozhlasu a od 28. prosince měl první vysílání v rozhlasu po drátě. Divadelní kroužek měl v roce 1960 premiéry divadelních her Sto dukátů pro Juana, Hadrián z Římsů a Skampolo. Se svým divadlem zajížděl kroužek i do Kaplice, Frymburka, Horního Dvořiště, Zlaté Koruny a Malšína. Také škola měla své ochotníky, kteří nastudovali a předvedli divadelní představení Čestný úkol a Příběh v Kovářské uličce.

Z „dovezené kultury“ to byla představení Vesnického divadla Princezna se zlatou hvězdou na čele pro děti a Únos Sabinek pro dospělé. Ochotníci z Kaplice ve Vyšším Brodě sehráli Dalskabáty hříšná ves, „které se velmi líbilo.“ Členové Národního divadla v Praze ve Vyšším Brodě 23. listopadu uspořádali dva koncerty. „Odpolední dětské představení bylo vyprodáno a děti nadšeny. Zato večer asi 30 účastníků mrzlo spolu s účinkujícími ve studeném a nevytopeném sále. Přesto výkon umělců nebyl tímto ovlivněn a skladba Vltava, zahraná na harfu, zůstane dlouho v paměti přítomných spolu s veselým vyprávěním s. Gleicha.“ Ten nevytopený sál byl v hotelu Šumava a křestní jméno člena Národního divadla bylo Jaroslav. Místo křestních jmen se však tehdy užívalo výhradně „s.“ což znamenalo soudruh.

„Místní lidová knihovna byla již od jara v dezolátním stavu. V září byla ustanovena nová knihovnice s. Jiroušková, která ji dala do pořádku. Do knihovny byly přivezeny také knihy z obcí Herbertov a Hrudkov. Tyto knihy čekají na zařazení. Půjčování knih bylo zahájeno 12. prosince.“ Návštěva kina byla velmi slabá a stále klesala. Často se ani nemohl film promítat, protože přišly jen dva či tři diváci. „Správa kina přisuzuje příčinu konkurenci televizorů a uvažuje o omezení promítání jen v některé dny v týdnu. Také provizorium v umístění kina odrazuje četné návštěvníky.“ Ve Vyšším Brodě byly v roce 1960 tři hudby. Dechová s vedoucím Koclířem, jazz s vedoucím Vlastou Čeňkovicem a jazz Rytmus s vedoucím Milanem Kazeckým.

Devatenáctého května 1960 byla ve Vyšším Brodě uspořádána „místní spartakiáda, kam přijeli i cvičenci z Loučovic a z Rožmberka.“ Po slavnostním průvodu bylo za pěkného počasí zacvičeno osm skladeb od nejmladšího žactva až po ženy a muže. Cvičenci z Vyššího Brodu se dostali „až na Strahov. O nácvik se zasloužili hlavně učitelé.“ V roce 1960 měla tělovýchovná jednota Dynamo Vyšší Brod základní tělesnou výchovu a turistiku mládeže a fotbal od žáků až po dospělé. Pro děti bylo v zimě kluziště.

OSADA A „MALÁ RYCHTA“ HRUDKOV DO ROKU 1848

Osada Hrudkov, německy Ruckendorf, je poprvé písemně připomínána 24. června 1278, kdy Jindřich z Rožmberka ve své poslední vůli odkázal vesnice Žumberk, Horní i Dolní Přísahov a Hrudkov cisterciáckému klášteru ve Vyšším Brodě „ze soustrasti nad nedostatkem.“ Jak správně uvádí pan profesor Jan Hondlík: „Hrudkov musel existovat před 24. červnem 1278, už jen proto, aby mohl být darován. Co není, nelze darovat.“ Ve stejném roce 1278 tento majetek zapsal klášteru ve Vyšším Brodě Jam Staicz v nejstarším českém urbáři. U Hrudkova je uvedena výměra deseti lánů. Zda jsou uváděny klášterní lány, které měřily 25,6 hektaru nelze tvrdit, ale je to pravděpodobné. Ročně odváděla osada Hrudkov klášteru 200 vajec a 10 sýrů. V porovnání s ostatními klášterními osadami lze tvrdit, že z lánů vybíral klášter v roce 1278 vždy 20 vajec a jeden sýr.

Když v roce 1278 věnoval Jindřich z Rožmberka Hrudkov klášteru, tak byl již „zabydlen“ a „na zeleném drnu byl založen v období let 1250 až 1260, tedy pravděpodobně dříve než klášter jako „zásobárna“ pro hrad Rožmberk. Pan profesor Hondlík přisuzuje toto území, někdy také nazývané Ruckenhofleute, Hrudkovu. Odpovídá tomu i poloha „dvora na hřbetu hor“. Já sám jsem psal o tom, že již v roce 1277 odkázal Jindřich z Rožmberka ves Ruckendorf klášteru Vyšší Brod, ale darování bylo potvrzeno až v roce 1278. Samotným Ruckenhofleutem, již nejméně od roku 1260, ale možná již o deset let dříve, procházela důležitá cesta, která spojovala hrad Rožmberk a klášter Vyšší Brod.

V době sepsání urbáře byl Hrudkov „na lhotě,“ tedy osvobozen od placení peněžních dávek, aby se mohl rozvíjet. Údaje o naturálních dávkách je možné interpretovat jako redukovanou formu renty z nové osady, která nevznikla kolonizační aktivitou kláštera. Vzhledem k bonitě půdy a členité zalesněné krajině se pravděpodobně nelze domnívat, že by klášterní poddaní odevzdávali ještě další naturální dávky. V dalším období se o Hrudkově píše málo, skoro nic. Zřejmě klášteru Vyšší Brod poctivě odváděli co měli a nebyl s nimi problém ani za doby husitské, ani později.

Opat kláštera Vyšší Brod Pavel II. Klötzer nechal roku 1530 dokončit klášterní urbář, který byl započatý v roce 1524. Dle tohoto urbáře patřil Hrudkov pod rychtu Vyšší Brod a měl 7 „osedlých“, tedy sedm statků. Je tedy pravděpodobné, že ani v roce 1278 nebylo na Hrudkově více než sedm statků. Z naturálních dávek jsou uváděny žito, oves, pšenice, ječmen, mák, hrách, vejce, sýr a kuřata. Dále jsou uváděny povinnosti vozit dříví, dodávat sekáče a žence. V té době bývalo na jednom statku pět až sedm „duší“, tedy pracovníků starších 10 let. Další pohled na Hrudkov je z konce třicetileté války, tedy z let 1653 až 1656. Tento soupis pozemků se nazývá berní rula a byl to v Čechách první „katastr.“ Samotného Hrudkova se týká rula číslo 831 a 832 kláštera Vyšší Brod v Bechyňském kraji. Pod číslem 831 je uváděno sedm sedláků ze samotného Hrudkova a pod číslem 832 jsou uvedeny Ruckendorf a Pramhof, což byly klášterní dvory. Z této berní ruly se dozvídáme, že Hrudkov byl v té době již „malou rychtou“, pod kterou patřily i katastry 829 a 830. Pod katastr 829 patřily Lachovice se 4 sedláky a stejný počet statků byl i v Dolním Přísahově. Pod katastr 830 patřil Horní Přísahov se 6 sedláky a Kleštín se 2 statky. Dohromady měl tento budoucí zárodek obce Hrudkov dva klášterní dvory a 23 zemědělských usedlostí.

Stejně jako Hrudkov, tak i Lachovice a Přísahov jsou poprvé písemně připomínány již v roce 1278, ale Kleštín je poprvé připomínán až v roce 1372. Lachovice, dle urbáře Staicze, odváděly klášteru Vyšší Brod v roce 1278 ročně sto vajec a pět sýrů, což znamená, že měly rozlohu pěti lánů. Přísahov z počátku patřil k panství Rožmberk a jedinou povinností jeho obyvatel bylo střežit hrad Rožmberk. Také Kleštín patřil Rožmberkům, ale v klášterním urbáři z roku 1530 již Kleštín patřil klášteru Vyšší Brod.

Kateřina Charvátová uvádí, že dvůr curia vaccarum, tedy Ruckendorf, se specializoval na chov krav. Svě tvrzení opírá o detailní rozbor urbáře kláštera Vyšší Brod z roku 1373, kde se uvádí, že na klášterním dvoře Hrudkov bylo 14 volů, 4 býci, 6 krav, 4 jalovice a 4 telata, tedy hodně. Statek Pramhof, který byl na levém břehu Vltavy pod dnešním jezem Herbertov, je poprvé písemně připomínán až v roce 1654. Je však možné, že dvůr existoval již v roce 1278, kdy je zde i Janův mlýn. Bonita půdy uvádí, že zde bylo sklíženo 8x více obilí, než bylo zaseto. Tedy hodně úrodná půda. Roboty zde byla prováděna tři dny v týdnu. Pramhof byl klášterem pronajímán.

Tereziánský katastr, který vstoupil v platnost prvního května 1748, nejen nahradil berní rulu a lánové rejstříky, které existovaly od konce třicetileté války, ale především doplnil rustikál o dominikál. Rustikál byla půda, jejímž vlastníkem byl sice feudál, ale hospodařil na ní poddaný. Naproti tomu dominikál byla ve středověku panská půda, kterou vrchnost obdělávala ve vlastní režii pomocí dvorské čeledi a roboty. Tato půda byla v bezprostředním držení vrchnosti a až do tereziánského katastru nebyla zdaňována.

Dle Tereziánského rustikálu jsou pod čísly 254 až 260 Lachovice, Dolní a Horní Přísahov, Kleštín, Hrudkov a Pramhof. Nejvíce, 7 hospodářství je v Hrudkově, 6 hospodářů je v Horním Přísahově, 4 v Lachovicích a Dolním Přísahově a po 2 v Kleštině a Pramhofu. Podle dalších záznamů byli všichni sedláci povinovány robotou. Roboty byla určena u velkých sedláků jako „potažná“ a u menších sedláků jako „pěší.“ Nařízen byl i

počet robotujících od 1 v Kleštině po 6 v Horním Příšahově, kteří však robovali jediný den v týdnu a ostatní 3 dny v týdnu.

Tereziánský katastr uvádí i další majetky. V Lachovicích byl mlýn s jedním kolem a nestálou vodou. Na Pramhofu stál na Vltavě mlýn o dvou kolech, pila a hamr. Na Kleštině, a to mne překvapilo, byl krejčí a zedník. Jejich domky stály na pozemku kláštera a byly postaveny „na dva životy.“ Tedy pro otce a syna a potom připadly domky kláštera. Druhá část Tereziánského katastru, dominikál, uvádí podklady daně pro klášter z půdy. Na Hrudkově měl klášter 174 hektarů polí, 14 hektarů lad a 45 hektarů luk. Klášterní statek Kůlhofl měl 141 hektarů polí, 11 hektarů lad a 40 hektarů luk. Na Lachovicích měl klášter 94 hektarů polí, 4 hektary lad a 33 hektarů luk.

Císařovna Marie Terezie vydala 13. srpna 1775 „robotní patent“, který upravoval nevolnické vztahy vůči vrchnosti. Poněkud zmírňoval roboty a odstraňoval panskou svévoli v určování jejich výše. Jiří Zálaha napsal: „Snad více než kde jinde v jižních Čechách zasáhla tato úprava klášter ve Vyšším Brodě.“ Roboty na Hrudkově byla prakticky ukončena až na konci 18. století a do roku 1848 se zde prakticky „téměř nic nezměnilo.“

ZEMĚDĚLSTVÍ NA VYŠEBRODSKU MEZI LÉTY 1259 A 1420

Aby se vůbec dalo hovořit o zemědělství, bylo třeba nejdříve vhodné části pralesa vykácet či vypálit a přeměnit je v zemědělskou půdu. Souběžně bylo třeba většinou odvodnit rovinatá místa, která byla pro zemědělství nevhodnější. Je nutno si uvědomit, že veškeré tyto práce byly prováděny ručně s primitivním nářadím a jen výjimečně s použitím potahů.

Z počátku bylo zemědělství na vyšebrodsku opravdu primitivní. Řídké osídlení dávalo obyvatelům až do 13. století dostatek přirozené obživy, od borůvek přes med divokých včel až po dostatek zvěřiny. Bystřiny a řeky byly plné ryb. V průběhu 13. století přichází na vyšebrodsko prvá vlna kolonizace, jsou zakládány nejen nové vesnice, ale i nové klášterní a rožmberské dvory.

Kolonizace byla prováděna zejména na pravém břehu Vltavy, kde se „klášterní les“ táhl až k místům, které oddělovaly Čechy od Rakouska. Horský charakter tohoto území nabízel pouze omezené využití celého tohoto území. Klášterní i rožmberská kolonizace zde postupovala proti toku říček a potoků. Nejprve byly osídleny vhodné polohy blíže Vltavě. Ke kolonizačnímu dílu kláštera náleží i hospodářské dvory, založené „na zeleném drnu.“ Takových dvorů bylo před rokem 1420 nejméně deset, a to rovnoměrně jak Rožmberských, tak i klášterních.

Většina těchto dvorů vycházela z podhorského charakteru kraje. Zejména dvory v okolí Vyššího Brodu měly dobytkařský ráz. V roce 1340 měly klášterní dvory dohromady 14 koní, 60 volů, 40 krav a 400 ovcí. Také vizitace z roku 1373 uvádí přibližně stejný počet dobytka. Jak Rožmberkové, tak i klášter obhospodařoval své dvory ve vlastní režii. Vedle dvorů měl klášter ve vlastní režii i mlýny pivovar a rybolov. Obdobný charakter zemědělského hospodaření měly i vesnice na vyšebrodsku. Práce v zemědělství byla ve 14. století hlavní náplní života. Pracovalo se od svítání do soumraku, ale výsledek byl minimální. Výnosy na polích představovaly maximálně čtyřnásobek výsevu, v průměru méně. Čtvrtina sklizně se musela nechat na novou setbu a třetina sklizně musela být odevzdána vrchnosti, tedy Rožmberkům nebo klášteru. Přežít to vše bylo možno jen díky víře, že po smrti je Bůh odmění životem v ráji.

Oralo se „hákem“, protože klasický pluh na mělkých horských svazích s hlubokým záběrem „ukrýval ornici pod hlušinu.“ Používaný hák zoral hektar půdy, jak ukázaly novodobé pokusy, „od rozbřesku do soumraku.“ Výnos obilí z jednoho hektaru byl 800 až tisíc kg. Pole se osívala především žitem. Dále se pěstovalo proso, hrách řepa.

Selo se jenom ručně a půda musela často ležet úhorem, protože existoval jediný způsob hnojení, kdy se pole přeměnila v pastviště. Zralé obilí se žalo srpy. Zrno se méně vydrolovalo než při sklizni kosou. Hektar obilí sklízelo třicet ženců pomocí srpů jeden den. Sklizené obilí se ukládalo do stohů se slaměnými stříškami. Mlátilo se přeháněním dobytka po udusané ploše, na které se rozprostíraly klasy. Po vymláčení se zrno dřevěnými lopatami házelo proti větru, aby se zbavilo plev. Úroda se skladovala převážně ve velkých nádobách, kterým se říkalo obilnice. Mnohdy bylo obilí skladováno v „obilných jamách“ v zemi. Dno jam se desinfikovalo ohněm a jáma byla vymazána jílem nebo vystlána slámou.

Skot byl zhruba poloviční než nyní a jeho pěstování naráželo na chronický nedostatek píce. Dobytek se popásal nejen na úhoru, ale i v lese. V zimě hladověl a hynul. Problémy nebyly s chovem vepřů. Postarali se sami o sebe, stejně jako ovce. Párek volů představoval bohatství a koně v té době mělo pouze panstvo k jízdě a do kočárů. Dobytek většinou žil pod společnou střechou s lidmi. Někdy doslova, jindy oddělen dřevěnou přepážkou a smrt kravky či vola se želela víc, než smrt dítěte.

ROK 1945 NA VYŠEBRODSKU (1)

Celé území tehdejšího soudního okresu Vyšší Brod patřilo od října 1938 do května 1945 k nacistické Říši, do župy Oberdonau se sídlem v Linci. Období před květnem 1945 bylo ve znamení blížící se porážky nacistického Německa. Již od počátku roku narůstal počet uprchlíků a evakuovaných civilistů. Ženy, děti a starých lidí z Rumunska, Rakouska a Německa. Německý kronikář Frymburka poznamenal, že: „Po začátku tání muselo obyvatelstvo, staré a mladé, kopat pilně díry do země podél všech silnic a cest pro střelce pancéřových pěstí.“ V lednu 1945 projely po železnici Horním Dvořištěm „transporty smrti“, po nichž zbylo šedesát obětí.

Všude byl znát úpadek zaviněný válkou, vázly dodávky potravin a nedostávaly se základní životní potřeby. Začaly se objevovat infekce a rostl počet nemocných i zraněných, kteří byli stěhováni před postupujícími frontami. Blízký konec války se odrazil v hospodářství, kde byla celá řada prací, zejména v zemědělství, vykonávána zajatci a totálně nasazenými pracovníky nejrůznějších národností.

Na území župy Oberdonau byli od roku 1944 mobilizováni všichni zbývající muži a zařazeni do oddílů domobrany-voľkssturmu. Jednotky těchto domobranců byly zřízeny v každé obci. Sem je nutno připočítat německou armádu wehrmachtu, zbraní SS a SA, policie, hitlerjugend, ozbrojené složky a složky Todtovy organizace. Byly zde umístěny i oddíly Maďarů a koncem dubna 1945 i silné oddíly Vlasovců. Přestože všechna tato ozbrojená seskupení představovala velkou početní i materiálně technickou sílu, bojová morálka německých vojáků klesala. Obyvatelstvo očekávalo s napětím další vývoj událostí. Zprávy z front přijímali obyvatelé Vyšebrodsku s obavami. Počátkem května 1945 vydal velitel 3. americké armády generál G. S. Patton rozkaz 12. sboru k zahájení útoku na Vyšebrodsko. Proti němu stála německá vojska Ostmark. Celé Vyšebrodsko bylo obsazeno americkou 26. divizí, které velel generálmajor W. S. Paul bez většího odporu Němců a jeho spojenců.

O těchto událostech, zejména ve Vyšším Brodě, jsem již dostatečně psal a tak nyní popíši události ve Frymburku. „Když se začátkem května 1945 přiblížila fronta k Frymburku téměř na dostřel, tu přijel okresní vedoucí NSDAP se zprávou, že Frymburk bude bráněn do „posledního dechu.“ Tehdy to byly frymburské ženy, které řekly nahlas, že „Frymburk si nepřeje, aby obec byla bráněna.“ Byl to zřejmě rozum, který je k této větě dohnal. Přesto zejména frymburský most byl obsazen německou armádou. Dle slovosledu lze usoudit, že to vše se stalo v sobotu 5. května 1945. O neděli šestého května 1945 máme téměř reportážní záznam:

„V půl desáté dopoledne bylo nám řečeno, abychom šli do sklepů, že od Přední Výtoně přijíždějí tanky. Ale jen málo lidí šlo do sklepů a všichni se ptali, zda budou uzávěry uzavřeny. Jeden nadporučík a jeden poručík stáli připraveni bránit most. Jeden kulomet střílel na tanky, mohl být umístěn venku u Sviňského rypáku na levém břehu Vltavy. Američané jeli také se samohybnými děly po silnici k prvním domům. Lidé, kteří šli z Dětského domova se museli vrhnout na zem. Jeden muž byl zraněn. Dvě německá auta přijela po mostě a vzala s sebou z mostu důstojníka. Odjeli směrem k Malšínu. Byly vylomeny dveře do věže a směrem k Výtoni byl vyvěšen bílý prapor, kulomet utichl. Americká pěchota šla přes pole poněkud před prvním tankem. Velitel Volkssturmu, místní vedoucí NSDAP a starosta nesli vstříc přes most bílý prapor. Američané vystoupili a přijali viditelné předání obce. Lidé stáli na svahu u školy, aby viděli, co bude nyní následovat. Američané prozkoumali most, pokud jde o jeho nosnost. Jeden tank jel opatrně přes most, ale probořil se před prvním pilířem. Leží ještě dnes na břehu. Bílý prapor na kostelní věži byl stažen a zástupci Američanů vešli nyní do obce.“

Přímo v těsné blízkosti Frymburku skončily druhou světovou válku hned tři poražené armády. Byla zde přirozeně poražená německá armáda, pro které Američané zřídili podél silnice z Frýdavy na Svatý Tomáš „velký zajatecký tábor“, kde bylo asi pět tisíc německých zajatých vojáků. Svou válečnou cestu po boku německé armády ve Frýdavě také ukončila maďarská sanitní jednotka v síle asi 400 vojáků. Na levém břehu Vltavy, přímo ve Frymburku „U Puffru“, skončila RONA, kterou spíše známe pod názvem Vlasovci. Byla složena ze sovětských válečných zajatců, kteří se na závěr druhé světové války dali naverbovat na stranu fašistického Německa. Všechny tři poražené armády měly hodně koní a tak pro frymburské „bylo lehce získat koně.“ O osudu Vlasovců, kteří byli zajati Američany ve Frymburku jsem se dověděl ze svědectví jednoho z mála Vlasovců, který přežil a později žil v Kanadě. Frymburský německý kronikář psal o Vlasovcích jako „Rusové, kteří s námi bojovali.“

Do Frymburku došlo asi sedm set Vlasovců. Byli to příslušníci druhé divize RONA. Jejich výcvik začal v polovině ledna 1945 ve výcvikovém táboře Heuberg ve Württembergu. Dvacátého dubna 1945 začal jejich ústup do jižních Čech. Největší skupiny druhé divize RONA skončili druhou světovou válku v Mirkovicích a v Netřebicích. Vlasovci v Mirkovicích byli zajati Rudou armádou, v Netřebicích je sice zajali Američané, ale drtivá většina z nich byla předána také Rudé armádě. Nejlépe dopadla skupina Vlasovců ve Frymburku, když 7. května 1945 proběhlo na americkém velitelství ve Světlíku jednání s frymburskými Vlasovci. Výsledkem byl „tichý souhlas, že se budou v malých skupinkách v civilu vytrácet do Rakouska.“

ROK 1945 NA VYŠEBRODSKU (2)

Po ukončení odzbrojeného odporu se německé jednotky na Vyšebrodsku hromadně vzdávali a německé obyvatelstvo v naprosté většině pochopilo realitu válečného konce, přijalo Američany jako menší zlo a rozhodlo se spolupracovat. „Pod vyvěšenými bílými prapory dodržovalo nařízení okupační správy, napomáhalo dodržování klidu a pořádku, řešení problémů s uprchlíky i v zásobování.“ Američané to vítali, ponechávali dosavadní nacistické obecní funkcionáře, což samozřejmě po příchodu československých policejních jednotek v druhé polovině května 1945 vedlo ke konfliktním situacím. V té době byli veliteli prvosledových amerických jednotek ve Vyšším Brodě major Whitemore a v Loučovicích kapitán J. K. Hendrich.

Tyto konflikty mezi představiteli československého státu i prvních českých navrátilců, vyhnaných z Vyšebrodka po Mnichovu, s Američany se začalo „obracet“ až 26. června 1945, kdy předali zástupci československé státní správy americkému generálu Rossovi memorandum, požadující plné uznání československé státní správy v americké zóně. Šestého července 1945 velitel amerických vojsk generál E. N. Harmon „konečně předal správu pohraničního území, tedy i Vyšebrodka, plně do rukou československých úřadů. Z jeho rozkazu došlo také k výměně amerických posádek a místo 104. pluku 26. divize přišli vojáci 301. pluku 94. divize.“ Po výměně amerických jednotek v červenci 1945 byl ve Vyšším Brodě velitelem plukovník N. H. Ellis a v Loučovicích V. A. Krohn.

Od srpna 1945 byly znovu zřízeny politické a soudní okresy v rozloze předválečného uspořádání. Pro hospodaření soudního okresu Vyšší Brod bylo rozhodující uplatňování zákona o národních správách a znárodnění papíren v Loučovicích. Ve dnech od 17. července do 2. srpna 1945 byla v Postupimi uspořádána konference vítězných mocností: Sovětského Svazu, Spojených států amerických a Velké Británie. Jednalo se zde o poválečném uspořádání poměrů v Evropě. Tato Postupimská konference mimo jiné rozhodla i o „přesídlení německých obyvatel z Polska, Československa a Maďarska.“ Tuto skutečnost „přesídlení“ Němci jen minimálně konstatují a vše svádí na „Benešovy dekrety.“

První frymburský český kronikář Jaromír Nekovařík, který přišel do Frymburku v roce 1945 jako národní správce mlýna a pily o téhle době poznamenal: „Do konce roku 1945 nebyl ve Frymburku proveden žádný hromadný odsun Němců. Jen několik rodin, za pomoci amerických vojáků uteklo za hranice. Je zajímavé, kolik německých občanů shání různá potvrzení o tom, že byli antifašisté a že byli proti Hitlerovi a NSDAP.“ Frymburští Němci měli od 1. prosince 1945 zákaz nočního vycházení a ti, co chodili do loučovické papírny měli propustku, která byla kontrolována na mostě u mlýna na Slučné. Od léta až do odsunu byli Němci ve Frymburku nuceni nosit na rukávu bílou pásku s nápisem „A“, museli odevzdat veškeré radiopřijímače. Funkcionáři NSDAP a příslušníci SA byli odvezeni do „internčního tábora“ v Kaplici nebo přímo ke krajskému soudu v Č. Budějovicích.“

JAK BYLO NA VYŠEBRODSKU PO PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLCE

V únoru 1919 bylo provedeno kolkování bankovek, které se tehdejšímu ministru financí A. Rašínovi podařilo a uchránilo nové Československo od lavinové inflace, která zasáhla sousední Rakousko. Před kolkováním se horečně nakupovalo. Po okolkování bankovek bylo o něco levněji, ale ne dlouho. Brzy začal kurz koruny klesat a dražota opět stoupala. Nejhorší časy nastaly na jaře roku 1919, kdy byl naprostý nedostatek potravin. Místo vojenských rekvizit chodily od domu k domu rekvizice občanské, prohledávali byty a pátraly po zbylých potravinových zásobách.

V rámci pozemkové reformy z 27. května 1919 bylo umožněno dlouhodobým nájemcům církevního a šlechtického majetku převést tento majetek do svého vlastnictví za předválečnou cenu. Jednalo se především o malé, roztroušené pozemky o velikosti několika arů. Prodej, koupě a zaknihování se protáhlo až do roku 1922. Byty a domy byly většinou vlhké a nezdravé, nejrozšířenější nemocí byla tuberkulóza. Nebyl vodovod a lidé byli odkázáni na studně. Koupelny neexistovaly a „mnozí dospělí se nekoupali celý rok.“ Na nemajetné vrstvy těžce doléhala bytová krize. V jedné místnosti bývalo až sedm členů rodiny. Bytový zákon o ochraně nájemníků omezoval práva nájemníků domů, kteří se chtěli nájemníků spíše zbavit, protože nájemné bylo sice vysoké, ale na druhou stranu jej pohltily vysoké činžovní daně. Přebývalo se většinou v kuchyni a pokud byl vedle kuchyně pokoj, tak ten převážně sloužil mimo spaní i k ukládání potravin.

Platilo „domovské právo“, což znamenalo, že občan je příslušníkem nejen země, ale i obce, která domovský list vydala. Domovská obec byla povinna se postarat o své přestálé a zchudlé občany. Domovské právo bylo získáno rodem, sňatkem nebo udělením. Státní zaměstnanci, tedy například příslušníci finanční stráže, poštovní a železniční zaměstnanci, získávali domovské právo v místě, kam byli přiděleni. Po deseti letech trvalého bydliště v obci mohli požádat o domovské právo i osoby samostatně se živící nebo pracující v obci.

Domovské právo udělovala rada obce a zároveň jej společně se žadatelem získali i ostatní rodinní příslušníci. Když zůstal starší, nemocný, nebo občan bez prostředků v cizí obci, byl odeslán na její náklady do obce domovské, která byla povinna se o něj postarat. Tomu se lidově říkalo, že byl „poslán šupem.“

Hostince byly v nevalném stavu, kuřáci odhazovali na zem „špačky“ a jinak důstojný občan vysypal na podlahu svou dýmku. V hostinci kouřili téměř všichni, ať cigarety, cigára či dýmky, jen staří šňupali tabák. Podlaha byla zaplivaná přesto, že v hospodě musela být dle nařízení plivátka. Po válce se opět objevily na hospodských stolech misky s rohlíky a houskami a U Primátora ve Vyšším Brodě měli pro hosty zásobu tvarohových homolek a v dalších „lepších“ hospodách pekli „bochánky“, což byla domácí sekaná.

Velkou tehdejší zábavou bylo hraní karet, zvláště taroků s 54 kartami. Obnovilo se hraní kulečníku i hospodských kuželek a v hospodách se hojně hrály i šachy. Kdo vypil v hostinci jen jedno pivo, byl považován za skrblika. Proto i ten, který pivo běžně nepil, musel vypít alespoň dvě sklenice. Sklenice byly púllitrové, za každou nově nalitou sklenici piva udělal hostinský čárku na porcelánový tácek, aby nedošlo k chybě při placení. Víno se pilo poskrovnu, snad jen venkovské ženy, když zašli v neděli po mši do hospody „na kus řeči,“ si daly čtvrtlitr či osminku sladkého červeného vína. Kořalky se čepovaly a pily v kupeckých krámech, kde býval výčep lihovin. V hospodách se odehrávaly téměř všechny svatební a pohřební hostiny a i po křtu přišla rodina, zvláště ta z okolí, do hospody posedět.

KDYŽ ŠTEFAN FIGURA VZPOMÍNÁ

Štefan Figura přišel na Malšín jako rumunský reemigrant. Narodil se v Nové Huti v Rumunsku v roce 1921 jako syn tříhektarového zemědělce a v jejich rodině bylo osm dětí. Půda neuživila početnou rodinu a tak otec Štefana Figury chodil na práci do lesa. „U nás v Nové Huti nebyla elektřina a tak se mlátilo ručně cepy. Obydlí bývala dřevěná a ten, kdo si je stavěl, musel všechno dřevo odnosit na vlastních zádech. Bída se dívala z každého okna, na každém rohu stávali žebráci a chodilo se většinou na boso. Já jsem byl jedním z prvních, který jsem navštěvoval školu. Vychodil jsem sedm tříd a pak jsem se učil zámečnickem. Pracovalo se od rána do večera. Na mé učení museli rodiče platit ročně deseti metry bukového dřeva a pěti metráky brambor. Když jsem se vyučil, tak jsem si našetřil na kolo, abych mohl jezdit do práce. O válce nechci ani mluvit, zakusili jsme na sobě jak rumunské fašisty, tak i maďarské, o hitlerovcích ani nemluvě.“

Štefan Figura jako ten, co uměl číst a psát, se stal roku 1951 na Malšíně předsedou místního národního výboru a později byl i předsedou Jednotného zemědělského družstva. My se dnes díváme na padesátá léta 20. století jinak než rumunští reemigranti, kteří přišli po odsunu Němců dosídlit Malšín. Štefan Figura tu dobu hodnotil po svém.

„Začátky byly těžké a tak první rok našeho společného hospodaření nedopadl dobře. Postavili jsme vodovod, abychom nemuseli stále vodu donášet, postavili jsme kravín pro sto kusů dobytka. Vysázeli jsme si ovocný sad a založili včelín na šedesát úlů. Měli jsme společnou drůbežárnu i vepřín, kde je 140 prasat a 16 prasníc. Máme vlastní kino a je hodně navštěvováno. Máme mateřskou, národní i dvě třídy střední školy. Z dětí máme radost. Dobře se učí i navštěvují školu a mnohdy učí i nás. A nestydíme se za to. Již nechodí nikdo bos, v zimě ani v létě a rádio má každá rodina. Na Malšíně je devět motorek a brzo zde bude i první osobní auto.“ Já jen připomínám, že tenhle rozhovor se Štefanem Figurovou byl zaznamenán v roce 1960. Je to tedy teprve půl století.

VYŠŠÍ BROD PO VZNIKU ČESKOSLOVENSKA

O Vyšším Brodě po 28. říjnu 1918 jsem psal naposledy ve Vyšebrodském zpravodaji v květnu 1998. Od té doby uplynulo již mnoho vody, a proto mi dovozte toto „opravené a doplněné vydání“, kde změny pro přehlednost píší kurzivou.

Zpráva o tom, že 28. října 1918 byl vyhlášen samostatný československý stát, došla do Vyššího Brodu až následujícího dne. Po celodenním napětí svolali Němci na večer do hotelu Panský dům schůzi, na kterou však Češi neměli přístup. Za předsednický stůl zasedli vedle sebe německý poslanec Dr. Wichtl z Vídně, okresní hejtman Schöbel z Kaplice a opat vyšebrodského kláštera Pammer. Na této schůzi bylo dohodnuto, aby bylo požádáno o připojení Vyššího Brodu k „Deutsch-Österreich“. Hned příštího dne, 30. října 1918, se začalo úřadovat pouze německy. Pošta byla zadržována již na nádraží v Kaplici, které obsadily jednotky volkswehru, a tak byl přerušen styk s českým vnitrozemím. Téhož dne přišlo do Vyššího Brodu sto mužů volkswehru. Ti s domácími demobilizovanými vojáky německé národnosti vytvořili ozbrojený vojenský útvar, který obsadil území podél železniční trati Certlov (nyní Rybník) – Lipno.

Německý poslanec Dr. Wichtl ve Vídni vytvořil „Šumavskou župu“, která pohltila téměř celý okres Český Krumlov a vedla až k Domažlicím. Okresní hejtman Schöbel shromáždil kolem Kaplice více než 700 členů volkswehru, kteří měli 600 pušek, 16 kulometů, 10 pistolí a 75 tisíc nábojů. Do rukou opata kláštera Vyšší Brod Brunno Pammera složili 17. listopadu 1918 všichni zaměstnanci německé národnosti ve Vyšším Brodě slib věrnosti Deutsch – Österreich. Berní a poštovní úřad ve Vyšším Brodě „pracoval pro Linec, kam byly také odváženy peníze“.

Koncem listopadu 1918 rozhodl policejní sbor v Českých Budějovicích podniknout vojenský a policejní zásah proti kaplické skupině volkswehru. Tento úkol byl svěřen 91. polnímu pluku v Českých Budějovicích, 2. prosince 1918 přišel rozkaz obsadit trať České Budějovice – Kaplice – Horní Dvořiště vojensky. Téhož dne začaly přípravy k postupu na Kaplici, v úterý 3. 12. 1918 následovaly boje v Kaplici.

Zásah proti kaplické skupině volkswehru byl veden podle silnice Kaplice nádraží – Kaplice město. Tři setniny se čtyřmi děly vedené Ságnerem a čtvrtá setnina pod vedením Urbana měly provést obchvat a zadržet prchající volkswehr poblíž vsi Suchdol nad Certlovem. Hejtmánovi Ságnerovi se podařilo po kanonádě vyhnat celý sbor volkswehru z Kaplice, ale Urbanova setnina pro nedostatek munice nezastavila prchající jednotky volkswehru.

Setník Kniha poslal výzvu do obcí okresu, aby se do 12 hodin podrobily a odevzdaly zbraně v Kaplici. Následoval postup českých jednotek k Malontům a přes Omlenice, Bujanov a Certlov na Dolní Dvořiště. Po boji bylo obsazeno Dolní Dvořiště. Dne 4. 12. 1918 bylo českým úřadům do Kaplice odevzdáno 132 pušek. Z Vyšebrodka poslal Malšín a Frymburk písemné prohlášení, že volkswehr je rozpuštěn a odzbrojen a že nebude vystoupeno proti českému vojsku.

Pravděpodobně 4. prosince 1918 přijel vlak inženýra Emila Friče, Josefa Eliáše, Václava Jandy a setnina velitele Urbana do Vyššího Brodu. Zde na radnici, kde se shromáždili zástupci Vyššího Brodu se starostou Johannem Schmidkem, narazili na odpor. Městská rada nechtěla nechat vybuchovat zprávu, aby byly okamžitě odevzdány veškeré střelné zbraně. Teprve po energickém zákroku velitele Urbana nechal starosta Schmidke rozkaz vybuchovat. Mezitím se československé vojsko ubytovalo v hotelu Panský dům, i když velitel Urban chtěl ještě téhož dne obsadit Lipno a Frymburk. Předešlo jej však 14 zástupců obcí ležících nad Vyším Brodem, kteří složili do rukou Urbana slib věrnosti československého státu. Ve Vyším Brodě byla ponechána pouze stráž a druhý den (pravděpodobně 5. prosince 1918) odjel vlakový transport do Horního Dvořiště, kde byla obsazena železniční stanice a okolní obce. Dochovaná německá kronika Dolního Dvořiště uvádí, že „pátého prosince 1918 bylo obsazeno Horní Dvořiště jednou rotou českého vojska. Současně uteklo šedesát mužů volkswehru. Češi postavili na náměstí dva kulometry. Vojenské uzavření hranice a úplné zastavení provozu na hranicích.“

„Po odchodu československé vojenské setniny velitele Urbana byl po několik dní zdánlivý klid. V těchto dnech byl znovu vytvořen ve Vyším Brodě oddíl volkswehru, který vyjel vlakem do Certlova (dnes Rybník). Zde však z dálky spatřili dlouhý vlak s československou trikolorou stojící ve stanici. Volkswehr se vrátil zpět do Vyššího Brodu a rakouští vojáci se po hloučkách vraceli do Rakouska.“

Během téhož dne dopoledne se sešlo na radnici ve Vyším Brodě městské zastupitelstvo i městská rada k bouřlivému jednání. Starosta Schmidke povolal na toto jednání Vojtěcha Sladkého, Čecha, a žádal ho, aby uvedl deputaci města k československému vojsku, jež obsazuje trať do Certlova. Vojtěch Sladký projevil ochotu, ale před polednem mu starosta vzkázal, že se obecní zastupitelstvo usneslo hájit město před obsazením. V poledne pozval starosta Sladkého znovu k sobě do bytu. Položil mu otázku: „Co byste učinil a co byste podnikl na místě starosty?“ Sladký odpověděl, že by učinil vše, aby uchránil město od pohromy. A tak ve tři hodiny odpoledne dojela delegace Vyššího Brodu vedená Vojtěchem Sladkým do Certlova a tam prohlásila do protokolů, že město nebude klást odpor a zaručila se podpisem, že svůj volkswehr ihned odzbrojí a rozpustí.

NEŽ VZNIKLA RYCHTA BOLECHY

Když jsem psal o tom, jak „Janek Červený vyznal na mukách“ že husité chtěli vypálit vyšebrodský klášter a jak je pozorovali ze svahu hory Luč, muselo to být někde mezi Tvarožnou, Lopatnou a Předními Loučovicemi. Tento prostor byl v blízkosti zemské stezky, která vedla z Dolních Jílovic přes Hradoví k Bolechám a dále k Malšínu.

První písemná zpráva o Dolních Jílovicích, německy Deutsch Gillowitz, je z roku 1277, kdy Vítek z Krumlova věnoval vyšebrodskému klášteru vesnice Jílovice, Kleštín a Hradoví. Součástí nadace byl i dvůr „Bei den Fischern“, dnešní Lomský Dvůr. Dárce byl zakladatel krumlovské větve Vítkovců, který žil v letech 1220 až 1277. Osídlení zde pravděpodobně bylo již mnohem dříve, neboť Dolní Jílovice leží na staré zemské stezce.

Německý farář z Malšína Franz Irsigler uvádí, že v roce 1312 se v Dolních Jílovicích usazuje na dvorci, či spíše tvrzi, Witko z Jílovic. Jeho rod zde žije až do roku 1464, když po Witkovi následuje Albert, Hendrich, Ulrich, Nikolaus a Johann. Jejich rodovou pečeť z roku 1383 připomíná August Sedláček. Ve znaku měli poprsí muže, který v pravici drží meč. V roce 1464 prodává Dorothea, vdova po Johannovii, Dolní Jílovice. Dne 6. listopadu 1476 byly Dolní Jílovice v majetku Johanna Sadka a v roce 1495 je vlastní jeho syn Heindrich.

Majetkové poměry Dolních Jílovic byly od samého počátku složité a mimo rodu Witka z Jílovic zde měl pozemky i rod Rožmberků a vyšebrodský cisterciácký klášter. V roce 1379 zde například byly rožmberské lány a z každého lánů se ročně odvádělo 40 vajec, 2 sýry, 6 slepic a 12 míšenských grošů. Dvůr Fischerhof, dnes známý pod názvem Lomský Dvůr, byl již v roce 1277. V nejstarším českém urbáři, v Manuálu vyšebrodského převora Jana Staicze z roku 1278, dvůr odvádí ročně pouze 40 vajec a 2 sýry. Při vizitaci klášterního majetku 2. února

1373 zde bylo 12 krav, 5 mladých býčků, 5 telat, 9 prasat, 5 koní a 7 volů. V klášterním urbáři z roku 1400 je již roční dávka ze dvora 52 grošů. V 15. století vznikl i mlýn, který byl součástí klášterního dvora.

V roce 1400 jsou poprvé písemně připomínány Bolechy, které byly až do roku 1950 sídlem rychty a později obce, v níž byly nepřetržitě Loučovice. Lopatné je poprvé uváděno 2. února 1408 a Přední Loučovice dle J. V. Šimáčka v roce 1448. Pravděpodobně se jednalo o „Vorderkienberg No. I“ což byla až do roku 1897 panská hájenka na hoře Luč. Tento dům, jehož zbytky jsem našel, měl i po zavedení čísel popisných vždy číslo jedna a byl proto s největší pravděpodobností postaven před rybárnou u kostela svatého Theobalda, který je, jak jsme si již ukázali, poprvé připomínán v roce 1450.

Protože osada Lopatné neměla nikdy německý název, lze reálně předpokládat, že zde v roce 1408 byl hamr, který vyráběl lopaty. Tento hamr se později přeměnil v mlýn, nazývaný „Kienmühle“. Jméno Bolechy, německy Wullachen, bylo bydliště Bolechů. Domácká zkratka Bolech pochází od jména Boleslav. Němečtí písaři psali toto místní jméno s „W“ protože v horní němčině znělo „b“ se změnilo v „p“ a tak naše „b“ psali jako obouretně „w“. Brzy v Bolechách vznikl i malý klášter Klaristek, ale to je již jiná kapitola.

KOSTELY VYŠEBRODSKA

Kostely vždy byly nejen místem, kde se scházeli křesťané k bohoslužbám, ale i místem kulturního střetávání a vzdělanosti. Jejich bohatá a často i smutná historie dávají nahlédnout pod křehkou skořápku času

OPATSKÝ KOSTEL NANEBEVZETÍ PANNY MARIE VE VYŠŠÍM BRODĚ.

Založen v roce 1259 Vokem I. z Rožmberka. Mezi první stavby kláštera se považuje dnešní sakristie, kde je portál datován kolem roku 1270. Podle řádové tradice však se považuje za nejstarší stavbu kaple P. Marie, která stávala na místě dnešní kaple sv. Anny. Víme, že vlastní kostel pro nedostatek financí byl dokončen až po roce 1281, kdy na jeho dostavbu věnoval Jindřich z Rožmberka klášteru pět vesnic. Výstavba do roku 1290 pokročila tak daleko, že popravený Záviš z Falkenštejna mohl být pohřben v kapitulní síni. Odpustkové listiny z let 1292 až 1293 svědčí opět o budování kostela. Zdá se, že v té době alespoň chór kostela byl již dostavěn, neboť v roce 1292 byl již v kostele i hlavní oltář. S jistotou však lze říci, že kostel byl dostavěn v roce 1310, protože v té době byl zde pohřben Jindřich II. z Rožmberka. V roce 1326 přibýly další dva oltáře. Významné období představuje doba Petra I. z Rožmberka (+ 1347), který nechal zhotovit vynikající cyklus maleb Mistra vyšebrodského a učinil nadání na výstavbu křížové chodby. Za husitských válek nejen dobili klášter husité, ale i vznikl obraz Madona vyšebrodská, který snad byl přenosným oltářem. Původní basilika byla přestavěna na trojlodní chrám s gotickou křížovou klenbou a křížovou lodí. Zařízení je převážně gotické a barokní. Monumentální hlavní barokní oltář je z let 1644 až 1646 a pozdně gotický oltář sv. Rocha je o více než sto let starší. Pod kněžištěm je hrobka Rožmberků. Z 13. století je i kapitulní síň s kruhovou rozetou ve východní stěně. Obnoven a rozšířen byl v barokním slohu v 17. a 18. století. Jako jeden z mála přežil rušení klášterů za císaře Josefa II. V roce 1941 byl německými nacisty uzavřen a podruhé byl zrušen komunisty v roce 1950. Cisterciáci se vrátili v roce 1990.

FARNÍ KOSTEL SVATÉHO BARTOLOMĚJE VE FRYMBURKU.

Je poprvé připomínán v roce 1270, kdy kostel věnoval Vítek z Krumlova .benediktinskému probošství v Zátoni. V roce 1305 přešla správa kostela pod premonstrátský klášter v rakouském Schlägelu, kde byl až do roku 1946. Pozdně gotický kostel byl poprvé přestavěn v roce 1550. Roku 1648 jej vypálili Švédové. Loď byla přestavěna a překlenuta v letech 1649 až 1682 a další navýšení bylo provedeno v roce 1735. Kostelík byl silně poškozen požárem v roce 1866 a jeho obnova byla v letech 1867 až 1870, kdy vznikla i dnešní špičatá věž. Kostel tvoří jednodílná budova s pětibocí zakončeným presbytářem s opěráky a čtvercovou sakristií. Hlavní oltář je od řezbáře Jakuba Woratha z roku 1662 a také oba postranní oltáře jsou barokní, zřejmě od stejného autora. Zajímavé jsou i pozdně gotická kamenná křtitelnice z poloviny 16. století a rokoková kazatelna z druhé poloviny 18. století. Křížová cesta je z roku 1894 a namaloval ji Josef Maške.

FARNÍ KOSTEL SVATÉHO MICHAELA ARCHANDĚLA V HORNÍM DVOŘIŠTI.

Založil jej v roce 1252 Vok I. z Rožmberka. V roce 1384 se stal kostel farním. Přestavba v pozdně gotickém slohu byla provedena v roce 1511. Od roku 1658 měl nad ním patronát klášter Vyšší Brod. V roce 1738 kostel vyhořel a po požáru prošel kostel rozsáhlou rekonstrukcí. Tvoří jej jednodílná stavba s pětibocí zakončeným presbytářem, sakristií, dvěma předsíňkami a hranolovitou věží v severozápadním nároží. Hlavní oltář je dílem řezbáře Jakuba Woratha. Za pozornost stojí barokní kamenná křtitelnice s dřevěným víkem z počátku 18. století.

FARNÍ KOSTEL SRDCE JEŽÍŠOVA (SVATÉ MARKÉTY) NA MALŠÍNĚ.

Původně zde stávala kaple svaté Markéty, která je dnes sakristií. Podací právo zde měli všichni čtyři synové Petra z Rožmberka. V 15. století byl ke kapli přistavěn gotický kostel s věží na jižní straně. Od konce 16. století měl nad kostelem patronát kláštera ve Vyšším Brodě. Koncem 17. století byl kostel z části přeměněn v

barokní.. Poslední přestavba je z 19. století a vznikl jednolodní kostel s pětibocí zakončeným presbytářem. Hlavní i oba postranní oltáře jsou dřevěné z druhé poloviny 18. století. Ostatní zařízení je novogotické. Kostel zdobila i znamenitá gotická socha Madony z počátku 16. století, která je dnes umístěna v Národní galerii v Praze.

FARNÍ KOSTEL SVATÉHO FILIPA A JAKUBA V PŘEDNÍ VÝTONI.

První kostelík byl postaven Janem a Petrem z Rožmberka pro poustevníky řádu Pavlánů v roce 1385. V 15. století jej vypálili husité. Další kostel byl vystavěn v letech 1615 až 1625. Roku 1592 byl kostel opuštěn a tak nad ním převzal správu klášter Vyšší Brod. Kostel byl nově vysvěcen v roce 1617. V roce 1861 se stal kostel farním. Další rekonstrukce byla provedena v letech 1883 až 1886 opět pod hrazením kláštera Vyšší Brod. Kostel je jednolodní a je rozdělen do čtyř polí. V době vlády komunistů byl zcela zničen a vykraden vnitřní inventář. Zachovala se jen žulová pokladnička ze 16. století. V kostele jsou dnes dvě chórové lavice z 16. století, které pocházejí z kláštera Vyšší Brod. Kostel byl znovu vysvěcen 17. června 1995.

FARNÍ KOSTEL SVATÉHO MIKULÁŠE V ROŽMBERKU NAD VLTAVOU.

Původní kostelík zde stál již ve 12. století, ale první písemná zmínka je až z roku 1271, kdy zde byla již fara. V roce 1279 darovali Jindřich a Vítek z Krumlova kostel klášteru Vyšší Brod. Je však skutečností, že ještě v roce 1300 byl kostel dostavován.. Dodnes se zachovala jeho pozdně gotická podoba, vytvořená v polovině 15. století. Je to trojlodní stavba a klenba v presbytáři pochází z roku 1448. V roce 1583 bylo sklenuto síťové trojlodí. V roce 1881 prošel kostel s hranolovou věží další rekonstrukcí. Hlavní oltář je barokní z roku 1762, ale některé části oltáře pocházejí z poloviny 17. století. Uvnitř kostela je také hrob Karla Bonaventury Buquoye. Vnitřní zařízení je většinou raně barokní z druhé poloviny 17. století.

FARNÍ KOSTEL SVATÉHO BARTOLOMĚJE VE VYŠŠÍM BRODĚ.

V roce 1259 již existoval. V husitské době byl zničen a obnovy se dočkal až v 16. století. Koncem 16. století se do Vyššího Brodu dostalo protestanství a v roce 1615 zde byl i první luteránský kazatel. Návrat ke katolictví řídili mimo mnichů z kláštera ve Vyšším Brodě i jezuité. Přestavba kostela začala v 17. století a přestavba byla dokončena v roce 1715. Tvoří jej jednolodní budova zakončená pravouhle zakončeným presbytářem, předsiňkou a hranolovitou věží. Vnitřní zařízení je barokní z poloviny 18. století, nástropní malby jsou z let kolem roku 1930.

KOSTEL SVATÉHO OLDŘICHA (DĚPOLDA) V LOUČOVICÍCH.

Prvá písemná zmínka v roce 1361, kdy zde vznikl kostel svatého Děpolda, který zde nechal vystavět klášter Vyšší Brod pro novou osadu pro obyvatele, kteří zde pálili dřevěné uhlí v milířích. Na počátku 16. století byl přestavěn v pozdně gotickém slohu a současně bylo změněno zasvěcení na svatého Oldřicha. Zajímavé jsou opěráky presbytáře a tři okna s pozdně gotickými kružbami. Nyní rovný strop je ze 17. století. Hlavní oltář pochází z konce 17. století a oba postranní oltáře jsou z přelomu 17. a 18. století. Za pozornost také stojí žulová pokladnička.

POUTNÍ KOSTEL SVATÉHO TOMÁŠE (BOŽÍHO TĚLA) NA SVATÉM TOMÁŠI.

Již ve 13. století zde stávala menší kaple, která byla v roce 1348 přeměněna na kostel, který nechal vystavět Petr z Rožmberka. V letech 1510 až 1517 byl kostel přestavěn v pozdně gotickém slohu. Další oprava kostela byla v roce 1771. Kostel se stal poutní pro svůj zázračný obraz Svatého Tomáše, který se však ztratil, a tak císař Josef II. poutní kostel zrušil. Poutní tradice však byla obnovena v roce 1856 a v letech 1874 a 1875 byl kostel přestavěn v novogotickém slohu. Úplná zkáza hrozila kostelu za komunistů, kdy zde měla Pohraniční stráž stodolu a stáje. Svého znovuzkříšení se dočkal po listopadu 1989 a 4. května 1996 byl znovu vysvěcen.

ZANIKLÝ FARNÍ KOSTEL SVATÉHO JANA A PAVLA V KAPLIČKÁCH.

První písemná zmínka je z roku 1278 a v roce 1306 je uváděn již jako farní se správou kláštera Vyšší Brod. Za husitských válek byl kostel vypálen a znovu vysvěcen byl až v roce 1643. Zásadní přestavba po znovu vybudování přišla v roce 1896, kdy byl přestavěn na novorománský chrám. Trojlodní stavbu navrhl a postavil inženýr J. Karel z Vyššího Brodu. Hlavní oltář se sochami svatého Jana a svatého Pavla byl z roku 1790 řezal jej tyrolský řezbář Raffeser a nad výklenkem byl zavěšen obraz Nejsvětější Trojice. Boční oltáře ze 17. století byly do kostela dány z kláštera Vyšší Brod. Po odsunu Němců byla celá farnost vysídlena a 4. června 1959 byl kostel, fara i ostatní dosud stojící domy komunisty odstřeleny. V roce 1992 zde byl postaven kamenný kříž a 19. června 1992 zde u kříže a zaniklého kostela byla první polní mše.

ZANIKLÝ DĚKANSKÝ KOSTEL SVATÉHO VÁCLAVA V RYCHNŮVKU.

Kostel zde stával již před rokem 1379 a nejspíše od roku 1384 byl farní. Roku 1673 byl rozsáhle přestavěn a v roce 1738 byl povýšen na děkanský kostel. Býval jednolodní se čtyřpatrovou věží. Hlavní oltář byl vpředu rokokový a vzadu pozdně renesanční. Vědily mu obrazy zavražděného svatého Václava a Panny Marie s Ježíškem. Vedle oltáře stály pozlacené sochy čtyř světů v životní velikosti. Boční oltáře i varhany byly z konce 18. století. Při vytváření „širšího hraničního pásma“ byl komunisty 9. června 1959 kostel odstřelen. Po listopadu 1989 byl zde postaven dřevěný kříž a 10. srpna 1991 se zde konala první polní mše.

Jednotné zemědělské družstvo Bolechy se sídlem v Loučovicích

Ustanovující přípravná schůze k založení Jednotného zemědělského družstva se konala 29. dubna 1949. Předsedou JZD byl zvolen Václav Kott, rolník z Dvorečné čp. 2, místopředsedou Jan Jaroš, rolník z Lopatné čp.6, hospodářem Martin Pták, rolník z Lopatné čp. 5, jednatelem Josef Petr, rolník z Dolních Jílovic čp. 10 a pokladníkem Vojtěch Podhola z Dolních Jílovic čp. 11.

Další zápis se objevuje v kronice obce Loučovice až v roce 1954, kdy 14. června 1954 byla provedena likvidace JZD Bolechy. Veškerou půdu a majetky, pokud nebyly ve vlastnictví jednotlivých členů, převzaly Státní statky Vyšší Brod. Z vlastního celku JZD byla zřízena státními statky farma se sídlem v Dolních Jílovicích. „K likvidaci JZD došlo špatnou pracovní morálkou jednotlivých členů a nehospodárností celkového majetku vzdor tomu, že MNV v Loučovicích po celou dobu od založení JZD přesvědčoval tyto o výhodách kolektivního hospodářství“. Přeloženo do češtiny: nesmyslné založení JZD Bolechy přes odpor zemědělských přídělců a dosídlenců nutně musel zkrachovat.

Kostel srdce Ježíšova na Malšíně

Místo, kde se stykaly zemske stezky od Vyššího Brodu a od Frymburku, se „od nepaměti“ nazývalo Tumberg, tedy stražní věž, nebo take stražní stanoviště. Lze tedy předpokladat, že zde na vrcholku s dalekým vyhledem střežili ono „strategické“ místo na cestě k „nižšímu brodu“, tedy k Zatoní. A protože v Zatoní, byl kostel a probošství ostrovske již od 11. století, zda se malo pravděpodobne, že by zde nestal dřevěný kostelík. Když dřevěný kostelík zchatral, tak byl postaven nový, kamenný. Trvalo ještě hodně dlouho než v roce 1339 je poprvé písemně uváděn jako kostelík Svate Markety. Byl to filiální kostel ke kostelu v Rožmberku a farařem zde byl Nikolaus z Malšina.

V současné době tvoří tento kostelík sakristii malšínskeho kostela Srdce Ježíšova, který je nočním osvětlením dobře viditelný od Studanek, tedy od stejné „linecke stezky“, před Vyšším Brodem. Průřez žeber, patky i svorníky dnešní malšínske sakristie o velikosti 865x430 cm a výšce 430 cm dokazuje, že to byla původně kaple o dvou čtvercových polích z druhé poloviny 13. století.

Příklad malšínske sakristie učebnicově ukazuje, že první písemná zpráva nemusí být jedinou, která ukazuje letopočet založení. Bylo by i „divné“, kdyby na této vyvýšenině se širokým rozhledem, v místě, kde se stykaly dvě zemske stezky od Vyššího Brodu a Frymburku, byl kostelík „až“ ve 14. století. Kostelíky se vždy stavěly na významných místech, zejména na vrcholcích u zemských stezek s dalekým vyhledem a viditelností. K viditelnosti až od Studanek se naskytá domněnka, zda u stražného stanoviště Tumberg byval v noci oheň. Již v roce 1360 je uváděn kostel na Malšíně jako farní a to take zapada do me mozaiky o založení kostelíka na Malšíně dávno před rokem 1339. Nad jižním vchodem je na závěru pětistá růže Rožmberků a nad ní letopočet 1593. Se vši pravděpodobnosti je to datum stavby dnešního kostela. Prveho zaří 1677 předal Ferdinand Buquoy farní kostel na Malšíně pod správu cisterciackeho kláštera ve Vyšším Brodě. Farní matriky jsou vedeny od roku 1664 a farní pamětnice je vedena od roku 1835. První kaplan byl v roce 1880 Ivo Pihale. Elementární farní škola byla na Malšíně od roku 1665.

První zvon byl z roku 1614 a měl česky napis: „Leta panie 1614. Tento zvon sliwal Walentin Arnold v Budieowicich Czeskich.“ Farní kostel na Malšíně je původně gotická omládaná stavba na tahlem navrší uprostřed hřbitova. Sklada se z trojdielne lodi, kněžiště a pětistranneho závěru. Sakristie je na severní straně kněžiště. Třípatrová hranolová věž ma střechu z druhé poloviny 19. století. Vnitřní vybavení je z části barokní, z části v novogotickém slohu. Hlavní oltář je dřevěný, částečně zlacený. Uprostřed je socha Ježíše mezi sochami Sv. Barbory a Sv. Kateřiny, na prohybané římsě sochy Sv. Jana Nepomuckého mezi dvěma anděly. Postranní oltáře jsou dřevěné, novogotické z roku 1870. V severním Panna Marie mezi dvěma světlicemi, na jižním socha sv. Josefa mezi sv. Norbertem a sv. Rochem. Dřevěná kazatelna stojí na starším kamenném sloupku. Z řady soch svatých na konzolách nejvíce zaujmou polychromované barokní sochy Sv. Šebestiana a Sv. Floriana ve třičtvrtěch velikosti. Dřevěná křtitelnice je osmistěnná, jednoduše profilovaná a viko končí křížkem.

V roce 1870 patřilo pod farnost Malšín 25 obcí a osad, kde bydlelo v 296 domech 2.086 katolíků. Na samotném Malšíně v té době bylo 23 domů a 190 katolíků. V roce 1945 jen malšínske farnosti uváděno 2.438 katolíků. Fara měla svou vlastní kapelu. Po odsunu Němců v roce 1946 však většina obcí a osad nebyla již nikdy dosídlena a tak postupně zanikla. Pravidelné bohoslužby však nebyly nikdy přerušeny. V roce 1856 byla postavena na nedalekém „Turnbergu“ poutní kaple Panny Marie Pomocne na skalnatém ostrohu, kde se vši pravděpodobnosti stával stražní hradek u styku dvou zemských stezek. Od kaple je krásný rozhled až k rakouskému Sternsteinu.

Farní kostel znovu oživa po roce 1990, kdy za pomoci bývalých rodáků pod vedením patera F. Irsiglera a vyšebrodského kláštera dochází k postupným opravám farního kostela Srdce Ježíšova na Malšíně i poutní kaple Panny Marie Pomocne na Turnbergu. Na počátku třetího tisíciletí dostává farní kostel nejen novou omlátku a krytinu, ale i venkovní osvětlení farního kostela, který je tak možno spatřit již ze Studanek. Při opravě věže

kostela byly v bani nalezeny písemnosti z roku 1874. Malšinske zvony byly v roce 1941 zabraný pro válečné účely, ale po šedesati letech, 4. srpna 2001, byly vysvěceny tři nove zvony o váze 850, 720 a 280 kg, které byly odlity ve zvonařství Perner v Pasově.

HORSKÉ PASTVINÁŘSKÉ DRUŽSTVO PŘÍZEŘ

Mé malé ohlédnutí za první kapitolou osídlování okolí Rožmberka po odsunu Němců v roce 1946 bude spíše souhrnem vzpomínek, než výčtem ověřených faktů. Ty prostě neexistují. V květnu 1945 kapitulovala v prostoru mezi Rožmberkem a Vyším Brodem i maďarská mobilní divize, která bojovala po boku německé armády se spoustou pěkných jezdeckých i tažných koní. Většina těchto koní pak byla rozptýlena v německých vesnicích a statcích.

Silnice z Českého Krumlova byla po skončení války přeplněna vojenskou technikou ustupující německé armády, která prchala před sovětskou armádou do zajetí k Američanům. Tanky, auta, obrněné transportéry a motocykly Američané pomocí buldozerů odstraňovali z cest a později shromáždili na velkém vrakovišti u Větrné, v prostoru pozdějšího Horského pastvinářského družstva. Lehká bojová vozidla KDF (Kraft durch Freude) a těžké terénní motocykly BMW a PUCH 750 byly později hlavními dopravními prostředky Horského pastvinářského družstva.

Přesto, že Američané značnou část munice zneškodnili, nemohli její ohromné množství, kterým byly okolní lesy a pole doslova posety, kompletně zničit. A tak se bohužel později dostávaly tyto nebezpečné „hračky“ i do rukou dětí nových dosídlenců. V Rožmberku zahynuli při výbuchu miny a granátu v roce 1948 dva čeští chlapci. Syn truhláře Krotkého a syn rolníka Novosada.

Dle revolučního dekretu číslo 108 z 25. října 1945 o konfiskaci majetku bylo všem Němcům odňato jakékoliv vlastnické právo včetně movitého majetku a podle Postupimské dohody vítězných mocností z 2. srpna 1945 se začal připravovat „transfer“ Němců. My Češi říkáme anglickému výrazu transfer odsun a odsunutí Němci vyhnání. V době před odsunem, „v čekací době na něj“, museli Němci pracovat. Organizované odsuny z oblasti Rožmberka proběhly 2. července a 10. srpna 1946. V tyto dny bylo shromážděno na náměstí v Rožmberku vždy 60 až 70 Němců. Každý z nich směl mít zavazadlo do váhy 50 kg. Z Rožmberka byli odvázeni na nákladních autech do sběrného tábora v Kaplici a odtud nákladními vlaky do Německa nebo Rakouska.

Několik dní po odsunu rodiny Sailer z Rožmberka se v noci z jejich opuštěného domu ozývaly podivné zvuky. V chlévě ležela a chrčela polomrtvá, vyhladovělá kráva. Naproti bydlící české rodině se podařilo krávu zachránit. Dům rodiny Sailerových byl zpuštěn a později srovnán se zemí. Po odsunech Němců přibývalo vysídlených vesnic, ve kterých zůstala většinou jen jedna vícečlenná německá rodina. Plánované osídlování českými, slovenskými a rumunskými dosídlenci nestačilo obsadit a obhospodařovat opuštěné vesnice a statky a sklízet Němci obdělána a osetá pole.

Situace se zhoršovalo i proto, že mnozí osídlenci se „více věnovali drancování a vykrádání opuštěných domů nežli hospodaření a zemědělským pracím.“ Opuštěné domy a statky rychle a často měnily majitele. Když česká vláda byla upozorňována jak obrovské škody vznikají, začala urychleně podporovat vznik Horských pastvinářských družstev. Vláda současně pro naprostý nedostatek pracovních sil v zemědělství rozhodla, že některé vícečlenné německé rodiny mohou být z odsunu vyjmuty další přestěhovány jako levné a dobré pracovní síly do opuštěných vesnic. K tomu přispělo i rozhodnutí Američanů pozastavit v roce 1947 další příjem odsunovaných Němců do přeplněného Rakouska.

Při výběru německých rodin měli rozhodující slovo Místní správní komisaři, jejichž rozhodnutí okres Kaplice vždy respektoval. Pro obec Přízeř a místní Horské pastvinářské družstvo byl komisařem Jirkal. V Přízeři byla v letech 1947 a 1948 postavena nová správní budova, kde byly kanceláře a dva byty, kam se vedení družstva přestěhovalo z výletního poutního hostince Studenec. V novém bytě bydlel vrchní správce Pustějovský a ve druhém hlavním účetní Havel s manželkou. Tato budova vyhořela v roce 1952. Údajně byla vypálena, což se však nikdy neprokázalo.

Družstvo obhospodařovalo více než tisíc hektarů a dále mělo dva „údolní statky“ Dobečov a Hubenov. Předsedou družstva byl tehdejší předseda Okresního národního výboru J. Nožička. V roce 1948 pracovalo v družstvu více než sto zaměstnanců. Nejvíce bylo Slováků a Němců, dále pak několik rodin rumunských reemigrantů, dvě cikánské rodiny a dva Bulhaři. Dále se zde pravidelně střídaly brigády, většinou z pražských cukrovarů.

Den výplaty na pastvině družstva byl vždy dnem výjimečným. Peníze se rozvážely bojovým vozidlem KDF a později traktorem Škoda 30. Ozbrojený doprovod byl nutný. Den po výplatě byl většinou „dnem klidu.“ Pracovat musely jen krmičky a dojičky. Ostatní po propité noci „asi jen těžko rozeznali tele od krávy.“ Proto se tehdy vyplácelo většinou v sobotu, které v té době byly normálním pracovním dnem.

Spolehlivým řidičem byl „frontový šofér“ Franz Exl. „Pětikilometrovou jízdou na nebrzdícím traktoru s vlekem z Přízeři do Rožmberka jsem ve zdraví přežil, když krkolomnou jízdou bravurně zvládl a ukončil ji jemným

zastavením o vrata cukrárny na rožmberském náměstí. Když seskočil z traktoru a viděl moji pobledlou tvář, zapálil si cigaretu se slovy. To nic nebylo, v Rusku to bylo mnohem horší a ještě po nás stříleli.“

Odlehlejší osady a statky stojící mimo komunikace přešly do správy družstva a později většinou zanikly. Po ukončení Horského pastvinářského družstva a jeho převzetí státními statky Vyšší Brod v roce 1950 postupně zanikly vesnice Hlásná, Žumberk, Sídlo a osady Hořípná, Horní a Dolní Příсахov a řada osamělých statků. ©

ZIMA A PŮST NA RYCHNOVĚ (ZE VZPOMÍNEK KAPLANA)

V roce 1922 přišel na faru v Rychněvku mladý kaplan Johannes Unger, aby zde pomáhal stárnoucímu děkanu Vincenzu Grossovi. Po Mnichovské dohodě musel český kaplan Johannes Unger odejít „ze Sudet“ a v roce 1939 napsal své vzpomínky na život v Rychněvku. Dnes se s Vámi poprvé podělím o tyto vzpomínky.

Poprvé jsem se začal učit 21. listopadu a většinou jsem jezdil se školními dětmi, převzal jsem hodiny tělocviku, často i dvě třídy, kde bylo najednou osmdesát dětí, Večer, při měsíčku, jsem jezdil se svými ministranty. Nevadilo, že jsem vyryl do sněhu „lavor“ a jindy dokonce celou vanu. Lyže byly nutné při zaopatřování. Tu jsem nebyl vázán na stezky. Takové jízdy měly i své stinné stránky. Jednou jsem se vracel sám na lyžích z Uřeše, bylo to k večeru, velmi mrzlo a já zapomněl, že odpoledne sluníčko pražilo do stráně a na sněhu se utvořila tvrdá kůra, po které jsem se pustil dolů. Lyže se rozjely zběsilou rychlostí. Nejel jsem po sněhu, ale po ledu. Po pádu jsem měl krvavé ruce.

Zpovídat jsem se jezdil do Svatého Osvaldu k premonstrátskému faráři Ludvíku Obermüllerovi a jednou jsem se zde zdržel déle než bylo zdrávo. Když jsem dojel k plavebnímu schwarzenberskému kanálu, kde se kdysi plavilo polenové dříví, nebylo vidět na krok. Dověkl jsem se do Muckenschlagu, kde mi Dobrintzner poradil, abych u něj počkal než vyjde měsíc. Aby mé neštěstí bylo dovršeno, tak měsíc sice vyšel, ale padla mlha a já přetrhl kožený pásek na pravé lyži. Dobře mi tenkrát nebylo. Věděl jsem, že je tu někde schovaný mlýn zvaný Trumplmühle. Veškerá orientace byla nemožná, všude mlha, mlha, mlha. V tom se v dále ozval známý zvuk zvonu. V Rychnově kostelník vyzváněl k bohoslužbě o sedmé ráno. Za chvíli jsem byl za mostem, ke kovárně bylo pár kroků. Měl jsem vyhráno. V zadním pokojíku čekal na mne pan děkan a horký čaj.

Jakmile začal padat sníh a sypal se několik dní nepřetržitě, nastaly mi radostné dny nucených prázdnin. Škola se zavřela, kdo mohl žádat děti, aby chodily dvě hodiny po krk ve sněhu do školy? Na několik dní se zavřela i pošta. Bylo-li to možné, jel pošťák pro listovní poštu do Dolní Vltavice na lyžích, a když to nebylo možné, tak jsme zůstávali bez pošty. Panu děkanovi nejvíce chyběly noviny „Čech,“ mně nescházelo nic. Kdo byl nemocný, tomu jsem donesl Tělo Páně, všichni byli zaopatřeni a já byl volný jako pták.

Na zaopatření jsem brával svá dva mrštné ministranty a dělali jsme výlety na lyžích po okolí. Hned v roce 1923 napadlo tolik sněhu, že i hodně staří osadníci tolik sněhu nepamatovali. Tehdy si v Rychnově stavěli lidé sněhové tunely, aby vůbec k sobě mohli. Střechy byly takzatížené, že hrozily sesutím. A tak jsem se „svými kluky“ objížděl kraj a dokonale se seznamoval s okolím. Na lyžích není člověk vázán cestami, zamířili jsme vždy rovně, ať proti kopci nebo po něm dolů. Tenkrát jsem se začal učit číst v mysliveckém slabikáři.

Přišel únor a s ním i smutný půst, kterého jsem se bál nejen já, le i pan děkan. Sníh ležel obvykle do poloviny, někdy až do konce března. Pamatuji, jak jsem na svatého Josefa krásně lyžoval. Během půstu bylo nutno denně vysedávat v ledovém kostele v ještě ledovější zpovědnici. Pan děkan i já jsme měli sice kožichy ale ani to nepomáhalo, když bylo třeba sedět ve zpovědnici nepřetržitě čtyři hodiny. V době masopustní byly tři dny spojené s přijímáním. Tři hospodští to sice rádi neviděli, že jim uchází obchod a lidé místo do hospody táhnou do chrámu, ale pobožnost se vžila a pan děkan od ní neopustil. Po celé tři dny se zpovídalo a těch co nepřišli, bylo pramálo.

Již dávno před postem pořídili mi školní děti přesné seznamy všech mužů, žen a dětí nad 14 let a nemocných, vše podle vsí a čísel domů. Já sám jsem si připravil „zpovědní plán.“ V pondělí po druhé postní neděli začala zpověď pro ženaté a vdané, rozvržené do 14 dnů, pak byl týden pro dívky a týden pro jinochy. Vždy před počátkem stavovských zpovědí byla tu neděle po požehnání příprava na svatou zpověď. Příprava pro mládence byla 70 minut. Někteří pod chorem sice již jevily známky netrpělivosti, ale málo jim to bylo platné. Pan děkan nikdy neutekl, dokud svou práci pořádně nedokončil.

Po celý půst jsem si musil přehodit rozvrh hodin ve škole, protože všechna dopoledne byla zadána pro zpovídání. Každý den byly v postu dvě zpívané mše. Já jsem pečlivě zaznamenával v seznamu, který den byl kdo u zpovědi a po mši si každý zkontroloval, zda je vyškrtnut v seznamu hříšníků, kteří dosud nebyli u zpovědi. Za každé „vyškrtnutí“ se platilo, denně to bylo 30 až 40 korun a při tom kilo másla stálo deset korun.

Ranní mši svatou, která začínala v sedm hodin ráno, sloužil pan děkan a já míval mši od 10 hodin dopoledne. Ranních mší se ponejvíce zúčastňovaly ženy a od 10 hodin převážně muži a chasníci. Po pobožnosti prodávali vždy pekaři „zpovědní“ rohlíky. Ten, kdo byl u zpovědi, musel domů přinést po zpovědním rohlíku. Měl-li mládenec srdce děravé a v té díře nějaké to děvče, kupoval rohlík úměrný své lásce. K dostání byly i rohlíky tak velké, že se mohly nosit na ramenou. Odpoledne po zpovědi se nepracovalo.

VÁNOCE VE MLÝNĚ

Ve mlýnech se jedlo vždy bohatěji než u měšťanů a sedláků. Především proto, že práce ve mlýnech byla fyzicky náročná a „žádné pápěrky by neobstály.“ I během roku se zde maso jedlo nejen v neděli, ale hlavně bývaly, jak se na mlýn slušelo, knedlíky. Ať už plněné či sypané či s ovocem, se zelím, omáčkou, ale hlavně pořádně maštěné. Také se zde často pilo pivo, hrdlo se muselo prolévat, protože „v mlýnici se prášilo.“ S mlýny byl spojen nespočet zvyků. Například, když měl pohřeb mlynář, čili pan otec, to se pouštělo vodní kolo a mlýn se klapáním loučil s mlynářem. Ale mezi nejkrásnější zvyky ve mlýně patřily Vánoce.

Nejvíce se slavil Štědrý večer. To se mlynářská chasa zúčastnila slavnostní večeře s mlynářovou rodinou, která musela mít devatero jídel. Před štědrovečerní večeří, tak jako každý večer, se všichni pomodlili a navíc zazpívali koledy. Večeře začínala obvykle domácí oplatkou s medem nebo s bylinami, jimž se přisuzovala ochranná moc. Pak se podávala hrachová polévka a mezi jídly nesměl chybět kapr na modro, krupky s houbami, kterým se říkalo kuba, švestková omáčka a jáhlová nebo prosná kaše. Nezbytnou součástí bylo sušené nebo vařené ovoce a s nimi i jablka a ořechy.

Po večeři sebralo nejmladší děvče ze stolu kosti a pecky a běželo do zahrady. Pod stromy je rozházela a při tom musela jedním dechem říci „švestičky, hruštičky, pozdravuje vás náš pan mlynář.“ Po večeři se ve mlýně pouštěly skořápky z ořechů se zapálenými svíčkami po vodě, aby se zjistilo, kdo bude nejdéle živ. Děvčata házela pantoflem za hlavu a věštila si tak brzkou svatbu. Většinou se mlynářské dcery vdávaly za mlynáře a za mlynářské syny. Dobytku se dávala „štědrovka,“ tedy kus vánočky. Potom se všichni svátečně oblékli a se zapálenou svíčkou v lucerně šli na půlnoční.

Na svatou noc nikdo nesměl spát ve chlévě, protože prý o svaté noci dobytek mluvil. Na Štěpána chodila mlynářská chasa za starostou, do kláštera i za všemi, co v mlýně mleli a zpívala speciální „mlynářskou koledu, která končila slovy: „Urození vzácní páni, přišli k vám mouční mlynáři, žádají štědré koledy, čím vás Bůh sám nadělí.“ Za zpěvu mlynářské koledy mlynářská chasa ometala vybranou osobu smetákem, který při obchůzce nosila s sebou. Tento zvyk přetrval ve Vyšším Brodě až do prvé světové války.

KDYŽ SE V ROŽMBERKU POPRAVOVALO

Osmého února 1362 udělili bratři Petr, Jošt, Oldřich a Jan z Rožmberka svému poddanému městu Rožmberk „královské právo“, které opravňovalo rožmberskou městskou radu i k výkonu hrdelního trestu. V předhusitské době mělo hrdelní právo jen 38 měst. Daniel Kolář uvádí, že městský soud v Rožmberku 24. ledna 1628 rozhodl, že k trestu smrti stětím byl odsouzen poddaný Michal ze Svatomírova za to, že se protivil rychtáři a „dokonce jej uhodil.“ Dnes již zaniklá osada Svatomírov, dnes na území města Vyšší Brod, ležela na samé česko-rakouské hranici, asi 6 km jihovýchodně od Vyššího Brodu, a patřila pod panství rožmberské. Poprava byla pravděpodobně vykonána v Rožmberku. Místo popravky však nelze přesně určit, neboť „stínadla“ byla často na jiném místě než šibenice. Právo soudit a popravovat bylo odňato městu Rožmberk v roce 1765 v rámci reorganizace hrdelního soudnictví.

Šibenice města Rožmberk stávala na vrchu, který se nazývá Šibeničník a leží na pravé straně silnice z Rožmberka do Hrudkova. Mapa prvního vojenského mapování, která byla zhotovena kolem roku 1760, uvádí toto místo pod názvem „Galgen Berg,“ což v češtině znamená Šibeniční vrch. Tehdy ještě stálo na temeni výrazného vrchu popraviště se zděným základem a sloupy, které nesly vodorovné trámy. Název vrchu Galgenberg užívali němečtí obyvatelé města Rožmberk až do odsunu v roce 1946. Hans Waltenberger ve své knize z roku 1906 uvádí pověst o studánce na úpatí kopce Galgenberg v Rožmberku, ve které si kat umýval svůj popravčí meč.

Dnes zalesněný vrchol měl popraviště na svahu s pohledem na město Rožmberk. V tomto místě se nachází zbytek spodní části šibenice. Lícované lomové zdivo silné 90 cm, které je v rozích zpevněné mohutnějšími kameny, uzavírá obdélník o rozměrech 575x590 centimetrů. Ve spárách jsou vidět zbytky vápenné malty. Na západní straně je výška zdiva až 130 cm nad terén a odborníci určili i pravděpodobné místo vstupu do popraviště a Daniel Kovář se domnívá, že se jednalo o šibenicí „studničního typu.“ Obezdný spodní prostor nemusel být nahoře zaklopen, „takže do něj mohly odpadávat části oběšencova těla a kat sem také mohl odkládat již nepotřebné náčiní.“ Na koruně zdiva, vysokého kolem dvou metrů, byly v rozích vztyčeny sloupy, na jejichž vrcholech spočívaly příčné trámy. Pravděpodobně, dle tvaru zbytků zdiva, zde byly 4 sloupy. Šlo o nejrozšířenější typ šibenice v Čechách. Zbytky šibenice v Rožmberku od roku 1999 opravuje Skupina historického šermu Vítkovci a Klub přátel Rožmberka.

MĚSTO ROŽMBERK DO ROKU 1302

V těsné blízkosti dnešního hradu Rožmberk stával již v polovině 12. století dřevěný kostelík, či spíše kaple, která pravděpodobně patřila benediktinům v nedaleké Zátóni. U kaple na levém břehu vltavského údolí stávalo pravděpodobně i několik zemědělských stavení. Při stavbě hradu Rožmberk byla tato stavení

přirozeným místem, odkud bylo staveniště a vznikající hrad zásobovány. Jiří Veselý píše, že osídlení pod hradem, které dostalo název podle hradu Rožmberk bylo rozděleno Vltavou, když na pravém břehu byl menší Latrán. „Leželo mimo veškeré dálkové cesty, což bylo pro jeho rozvoj určitou nevýhodou.“ První písemná zmínka o Rožmberku je uvedena v listině z roku 1262, kdy je zmiňován dvůr v podhradí.

V roce 1271 pražský biskup Jan potvrdil nadání Vokovy manželky pro místní farní kostel. Farní kostel byl v té době vždy jen tam, kde bylo již větší, trvalé osídlení se spádovou oblastí okolních vesnic. Víme, že kostel nejméně od roku 1259 nepatřil vysebrodským cisterciákům prostě proto, že ještě v krajině nebyli. Teprve v roce 1279 zaznamenává cisterciácký klášter Vyšší Brod, že Jindřich z Rožmberka „předal kostel v Rožmberku včetně všech důchodů klášteru.“ V té době již pravděpodobně býval Rožmberk nazýván městečkem. Alespoň to z klášterních zápisů vyplývá. Tento můj předpoklad podporuje i Jiří Veselý, který uvádí, že v letech 1281 a 1282 je zde znám rychtář Sipota. Anna Kubíková považuje Sipotu z Rožmberka za totožnou osobu se Sypotou, který byl krumlovským rychtářem v roce 1274.

Rožmberk pod hradem byl zřejmě na počátku svého vývoje trhovou osadou. Již vzpomínaný Sipota či Sypota ukazuje, že pravděpodobně brzy po založení hradu Rožmberk získává trhová osada Rožmberk charakter poddanského městečka s týdenním trhem. O existenci trhové osady Rožmberk, ještě před založením hradu, svědčí také stavební uspořádání, které mluví proti založení plánovitým vyměřením, jak tomu bylo u města Český Krumlov. Jiří Veselý nevyklučuje, že počátky přeměny městečka v město Rožmberk jsou již mezi roky 1274 až 1281. Píše: „Sipotův rychtářský úřad v Rožmberku dává tušit záměr pánů tohoto města (šlechtického rodu Rožmberků), aby dosavadní městečko pod sídelním hradem sloužilo lépe jeho potřebám.“ Lze vyslovit oprávněnou domněnku, že snad již na konci 13. století získal Rožmberk charakter středověkého poddanského města.

Třebaže byl Rožmberk sídlem vrchnosti a správou panství, nedosáhl významnějšího rozvoje a zůstal na úrovni ostatních městeček panství. Hospodářský rozmach záporně ovlivňovala odlehlost místa, chudoba podhorského kraje i skutečnost, že obchodní stezky neprocházely městečkem. Od počátku byl Rožmberk osídlen většinou německým obyvatelstvem, které Rožmberkové povolali v 13. století z území pasovského biskupství a ze svých rakouských statků.

Rozvoj městečka Rožmberk byl přibrzděn v roce 1302, kdy po vyhasnutí krumlovské větve Vítkovců získávají Český Krumlov Rožmberkové, kam se i stěhují. Přestěhování Jindřicha z Rožmberka z hradu Rožmberk na hrad Krumlov mělo nesporně negativní vliv na hrad, městečko i panství Rožmberk.

DOPIS Z 10. ŘÍJNA 1958

Kritické období pro Rožmberk bylo období mezi léty 1957 až 1967. V obci se šušovalo i oficiálně hovořilo o tom, že obec i celé údolí se stane dnem přehrady, která se má postavit nad Větrným. Najednou se všechno stalo provizorní, obyvatele přestala bavit práce a kdo mohl, chystal se vzít nohy na ramena a z Rožmberku zmizet. V týdeníku Kultura 1958 pronesl Ladislav Bon, tajemník Místního národního výboru v Rožmberku, že se „tady bude nerušeně žít ještě alespoň deset let.“

O pět let později poskytl rozhovor Ladislav Bon Jiřímu Žákovi a mimo jiné řekl: „Jsmo mrtvá obec, o nás se už nikdo nezajímá.“ Snad jeden za všechny. V současnosti je na náměstí v Rožmberku mezi domy čp. 76 a 78 proluka. Stával zde památkově chráněný dům čp. 77. Dne 10. října 1958 přišel na MNV Rožmberk dopis z Krajského národního výboru České Budějovice, v němž se stroze nařizovalo, aby se rekonstrukce domů čp. 76, 77 a 78 okamžitě zastavila v důsledku vodní zátopy. Prostavěné peníze měl uhradit generální investor přehrady. Tečka. Dny a měsíce ubíhaly, až se dům čp. 77 zřítíl a tak byla nutna demolice. Vytrhnete-li jeden zub, ostatní se začnou viklat, a tak bylo nutno domy čp. 76 a 78 podepřít betonovými sloupy. Protože stavba byla naštěstí posunuta do „neurčité budoucnosti“, nebyl nikdo, kdo by prostavěné peníze zaplatil. Dodnes po dopisu z 10. října 1958 zbyla znehodnocená proluka, do níž trčí z každé strany široké podpěry.

KAPLIČKY A SVATÝ TOMÁŠ Z CESTOPISU Z ROKU 1849

V Praze vydávali od roku 1834 bratři Haaseovi časopis Panorama des Universums a v jeho 16. ročníku vyšel roku 1849 jeden z prvních šumavských cestopisů u nás. Já, sám překvapen, jsem v něm našel článek „z mého kraje.“ Z Kapliček a ze Svatého Tomáše. Napsal jej dnes zcela zapomenutý Klemens rytíř von Weyhrother, který se narodil v Praze 1. února 1809 a roku 1847 podnikl cestu po Šumavě, kterou nazval Eine Reise durch den Böhmerwald. Z dlouhého článku jsem vybral:

Jedním z nejzajímavějších výškových bodů tohoto putování je malá ves Kapličky, odkud zrak přes lesnaté výšiny a výběžky šumavských pohoří proniká až do Solnohradské komory a může se tu kochat vzhůru se tyčícími ledovcovými hřebeny. Tady si dopřejeme venkovského déjeuner, svačiny totiž, ke které prostosrdečná hospodyně snese všechno snad, co se k jídlu ve stavení vůbec vynachází. Po té malé epizodě pokračujeme ve

své cestě a dorazíme brzy na náhorní pláň se zelenými lučinami a s malou dřevorubeckou osadou, jejíž chýše podobné spíše salašim, mají daleko převislé střechy zatíženy velkými kameny a kolem níž se pase pěkné stádo skotu. Obklopena vysokými lesnatými horami mihne se kolem nás jako fantasmagorické téměř zjevení. Rozlehlá slat, která se táhne napravo nás, platí za prokletou končinu, poněvadž někdy se polí tady ležících dovolávali dva vlastníci a spor o ně vzbudil v nich takovou zášť, že Bůh tu půdu ztrestal neplodností pro oba. Jako odstrašující příklad bloudí tu nyní duše na smrt znepřátelených soků v podobě světýlek na blatech, do jejichž bezedné náruče lákají a snaží se zatáhnout neobeznalého poutníka.

Zaujala mne ta pověst vyprávěná mám průvodcem cestou podél slati a málo jsem dbal černých, hrozivých mračen, stahujících se nad našimi hlavami. Parno dne náhlou bouřkou vystřídal chlad, za něhož jsme nakonec mohli rádi poprvé užít v myslivně na Svatém Tomáši pod zříceninou Vítkova Kamene výhod našeho průvodního listu. Trochu zaražen vstupoval jsem do toho pěkného stavení, zatímco moji spolucestující našli útočiště před už dorážejícími krupěmi prudkého lijavce jen pod přečnívající střechou blízké nuzné chatrče. Myslivec mi vyšel s přátelským slovem vstříc, já mu předal doporučující psaní, s nímž odešel a vrátil se brzy s malou přívětivou paní, která mě uvítala pod svou střechou a hned se omlouvala, že nás nemůže ubytovat, jak by chtěla, neboť je tu bez manžela a její příbytek je pro stavební úpravy dosud v nepořádku. Během několika minut jsem pak uvědomil své přátele o srdečném přijetí a rychle jsme se v domě cítili jako dávní známí. Mezitím nám byla představena i dcera domu, z jejichž výroků jsme mohli brzy seznat, že je velkou přítelkyní četby a svůj pobyt v této odloučenosti dokáže zabydlit fantastickými obrazy vysněného a ideálního světa.

K tomu se zdá právě Svatý Tomáš přímo jako stvořen. Přibližně 4000 stop nad hladinou mořskou je to místo v zimě takřka nepřístupné. Když sníh na několik sáhů vysoko pokryje nízké střechy zdejších chalup, z nichž vyčnívá už jen nezbytný otvor komína a vyjít ven se dá toliko se sněžnicemi na nohou, pak se za dlouhých temných zimních večerů, když z hor sténá a skučí vichr a sněhová bouře, stane zajímavá kniha hostem věru vítaným a její autor pak čímsi jako polobohem, který výtvořil svého ducha, vonnými květy své fantazie vprostřed drsného, nehostinného okolí dokáže vykouzlit ráj plný kvetoucích niv, který je schopen jakoby z ničeho vyvolat svět štěstí, lásky a okouzlení.

Když bouře přešla a dešť ustal, vystoupili jsme na zříceninu Vítkova Kamene, vzdálenou od myslivny přibližně ne dál než na dostřel lovecké pušky. Jde bezesporu o nejvýš položenou hradní stavbu ze všech těch, co nám Čechy zanechaly ze své věru neklidné minulosti. Adalbert Stifter, talentovaný zpodobitel přírodních krás, učinil jej ve svých Studiích námětem jedné zajímavé povídky. To, co už pojednalo pero tak zručné jako je Stifterovo, nepotřebuje nijaké opakování, neboť to by mohlo vůči prvotnímu obrazu věru toliko ztratit.

KDYŽ SE V LESE PÁSLO

V 18. a 19. století bylo v lesích mnoho holin a světlin, kde rostla tráva a kde bylo možno past dobytek. „Lesní pastva“ se zahajovala v polovině června a trvala až do konce října. Na pastvu do lesa vyhaněli sedlaci především mlade byčky, voly a telata. Pasáci tohoto dobytka byli odměňováni pevnou částkou „za celou sezonu.“ Pasáci, to byla dobrá obživa a jejich práce byla nejen jednoducha, ale často poznamenána i konkurenčními boji. Po vyvedení stada na pastvu nechávali pasáci dobytka volnost a nemuseli se starat ani o dojení. Jejich hlavní povinností bylo vyhledávat a vracet ke stadu zatoulaná dobytčata. Každý kus skotu měl na krku zavěšen plechový zvonec a podle cinkotu zvonců pasáci našli zatoulane jedince. Zvonce byly majetkem pasaka a pokud mu je někdo ukradl, uměl je podle zvuku nalezt i na krku dobytka v jiném stadu. Pavel Nedvěd uvádí, že „samotné dobytčce rozeznávalo zvuk svého zvonce.“ Chlapci, kteří tropili lotroviny v každé době, občas zaměřovali zvonce jednotlivých byčků, což znamenalo nejen rozruch ve stadu, ale i napadání byčků s vyměněnými zvonci. „Uklidnění nastalo až když pasak zavěsil správně zvonce na krk správným byčkům.“

Někdy se stalo, že byčka nebo tele napadlo vrátit se „domů“ a svůj napad také realizovalo. Nepochopil jsem, že zvíře se dokázalo vrátit z lesních pastvin obtížným terénem až „do své staje.“ Musel to být až neuvěřitelný orientační smysl, který mnohým lidem chybi. Majitel musel v tom případě sám odvést dobytčce zpět ke stadu. Po skončení pastvy docházelo i k opačným případům, kdy se dobytčce rozhodlo vrátit na pastvu. V tomto případě bylo povinností pasaka dobytek vyhledat a vrátit majiteli.

Místa kde se prováděla „lesní pastva“ nazývali němečtí sedlaci „Stierplatz“ a vim, že takové místo bývalo i „Na Hradišti“ u Valdavy. Bývaly tak označeny řídké zalesněné plochy uprostřed lesů. Zde si pasteveci stavěli i jednoduche „pastevecké boudy“, v nichž přenocovali.

Pastevecká bouda byla postavena z hrubých, neopracovaných kmenů, neměla žádná okna a jen nízké provizorní dveře. Na jednoduchem krovu z kulatiny byla „krytina“ z kůry stromů a uprostřed místnosti bylo otevřeno ohniště. Kouř odcházel střechou a pasáci spali přikryti kabatem. V boudě bylo několik seker, džberů, hrnců na vaření a nahradní zvonce pro dobytek. Vedle pastevecké boudy bývala ohradka na kozy a jejich mleko bylo základní potravou pasaka od jara do zimy.

Pro dobytek se nikdy nezřizoval žádný přístřešek. Ochranu před sluncem nebo nepohodou poskytovaly osaměle stojící listnaté stromy. Na jejich kmenech často visel obraz svatého Linharta, který je patronem dobytka a pasaků. Součástí lesní pastviny bývaly i solné lizy, které byly umístovány do vyhnílych pařezů a vlastní naplň tvořila směs soli a hlíny. Jako napajedla sloužila dřevěná koryta z jedlových kmenů, do kterých se sváděla voda z pramenů a malých potůčků. Lizům se říkalo „Sulz“ a napajedlům „Grandl.“ Přes zdanlivou jednoduchost nepostrádala práce pasaků ani „horke chvíle.“ Mnoho potíží působili komaři a střechkove. Někdy stačilo, aby nějaký lekavější kus zaslechl bzúčení střecha, začal se plašit, neklid se přenesl na celé stádo a to se dalo na panicky utéct. Pasak pak měl mnoho starostí, aby rozptýlené stádo sehnal dohromady a odvedl na lesní pastvinu. Ještě větší potíže nastávaly při bouři.

CO A JAK SE JEDLO NA KONCI 19. STOLETÍ

Snídaně, stejně jako všechna jídla, se podávala až po nakrmení dobytka. Ten měl vždy přednost před lidmi. Teprve potom selka zavolala: „Pojďte na polevku!“ Snídala se čistá mléčná polevka s noky, což se dělaly z ječné mouky, anebo se snídala kyselka z kyseleho mléka, která byla zahuštěna ječnou a někdy i pšeničnou moukou a ochucena octem a solí. Ti chudší mivali často chlebovku, tedy chlebovou polevku. To se do misy nakrajel chléb a přelil se vroucí vodou, do níž se přidala cibule nebo česnek, jiška, sůl a trochu omastku. A polevka byla hotova. Kava, která se objevila až po roce 1860, bývala jen o velkých svatcích nebo při vzácných návštěvách, například při sjednávání svatby. Koupěná kavová zrnka se rozdrtila v hmoždíři a vznikly prašek se uvařil v mléce. Říkalo se tomu také kavová polevka.

Selka, zejména v létě, neměla moc času na vaření a tak příprava oběda začínala již velmi brzy ráno. V kulaté dřevěné díži zadělala knedlíky tak, že vařené brambory z předchozího dne rozmačkala a smíchala s hrubou žitnou moukou, které se také říkalo knedliková mouka. Přidala trochu soli, omastku a vše důkladně prohnětlá. Z těsta vytvarovala asi jako pět velké tvrdé knedlíky, kterým se říkalo knedlikové koule. Ve špiži uřízla ze zavěšených kyt uzene maso, do hrnce vyndala ze džberu naložené kysele zeli a k tomu připravila plnou hrst krup. Vše předala starší dceři, která již od 11 let nechodila povinně do školy, nebo chůvě s příkazem, aby v devět rozdělala oheň a vše uvařila. A sama se vypravila na pole. Do jedné ruky vzala svačinu pro chasu na poli, přes rameno buď kosu, hrabě nebo motyčku a šla za nimi. Když došla za chasou, tak byla svačina. Všichni ustali v práci, posadili se na zem a každý snědl kousek chleba. Čerstvou vodu pro všechny přinesl pasaček.

O žních nosila hospodyně v misce také čerstvý sýr, kterým si každý svým kapesným nožem namazal svůj krajíc. Pokud se pracovalo doma, jedla se svačina v kuchyni u stolu. Nejčastěji zde bývalo nalito kysele mléko, do kterého se nalámal chléb. V poledne se selka vracela z pole o něco dříve a zakratko ji následovali hospodář s chasou, aby nakrmili dobytek. Zatímco pracovali ve staji, selka dokončila oběd. Ještě dříve než chasa přišla k obědu do kuchyně, prostřela selka na stůl lněný ubrus. Doprostřed stolu postavila velkou misu s polevkou. Rozdat jídelní přístroje, to byla povinnost nejmladší děvečky. Ta také sklízela po obědě veškeré nadobí. Obvykle se obědvalo po 12. hodině.

Když hospodář vešel do kuchyně, tak to bylo znamení, že dobytek je nakrmen, selka vyšla na zapraží a zvolala: „K obědu!“ Všichni pomalu přicházeli do kuchyně a každý si sedl ke stolu podle „zasedacího pořádku.“ V čele sedával sedlak. Vpravo pak čeledin a podruzi. Děvečky seděly naproti nim na levé straně zády obrácené ke dveřím a s nimi selka, děti a podruhyně. Pokud byli přítomni nemezni dělníci, tak seděli mezi sedlakem a čeledin. Džban čerstvé vody přinesl k obědu pasak. Zde je nutno připomenout, že před každým jídlem se všichni společně pomodlili. Často se modlil nahlas jen hospodář a ostatní se modlili jen potichu. Mezi modlením krajel jeden čeledin z bochníku krajice chleba a ukladal je do proutěného košíku. Při načinání nového bochníku sedlak do něj udělal nožem tři křížky. Když čeledin nasypal do polevky nakrajene kousky chleba, řekl sedlak „jezte.“

Kdesi jsem četl, že „lžice nořene do polevky připomínaly klapot mlynského kola. Pokud se chléb snědl, čeledin přinesl okamžitě další bochník. Polevky muselo být pochopitelně dost, což měla na starosti opět nejmladší děvečka, která ji nalezala až do doby, kdy každý „protahl obracenou lžici ústy a utřel lžicí o ubrus.“ Po polevce nejmladší děvečka položila před každého stolovníka dřevěný taliř, na kterém byla položena porce uzeneho. Velikost porce uzeneho byla odstupňována podle váženosti sedícího u stolu a selka přinesla misu plnou zeli. V další misce se přinesly knedlíky. Maso a knedlíky si ukrajoval každý sám. Přístroje nože se k obědu používaly jen zřídka, při obědě většinou každý používal svůj kapesní nůž, který býval vybaven i křesacím kamínkem, čistěčem dymky a perořízkem. Kapesní nůž pro děti s dřevěnými střípkami se nazýval kudla. Když se maso a knedlíky rozřezaly, nechala se levá ruka zcela v klidu a k jídlu se používala vyhradně jen pravá ruka. Vidličkou se napichl kousek knedlíku a masa a potom se k tomu ze společné misy nabrala ještě vidlička plná zeli. Takové obědy bývaly většinou v neděli, v úterý, ve čtvrtek a v sobotu. V pondělí bývala polevka praženka, ve středu bramboračka a v pátek postní polevka, které se říkalo „nebeska brana.“ Byla to mléčná polevka s nudlemi. Jako příkrm po celý rok bylo nejčastěji zeli. Kysele, hlavkove nebo zelny salat. Poměrně častý býval i

salat z červene řepy. V letě se do zelneho salatu přidával i mladý řebříček a mlade kopřivy. Z mladých kopřiv se také dělal svitek a děti si rady uřizly z řepy plátek, který si opekaly na kamnech. Bylo to pry dobře. Knedlíky bývaly k obědu často a k nim se ze společně misy popijelo mleko. Oblíbene byly „křehke“ knedlíky zadělane v omastkove pění nebo krupičkove knedlíky. Při škvářeni vepřoveho sadla se dělaly knedlíky plněne škvarky. Mezi chudinou bývaly k obědu často pouze knedlíky. Jedly se tak, že každý jednotlivý kousek se mačel v předškvařenem masle a sirupu. Velmi často se jedly jeden den stare knedlíky s vajíčkem. Škubanky, zvane šterc, se vařily jen zřídka. Oblíbena bývala k obědu „michanice“, což byl hrach smichany se zelím.

Na jaře bývala oblíbena smaženice z vajec a v letě houbova omačka. Na každém statku se také houby sušily na zimu. Jednotlivé plátky hub se navlekaly na nitě a sušily na sluničku. V červnu se jedly pečené kosmatice a na podzim zase švestkove, jablečné, hruškove a borůvkove omačky. Švestkove knedlíky se pekly v kastrole v troubě, krupicove kaše byly silně omaštěne hovězím lojem, stejně jako dušené kroupy, ke kterým bylo podaváno ovoce. Oblíbena byla bramborova jídla a často se dělaly „tyčinky“ o síle maličku z těsta na způsob nudlovehu těsta. Nastavěly se do hliněneho hrnce a pekly se v troubě.

O poutích, večer před Třemi králi, o masopustni neděli, ve zpovědni dny v postě, po ukončení senoseče a o dožinkach se pekly koblihy. O posviceni a o Vanocich se dělaly tak zvane „Schoitl“, což byly tenké plátky těsta pruhovitě prořiznute a pečené v omastku. Ve stejne dny se dělaly i „Waggi“, které byly podobne buchtam, ale byly vcelku. V zimě o zabijače se dělala huspenina, které se říkalo sulc, dršťky a „blaznive střevo“, což byl na kousky nakrajeny žaludek zadělavany s octem. Vepřova šunka se jedla o největších svatcích, zejména o masopustni neděli a masopustnim utery. Mezi obědem a večerí bývala svačina, většinou zbytky od oběda. K večerí bývaly většinou vařene brambory s mlekem. Asi jsem jídlo po obědě odbyl stejně jako obyvatel Vyššího Brodu na konci 19. století. Bylo to proto, že večer se šlo již „jen spat a pracovalo se většinou až rano.“

Každý rok bylo 52 patků, kdy se držel půst a řada dalších postních období. Postním jídlem byl například semeneč, tedy konopne semínko a mak. Našel jsem i recept na semečnou polevku. Konopne semínko se dobře rozestřelo, potom se rozpustilo ovocným vínem a okořenilo. Nejčastějším postním jídlem však byly ryby, kterých bylo ve Vltavě v okolí Vyššího Brodu víc než hodně. „Štiky, kapři, lampera a lososi se jedli dvakrát týdně.“

JAK SE V 18. STOLETÍ PEKL DOMA CHLÉB

Pekl se bily pšeničny, ale především režny žitny chleby, kteremu se říkalo pecnovy. Každá hospodyně dbala na to, aby měla chleby dobře vypečene, krasne, z dobreho těsta, aby do nich jen droždí dobre braly, vodu čistou na těsto nalevaly, prostě – aby v chlebu nic nečisteho nalezeno nebylo k hanbě domu. Diže se nejdříve vymyla vlažnou vodou, nasypalo se tucet liber (asi šest kilo) mouky, která byla směsí žitné a pšeničné, ale méně bylo žitné než pšeničné. Přidala se sůl, kmin, ocet, voda, fenykl a anyz. Muselo se davat pozor na kvasek, ale hlavně se muselo „hňacat a hňacat.“ Začalo prve kynuti a kopka v diži utěšeně narůstala. Selka zatím připravila prkna, na něž bude pecny chleba pokladat, aby dokynuly. Prkna se namoučila tak, až byla úplně bila. Když byla kupka v diži celistva a vršek nepraskal, tak bylo těsto připraveno k dalšímu kynuti. Těsto se přeložilo a nechalo „odpočinout.“ Potom se udělaly bochniky, které se vysazely na prkna a nechala se dokynout. Chleba se nakonec potřel slanou vodou, aby hezky naběhl.

Pec na pečení chleba byla podlouhla, nízko klenuta z cihel a hlíny. Usti pece bylo dlouhé a nízké. Pec se vytapěla suchým smolným dřívím, které se pomalu postrkovalo odzadu dopředu. Jakmile byla pec dostatečně vytopena, muselo se zbyte dřevu vyhrabat mokrym povřislem. Do pece se sazeli chleby na ploché lopatě s dlouhou nasadou. Jeden bochník za druhým a každý se uvnitř pece rychle „sešmejl.“ Na počátku pečení byla v peci teplota kolem 380 °C, po půldruhé hodině asi o sto stupňů nižší. Jakmile se chleby dopekly, sazely se kolače, potom se přitopilo a zase se mohl peci chleby.

Tento výběr tvoří přibližně 60% všeho toho, co František Schuser za svůj život publikoval !!